

ЕЙМЪР ТАУЪЛС

ЕДИН
АРИСТОКРАТ
В МОСКВА

ЕЙМЪР ТАУЪЛС
ЕДИН АРИСТОКРАТ В
МОСКВА

Превод: Любомир Николов

chitanka.info

1922 г. Граф Александър Ростов е изправен пред болшевишки трибунал и осъден да не напуска хотел „Метропол“, в противен случай ще бъде разстрелян. Принуден да замени просторния си апартамент с тъмна таванска стаичка, графът трябва да избере — да открие нов смисъл в съществуването си или да се признае за победен и да напусне сцената на живота. Ерудиран и начетен, с отлични маниери и изтънчен вкус, графът е наясно: ако човек не стане господар на обстоятелствата, обречен е да бъде поробен от тях.

Съдбата, както добре знаем, е капризна и непредвидима. Ростов ще открие приятелство, където най-малко очаква — в лицето на едно деветгодишно момиченце. Именно то ще му отвори вратите на непознат за него свят. Любовта също чака скрита в сенките, трябва само да се откаже от предразсъдъците. В ограниченията на своето съществуване графът прави немислимото — разширява вътрешните си хоризонти, превръщайки недостатъците на положението си в предимства. Така се оказва баща на красива дъщеря, без да е биологичният ѝ родител, любим — без да е женен, доверен приятел — без да има правилния произход и уважаван професионалист — без съответната подготовка. В крайна сметка граф Ростов вероятно ще се окаже най-щастливият човек в Съветския съюз. Въпреки ограниченията.

Или може би точно заради тях.

На Стокли и Есме.

*Прекрасно помня аз
как то дойде при нас със тихи
стъпки,
за да остане завинаги със нас,
като мелодия, като горска
котка.*

*И на кого сега сме нужни?
На тоз въпрос и на всички други
аз ще отговоря със сведени очи,
додето кротко си обеля круша.
Но сетне с лек поклон ще се
сбогувам,
след себе си вратата ще
притворя
и с тиха радост ще навляза
в поредната прохладна пролет.
Но зная аз и още нещо:
туй, що търсим, няма да
открием
сред шумата, окапала през
лани,
паважа на Сенатския площад
покрила,
то не е и във урните надгробни,
ни в сините пагоди, все
китайски,
ни в техните изящни
дреболийки.
Дори не е на Вронски в
походната мешка,*

ни в първия куплет, ни в целия
сонет,
известен като номер XXX, дори
на масата с ролетката и там
го няма —
на двадесет и седем. Нито на
червено.
„Къде е тя сега?“ (стих 1–19)

[1]

Граф
Александър
Илич Ростов,
1913 г.

21 юни 1922 г.

ПОКАЗАНИЯ НА ГРАФ АЛЕКСАНДЪР ИЛИЧ РОСТОВ
ПРЕД ИЗВЪНРЕДНАТА КОМИСИЯ НА НАРОДНИЯ
КОМИСАРИАТ ПО ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

СЪДЕБНИ ЗАСЕДАТЕЛИ:

другарите В. А. Игнатов, М. С. Заковски, А. Н. Косарев

ОБВИНИТЕЛ:

А. И. Вишински

Обвинител Вишински: Представете се.

Ростов: Граф Александър Илич Ростов, носител на ордена
„Свети Андрей“, член на Жокейския клуб, Майстор на лова.

Вишински: Задръжете си титлите; те не са нужни никому. За
протокола: вие ли сте Александър Ростов, роден в Санкт Петербург на
24 Октомври 1889 година?

Ростов: Да, същият.

Вишински: Преди да започнем, трябва да кажа, че не помня
някога да съм виждал сако с толкова много копчета.

Ростов: Благодаря ви.

Вишински: Това не беше комплимент.

Ростов: В такъв случай предизвиквам ви на дуел.

[Смях.]

Заседател Игнатов: Тишина в залата.

Вишински: Какъв е настоящият ви адрес?

Ростов: Апартамент 317 в хотел „Метропол“, Москва.

Вишински: Откога живеете там?

Ростов: От пети септември 1918 година Почти четири години.

Вишински: А професията ви?

Ростов: На аристократ не му трябва професия.

Вишински: Много добре. Как си прекарвате времето?

Ростов: Ходя на гости, беседвам. Чета, размишлявам.

Обичайната рутина.

Вишински: И пишете стихове?

Ростов: Имам слабост към перото.

Вишински: [Повдига брошура] Вие ли сте авторът на това дълго стихотворение от 1913 година: „Къде е тя сега“?

Ростов: Така казват.

Вишински: Защо написахте стихотворението?

Ростов: То само пожела да бъде написано. Просто така се случи, че седях на едно определено бюро в една определена сутрин, когато то реши да наложи това желание.

Вишински: И къде точно беше това?

Ростов: В южния салон на „Спокоен час“.

Вишински: „Спокоен час“?

Ростов: Нашето родово имение в Нижни Новгород.

Вишински: Ах, да. Разбира се. Колко уместно. Но да се върнем на вашето стихотворение. Тъй като се появи точно тогава — през суровите години след неуспешната революция от 1905 г., — мнозина го сметнаха за призив към действие. Бихте ли се съгласили с тази оценка?

Ростов: Всяко стихотворение е призив към действие.

Вишински: [Преглежда записките си] А през пролетта на следващата година напуснахте Русия и заминахте за Париж...?

Ростов: Струва ми се, че помня разцъфтелите ябълки. Тъй че да, навярно е било пролет.

Вишински: 16 май, по-точно. Сега разбираме причините за вашето доброволно изгнание; дори изпитваме известно съчувствие към действията, които са предизвикали вашето бягство. Сега обаче ни интересува завръщането ви през 1918 г. Питаме се дали дойдохте с

намерението да се вдигнете на оръжие и ако е тъй, то дали за или против революцията.

Ростов: Боя се, че отдавна ми е минало времето да се вдигам на оръжие.

Вишински: Тогава защо се върнахте?

Ростов: Мъчно ми беше за климата.

[Смях.]

Вишински: Граф Ростов, вие изглежда не оценявате тежестта на вашето положение. Нито пък оказвате необходимото уважение на седящите пред вас.

Ростов: Навремето царицата имаше същите оплаквания от мен.

Игнатов: Прокурор Вишински, може ли...

Вишински: Думата има заседател Игнатов.

Игнатов: Няма съмнение, граф Ростов, че мнозина в залата са изненадани да ви видят тъй чаровен; аз обаче не се изненадвам ни най-малко. Историята ни учи, че чарът е висша цел на експлоататорската класа. Но намирам за изненадващо, че авторът на въпросното стихотворение тъй явно се е превърнал в човек без цел.

Ростов: Аз пък си мислех, че човешката цел е известна само на Бога.

Игнатов: Нима? Колко удобно за вас.

[Комисията се оттегля за 12 минути.]

Игнатов: Александър Илич Ростов, взимайки предвид собствените ви показания, можем само да приемем, че прозорливият дух, който написа стихотворението „Къде е тя сега?“, се е поддал безнадеждно на упадъка на своята класа — и сега представлява заплахата за самите идеали, които някога е изповядвал. Въз основа на това бихме били склонни да ви изведем от тази зала и да ви изправим до стената. Но някои във висшите кръгове на партията ви зачисляват сред героите на дореволюционната кауза. Поради това настоящата комисия изразява становището, че трябва да се върнете в онзи хотел, който толкова ви допада. Но не се заблуждавайте: ако някога отново стъпите извън „Метропол“, ще бъдете разстрелян. Следващият!

Подписи:

В. А. Игнатов

М. С. Заковски

А. Н. Косарев

[1] Превод Румен Леонидов ↑

КНИГА ПЪРВА

1922 Г. АМБАСАДОР

В шест и половина на два̀сет и първи юни 1922 година, когато изведоха граф Александър Илич Ростов през кремълската порта към Червения площад, времето беше слънчево и прохладно. Изпъвайки рамене, без да забави крачка, графът вдъхна свежия въздух като плувец, току-що излязъл от басейна. Небето бе яркосиньо, точно като кубетата на катедралата „Василий Блажени“. Техните розови, зелени и златни цветове искряха, сякаш едничката цел на всяка религия е да възславя своето божество. Дори младите болшевички, струпани пред витрините на ГУМ, изглеждаха пременени за последните пролетни дни.

— Здравей, добри човече — подхвърли графът на Фьодор в края на площада. — Виждам, че черните боровинки са подранили тази година!

Преди смаяният търговец на плодове да успее да отговори, графът продължи енергично напред, разперил засуканите си мустаци като криле на чайка. Минавайки през Възкресенската порта, той обърна гръб на люляците в Александровската градина и продължи към Театралния площад, където се извисяваше в цялата си прелест хотел „Метропол“. Когато стигна до прага, графът намигна на следобедния портиер Павел и се обърна с протегнатата ръка към двамата войници, които се влачеха подир него.

— Благодаря ви, господа, че ме доведохте благополучно. Повече няма да се нуждая от вашата помощ.

Макар и едри момци, двамата войници трябваше да надничат изпод фуражките, за да отвърнат на графския поглед — защото — също като десет поколения Ростови — графът бе висок метър и осемдесет и осем.

— Продължавай — рече по-грубият от двамата, с ръка върху приклада на пушката. — Трябва да те придружим до стаята.

Във фойето графът с широк замах поздрави едновременно невъзмутимия Аркадий (който дежуреше на рецепцията) и сладката Валентина (която бършеше прах от една статуетка). Макар че графът

ги бе поздравявал по същия начин стотици пъти, и двамата му отвърнаха с ококорени погледи. Подобна реакция би могъл да очаква гост, който идва на вечеря и изведнъж открива, че е забравил да си обуе панталон.

Минавайки покрай младата девойка със склонност към жълтото, която четеше списание в любимото си кресло във фоайето, графът рязко спря пред палмите в бъчви, за да се обърне към своите придружители.

— С асансьора или по стълбите, господо?

Войниците се спогледаха, после зяпнаха графа и пак се спогледаха, явно безсилни да вземат решение.

Как да очакваш от един войник победа на бойното поле, зачуди се графът, щом не може да реши как да се изкачи на горния етаж?

— По стълбището — рече той от тяхно име, после се втурна нагоре, прескачайки по две стъпала наведнъж, както бе свикнал още от академията.

В коридора на третия етаж графът пое по червения килим към своя апартамент — спалня, баня, трапезария и голям салон с високи прозорци, гледащи към липите на Театралния площад. И там го чакаше поредната гадост за деня. Защото пред широко разтворената врата на апартамента стоеше гвардейски капитан заедно с носачите на хотела Паша и Петя. Дватамата млади мъже срещнаха погледа на графа с притеснени физиономии, видимо принудени да вършат нещо, което намираха за противно. Графът се обърна към офицера.

— Какво означава това, капитане?

Капитанът сякаш леко се изненада от въпроса, но беше добре обучен и остана невъзмутим.

— Тук съм, за да ви отведе до жилището ви.

— Това е моето жилище.

С едва забележима следа от усмивка капитанът отвърна:

— За съжаление вече не.

Оставяйки Паша и Петя, капитанът поведе графа и неговата охрана към служебно стълбище, скрито зад една невзрачна врата в средата на хотела. Зле осветените стъпала завиваха рязко на всеки пет крачки като в камбанария. Изкачиха се на зигзаг три етажа нагоре, където една врата водеше към тесен коридор с тоалетна и шест спални, напомнящи монашески килии. Този таван бе построен, за да

подслонява икономите и компаньонките на гостите на Метропол; но когато обичаят да се пътува със слуги излезе от мода, неизползваните стаи попаднаха под капризните удари на случайната необходимост — и се задръстиха с дървени отпадъци, строшени мебели и прочие вехтории.

По-рано същия ден най-близката до стълбището стая беше изпразнена от всичко, освен едно желязно легло, трикрако писалище и десетилетен слой прах. В ъгъла до вратата имаше малък шкаф колкото телефонна кабина, вмъкнат в стаята като проява на грижа в последния момент. Следвайки наклона на покрива, таванът се спускаше плавно с отдалечаването от вратата, така че откъм външната стена на стаята единственото място, където графът можеше да застане с пълен ръст, беше един мансарден прозорец с размера на шахматна дъска.

Докато двамата придружители гледаха злорадо от коридора, добрият капитан обясни, че е повикал носачите да помогнат на графа в пренасянето на малкото вещи, които биха се побрали в новото му жилище.

— А останалото?

— Става собственост на народа.

Значи това е тяхната игра, помисли си графът.

— Много добре.

На слизане от тавана той отново прескачаше през две стъпала, а пазачите подтичваха след него и пушките им се тряскаха в стената. На третия етаж графът тръгна по коридора и влезе в апартамента си, където двамата носачи го погледнаха с унили физиономии.

— Всичко е наред, другари — увери ги графът и започна да сочи.
— Това. Онова. Тези. Всичките книги.

Сред обзавеждането за новото си жилище графът подбра два стола с високи облегалки, ориенталската масичка за кафе на баба си и любимия си порцеланов сервиз. Избра двете абаносови настолни лампи във форма на слонове и портрета на сестра си Елена, нарисуван от Серов по време на краткото му гостуване в „Спокоен час“ през 1908 г. Не забрави и кожения куфар, изработен специално за него от Аспрей в Лондон и кръстен от добрия му приятел Мишка с уместния прякор Амбасадор, тоест Посланика.

Някой беше проявил любезната загриженост да донесе в спалнята на графа един от пътните му сандъци. Докато носачите

мъкнеха куфара му нагоре, графът напълни сандъка с дрехи и лични вещи. Забелязвайки, че войниците зяпат двете бутилки бренди на лавицата, графът метна вътре и тях. А щом сандъкът бе пренесен на горния етаж, той посочи накрая писалището.

Двамата носачи, чиито небесносини униформи вече бяха позацапани от усилията, го подхванаха за ъглите.

— Ама туй нещо тежи цял тон — подметна единият.

— Цар се укрепва със замък — отбеляза графът, — а аристократ с писалище.

Докато носачите измъкваха писалището в коридора, старинният часовник на рода Ростови, обречен да бъде изоставен, скръбно удари осем часа. Капитанът отдавна се бе върнал на поста си, а войниците, след като войнственото им настроение бе преминало в скука, сега се подпираха на стената и тръскаха цигарена пепел върху паркета, докато в салона нахлуваха с пълна сила лъчите на московското лятно слънцестоене.

Графът пристъпи с тъжен поглед към прозорците в северозападния ъгъл на апартамента. Колко часа бе прекарал пред тях? Колко утрини, по халат и с кафе в ръката, бе наблюдавал как новодошлите от Санкт Петербург слизат от каретите си, изтощени и уморени от пътуването с нощния влак? През колко зимни вечери бе гледал как снегът бавно пада, докато някой самотен силует, набит и нисък, минава под уличния фенер? Точно в този момент в северния край на площада един млад офицер от Червената армия изтича нагоре по стъпалата на Большой театър, закъснял с половин час за началото на вечерното представление.

Графът с усмивка си припомни собственото си младежко предпочитание да пристига през антракта. След като заявяваше в Английския клуб, че може да се забави само за още едно питие, оставаше за цели три. После скачаше в чакащата карета, профучаваше през града, изтичваше по знаменитите стъпала и също като този младеж се вмъкваше през позлатените врати. Докато балерините танцуваха грациозно по сцената, графът шепнеше извинения и се промъкваше към обичайното си място на двайсетия ред с привилегирован изглед към дамите в ложите.

Да пристигаш късно, помисли си графът с въздишка. Какъв разкош на младостта.

После рязко се завъртя на пети и започна да обикаля стаите. Най-напред се възхити на просторния салон и двата му полилея. Възхити се на живописиста по панелите на малката трапезария и сложния месингов механизъм, които позволяваше да се заключват двойните врати на спалнята. Казано накратко, огледа интериора досущ като потенциален купувач, който вижда стаите за първи път. След като влезе в спалнята, графът се позабави пред масата с мраморен плот, отрупана с всевъзможни дреболии. Измежду тях избра чифт ножици, които бе харесвала сестра му. Изработени във формата на чапла, като дългите сребърни остриета изобразяваха клюна на птицата, а златното винтче в средата бе нейното око, ножиците бяха толкова деликатни, че той едва можеше да вмъкне палец и показалец в халките им.

Оглеждайки апартамента от край до край, графът набързо прецени какво щеше да изостави. Всичките лични вещи, мебели и произведения на изкуството, които беше донесъл в този апартамент преди четири години, още по онова време бяха плод на усилен подбор. Защото когато чу вестта за разстрела на царя, графът незабавно напусна Париж. За двайсет дни мина през шест нации и се размина с осем армии, воюващи под пет различни знамена, докато най-сетне на седми август 1918 г. пристигна в „Спокоен час“ само с една раница на гърба си. Макар да завари областта на ръба на бунта и имението в бедствено състояние, баба му, графинята, беше невъзмутима както винаги.

— Саша — каза тя, без да става от стола си, — колко мило, че дойде. Сигурно си прегладнял. Ела да прием чай.

Когато той ѝ обясни необходимостта да напусне страната и описа как е подготвил пътуването, графинята разбра, че няма алтернатива. Разбра, че макар всичките и слуги да бяха готови да я придружат, трябва да пътува само с двама. Разбра също защо нейният внук и единствен наследник, когото бе отгледала от десетгодишна възраст, няма да дойде с нея.

Когато графът бе едва седемгодишен, едно съседско момче го победи тъй жестоко на шашки, че според свидетели имало сълзи, проклетия и мятане на фигурите по пода. Тази липса на спортен дух доведе до строго порицание от бащата на графа и отпращане в леглото без вечеря. Но докато се вкопчваше страдалчески в завивката, младият

граф бе посетен от баба си. Сядайки на ръба на леглото, графинята изрази сдържано съчувствие:

— В загубата няма нищо приятно — започна тя, — а момчето на Оболенски не е стока. Но Саша, скъпи, защо, за Бога, ще му доставяш удоволствие?

Точно в същия дух двамата с баба му се разделиха без сълзи на кея в Петерхоф. После графът се върна в родовото имение, за да надзирава закриването му. В бърза последователност бе проведено почистване на комините, изпразване на килерите и покриване на мебелите. Сякаш семейството се връщаше в Санкт Петербург до следващия сезон, само че кучетата бяха освободени от кучкарниците, конете от конюшните и слугите от задълженията им. После, като напълни един вагон с най-хубавите мебели на Ростови, графът заключи вратите и потегли за Москва.

Смешна работа, помисли си графът, докато стоеше, готов да напусне апартамента. От най-ранна възраст ни учат да се сбогуваме с приятели и роднини. Изпращаме на гарата родители, братя и сестри; гостуваме на братовчеди, ходим на училище, постъпваме в армията; женим се или пътуваме в чужбина. Част от житейския опит е непрестанно да хващаме някой добър човек за раменете и да му пожелаем всичко най-хубаво, като се утешаваме с идеята, че скоро ще имаме вести от него. Но същият този опит рядко ни учи как да се сбогуваме с най-скъпите си придобивки. А ако ни се наложи? Е, урокът няма да ни хареса. Защото в крайна сметка ние държим повече на скъпите си вещи, отколкото на приятелите. Пренасяме ги от място на място, често с цената на значителни разходи и неудобства; бършем ги и ги лъскаме, караме се на децата, ако си играят твърде палаво около тях — и през цялото време позволяваме на спомените да им придават все по-голяма важност. Този гардероб, който сме склонни да си припомним, е същият, в който се криехме като деца; тези сребърни свещници красяха празничната ни маса на Бъдни вечер; а с тази кърпичка тя веднъж избърса сълзите си и тъй нататък, и тъй нататък. Докато си въобразяваме, че тези грижливо пазени притежания могат да ни дадат истинска утеха за загубата на близък човек.

Но, разбира се, вещите са си просто вещи.

И тъй, като прибра в джоба си сестрините ножици, графът огледа още веднъж останалите реликви и после ги изтръгна завинаги от

сърцето си.

Един час по-късно, след като се друсна два пъти върху новия си матрак, за да определи тоналността на пружините (сол диез), графът огледа струпаните наоколо мебели и си напомни как, като младеж, копнееше за пътешествия до Франция с параход и до Москва с нощния влак.

А защо копнееше за тези пътувания?

Защото каютите и купетата бяха толкова малки!

Какво чудо бе да откриеш маса, която се сгъва без остатък и чекмеджета, вградени под леглото; и настенни лампички, достатъчно големи да осветят страниците на книга. Тази ефективност на дизайна бе истинска музика за младия ум. Тя доказваше прецизност на целта и обещание за приключения. Защото такава би било и жилището на капитан Немо, докато пътува двайсет хиляди левги под водата. И нима всяко момче с поне капка приключенски дух не би заменило на драго сърце сто нощи в дворец срещу една на борда на „Наутилус“?

Е, добре. Ето че най-сетне бе там.

Освен това, след като половината от стаите на втория етаж временно бяха реквизирани от болшевиките за неуморно писане на директиви, поне на шестия етаж човек можеше да си отдъхне от тракането на машините^[1]

Графът се изправи и удари глава в скосения таван.

— Точно така — промърмори той.

Като измести единия стол и прехвърли лампите-слонове върху леглото, графът отвори сандъка. Най-напред извади фотографията на Делегацията и я постави на писалището, където ѝ беше мястото. След това извади двете бутилки бренди и бащиния си музикален часовник. Но когато извади театралния бинокъл на баба си и го остави върху писалището, някакво пърхане привлече вниманието му към капандурата. Макар че прозорецът беше кажи-речи колкото пощенска картичка, графът успя да види, че един гълъб е кацнал отвън на медната облицовка по перваза.

— Хей, здравей — каза графът. — Колко мило, че намина.

Гълъбът го изгледа с нескрит собственически дух. После задраска с нокти по облицовката и нанесе няколко бързи удара с клюн

по стъклото.

— А, да — съгласи се графът. — Имаш право донякъде.

Канеше се да обясни на новия си съсед причината за своето неочаквано пристигане, когато от коридора долетя деликатно покашляне. И без да се обръща, графът разбра, че това е Андрей, салонният управител на „Боярски“, защото това бе класическият му начин да се намесва.

След като кимна на гълъба, за да покаже, че тепърва ще подновят дискусиата, графът закопча сакото си и се обърна, за да открие, че го е посетил не само Андрей — на прага се бяха струпали цели трима от хотелския персонал.

Андрей с перфектната си стойка и дълги изящни ръце; Василий, неповторимият портиер на хотела; и Марина, сладката срамежливка с плахия поглед, която наскоро бе повишена от камериерка на шивачка. Тримата имаха същия слисан вид, който графът бе забелязал по лицата на Аркадий и Валентина преди няколко часа, и най-сетне той проумя: когато го отведеха тази сутрин, те всички бяха предположили, че повече няма да се завърне. Беше излязъл иззад стените на Кремъл като авиатор от останките на разбит самолет.

— Скъпи приятели — каза графът, — без съмнение сте любопитни относно днешните събития. Както може би знаете, бях поканен в Кремъл за разговор на четири очи. Там неколцина надлежно натоварени служители на сегашния режим решиха, че заради престъплението да се родя аристократ трябва да бъда осъден да прекарам остатъка от дните си... в този хотел.

В отговор на възторжените възгласи графът се ръкува с гостите един по един, изказвайки всекиму сърдечна благодарност за дружбата и подкрепата.

— Влезте, влезте — покани ги той.

Тримата си проправиха път между нестабилните кули от мебели.

— Ако обичате — каза графът, като подаде на Андрей едната бутилка бренди.

После коленичи пред Амбасадор, щракна ключалките, и го отвори като гигантска книга. Вътре бяха закрепени грижливо петдесет и две чаши, или по-точно двайсет и шест двойки чаши — всяка оформена за конкретна цел, от волния размах на чашата за бургундско до онези очарователни малки чашки, предназначени за пъстрите

ликьори от Южна Европа. В духа на момента графът взе четири напосоки и ги раздаде, а Андрей, който вече бе извадил тапата, имаше честта да разлее.

След като и тримата гости имаха бренди в ръка, графът вдигна високо своята чаша.

— За Метропол — каза той.

— За Метропол! — отвърнаха те.

Графът беше домакин по рождение и през следващия час, докато доливаше чаша тук или подхващаше разговор там, той инстинктивно усещаше всички темпераменти в стаята. Въпреки уместната за ранга му официалност, тази вечер Андрей се усмихваше най-охотно, дори намигаше от време на време. Василий, който говореше с подчертана точност, когато даваше упътвания за забележителностите на града, изведнъж бе почнал да фъфли като човек, който утре може и да не помни какво е казал днес. И при всяка шега срамежливата Марина си позволяваше да се кикоти, без да прикрива устата си с длан.

Точно тази вечер графът искрено оценяваше доброто им настроение, но не бе толкова суетен да си въобразява, че то се дължи единствено на новината за невероятното му спасение. Защото, както знаеше по-добре от мнозина, през септември 1905 г. членовете на Делегацията подписаха Портсмутския договор за прекратяване на Руско-японската война. През следващите седемнайсет години — по-малко от едно поколение — Русия бе изтърпяла световна война, гражданска война, две убийствени гладни кризи и така наречения Червен терор. С две думи, това бе епоха на катаклизми, която не пощади никого. Независимо дали човек клонеше наляво или надясно, дали беше червен или бял, дали личното му положение се променяше за добро или зло, със сигурност, в крайна сметка със сигурност беше време да се пие за здравето на нацията.

В десет часа графът изпрати гостите си до стълбището и им пожела лека нощ със същата тържественост, която би проявил на прага на фамилната резиденция в Санкт Петербург. Като се върна в стаичката, той отвори прозореца (макар че беше само колкото пощенска марка), наля си последното бренди и седна зад писалището.

Изработено в Париж по времето на Луи XVI с типичните за онова време позлатени инкрустации и кожен плот, бюрото бе завещано на графа от неговия кръстник, великия княз Демидов. Князът имаше буйни бели бакенбарди, бледосини очи и златни еполети, говореше на четири езика и четеше на шест. Никога не се бе женил, представляваше страната си в Портсмут, управляваше три имения, ценеше усърдието и не търпеше глупости. Но далеч преди всичко това той бе служил заедно с бащата на графа като буен кадет в кавалерията. Така великият княз стана в пазител и наставник на графа. И когато през 1900 г. родителите на графа починаха от холера с разлика само няколко часа, именно великият княз придърпа младия граф настрани и му обясни, че трябва да бъде силен заради сестра си; че бедите имат много лица; и че ако човек не стане господар на обстоятелствата, обречен е да бъде поробен от тях.

Графът плъзна ръка по набръчкания плот на писалището.

Колко думи на великия княз бяха отразявали тези леки вдлъбнатини? В продължение на четирийсет години тук бяха писани кратки указания за управителите; убедителни аргументи за държавниците; изтънчени съвети за приятелите. С други думи, това бе писалище, с което трябва да се съобразяваш.

Графът пресуши чашата, бутна стола назад и седна на пода. Плъзна ръка зад десния преден крак на писалището, докато не напипа лостчето. Когато го натисна, една незабележима вратичка се отвори, разкривайки кухня с кадифена подплата, която също като кухините в останалите три крака бе натъпкана със златни монети.

[1] Всъщност в апартамента точно под този на графа Яков Свердлов — първият председател на Всерусийския изпълнителен комитет — бе заключил конституционната комисия с твърдото обещание, че няма да врътне ключа отново, докато не приключат работата си. Така пишещите машини тракаха денонощно, докато не бе изработен този исторически документ, гарантиращ на всички руснаци свобода на съвестта (член 13), свобода на словото (член 14), свобода на събранията (член 15) и свободата да им се отнеме всяко от тези права, ако бъде „използвано в ущърб на социалистическата революция“ (член 23)! ↑

АНГЛИЧАНИН НА СУШАТА

Когато започна да се размърдва около девет и половина, в онези безформени моменти преди завръщане към реалността, граф Александър Илич Ростов се наслади на вкуса на идващия ден.

След един час щеше да крачи в топлата пролет по улица Тверская, разпънал мустаци като корабни платна. Попътното щеше да си купи „Хералд“ от павилиончето на „Газетний переулок“, да мине покрай сладкарницата на Филипов (спирайки само за кратко да огледа сладкишите на витрината) и след това да продължи за среща с банкерите си.

Но спирайки на бордюра (за да изчака движението), графът щеше да си припомни, че обядът му в Жокейския клуб е насрочен за два часа, и че макар банкерите му да го очакваха в десет и половина, те така или иначе бяха на разположение на вложителите, тъй че вероятно можеше да ги остави да чакат... С тези мисли щеше да завие обратно, да свали цилиндъра от главата си и да отвори вратата на Филипов.

Мигновено сетивата му щяха да бъдат възнаградени от безспорните доказателства за майсторството на пекаря. Из въздуха щяха да се реят нежните аромати на прясно изпечени гевречета, сладки кифли и погачи хляб — тъй несравними, че ежедневно ги доставяха в Ермитажа с влак, — а зад стъклото на предната витрина щяха да блестят в идеални редици торти с глазура, пъстра като лалетата на Амстердам. Пристъпвайки до тезгяха, графът щеше да поръча на младата дама със светлосиня престилка един сладкиш от хилядолистно тесто (колко точно название) и да я гледа с възхищение как използва чаена лъжичка, за да избута внимателно деликатеса от сребърната лопатка върху порцелановата чинийка.

С почерпката в ръка графът щеше да седне колкото се може по-близо до масичката в ъгъла, където модерни млади момичета се срещаха всяка сутрин, за да обсъдят клюките от предната вечер. Изпървом трите госпожици се съобразяваха с обстановката и разговаряха с тихи, благовъзпитани гласове; но понесени от потока на собствените си емоции, те неизбежно повишаваха тон, така че към

единайсет и четвърт дори и най-дискретният любител на сладкиши нямаше друг избор, освен да подслушва хилядолистните им сърдечни премеждия.

Към дванайсет без четвърт, след като е приключил с чинийката, той щеше да изтръска трохите от мустаците си, да махне за благодарност на момичето зад щанда, да вдигне шапка към трите млади дами, с които веднъж бе побъбрил за кратко, да излезе пак на улица Тверская и да се замисли: А сега какво? Може би да отскочи до галерия „Бертран“, за да види най-новите платна от Париж, или да се вмъкне в залата на Консерваторията, където някой младежки квартет се опитва да овладее нещичко от Бетовен; може би просто щеше да завие обратно към Александровската градина, където да намери свободна пейка и да се възхищава на люляците, докато гълъбът гука и тропа по медната облицовка на перваза.

По медната облицовка на перваза...

— А, да — осъзна графът. — Май няма да има нищо такова.

Ако затвореше очи и се извърнеше към стената, дали бе възможно да се върне на пейката точно навреме, за да отбележи: Какво прекрасно съвпадение, когато край него минат трите млади дами от Филипов?

Без съмнение. Но да си фантазира какво би могло да се случи, ако обстоятелствата бяха различни, беше единственият сигурен път към лудостта.

Графът седна, отпусна решително ходила върху голия под и засука остриите връхчета на мустаците си.

На бюрото на великия княз стърчеше висока чаша за шампанско и до нея тумбеста чаша за бренди. Високомерната стройност на първата гледаше отвисоко тантурестата заобленост на втората, тъй че нямаше как да не си помислиш за Дон Кихот и Санчо Панса в равнините на Сиера Морена. Или за Робин Худ и Отец Тък в сенките на Шерудската гора. Или за принц Хал и Фалстаф пред портите на...

Но на вратата се почука.

Графът се изправи и удари глава в тавана.

— Един момент — извика той, като разтриваше теме и ровеше из сандъка за халат. Вече прилично облечен, той отвори вратата и видя в коридора да чака един усърден младеж с всекидневната закуска на графа — каничка кафе, два сухара и плод (днес слива).

— Браво, Юри! Влизай, влизай. Остави го там, да, там.

Докато Юри подреждаше закуската върху капака на сандъка, графът седна зад писалището на великия княз и написа кратка бележка до някой си Константин Константинович, живеещ на улица Дурновски.

— Ще бъдеш ли така любезен да доставиш това, момчето ми?

Юри, който никога не бягаше от работа, радостно взе бележката, обеща да я предаде и прие бакшиша с поклон. Но на прага се спря.

— Дали... да оставя вратата открената?

Разумен въпрос. Защото стаята беше доста задушна, а на шестия етаж едва ли имаше риск някой да наруши уединението на наемателя.

— Да, моля.

Докато стъпките на Юри заглъхваха надолу по витото стълбище, графът разпъна салфетката в скута си, наля чаша кафе и добави няколко капки сметана. Отпивайки първата глътка, той отбеляза със задоволство, че младият Юри трябва да бе взел на бегом трите допълнителни етажа, защото кафето не бе и с един градус по-хладно от обикновено.

Но докато отделяше с ножа резенче слива от костилката, графът зърна зад сандъка да се плъзга някаква сребриста сянка, привидно безплътна като облаче дим. Като се приведе настрана, за да надникне покрай високия стол, графът откри, че това блуждаещо духче не е нищо друго, освен котарака от фойето на Метропол. Едноок, от породата руска синя, той не допускаше да му убегне нищо от ставащото в хотела, а сега явно идваше на тавана, за да инспектира лично новата квартира на графа. Излизайки от сенките, котаракът скочи от пода върху Амбасадор, от Амбасадор на нощното шкафче и от нощното шкафче върху трикракото писалище, без да издаде нито звук. От тази изгодна позиция той строго огледа стаята, после поклати глава с котешко разочарование.

— Да — каза графът, след като се озърна на свой ред. — Напълно те разбирам.

От хаотичното струпване на мебели малкото царство на графа бе станало досущ като антикварен магазин на Арбат. В стая с такива размери спокойно биха му стигнали един стол, едно нощно шкафче и една лампа. Можеше да живее и без лиможкия порцелан на баба си.

Ами книгите? С каква самонадеяност бе заявил: Всичките! Но в трезвата светлина на утрото трябваше да признае, че това нареждане

бе дадено не толкова от здрав разум, колкото от чисто детински импулс да впечатли носачите и да натрие носа на войниците. Защото книгите дори не бяха по вкуса на графа. Неговата лична библиотека от величествени повествования на автори като Балзак, Дикенс и Толстой бе останала в Париж. Книгите, които носачите премъкнаха до тавана, принадлежаха на баща му и тъй като бяха посветени на рационалната философия и науката за модерното земеделие, всяка от тях предлагаше единствено тежко и трудно смилаемо четиво.

Без съмнение се налагаше още едно разчистване.

И тъй, след като похапна, изкъпа се и се облече, графът се хвана на работа. Най-напред провери вратата на съседната стая. Сигурно бе затисната отвътре с нещо доста тежко, защото от ударите с рамо само едва помръдваше. Следващите три стаи се оказаха претъпкани с вехтории от пода до тавана. Но в последната стая, сред купища керемиди и тенекиени ленти, бе разчистено широко пространство около очукан стар самовар, където някога при ремонта на покрива майсторите бяха пили чай.

Като се върна в стаята си, графът закачи няколко сака в гардероба. Разопакова няколко панталона и ризи и ги пъкна в задния десен ъгъл на писалището (за да не позволи на трикракия звяр да се катурне). Извлече по коридора сандъка, половината мебели и всички книги на баща си — освен една. Така в рамките на един час успя да сведе обзавеждането до най-основното: писалище и стол, легло и нощно шкафче, стол с висока облегалка за гостите и триметров проход между мебелите, широк точно колкото един замислен аристократ да крачи напред-назад.

Удовлетворен, графът погледна към котарака (който бе зает да си ближе лапите, настанен уютно върху удобния стол).

— Какво ще кажеш сега, стари разбойнико?

После седна на бюрото си и вдигна единствения том, който бе задържал. Трябва да бе минало цяло десетилетие, откакто графът за пръв път си обеща да прочете тази световно призната творба, която баща му обичаше толкова много. И все пак, колчем посочеше с пръст календара и заявеше: През този месец ще се посветя на есетата на Мишел дьо Монтен!, някакъв дяволит аспект от живота надникваше през вратата. От неочаквано кътче изникваше чувство на романтичен

интерес, което не можеше да се пренебрегне с чиста съвест. Или пък банкерът му се обаждаше. Или в града идваше цирк.

В края на краищата животът е изкушение.

Но тук най-сетне обстоятелствата бяха решили да не разсейват графа, а да му представят необходимото време и самота, за да отдаде дължимото на знаменитата книга. И тъй, стиснал здраво тома в ръка, той вдигна крак върху ъгъла на писалището, избута стола назад докато се килна само на двата задни крака и започна да чете:

Една и съща цел може да се постигне с различни средства.

Най-обикновеният начин да смекчим сърцата на тези, които сме разгневили и които, разполагайки със средство да ни отмъстят, ни държат в своя власт, е да ги трогнем с покорство и да предизвикаме у тях състрадание и милост. Понякога обаче храбростта и твърдостта — средства съвсем противоположни, могат да окажат същото въздействие.^[1]

За пръв път графът бе свикнал да чете на килнат стол в имението „Спокоен час“.

През онези разкошни пролетни дни, когато овощните градини цъфтяха и дивите жита се полюшваха над тревата, той и Елена търсеха приятно кътче за убиване на времето. Един ден то можеше да е под перголата на горния двор, на следващия до високия бряст, надвиснал над завоя на реката. Докато Елена бродираше, графът килваше стола си назад — опирайки леко крак върху ръба на фонтана или върху дънера на дървото, за да запази равновесие — и четеше на глас любимите ѝ творби на Пушкин. И час по час, стих по стих, игличката се въртеше неуморно.

— За къде са предназначени тия шевове? — питаше понякога той в края на поредната страница. — Със сигурност вече всяка възглавница в домакинството е украсена с пеперуда и всяка кърпичка с монограм.

А когато я обвиняваше, че нощем разплита шевове си като Пенелопа, само за да го накара да ѝ прочете още едно томче стихове, тя се усмихваше загадъчно.

Надигайки глава от страниците на Монтен, графът спря поглед върху портрета на Елена, подпрян на стената. Нарисуван в „Спокоен час“ през август, той изобразяваше сестра му на масата в трапезарията пред фруктиера с праскови. Колко добре бе схванал образа ѝ Серов —

с гарвановочерна коса, леко зачервени бузи и благо, всеопрощаващо изражение. Може би имаше нещо в тези шевове, помисли си графът, някаква нежна мъдрост, която тя овладяваше чрез завършването на всяка мъничка бримка. Да, с толкова мило сърце на четиринайсетгодишна възраст човек можеше само да си представи какво изящество би излъчвала на двайсет и пет години...

Деликатно почукване го изтръгна от унеса. Затваряйки книгата на баща си, той се озърна и видя на прага един шейсетгодишен грък.

— Константин Константинович!

Като отпусна шумно предните крака на стола, графът пристъпи към прага и стисна ръката на посетителя.

— Много се радвам, че успяхте да дойдете. Срещали сме се само един-два пъти, тъй че може би не си спомняте, но аз съм Александър Ростов.

Старият грък се поклони в знак, че не е необходимо напомняне.

— Заповядайте, влезте. Седнете.

Замахвайки с шедьовъра на Монтен срещу едноокия котарак (които скочи на пода със съскане), графът предложи на госта си стола с високата облегалка, а сам той се настани зад писалището.

В последвалите мигове старият грък отвърна на графския поглед с израз на умерено любопитство — което навярно трябваше да се очаква, тъй като никога не се бяха срещали по делови въпроси. В края на краищата графът нямаше навика да губи на карти. Затова сега пое инициативата.

— Както виждате, Константин, положението ми се промени.

Гостът си позволи да прояви изненада.

— Не, наистина — каза графът. — Промени се, и то сериозно.

Старият грък огледа набързо стаята и вдигна ръце в знак, че признава скръбното непостоянство на положението.

— Може би търсите достъп до... капитал? — попита той.

При това предложение старият грък замълча едва доловимо преди думата „капитал“. И според експертното мнение на графа това беше перфектна пауза — овладяна през десетилетия деликатни разговори. Пауза, с която той изразяваше известно съчувствие към събеседника, без дори и за миг да допусне, че има промяна в техните взаимоотношения.

— Не, не — увери го графът, като поклати глава, за да подчертае, че Ростови нямат навик да взимат заеми. — Напротив, Константин, имам нещо, което мисля, че ще ви заинтересува.

След това графът измъкна сякаш от въздуха една от монетите, скрити в писалището на великия княз, и я задържа изправена между палеца и показалеца.

Старият грък се вгледа в монетата за секунда, после бавно въздъхна в знак на възхищение. Защото макар Константин Константинович да бе лихвар по професия, неговото изкуство беше да види една вещ за минута, да я подържи за момент и да узнае истинската ѝ стойност.

— Може ли...? — попита той.

— Разбира се.

Той взе монетата, завъртя я веднъж и я върна с благоговение. Тя не само бе чиста в металургичен смисъл, но и двуглавият орел на обратната страна потвърждаваше за опитното око, че това е една от петте хиляди монети, изсечени в чест на коронацията на Екатерина Велика. Такава монета, закупена от нуждаещ се аристократ, можеше да се продаде с разумна печалба на най-предпазливите банкови къщи в най-добри времена. Но в период на катаклизъм? Макар че търсенето на обикновени луксозни вещи се сриваше, стойността на такова съкровище щеше да нараства.

— Извинете любопитството ми, ваше превъзходителство, но дали това е... самотна монета?

— Самотна? О, не — поклати глава графът. — Тя живее като войник в казарма. Като роб в кухнята. Уви, нито за миг за не е сама.

Старият грък отново въздъхна.

— Добре тогава...

И в рамките на броени минути двамата уговориха идеално споразумение. Нещо повече, старият грък заяви, че ще му бъде приятно лично да достави три бележки, които графът написа веднага. После се ръкуваха като добри познати и си уговориха среща след три месеца.

Но точно когато се канеше да прекрачи прага, старият грък спря.

— Ваше превъзходителство... Може ли да задам един личен въпрос?

— Разбира се.

Старецът почти плахо посочи писалището на великия княз.

— Можем ли да очакваме от вас нови стихове?

Графът се усмихна с благодарност.

— За жалост, Константин, поетичните ми дни са отминали.

— Ако вашите поетични дни са отминали, граф Ростов, не вие, а ние трябва да съжаляваме.

В североизточния ъгъл на втория хотелски етаж бе закътан дискретно Боярски — най-добрият ресторант в Москва, ако не и в цяла Русия. Със своите сводести тавани и тъмночервени стени, напомнящи за боярска обител, Боярски можеше да се похвали с най-елегантната обстановка в града, най-изискания персонал и най-изтънчения главен готвач.

Да се храниш в Боярски представляваше тъй знаменито преживяване, че в която и да било вечер се налагаше да си пробиваш пътя с лакти през тълпа от чакащи — само за да привлечеш погледа на Андрей, възправен над голямата черна книга, в която се вписваха имената на щастливците; а когато салонният управител ти направеше знак да влезеш, можеше да очакваш да те спрат пет пъти на четири различни езика, докато вървиш към ъгловата маса, където ще бъдеш обслужен безупречно от сервитьор с бял смокинг.

Или по-точно, можеше да очакваш това до 1920 г., когато, след като затвориха границите, болшевиките решиха да забранят използването на рубли в изисканите ресторанти — с което на практика ги закриха за 99 процента от населението. И затова тази вечер, докато графът се заемаше с ордъовъра, наоколо водни чаши звънкаха в приборите, двойки си шушукаха притеснено и дори най-добрите сервитьори извиваха очи към тавана.

Но всеки период има своите добродетели, дори смутното време...

Когато през 1912 г. бе привлечен в Метропол като главен готвач, Емил Жуковски пое командването на опитен персонал и внушителна кухня. Освен това разполагаше с най-знаменития килер на изток от Виена. Рафтовете му за подправки представляваха истинска енциклопедия за предпочитанията на света, а в хладилника му висеше на куки невероятно разнообразие от птици и зверове. При това

положение човек естествено би могъл да предположи, че 1912 е била идеална година, в която да се измери талантът на готвача. Но по време на изобилие всеки малоумник с черпак може да залъже езика. За да изпробва истински изобретателността на готвача, човек трябва да погледне към период на недоимък. А кое осигурява недоимък по-добре от войната?

В този следреволюционен период — с неговите икономически спадове, провалени реколти и блокирана търговия — изтънчените продукти станаха в Москва тъй оскъдни, като пеперуди наред морето. Килерът на Метропол бе изчерпан крина по крина, килограм по килограм, щипка по щипка и готвачът трябваше да задоволи очакванията на своята публика с царевично брашно, карфиол и зеле — тоест с всичко, което успее да докопа.

Да, някои твърдяха, че Емил Жуковски е темерут, други го наричаха избухлив. Трети казваха, че е дребосък с великански темперамент. Но никой не можеше да оспори неговата гениалност. Само погледнете блюдото, което графът довършваше в този момент: салтимбока, изработена по неволя. Вместо телешки котлет Емил бе начукал пилешки гърди. Вместо прошуто де Парма бе нарязал на тънко украинска шунка. А вместо салвия, тази деликатна подправка, която обвързва другите вкусове? Беше избрал билка, също тъй мека и ароматна като салвията, но по-горчива на вкус... Не беше босилек или риган, графът бе сигурен в това, но определено я беше срещал някъде и преди...

— Как ви се струва тази вечер, ваше превъзходителство?

— А, Андрей. Всичко е превъзходно както винаги.

— А салтимбоката?

— Вдъхновяваща. Но имам един въпрос: билката, която Емил е сложил под шунката... знам, че не е салвия. Дали случайно не е коприва?

— Коприва? Не вярвам. Но ще попитам.

След това салонният управител се оттегли с поклон.

Без съмнение Емил Жуковски е гений, помисли си графът, но човекът, който осигуряваше превъзходната репутация на Боярски, гарантирайки всичко между стените му да върви гладко, беше Андрей Дюрас.

Родом от Южна Франция, Андрей беше красив, висок и с прошарени слепоочия, но най-характерната му черта не бе външността, ръстът или косата му, а ръцете. Бледи с добре поддържани нокти, пръстите му бяха със сантиметър по-дълги от пръстите на повечето мъже с неговата височина. Ако беше пианист, Андрей би могъл с лекота да изкара дванайсет гами. Ако беше кукловод, би могъл да разиграе битката с мечове между Макбет и Макдъф пред очите на трите вещици. Но Андрей не бе нито пианист, нито кукловод, или поне не в традиционния смисъл. Той беше капитанът на Боярски и човек гледаше смяяно как ръцете му изпълняват задълженията си във всеки един момент.

След като току-що бе отвел група жени до масата им например, Андрей сякаш дръпна назад столовете едновременно. Когато една от дамите извади цигара, той вече държеше запалка в едната ръка и пазеше пламъчето с другата (като че ли някой някога бе усещал течение между стените на Боярски!). А когато жената, която държеше винената листа, помоли за препоръка, той не посочи бордо от 1900 г. — поне не в тевтонския смисъл. Само лекичко изпъна показалец с движение, напомнящо онзи жест от тавана на Сикстинската капела, с който Първотворецът предава искрата на живота. После се оттегли с поклон, прекоси залата и изчезна през кухненската врата.

Но преди да мине и минута, вратата пак се отвори — и на прага застана Емил.

Висок сто шейсет и три сантиметра и тежък деветдесет килограма, готвачът набързо огледа залата, после се отправи към графа, следван по петите от Андрей. Попътно готвачът блъсна стола на един клиент и едва не събори един помощник-келнер заедно с таблата му. Спирайки рязко пред масата на графа, той го изгледа от глава до пети, сякаш се канеше да го предизвика на дуел.

— Bravo, monsieur — изрече той с възмущение. — Bravo!

После се завъртя на пети и изчезна в кухнята си.

Андрей, леко задъхан, се поклони в израз както на извинение, така и на поздравление.

— Наистина е било коприва, ваше превъзходителство. Вкусът ви си остава ненадминат.

Макар да не бе склонен към злорадство, графът не успя да се удържи от доволна усмивка.

Тъй като знаеше, че графът си пада по сладкото, Андрей посочи към десертната количка.

— Може ли да ви донесе резенче сливова торта с комплиментите на заведението...?

— Благодаря за идеята, Андрей. Обикновено не бих пропуснал. Но тази вечер имам други ангажименти.

След като призна, че човек трябва да овладее положението си, или да бъде завладян от него, графът сметна за необходимо да се замисли как най-вероятно може да се постигне тази цел, когато човек е осъден на доживотен затвор.

Мислите за отмъщение бяха запазили разсъдъка на Едмон Дантес в замъка Иф. Несправедливо затворен, той се крепял като планирал систематичното унищожение на личните си агенти на злото. За Сервантес, поробен от пирати в Алжир, стимулът бил в надеждата за все още ненаписани страници. А за Наполеон на Елба, докато се разхождал сред кокошките, пъдейки мухите и заобикаляйки калните локви, виденията за триумфално завръщане в Париж разпалвали волята му да упорства.

Но графът не бе склонен към отмъщение; нямаше въображението за епос; и определено не притежаваше фантазьорското его да мечтае за възстановяване на империи. Не. Неговият образец за овладяване на положението щеше да бъде съвсем различен затворник: англичанин, изхвърлен на сушата. Също като Робинзон Крузо, попаднал на Острова на отчаянието, графът щеше да поддържа своята решимост, като се посвети на практичните дела. След като изтрезнеят от мечтите за бързо спасение, световните Робинзоновци търсят подслон и източник на прясна вода; научават се да палят огъня с кремък; опознават топографията на острова, климата, флората и фауната, като през цялото време си отварят очите на четири за платна на хоризонта и стъпки по пясъка.

Именно с тази цел графът бе помолил стария грък да достави трите бележки. В рамките на няколко часа го посетиха двама пратеници: едно момче от „Муър енд Мирилийс“ донесе луксозно спално бельо и удобна възглавница; друго дотича от Петровски безистен с четири калъпа от любимия сапун на графа.

А третият получател? Тя навярно беше пристигнала, докато графът бе на вечеря. Защото на леглото го чакаше светлосиня кутия с един-единствен хилядолистен сладкиш.

[1] Монтен, Мишел дьо. Опити, книга първа. Изток-Запад. Прев. Тодор Чакъров, 2017. ↑

УГОВОРКА

Никога дванайсетият час не е бил тъй горещо приветстван. Нито в Русия. Нито в Европа. Нито където и да било по света. Ако Жулиета бе казала на Ромео, че ще се появи на прозореца си по пладне, възторгът на младия веронец от уговорения час не би могъл да се мери с този на графа. Ако децата на доктор Щалбаум — Фриц и Клара — бяха узнали на Коледа сутрин, че вратите на салона ще бъдат отворени по обяд, въодушевлението им би бледняло пред това на графа при първия удар на часовника.

Защото след като успешно пропъди мислите за улица Тверская (и случайни срещи с модерни млади госпожици), след като се изкъпа, облече и закуси с кафе и плод (днес смокиня), малко след десет графът с нетърпение пое шедъовъра на Монтен — само за да открие, че на всеки петнайсет реда погледът му отскача към часовника...

Вярно, предния ден графът беше изпитал известно притеснение, когато за пръв път вдигна книгата от писалището. Защото като отделен том тя имаше дебелината на речник или на Библията — книги, с които човек би могъл да се консултира, или евентуално да попрелисти, но не и да ги чете. Но именно прегледът на съдържанието — списък от 107 есета на теми като постоянство, умереност, самота и сън — потвърди първоначалното подозрение на графа, че книгата е била написана за дългите зимни нощи. Без съмнение беше книга за времето, когато птиците са отлетели на юг, дървата са подредени до камината и полетата побеляват от сняг; тоест за времето, когато човек няма желание да излиза навън, а приятелите му нямат желание да дойдат на гости.

И все пак, с един решителен поглед към часовника — също както закален морски вълк, преди да тръгне на дълго пътешествие, записва точния час, в който потегля от пристанището — графът отново се хвърли във вълните на първото размишление: „Една и съща цел може да се постигне с различни средства.“

В това встъпително есе — където бяха умело използвани примери от анализите на историята — авторът излагаше крайно

убедителното твърдение, че когато човек зависи от чужда милост, трябва да се моли за живота си.

Или да остане горд и непреклонен.

Във всеки случай, след като твърдо установяваше, че и двата подхода могат да бъдат верни, авторът продължаваше към второто си разсъждение: „За скръбта“.

Тук Монтен цитираше цяла плеяда безупречни авторитети от Златния век, които убедително потвърждаваха, че е най-добре да споделяме чувството на тъга.

Или да го пазим за себе си.

Някъде към средата на третото есе графът откри, че се озърта към часовника за четвърти или пети път. А може би шести? Макар че точният брой на озъртанията не можеше да бъде определен, по всичко личеше, че вниманието на графа е било привлечено към часовника повече от веднъж.

Но пък какъв часовник беше!

Изработен по поръчка за бащата на графа от достопочтената фирма „Бреге“, този часовник, отмерващ времето с музикални удари два пъти в денонощието, бе ненадминат шедьовър. Белият емайлиран циферблат имаше размерите на грейпфрут, корпусът от лапис лазули се скосяваше асимптотично от върха към основата, а вътрешните му механизми бяха направени от майстори, прочути по цял свят с непреклонния си стремеж към точност. И репутацията им със сигурност бе основателна. Защото докато напредваше през третото есе (в което Платон, Аристотел и Цицерон бяха пъхнати в един куп с император Максимилиан), графът чуваше всяко тиктакане.

Десет часа, двацет минути и петдесет и шест секунди, казваше часовникът.

Десет, двацет и петдесет и седем.

Петдесет и осем.

Петдесет и девет.

Та този часовник отчиташе секундите тъй безупречно, както Омир своите стихове и свети Петър греховете на грешниците.

Но докъде бяхме стигнали?

А, да — есе номер три.

Графът отмести стола си леко наляво, за да не вижда часовника, после потърси пасажа, който четеше. Беше почти сигурен, че е петият

абзац на петнайсата страница. Но когато отново се задълба в прозата на този абзац, контекстът изглеждаше напълно непознат; както и редовете непосредствено преди него. Всъщност трябваше да се върне цели три страници, преди да намери пасаж, който да помни достатъчно добре, за да възобнови с чиста съвест напредъка си.

— Така ли е с теб? — обърна се графът към Монтен. — Крачка напред, две назад?

За да покаже кой кого командва, графът се зарече да не вдигне очи от книгата, докато не стигне до двасет и петото есе. Подтикван от собствената си решителност, той набързо претупа есета номер четири, пет и шест. А когато отпрати още по-експедитивно седмото и осмото, двасет и петото вече изглеждаше тъй близко, както кана вода на масата в столовата.

Но докато напредваше през единайсет, дванайсет и тринайсет, целта му сякаш все повече се отдалечаваше. Внезапно книгата изобщо престана да прилича на маса в столовата и се превърна в някаква необятна Сахара. А след като бе пресушил манерката си, графът скоро щеше лази през изреченията и след върха на всяка завоювана страница да не вижда друго, освен още една...

Добре, тъй да бъде. И графът продължи да се бори.

Напред през единайсетия час.

През есе номер шестнайсет.

Докато изведнъж дългнестият повелител на минутите се събра с по-нисичкия си брат в горния край на циферблата. Щом двамата се прегърнаха, пружините в корпуса на часовника се разхлабиха, колелцата се завъртяха и миниатюрното чукче удари първия от онези звънки звуци, които обявяваха настъпването на обяд.

Предните крака на графския стол тропнаха шумно на пода и мосю Монтен се преметна два пъти във въздуха, преди да кацне върху леглото. При четвъртият звън графът вече лъкатушеше надолу по стълбището, а при осмия пресичаше фойето на път към долния етаж за ежеседмичната си среща с Ярослав Ярославъл, ненадминатия бръснар на хотел Метропол.

В продължение на повече от два века (или поне така твърдят историците) културата на нашата страна е напредвала от салоните на

Санкт Петербург. От тези разкошни зали с изглед към канала Фонтанка са прекрачвали в руското общество новите кухни, моди и идеи. Но ако наистина е било тъй, то до голяма степен се е дължало на неуморната дейност под самите салони. Защото там, само няколко стъпки под нивото на улицата, са били икономите, готвачите и прислужниците, които с общи усилия гарантирали, че когато имената Дарвин или Мане бъдат споменати за пръв път, всичко ще мине безупречно.

Така беше и в Метропол.

Още от самото му откриване през 1905 г. апартаментите и ресторантите на хотела бяха сборно място за бляскавите, влиятелните и ерудираниите; но привидно небрежната елегантност не би съществувала без услугите на долния етаж.

Слизайки от широкото мраморно стълбище, което се спускаше от фойето, човек най-напред минаваше покрай вестникарския щанд, който предлагаше на изисканата публика стотици заглавия, макар и само на руски език в днешно време.

Следваше магазинчето на цветарката Фатима Фьодорова. Като печална жертва на смутните времена, около 1920 г. рафтовете на Фатима бяха изпразнени и витрините ѝ облепени с хартия, превръщайки най-веселото кътче на хотела в едно от най-унилите. Но навремето това магазинче продаваше цветя в невъобразими количества. То осигуряваше колосалните цветни аранжimenti във фойето, лилиите за стаите, букетите рози, хвърляни под краката на балерините от Болшой, както и цветя за петлиците на мъжете, които ги хвърляха. Нещо повече, Фатима отлично владееше тайните значения на цветята, които властваха над изтънченото общество още от рицарската епоха. Тя не само знаеше кое цвете трябва да се изпрати за извинение, но и кое да се прати, когато човек е закъснял; когато е прекъснал някого в разговора; и когато, забелязвайки младата дама на прага, небрежно е обърнал гръб на партньорката си. С две думи, Фатима познаваше аромата, цвета и предназначението на цветето по-добре от пчела.

Е, Фатима може и да беше затворена, помисли си графът, но нима не са били затворени и цветарските магазини в Париж през „царуването“ на Робеспьер и нима сега този град не преливаше от цветя? По същия начин и времето за цветя в Метропол щеше да се върне със сигурност.

В самия край на коридора човек най-сетне стигаше до бръснарницата на Ярослав. Земя на оптимизъм, точност и политическа неутралност, тя бе Швейцарията на хотела. Ако графът бе дал обет да овладее своето положение чрез практиката, то тук донякъде се виждаха средствата: благоговейно спазвана уговорка за седмично подстригване.

Когато графът влезе в ателието, Ярослав обслужваше един беловлас клиент в светлосив костюм, а някакъв нисък, набит мъжага със смачкано сако чакаше на пейката до стената. Като поздрави графа с усмивка, бръснарят го насочи към празния стол до себе си.

След като се възкачи на стола, графът кимна дружелюбно на мъжата, после се облегна назад и остави очите си да се приковат върху чудото на бръснарницата — шкафът на Ярослав. Ако някой помолеше Ларус да определи думата шкаф, прославеният лексикограф навярно би отговорил: мебел, често украсена с декоративни детайли, в която могат да се укриват вещи. Несъмнено удобна дефиниция, която би обхванала всичко от кухненски шкаф в провинцията до шедьовър на Чипъндейл в Бъкингамския дворец. Но шкафът на Ярослав не би се наместил много добре в едно такова описание, защото бе направен изцяло от никел и стъкло, и нямаше за цел да укрие съдържанието си, а да го разкрие за всяко око.

И с право. Защото този шкаф можеше да се гордее с всичко, което съдържаше: френски сапуни, увити във восъчна хартия; британски четки за бръснене с дръжки от слонова кост; италиански тоници в шишенца с причудливи форми. А какво се криеше в дъното? Онази малка черна бутилчица, която Ярослав с леко намигване наричаше „извор на младостта“.

В огледалното отражение графът зарея поглед към мястото, където Ярослав свещенодействаше над беловласия господин с два комплекта ножици едновременно. В ръцете на Ярослав ножиците първоначално напомняха антреша на балетист — подскок с бърза смяна на краката във въздуха. Но докато бръснарят напредваше, ръцете му се движеха с нарастваща скорост, докато накрая почваха да подскачат и ритат като казак, танцуващ гопак! При изпълнението на финалното подрязване би било напълно уместно завесата да падне само за да се вдигне отново след миг, тъй че публиката да може да аплодира, докато бръснарят се кланя.

Ярослав смъкна със замах бялото покривало от клиента и го изтръсна във въздуха; щракна с токове, когато прие заплащането за добре свършена работа; и докато господинът излизаше от ателието (изглеждайки по-млад и по-достолепен, отколкото на идване), бръснарят се приближи до графа с ново наметало.

— Ваше превъзходителство. Как сте?

— Превъзходно, Ярослав. Във върхова форма.

— И с какво ще се заемем днес?

— Само подстригване, приятелю. Само подстригване.

Докато ножиците започваха деликатното си потракване, на графа му се стори, че широкоплещестият клиент на пейката някак се е преобразил. Макар че графът му бе кимнал приятелски само преди броени мигове, междуременно лицето на мъжаката сякаш бе придобило възрозов оттенък. Всъщност графът бе сигурен в това, защото цветът се разпростираше и към ушите му.

Графът се опита да го погледне в очите, възнамерявайки да предложи още едно приятелско кимване, но човекът се бе вторачил в гърба на Ярослав.

— Аз бях на ред — каза той.

Ярослав, който като повечето творци имаше склонност да се вгълбява в изкуството, продължи да подрязва с изящество и ефективност. Така че човекът бе принуден да се повтори, макар и малко по-натъртено.

— Аз бях на ред.

Изтръгнат от артистичния унес при тази остра забележка, Ярослав отговори любезно:

— След минутка ще ви поема, господине.

— Така казахте и когато дойдох.

Това бе изречено с тъй неподправена враждебност, че Ярослав спря подстригването и се обърна, за да посрещне свирепия поглед на клиента си с изненадано изражение.

Макар че графът беше възпитан никога да не прекъсва разговор, сега той почувства, че бръснарят не бива да бъде поставен в положение да обяснява ситуацията от негово име. Затова се намеси:

— Ярослав не е искал да ви засегне, добри ми човече. Просто с него имаме постоянна уговорка за дванайсет часа във вторник.

Сега мъжаката се вторачи в графа.

— Постоянна уговорка — повтори той.

— Да.

Онзи скочи на крака толкова рязко, че облегалката на пейката се блъсна в стената. На ръст не надхвърляше метър и шейсет и пет. Юмруците му, стърчащи от ръкавите на сакото, бяха червени като ушите му. Когато той прекрачи напред, Ярослав отстъпи до ръба на шкафа си. Човекът направи още една крачка към бръснаря и изтръгна едната ножица от ръката му. После се завъртя с пъргавината на много по-слаб човек, сграбчи графа за яката и с един замах отрязва дясното връхче на мустаците му. Стягайки хватката, той придърпа графа напред, докато почти опряха носове.

— Скоро ще си имаш и друга уговорка — заяви той.

После тръшна графа на стола, захвърли ножицата на пода и излезе от ателието.

— Ваше превъзходителство — възкликна потресеният Ярослав. — Никога през живота си не съм виждал този човек. Дори не знам дали живее в хотела. Но вече няма да е добре дошъл тук, уверявам ви.

Графът, който вече стоеше прав, бе склонен да сподели възмуцението на Ярослав и да препоръча подобаващо наказание за престъплението. Но пък какво знаеше за нападателя си?

Когато за пръв го видя да седи на пейката със смачканото си сако, графът веднага го бе определил като някакъв работяга, който случайно се е натъкнал на бръснарницата и е решил да се подстриже. Но знае ли се — този човек можеше да е един от новите жители на втория етаж. Можеше да е възмъжал в стоманолеярна, влязъл в профсъюз през 1912 г., организиран стачка през 1916 г., командвал червен батальон през 1918 г., а сега натоварен да управлява цяла индустрия.

— Той беше напълно прав — каза графът на Ярослав. — Чакаше най-почтено. Ти просто искаше да спазиш уговорката. Аз трябваше да отстъпя стола и да предложа да го обслужиш пръв.

— Но какво да правим?

Графът извърна глава към огледалото и изпитателно се огледа. Правеше го навярно за пръв път от години.

Дълго бе смятал, че един аристократ трябва да се обръща към огледалото с чувство на недоверие. Защото вместо да бъдат инструменти за себепознание, огледалата имаха склонност да се

превръщат в инструменти за самозаблуда. Колко пъти бе гледал как някоя млада красавица се извърта на трийсет градуса пред огледалото, за да е сигурна, че се вижда в най-добър вид? (Сякаш отсега нататък целият свят щеше да я гледа само от този ъгъл!) Колко често бе виждал някоя достопочтена дама да си слага шапка, която е ужасяващо демоде, но ѝ се струва подходяща, защото рамката на нейното огледало е оформена в стила на същата отминала епоха? Графът се гордееше, че носи добре ушито сако; но още повече се гордееше с разбирането, че присъствието на аристократ се демонстрира най-добре чрез неговите обноски, забележки и маниери. Не чрез кройката на сакото му.

Да, помисли си графът, светът се върти.

Всъщност върти се не само около оста си, но и около слънцето. И галактиката също се върти — колело в по-голямо колело, издаващо звън със съвсем различна природа от тази на мъничкото чукче в часовник. И когато този небесен звън прозвучи, може би огледалото най-сетне ще служи на истинското си предназначение — да разкрива на човека не какъв си представя, че е, а какъв е станал.

Графът се върна на стола.

— Гладко бръснене — каза той на бръснаря. — Гладко бръснене, приятелю.

ЗАПОЗНАНСТВО

В хотел Метропол имаше два ресторанта: Боярски, тази легендарна обител на втория етаж, която вече посетихме, и голямата столова до фоайето, известна официално с името Метропол, но наричана от графа с любящото прозвище Пиацата.

Разбира се, Пиацата не можеше да се мери с елегантната обстановка на Боярски, изтънченото му обслужване или изисканата му кухня. Но Пиацата не претендираше за елегантност, обслужване или финес. С осемдесет маси, разпръснати около мраморен фонтан, и меню, предлагащо всичко от пирожки със зеле до телешки котлети, Пиацата бе предназначена да бъде продължение на града — на неговите градини, пазари и пътни артерии. Това беше място, където руснаци от всяка черга можеха да дойдат да повисят на чаша кафе, да срещнат приятели, да се впуснат в спор или да завъртят флирт — и където самотният клиент, седнал под великолепия стъклен таван, можеше да се отдаде на възхищение, възмущение, подозрение и смях, без да става от стола.

А сервитьорите? Подобно на тези в парижките кафенета, сервитьорите на Пиацата можеха най-точно да бъдат похвалени с думата „ефикасни“. Привикнали да лавират сред тълпите, те лесно можеха да настанят компания от осем души на маса за четирима. След като изслушваха предпочитанията ви през звуците на оркестъра, след броени минути те се завръщаха с разнообразните напитки върху поднос и ги разпределяха по масата в бърза последователност, без да сбъркат нито една чаша. Ако с менюто в ръка се поколебаехте дори за секунда да подадете поръчката, те се привеждаха над рамото ви и посочваха специалитета на заведението. А когато се насладите на последната хапка от десерта, те светкавично дръпваха чинията, връчваха сметката и връщаха ресто за по-малко от минута. С други думи, сервитьорите на Пиацата си познаваха занаята до последната троха, лъжица и копейка.

Поне така стояха нещата преди войната...

Днес столовата бе почти празна и до масата на графа застана човек, нов не само в Пиацата, но и в сервитьорското изкуство. Висок и мършав, с тясна глава и надменно поведение, той приличаше по-скоро на офицер, изтръгнат от шахматната дъска. Макар че за офицер не му достигаше класа, помисли си графът. Ставаше най-много за шахматен подофицер. Когато графът седна с вестник в ръката — международният символ, че ще обядва сам, — човекът не си направи труда да прибере втория комплект прибори; когато графът затвори менюто и го постави до чинията си — международният символ, че е готов да поръча — наложи се да му помахаша с ръка; а когато графът поръча окрошка и филе от морски език, човекът попита дали би желал чаша „Сотерн“. Без съмнение идеална препоръка, стига графът да бе поръчал гъши пастет!

— Може би бутилка „Шато дьо Бодлер“ — поправи го графът учтиво.

— Разбира се — отвърна Шахматният подофицер с благочестива усмивка.

Не ще и дума, бутилка „Бодлер“ бе донякъде екстравагантна за самотен обяд, но след поредната сутрин с неуморимия Мишел дьо Монтен графът усещаше, че духът му се нуждае от стимул. Всъщност от няколко дни се бореше с пристъпите на безпокойство. Забеляза, че при редовното си слизане до фоайето брой стъпалата. Докато преглеждаше вестникарските заглавия на любимия си стол, откри, че вдига ръка да засуче мустаците, които вече не съществуваха. Откри още, че прекрачва през вратата на Пиацата за обяд точно в дванайсет часа и една минута. А в един и трийсет и пет, когато изкачи сто и десетте стъпала до стаята си, вече изчисляваше колко минути остават, докато пак слезе долу за едно питие. Ако продължаваше в същия дух, не след дълго таванът щеше да хлътне надолу, стените навътре, а подът нагоре, докато целият хотел се смали до размерите на бисквитена кутия.

Докато чакаше виното си, графът се загледа из ресторанта, но останалите клиенти не му предложиха облекчение. На отсрещната маса седяха двама мохикани от дипломатическия корпус, които човъркаха храната си, изчаквайки да се върне епохата на дипломацията. В ъгъла един очилат гражданин от втория етаж бе разпрострял върху масата четири огромни документа и ги сравняваше

дума по дума. Никой не изглеждаше особено весел; и никой не обръщаше на графа ни най-малко внимание. Тоест ако не се броеше младото момиче със склонност към жълтото, което сякаш го дебнеше от масата зад фонтана.

Според Василий това деветгодишно момиче с права руса коса бе дъщеря на овдовял украински бюрократ. Както обикновено, седеше с гувернантката си. Когато разбра, че графът я гледа, тя изчезна зад менюто си.

— Супата ви — каза Шахматният подофицер.

— А. Благодаря, добри ми човече. Изглежда вкусна. Но не забравяй виното!

— Разбира се.

Насочвайки вниманието си към окрошката, графът разбра от пръв поглед, че е превъзходна — чиния супа, каквато всеки руснак в ресторанта би могъл да получи от баба си. Като затвори очи, за да отдаде дължимото на първата лъжица супа, графът отбеляза, че е уместно охладена, има повечко сол и малко по-малко квас, но излъчва перфектен дъх на копър — този предвестник на лятото, който напомня за песните на щурците и душевното умиротворение.

Но когато отвори очи, графът едва не изпусна лъжицата си. Защото до масата му стоеше младото момиче със склонност към жълтото — проучваше го с безцеремонния интерес на децата и кучетата. Потресът от внезапната ѝ поява се подсилваше от факта, че днес роклята ѝ беше в лимонен оттенък.

— Къде отидоха? — попита тя без предисловие.

— Моля? Кой къде са отишли?

Тя приведе глава настрани, за да огледна лицето му по-отблизо.

— Ами вашите мустаци, разбира се.

Графът нямаше кой знае какъв опит в общуването с деца, но беше достатъчно добре възпитан, за да знае, че едно дете не бива лекомислено да се обръща към непознат, не бива да го прекъсва по време на хранене, и със сигурност не бива да му задава въпроси за външния вид. Нима в училище вече не ги учеха да си гледат работата?

— Като лястовичките — отговори графът — отлетяха за лятото към далечни страни.

После вдигна ръка от масата и запърха с пръсти във въздуха, както за да имитира полета на лястовица, така и за да подкани детето

да последва примера му.

Момиченцето кимна, доволно от отговора му.

— Аз също ще отпътувам за част от лятото.

Графът кимна, за да изкаже поздравленията си.

— До Черно море — добави тя.

После дръпна празния стол и седна.

— Ще ми направите ли компания? — попита той.

Вместо отговор тя се размърда напред-назад, за да се настани поудобно, после облегна лакти на масата. На златна верижка около врата ѝ висеше малка висулка, някакъв талисман или медальон. Графът погледна към гувернантката на младата дама с надеждата да привлече вниманието ѝ, но опитът очевидно я беше научил да не откъсва нос от книгата си.

Момичето отново извъртя глава като кученце.

— Наистина ли сте граф?

— Наистина.

Очите ѝ се разшириха.

— Познавате ли някоя принцеса?

— Познавал съм много принцеси.

Очите ѝ се разшириха още повече, после се свиха.

— Много ли е трудно да си принцеса?

— Ужасно трудно.

В този момент, въпреки факта, че половината от окрошката още бе недоядена, Шахматният подофицер се появи с филето на графа и размени двете чинии.

— Благодаря — каза графът, все още с лъжица в ръката.

— Моля.

Графът отвори уста да попита къде е виното, но Подофицерът вече беше изчезнал. Когато графът се обърна към гостенката си, тя зяпаше рибата.

— Какво е това? — поинтересува се детето.

— Това ли? Филе от морски език.

— Хубаво ли е?

— Нямах ли си обяд?

— Не ми хареса.

Графът прехвърли парче от рибата върху допълнителната чиния и я подаде през масата.

— С моите комплименти.

Гостенката набоде парчето и го налапа цяло.

— Вкуснотия — заяви тя, което може и да не беше най-елегантният израз, но поне изцяло отговаряше на истината. После се усмихна малко тъжно и въздъхна, насочвайки яносиния си поглед към останалата част от обяда му.

— Хммм — каза графът.

Като придърпа допълнителната чиния, той прехвърли на нея половината си филе заедно с равен дял спанак и морковчета, и я върна обратно. Детето пак се завъртя насам-натам, вероятно за да се настани задълго. После внимателно избута зеленчуците на ръба на чинията, нарязва рибата на четири равни части, лапна горната дясна четвъртинка и поднови проучването си.

— Как една принцеса прекарва деня си?

— Като всяка млада дама — отговори графът.

С едно кимване момичето го насърчи да продължи.

— Сутрин обикновено има уроци по френски, история, музика. След уроците може да посещава приятели или да се разхожда в парка. А на обяд си яде зеленчуците.

— Баща ми казва, че принцесите олицетворяват упадъка на една изчезнала епоха.

Графът леко се слиса.

— Може би някои — призна той. — Но не всички, уверявам те.

Тя махна с вилницата.

— Не се безпокойте. Татко е чудесен и знае всичко възможно за работата с трактори. Но не знае абсолютно нищо за работата на принцесите.

Графът я изгледа с облекчение.

— Ходили ли сте някога на бал? — продължи тя след миг размишление.

— Разбира се.

— Танцувахте ли?

— Носеше ми се славата, че подпалвам паркета — рече графът със знаменития си проблясък в очите — онази искрица, която охлаждаше разгорещените спорове и ловеше погледите на красавиците във всеки салон на Санкт Петербург.

— Подпалвахте паркета?

— Мхм — потвърди графът. — Да, танцувах на балове.

— А живели ли сте в замък?

— У нас замъците не са толкова обичайни, колкото в приказките — обясни графът. — Но съм вечерял в замък...

Приемайки този отговор за достатъчен, макар и не идеален, момиченцето сбръчка чело. Лапна още една четвъртинка риба и задъвка замислено. После изведнъж се наведе напред.

— Били ли сте някога на дуел?

— *Affaire d'honneur*?^[1] — Графът се поколеба. — Мисля, че в известен смисъл съм бил на дуел...

— С пистолети от трийсет и две крачки?

— В моя случай беше по-скоро дуел в преносен смисъл.

Когато гостенката на графа изрази разочарованието си от това злополучно пояснение, той побърза да я утеши:

— Моят кръстник неведнъж е бил секундант.

— Секундант?

— Когато един аристократ е обиден и изисква удовлетворение на полето на честта, той и неговият противник си определят секунданти — най-общо казано техни помощници. Секундантите се споразумяват за правилата на сблъсъка.

— Какви правила на сблъсъка?

— Времето и мястото на дуела. Какви оръжия ще се използват. Ако ще бъдат пистолети, колко крачки да се направят и дали ще има повече от една размяна на изстрели.

— Кръстникът ви, казвате. Къде е живял?

— Тук в Москва.

— В Москва ли бяха неговите дуели?

— Един от тях. Всъщност дължеше се на спор, възникнал в този хотел — между един адмирал и един принц. Доколкото знам, враждуваха от доста време, но стигнаха до сблъсък една вечер, когато пътищата им се пресякоха във фойето и ръкавицата беше хвърлена точно на това място.

— Кое точно място?

— До бюрото на портиера.

— Точно където седя!

— Да, предполагам.

— Бяха ли влюбени в една и съща жена?

— Не мисля, че беше замесена жена.

Момиченцето погледна графа с израз на недоверие.

— Винаги е замесена жена — каза тя.

— Да. Добре. Каквато и да е причината, бе нанесена обида, последвана от искане за извинение, отказ да бъде дадено и хвърляне на ръкавицата. По онова време управител на хотела беше един немец на име Кефлер, за когото се носеше слух, че самият той е барон. И беше общоизвестно, че държи чифт пистолети, скрити зад ламперията в кабинета си, така че когато се случваше инцидент, секундантите можеха да разговарят насаме, да повикат карети и тайно да отмъкнат враждуващите с оръжие в ръка.

— В часовете преди разсъмване...

— В часовете преди разсъмване.

— На някое отдалечено място...

— На някое отдалечено място.

Малката се приведе напред.

— Ленски бил убит от Онегин на дуел — каза тя тихо, сякаш цитирането на събития от поемата на Пушкин изискваше дискретност.

— Да — отвърна шепнешком графът. — И Пушкин също.

Тя кимна сериозно.

— В Санкт Петербург — каза тя. — На бреговете на Черния поток.

— На бреговете на Черния поток.

Рибата на младата дама вече беше изчезнала. Като остави салфетката си върху чинията и кимна веднъж, за да покаже колко приемлив сътрапезник се е оказал графът, тя стана от стола си. Но преди да си тръгне, спря за момент.

— Предпочитам ви без мустаците — каза тя. — Отсъствието им подобрява вашия... облик.

После направи небрежен реверанс и изчезна зад фонтана.

Affaire d'honneur...

Или така си мислеше графът с лека нотка на самокритичност, докато седеше сам по-късно същата вечер в хотелския бар с чаша бренди.

Разположено до фоайето, обзаведено със скамейки, махагонов бар и цяла стена с бутилки, това питейно заведение в американски стил бе получило от графа прозвището Шаляпин в чест на великия

руски оперен певец, който го посещаваше в годините преди революцията. Някога кипящ от оживление като кошер, днес Шаляпин напомняше по-скоро параклис за молитва и размисъл — но тази вечер това напълно съвпаднаше с настроението на графа.

Да, продължи мислено той, колко хубаво може да изглежда почти всяко човешко начинание, когато го отразяваш със собствени думи...

— Мога ли да ви помогна, ваше превъзходителство?

Това беше Аудриус, барманът на Шаляпин. Литовец с руса брадичка-катиначе и вечна усмивка, Аудриус беше човек, който си знае работата. Още щом седнеш на табуретката, той се привеждаше към теб, облакът на бара, за да попита какво ще обичаш; а изпразнеше ли се чашата ти, той мигновено изникваше с нова порция. Но графът не бе сигурен защо е избрал точно този момент, за да му предложи помощ.

— Със самото — уточни барманът.

И наистина се оказа, че графът се мъчи да пъхне ръка в ръкава на спортното си сако — което изобщо не помнеше да е събличал. Както обикновено, тази вечер точно в шест бе дошъл в Шаляпин, където се ограничаваше строго с един аперитив преди вечеря. Но отбелязвайки, че така и не е получил бутилката си „Бодлер“, графът си бе позволил втора чаша „Дюбоне“. После една-две чаши бренди. И додето се усети, вече беше... беше...

— Колко е часът, Аудриус?

— Десет, ваше превъзходителство.

— Десет!

Аудриус, който изведнъж се озова от другата страна на бара, помогна на графа да стане от табуретката. И докато придружаваше клиента през фойето (съвсем излишно), графът го посвети в мислите си.

— Знаеш ли, Аудриус, че когато в началото на осемнайсети век руският офицерски корпус за пръв път открил дуелите, те били приети с такъв ентузиазъм, че царят трябвало да ги забрани от страх, че скоро няма да има кой да командва войските му.

— Не знаех, ваше превъзходителство — отвърна барманът с усмивка.

— Но е чистата истина. Дуелът не само заема централно място в „Онегин“, но и дава критична завръзка във „Война и мир“, „Бащи и

деца“ и „Братя Карамазови“! Изглежда, въпреки цялото си въображение, руските класици не са успели да измислят по-добър сюжетен ход от това двамата главни герои да решат моралния проблем с pistolети от трийсет и две крачки.

— Разбирам ви. Но ето че стигнахме. Да натисна ли петия етаж?

Откривайки, че стои пред асансьора, графът погледна смаяно бармана.

— Но, Аудриус, аз никога през живота си не съм ползвал асансьор!

И след като потупа бармана по рамото, графът започна да се катери по стълбището; по-точно до площадката на втория етаж, където седна на едно стъпало.

— Защо тъкмо нашият народ възприе дуела с цялото си сърце? — обърна се той риторично към стълбището.

Без съмнение, някои просто биха го обяснили като страничен продукт на варварството. При дългите люти зими на Русия, върлуващия глад, грубото чувство за справедливост и тъй нататък, беше напълно естествено за местните аристократи да приемат един акт на безвъзвратно насилие като средство за разрешаване на спорове. Но според експертното мнение на графа причината дуелът да се наложи сред руските дворяни идваше единствено от тяхната страст към славното и грандиозното.

Вярно, дуелите обичайно се провеждаха на разсъмване в уединени места, за да се гарантира личната тайна на засегнатите. Но ставаше ли това някъде зад бунището? Не, разбира се! Дуелите се водеха на полянка сред брезите, поръсена леко със сняг. Или на брега на лъкатушен поток. Или в покрайнините на родовото имение, където ветрецът ръси цвят от клоните... Тоест в обстановка, каквато човек би очаквал да види във втория акт на някоя опера.

В Русия всяко едно начинание си намира привърженици, стига декорите да са славни, а тенорът грандиозен. Всъщност докато с годините местата за дуели ставаха все по-живописни, а pistolетите все по-изкусно изработени, най-благовъзпитаните мъже се оказаха склонни да защитават честта си за все по-дребни и по-дребни оскърбления. Така че макар дуелирането да бе започнало като отговор на тежки престъпления — предателство, измяна и изневяра, — в началото на двайсети век то тихомълком се спусна по стълбищата на

разума, докато накрая дуели се обявяваха заради наклона на шапка, времетраенето на един поглед, или поставянето на запетая.

В стария и добре утвърден кодекс на дуелите се подразбираше, че броят на крачките, които предизвикващият и ответникът правят преди стрелбата, трябва да бъде обратнопропорционален на размера на оскърблението. Тоест най-непоносимата обида трябваше да се реши с дуел от най-малко крачки, за да се гарантира, че един от двамата няма да напусне жив полето на честта. Е, ако наистина беше така, заключи графът, то в новото време дуелите би трябвало да се водят поне на десет хиляди крачки. Всъщност след като хвърли ръкавицата, назначи секунданти и избере оръжията, предизвикващият би трябвало да се качи на параход за Америка, а ответникът на друг за Япония, където след пристигането двамата да облекат най-хубавите си дрехи, да слязат на кея, да се завъртят и да стрелят.

[1] Въпрос на чест (фр.). — Б.пр. ↑

КАКТО И ДА Е...

Пет дни по-късно графът имаше удоволствието да приеме официална покана на чай от новата си позната Нина Куликова. Ангажиментът беше за три часа в кафенето в северозападния ъгъл на партера. Пристигайки с четвърт час по-рано, графът зае маса за двама до прозореца. Когато в три и петнайсет условната домакиня пристигна като същински нарцис — в светложълта рокличка с тъмножълт пояс, — графът се изправи да ѝ придърпа стола.

— Merci — каза тя.

— Je vous en prie^[1].

В следващите минути повикаха сервитьора, поръчаха самовар и докато над Театралния площад се трупаха гръмотевични облаци, двамата размениха реплики дали ще е хубаво или не да завали дъжд. Но след като чаят беше налят и чаените сладки се озоваха на масата, изражението на Нина стана по-сериозно — намек, че е дошло времето да си поговорят за по-тежки грижи.

Някои биха сметнали този преход за малко рязък или неподходящ за часа, но не и графът. Точно обратното, той смяташе кратката размяна на любезности и бързия преход към текущите въпроси за напълно съвместими с чайния етикет — може би дори от съществено значение за самата институция.

В края на краищата всеки чай, който графът някога бе посещавал в отговор на официална покана, следваше този модел. Независимо дали се провеждаше в салон с изглед към канала Фонтанка, или в чайна в някоя обществена градина, преди да бъде захапана първата сладка, целта на поканата се появяваше върху масата. Всъщност след няколко дежурни любезности дори и най-изисканата домакиня обявяваше прехода с една дума по свой избор.

За бабата на графа думата беше „И тъй“. Например: И тъй, Александър. Чух много тревожни неща за теб, момчето ми... За княгиня Полякова, вечна жертва на собственото си сърце, думата беше „О“ — например: О, Александър. Направих ужасна грешка... А за младата Нина думата очевидно беше „Както и да е“. Например:

— Вие сте абсолютно прав, Александър Илич. Още един дъждовен следобед и цъфналите люляци нямат никакъв шанс. Както и да е...

Достатъчно е да кажем, че когато тонът на Нина се промени, графът беше готов. Като опря лакти върху бедрата си и се приведе напред под ъгъл от седемдесет градуса, той изписа по лицето си сериозно, но неутрално изражение, така че в зависимост от обстоятелствата да може за миг да изрази съчувствие, загриженост или възмущение.

— ... ще съм ви много благодарна — продължи Нина, — ако споделите с мен някои от правилата да бъдеш принцеса.

— Правилата ли?

— Да. Правилата.

— Но, Нина — каза графът с усмивка, — да си принцеса не е игра.

Нина се втренчи в него с търпеливо изражение.

— Сигурна съм, че знаете какво имам предвид. Какви неща се очакват от една принцеса.

— А, да. Разбирам.

Графът се облегна назад, за да обмисли по достойнство въпроса на домакинята.

— Е — каза той след миг, — ако прескочим изучаването на учебните дисциплини, които обсъждахме онзи ден, предполагам, че правилата да бъдеш принцеса започват от изтънчените маниери. За тази цел я учат как да се държи в обществото; обучават я как да разговаря, какви маниери са уместни на масата, каква стойка...

След като одобри с благосклонно кимване всяка точка от списъка на графа, Нина рязко вдигна глава при последната.

— Стойка? И стойката ли спада към маниерите?

— Да — отвърна графът, макар и малко колебливо, — така е. Отпуснатата стойка подсказва известна леност на характера, както и липса на интерес към другите. Докато една изправена стойка може да говори за чувство на самоувереност и съпричастие — и двете качества са подобаващи за принцеса.

Очевидно убедена от този аргумент, Нина седна малко по-изправено.

— Продължавайте.

Графът се позамисли.

— Една принцеса се възпитава да уважава по-възрастните.

Нина почтително сведе глава към Графа. Той се изкашля.

— Нямах предвид себе си, Нина. В края на краищата аз практически съм младеж като теб. Не, под „по-възрастни“ имах предвид беловласите.

Нина кимна с разбиране.

— Искате да кажете великите князе и великите княгини.

— Е да. Тях със сигурност. Но имам предвид по-възрастните от всяка обществена класа. Търговците и млекарките, ковачите и селяните.

Нина, която никога не се колебаеше да прояви чувствата си с изражение на лицето, се намръщи. Графът обясни.

— Принципът тук е, че младото поколение дължи известна благодарност на всеки член на предишното поколение. По-възрастните от нас са засаждали нивите и воювали във войните; те са развивали изкуството и науката, и като цяло са правили жертви заради нас. Така че заради своите усилия, колкото и да са скромни, те заслужават нашата благодарност и уважение.

Тъй като Нина все още не изглеждаше убедена, графът се замисли как най-добре да подкрепи мисълта си; и така се случи, че точно в този момент зад широката витрина на кафенето се мярнаха първите разтворени чадъри.

— Един пример — каза той.

И така започна приказката за княгиня Голицина и бабичката от Кудрово.

През една бурна нощ в Санкт Петербург, заразказва графът, младата княгиня Голицина пътувала за ежегодния бал на Тушини. Докато каретата ѝ пресичала Ломоносовския мост, тя зърнала една осемдесетгодишна старица да върви прегърбена под дъжда. Без изобщо да се замисли, тя наредила на кочияша да спре каретата и поканила вътре клетницата. Старицата, която била почти сляпа, се качила с помощта на лакея и обсипала княгинята с благодарности. Княгинята навярно си мислела, че спътничката ѝ живее наблизко. В края на краищата колко път може да извърви една стара, сляпа жена в такава вечер? Но когато княгинята я попитала накъде е тръгнала,

старицата отговорила, че отива на гости при сина си, ковача от Кудрово — дотам имало цели тринайсет километра!

А княгинята вече я чакали в имението на Тушини. И след броени минути щели да минат пред къщата — осветена от мазето до тавана, с лакей на всяко стъпало. Така че щяло да бъде напълно в рамките на учтивостта, ако княгинята се извини и изпрати каретата до Кудрово със старата жена. Всъщност, когато наближили дома на Тушини, кочияшът забавил конете и се озърнал към княгинята за нареждане...

Тук графът направи театрална пауза.

— Е — попита Нина, — какво направила тя?

— Казала му да продължи. — Графът се усмихна победоносно. — Нещо повече, когато пристигнали в Кудрово и семейството на ковача се струпало около каретата, старицата поканила княгинята на чай. Ковачът примигал, кочияшът изпъшкар, а лакеят едва не припаднал. Но княгиня Голицина любезно приела поканата на старицата — и напълно пропуснала бала у Тушини.

След като умело бе доказал тезата си, графът вдигна чашата чай, кимна веднъж и отпи.

Нина го гледаше с очакване.

— А после?

Графът върна чашата си в чинийката.

— Какво после?

— Омъжила ли се за сина на ковача?

— Да се омъжи за сина на ковача! Мили Боже. Със сигурност не. След чаша чай тя се качила в каретата и потеглила към дома.

Нина се замисли дълбоко. Явно смяташе един брак със сина на ковача за по-подходящ завършек. Но въпреки недостатъците на историята, тя кимна в знак, че графът е предложил добре разказана приказка.

Предпочитайки да запази успеха си, графът реши да не споделя реалния край на тази възхитителна случка от Санкт Петербург: че графиня Тушина посрещала гостите си на портата, когато яркосинята карета на княгиня Голицина, известна в целия град, почти спряла пред входа и след това ускорила. Това довело до разрив между Голицини и Тушини, който би траял поне три поколения — ако едно нещо, наречено революция, не било сложило категоричен край на обидата им...

— Било е поведение, достойно за принцеса — призна Нина.

— Точно така — каза графът.

После предложи сладките и Нина взе две, едната сложи върху чинията, а другата в устата си.

По принцип графът не се заяждаше със социалните недостатъци на познатите си, но главозамаян от успеха на приказката, той не се удържа и изтъкна с усмивка:

— Има още един пример.

— Какъв пример?

— Една принцеса е възпитана да казва моля, когато поиска сладкиш, и благодаря, когато ѝ го предложат.

Нина сякаш се сепна; после го изгледа пренебрежително.

— Разбирам, че е съвсем уместно принцесата да каже моля, когато поиска сладкиш; но не виждам причина да казва благодаря, когато ѝ го предлагат.

— Маниерите не са като бонбони, Нина. Не можеш да избереш тези, които ти харесват най-много; и със сигурност не можеш да върнеш нахапаните в кутията...

Нина огледа графа с израз на закалено търпение, после, навярно заради него, заговори малко по-бавно.

— Разбирам, че една принцеса трябва да каже, моля, ако иска сладкиш, защото се опитва да убеди някого да ѝ даде сладкиша. И предполагам, че ако е поискала сладкиша и го е получила, тогава има основание да каже благодаря. Но във втората част на вашия пример въпросната принцеса не иска сладкиша; предлагат ѝ го. И не виждам причина да казва благодаря, когато просто е угодила на някого, приемайки онова, което ѝ предлага.

За да подчертае твърдението си, Нина лапна една лимонова тарталета.

— Признавам, че в думите ти има известен смисъл — каза графът. — Но мога само да кажа от богатия си житейски опит, че...

Нина го прекъсна с размахване на пръстче.

— Но вие току-що казахте, че сте съвсем млад.

— Така е.

— Е, тогава ми се струва, че претенциите ви за „житейски опит“ може да са прибързани.

Да, помисли си графът, това чаепиене го доказваше недвусмислено.

— Ще поработя върху позата си — каза категорично Нина, изтръсквайки трохите от пръстите си. — И със сигурност ще казвам моля и благодаря, когато ви искам нещо. Но нямам намерение да благодаря на хората за неща, които изобщо не съм искала.

[1] Моля (фр.). — Б.пр. ↑

НАСАМ-НАТАМ

На дванайсети юли в седем часа, докато графът пресичаше фойето на път към Боярски, Нина привлече погледа му иззад една от палмите и му подаде сигнала. За пръв път го канеше на екскурзия толкова късно.

— Бързо — обясни тя, когато графът застана до нея зад дървото. — Господинът отиде да вечеря.

Господинът?

За да не привличат внимание, двамата тръгнаха небрежно нагоре по стълбището. Но когато стигнаха до третия етаж, те се натъкнаха на гост, който ровеше из джобовете си за ключ. На площадката, точно срещу асансьора, имаше стъклопис с изображение на някакви дългокраки птици, газещи из плитчините, край който графът бе минавал хиляди пъти. Нина започна да го проучва внимателно.

— Да, прав бяхте — каза тя. — Това е някакъв жерав.

Но щом гостът влезе в стаята си, Нина се втурна напред. С бърза крачка минаха по килима покрай стаи 313, 314 и 315. Минаха покрай масичката със статуетка на Хермес до вратата на 316. И тогава графът с леко замайване осъзна, че са се насочили към стария му апартамент!

Но почакайте.

Да не избързваме...

След злополучната вечер, която завърши на стъпалата на втория етаж, графът се бе отказал от вечерния си аперитив, подозирайки, че алкохолът оказва нездравословно влияние върху настроението му. Но това благочестиво въздържание не донесе облекчение за душата му. След като имаше толкова малко работа и разполагаше с цялото време на света, за да я свърши, душевното спокойствие на графа продължаваше да бъде застрашено от чувство на скука — това ужасно тресавище на човешките емоции.

И ако човек се чувства така окаян след три седмици, помисли си графът, то колко ли съсипан би бил след три години?

Но съдбата често осигурява водач на добродетелните люде, които са загубили пътя си. На остров Крит Тезей разчитал на Ариадна и нейното вълшебно кълбо прежда, за да излезе жив от леговището на Минотавър. В онези пещери, обитавани от призрачни сенки, Одисей имал за водач Тирезий, също както Данте имал своя Вергилий. А в хотел Метропол граф Александър Илич Ростов имаше едно деветгодишно момиче на име Нина Куликова.

Защото през първата сряда на юли, докато графът седеше във фойето и се чудеше какво да прави, случайно забеляза Нина да минава край него с необичайно решително изражение.

— Здравей приятелко. Накъде си тръгнала?

Обръщайки се като човек, хванат на местопрестъплението, Нина се поопомни, после махна с ръка:

— Насам-натам...

Графът вдигна вежди.

— И къде по-точно?

...

— Засега към салона за карти.

— А. Значи обичаш да играеш на карти.

— Не особено...

— Тогава защо ще ходиш там за Бога?

...

— О, я стига — възмути се графът. — Със сигурност не може да има тайни между нас!

Нина обмисли забележката на графа, след това погледна наляво, после надясно и му се довери. Обясни, че макар салонът за карти да се използва рядко, всяка сряда в три часа там непременно се срещат четири жени за редовна игра на вист; а ако дойдеш в два и половина и се скриеш в бюфета, можеш да чуеш всяка тяхна дума — включително доста ругатни; а когато дамите си тръгнат, можеш да изядеш каквото е останало от сладкишите им.

Графът рязко надигна глава.

— Къде другаде си прекарваш времето?

Нина отново обмисли забележката на графа и се огледа наляво-надясно.

— Чакайте ме тук — каза тя — утре в два.

И така се започна обучението на графа.

След като бе живял четири години в Метропол, графът се смяташе едва ли не за експерт по хотела. Познаваше персонала по име, услугите от опит, а декоративните стилове на апартаментите знаеше наизуст. Но щом попадна в ръцете на Нина, той осъзна какъв новак е бил.

За десетте месеца, откакто живееше в Метропол, Нина се бе сблъскала със собствения си вариант на затвор. Защото, понеже бе назначен само „временно“ в Москва, баща ѝ не си направи труда да я запише в училище. И тъй като гувернантката на Нина все още стоеше твърдо с единия крак в затътената провинция, тя предпочиташе да си остава в хотела, където имаше по-малка вероятност да бъде покварена от уличните лампи и тролейбусите. Така че ако вратата на Метропол беше прочута по цял свят с безспирното си въртене, тя не се въртеше за Нина. Но като предприемчив и неуморим дух младата дама извлече максимума от положението си, изследвайки лично хотела, докато не опозна всяка стая, нейното предназначение и как да бъде използвана най-добре.

Да, графът бе ходил до малкото гише в дъното на фойето, за да си получава пощата, но беше ли влизал в сортировъчната стая, където пристигащите пликосе изсипваха на масата в десет и в два, включително онези, подпечатани в червено с недвусмислената инструкция „Да се достави лично“?

И да, той беше посещавал магазинчето на Фатима в дните, когато работеше, но беше ли влизал в стаята за подрязване? Зад една тясна врата в дъното се намираща тази ниша със светлозелен тезгях, където някога подрязваха стъблата и премахваха бодлите на розите, и където дори сега човек можеше да намери пръснати по пода сухи листенца от десетина растителни вида със съществено значение за изработката на отвари.

Разбира се, възкликна мислено графът. В Метропол имаше стаи зад стаите и врати зад вратите. Килерите за спално бельо. Пералните. Складовете за продукти. Телефонната централа!

Също като плаване на параход. След като се е забавлявал със следобедна стрелба по панички от левия борд, пътникът се преоблича, вечеря на капитанската маса, бие на бакара нахакания французин и след това се разхожда на звездна светлина под ръка с нова позната — и през цялото време се поздравява, че е използвал по най-добър начин

пътуването по море. Но в интерес на истината, той е успял само да зърне корабния живот — като напълно е пренебрегнал по-долните нива, които кипят от живот и правят пътуването възможно.

Нина не се бе задоволила с гледките от горните палуби. Беше минала долу. Отзад. Насам. Натам. За времето на престоя ѝ в хотела стените не бяха хлътнали навътре — напротив, разрастваха се навън, разширяваха се по обхват и сложност. През първите ѝ седмици сградата бе нараснала, колкото да обхване живота на две градски пресечки. След първите месеци вече обхващаше половин Москва. Ако поживееше достатъчно дълго в хотела, щеше да обхване цяла Русия.

За да въведе графа в курса на обучение, Нина съвсем разумно започна отдолу — с подземията и тяхната мрежа от коридори и задънени улици. Като издърпа една тежка стоманена врата, тя го въведе най-напред в котелното, където облаци пара излитаха от цяла батарея клапани. Въоръжена с кърпичката на графа, тя отвори чугунената вратичка на печта, за да разкрие огъня, който гореше ден и нощ, и който бе най-доброто място в хотела за унищожаване на тайни послания и греховни любовни писма.

— Вие получавате ли греховни любовни писма, графе?

— И още как!

Следваше електрическото помещение, където наставлението на Нина към графа да не пипа нищо беше съвсем излишно, тъй като металическото бръмчене и миризмата на сярата биха вдъхнали предпазливост дори и у най-безразсъдните авантюристи. Там, на отсрещната стена сред плетеница от жици, Нина му показва ръчката, която, ако се дръпне, може да потопи в мрак балната зала, осигурявайки идеално прикритие за грабеж на перлена огърлица.

След един завой наляво и два надясно стигнаха до малка задръстена стаичка — нещо като музей на куриозите, — показващ в стъклени шкафове всички вещи, изоставени от гостите на хотела, например чадъри, пътеводители и дебели романи, които те така и не са дочели, но вече не им се мъкнат. А в ъгъла се гушеха с цялата си прелест две ориенталски килимчета, един лампион и малката библиотечка от полирано дърво, която графът бе изоставил в стария си апартамент.

В най-далечния край на мазето, докато приближаваха тясното задно стълбище, графът и Нина минаха покрай една яркосиня врата.

— Какво имаме тук? — попита графът.
Нина изглеждаше необичайно развълнувана.
— Мисля, че не съм влизала вътре.
Графът изпробва дръжката.
— Е, да. Боя се, че е заключена.
Но Нина се озърна наляво-надясно.
Графът също.

После тя вдигна ръце под косата си и разкопча изящната верижка, която носеше около врата си. В долния край на златната парабола се полюшваше висулката, която графът бе забелязал за първи път в Пиацата, но не беше нито талисман, нито медальон. Беше универсален ключ за хотела!

Нина свали ключа от верижката и го подаде на Графа, отстъпвайки му великодушно цялото удоволствие. Като го пъкна в ключалката с форма на череп, графът леко завъртя и се вслуша как барабаните се наместват със задоволително щракане. После отвори вратата и Нина ахна, защото вътре имаше съкровищница.

В буквалния смисъл на думата.

По рафтовете, които покриваха стените от пода до тавана, бяха подредени сребърните прибори на хотела — блестящи, сякаш излъскани тази сутрин.

— За какво е всичко това? — попита с учудване тя.

— За банкети — отвърна графът.

До купищата чинии от севърски порцелан с емблемата на хотела се мъдреха самовари, високи три педи, и супници, които напомняха бокали на боговете. Имаше кафеници и сосиери. Имаше пълен асортимент от кухненски прибори, всеки проектиран най-грижливо да служи за една-единствена кулинарна цел. Измежду тях Нина взе нещо, което изглеждаше като деликатна лопатка с бутало и дръжка от слонова кост. Като натисна лостчето, Нина видя как двете срещуположни остриета се отварят и затварят, после погледна смаяно графа.

— За сервиране на аспержи — обясни той.

— Нима банкетът наистина се нуждае от прибор за сервиране на аспержи?

— А оркестърът нуждае ли се от фагот?

Докато Нина внимателно го връщаше на лавицата, графът се зачуди колко ли пъти е бил обслужван с това приспособление. Колко пъти е ял от тези чинии? Двестагодишнината на Санкт Петербург бе отпразнувана в балната зала на Метропол, както и стогодишнината от раждането на Пушкин, и ежегодната вечеря на клуба по табла. А имаше и по-интимни сбирки, които се провеждаха в двете частни трапезарии в съседство с Боярски: Жълтия и Червения салон. В дните си на разцвет тия светски свърталища дотолкова предразполагаха към откровен израз на чувства, че ако някой се заемеше да подслушва на масите им за един месец, би могъл да предвиди всички фалити, сватби и войни през следващата година.

Графът плъзна поглед по лавиците, сетне озадачено поклати глава.

— Болшевиките със сигурност са напипали тая аванта. Чудя се само защо нищо не е откъснато?

Нина откликна с инстинктивната мъдрост на дете.

— Може би им трябва тук.

Да, помисли си графът. Точно така.

Защото колкото и решителна да бе болшевишката победа над експлоататорските класи в името на пролетариата, скоро и те щяха да си имат банкети. Може би не чак толкова, колкото през царуването на Романови — без есенни танци или диамантени юбилеи, — но непременно трябваше да празнуват нещо, независимо дали стогодишнината на „Капиталът“, или сребърния юбилей на брадата на Ленин. Щяха да съставят и съкращават списъци с гостите. Да печатат и разпращат покани. И след като са се събрали около кръга от празнични маси, новите държавници щяха да кимат, за да подскажат на келнера (без да прекъсват многословния оратор), че да, биха желали още няколко стръка аспержи.

Защото великолепието е упорита сила. И коварна.

Колко смирено прекланя глава, докато тълпите смъкват императора по стъпалата и го изхвърлят на улицата. Но след като е изчакало търпеливо, ето го, че помага на новоназначения лидер да си облече сакото, подхвърля му комплимент за външния вид и предлага да си закачи един-два медала. Или, след като му сервира на официална вечеря, почва да се пита на глас дали един по-висок стол няма да е по-подходящ за човек с толкова отговорности. Защитниците на

простолюдието може да хвърлят знамената на стария режим в кладата на победата, но много скоро ще засвирят фанфари и великолепието ще заеме старото си място до трона, след като пак си е осигурило власт над историята и царете.

Нина плъзна пръсти по разните прибори за сервиране със смес от възхита и страхопочитание. После спря.

— Какво е това?

На рафта зад един свещник стоеше малка сребърна статуетка на жена, с широк кринолин пола и висока прическа като на Мария Антоанета.

— Това е викалка — каза графът.

— Викалка?

— Поставя се на масата до домакинята.

Графът хвана мъничката дама за бухналата коса и когато я разтръска напред-назад, изпод полата ѝ долетя онзи мелодичен звън (в горно „до“), който бе обявявал края на хиляда трапези и разчистването на петдесет хиляди чинии.

През следващите дни Нина систематично развиваше своята учебна програма, водейки ученика си от стая в стая. Отначало графът смяташе, че всичките им уроци ще се водят на най-ниските нива на хотела, където са служебните помещения. Но след като посетиха мазето, пощата, разпределителното табло и всички други кътчета на първия етаж, един следобед те тръгнаха нагоре по стълбището към апартаментите.

Разбира се, изследването на частни апартаменти донякъде представлява нарушение на благоприличието, но интересът на Нина при посещаването на стаите не бе заради кражби. Нито пък заради надничането само по себе си. Интересуваха я гледките.

Всяка от стаите на Метропол предлагаше напълно различна перспектива — създавана не само от височината и ориентацията, но също и от сезона и времето на деня. Така ако случайно човек желаше да погледа как батальоните маршируват към Червения площад на седми ноември, трябваше му единствено стая 322. Но когато искаше да замера със снежни топки неподозиращите минавачи, това се постигаше най-добре от дълбоко хлътналите прозорци на стая 405. Дори номер 244, доста потискаща стаичка с изглед към тясната уличка зад хотела, си имаше чар: ако се надвесеше повечко през прозореца,

човек може да гледа как търговците на плодове се събират до кухненската врата и да хване някоя ябълка, метната отдолу.

Но ако искаше да погледа как идва публиката на Большой в лятна вечер, без съмнение най-добрата точка беше северозападният прозорец на стая 317. И тъй...

На дванайсети юли в седем часа, докато графът прекосяваше фойето, Нина привлече погледа му и му подаде сигнала. Две минути по-късно, след като я догони по стълбището, той мина подир нея покрай стаи 313, 314 и 315, към вратата на стария си апартамент. И когато Нина завъртя ключа и се вмъкна вътре, графът съвестно я последва — но с осезаемо лошо предчувствие.

От пръв поглед графът разпозна всеки сантиметър от стаята. Диванът и столовете с червена тапицерия си бяха на място, както и старият салонен часовник, и големите китайски урни от „Спокоен час“. На френската масичка за кафе (която бе доставена, за да замести онази на баба му) имаше сгънат брой на „Правда“, сребърен сервиз и недопита чаша чай.

— Бързо — повтори Нина и изтича през стаята към прозореца в северозападния ъгъл.

Отвъд Театралния площад Большой театър бе осветен от портика до фронтоната. Болшевиките, облечени както обикновено като масовката от „Бохеми“, се възползваха от топлия вечерен въздух и се трупаха на групички между колоните. Внезапно светлините във фойето примигаха. Захвърляйки цигарите, мъжете хванаха дамите си за лактите. Но точно когато последните от публиката изчезваха през вратите, едно такси спря до бордюра, вратата се отвори рязко и една жена в червено изтича нагоре по стълбището, повдигайки края на роклята си.

Приведена напред, Нина засенчи очите си с длани до стъклото и примижа.

— Ех, ако аз бях там, а тя тук — въздъхна тя.

И това, помисли си графът, бе подходяща жалба за цялото човечество.

По-късно тази вечер, докато седеше сам на леглото си, графът се замисли над посещението в стария си апартамент.

Онова, което остана у него, не беше нито видът на семейния часовник, все още тиктакащ край вратата, нито величието на архитектурата, нито дори гледката от северозападния прозорец. Остана само видението на чаения сервиз върху масата до сгънатия вестник.

Тази малка картинка, въпреки цялата си невинност, някак подсказваше какво точно притиска душата на графа. Защото той разбираше от пръв поглед всеки аспект на сцената. След като се е завърнал от някакво излизане в четири часа и окачил сакото си на облегалката на стола, сегашният жител на стаята е поръчал чай и следобедния вестник. После се е изтегнал на дивана за един час културен отдих, докато дойде време да се облича за вечеря. С други думи, онова, което графът видя в апартамент 317, не беше просто следобеден чай, а миг от ежедневието на един свободен господин.

В светлината на тези мисли графът огледа новата си стая — десетината квадратни метра, които му бяха определени. Никога не беше изглеждала толкова малка. Леглото притискаше масичката за кафе, масичката притискаше стола с високата облегалка, столът трябваше да се измества всеки път, когато човек искаше да отвори гардероба. Простичко казано, нямаше достатъчно място за устройване на подобен културен час.

Но докато графът се озърташе с тази печална мисъл, един вътрешен (и не съвсем негов) глас му напомни, че в Метропол има стаи зад стаите и врати зад вратите...

Като стана от леглото, графът изманеврира около бабината си масичка за кафе, бутна стола настрани и застана пред гардероба с размери на телефонна кабина. Върху стената по периметъра на гардероба минаваше елегантна дъбова рамка. Графът винаги бе смятал този разкош за малко пресилен; но дали пък гардеробът не беше вграден в рамката на стара врата? Отваряйки шкафа, графът избута дрехите и предпазливо почука по задната стена. Звукът бе обнадеждаващо глух. Натисна преградата с три пръста и усети, че се огъва. Той извади всичките си сака и ги захвърли на леглото. След това се хвана за рамката на вратата и ритна с пета вътрешната стена. Раздаде се приятен пукот. Отметнат назад, той ритна още веднъж и още веднъж, докато преградата се разпадна. После издърпа назъбените дъски в стаята и се промъкна през отвора.

Намираще се в тъмно, тясно пространство, което миришеше на сух кедър, вероятно вътрешността на съседния гардероб. Като си пое дъх, той завъртя дръжката, отвори вратата и попадна в стая, която бе огледално копие на неговата — само че в нея се съхраняваха пет неизползвани рамки за легла. По някое време две от рамките, които се опираха на стената, бяха паднали, залоствайки вратата към коридора. Графът ги отмести, отвори вратата, измъкна всичко от стаята и започна да преобзавежда.

Най-напред отново събра двата високи стола с бабината си масичка за кафе. После слезе по витото стълбище до мазето. На три курса донесе от склада за редки вещи едното килимче, лампиона и библиотечката. После, прескачайки през две стъпала, направи едно последно посещение, за да си присвои десет от изоставените дебели романи. Щом новият му кабинет бе обзаведен, той отиде до края на коридора и се сдоби с пет пирона и един чук, изоставен от майсторите.

Графът не бе хващал чук откак като малко момче в „Спокоен час“ помагаше на стария пазач Тихон да поправи оградата през първите седмици на пролетта. Какво чудесно усещане беше да стовариш чука право върху главичката на пирона и да го забиеш през дъската в кола на оградата, докато звукът от удара отеква в утринния въздух. Но този път още от първия удар графът стовари чука право върху собствения си палец. (Ако случайно сте забравили, много е болезнено да се удариш с чук по палеца. Това неизбежно води до подскоци и споменаване всуе на името Господне.)

Но съдбата обича смелите. Така че макар следващият удар с чука да се отплесна от главичката на пирона, при третия графът улучи точно; а на втория пирон си възвърна ритъма на наместване, удар и забиване — онази древна стъпка, която не може да се намери нито в квадрили, нито в хексаметри, или в дисагите на Вронски!

Достатъчно е да кажем, че след половин час четири от пироните бяха забити през ръба на вратата в нейната рамка, така че от този момент занапред единственият достъп до новата стая на графа щеше да бъде между ръкавите на саката му. Петия пирон запази за стената над библиотечката, за да може да окачи портрета на сестра си.

След като приключи работата, графът седна на единия стол и усети почти изненадващо чувство на блаженство. Спалнята му и този импровизиран кабинет имаха еднакви размери, и все пак оказваха

напълно различно влияние върху настроението му. До известна степен тази разлика идваше от начина, по който бяха обзаведени двете стаи. Защото макар че съседната стая — с нейното легло, бюро и писалище — оставаше царство на практическите потребности, то кабинетът — с неговите книги, Амбасадор и портрета на Елена — бе обзаведен далеч по-съществено за духа. Но по всяка вероятност по-важен фактор в разликата между двете стаи беше техният произход. Защото ако една стая, която съществува под управлението, властта и намерението на другите, изглежда по-малка, отколкото е, то друга стая, която съществува в тайна, може, независимо от размерите си, да изглежда тъй необятна, колкото поиска да си представи човек.

Като се надигна от стола, графът пое най-големия от десетте тома, които бе измъкнал от мазето. Вярно, това нямаше да бъде ново начинание за него. Но трябваше ли да бъде? Можеше ли някой да го обвини в носталгия или леност, че си губи времето, просто защото вече е чел историята два или три пъти?

Графът седна, сложи един крак на ръба на масичката за кафе и се облегна назад, докато столът му се закрепил само на двата си задни крака, след това прелисти на първото изречение:

Всички щастливи семейства си приличат; всяко нещастно семейство е нещастно посвоему.

— Прекрасно — каза графът.

СЪБРАНИЕ

— Хайде де, идвайте.

— Не ми се иска.

— Не ставайте такъв мухъл.

— Не съм мухъл.

— Сигурен ли сте?

— Човек никога не може да бъде напълно сигурен, че не е мухъл.

Това е в самата основа на термина.

— Именно.

Така Нина принуди графа да се присъедини към нея в една от любимите ѝ екскурзии — шпиониране от балкона на балната зала. Графът се колебаеше да я придружи в това конкретно пътуване по две причини. Първо, балконът на балната зала беше тесен и прашен, и за да остане незабелязан, човек трябваше да се свива зад парапета — крайно неудобно положение за един възрастен мъж над метър и осемдесет. (Последният път, когато придружи Нина до балкона, графът разкъса шева на панталоните си и му трябваха три дни, за да раздвижи схванатия си врат.) И второ, днешната сбирка почти със сигурност щеше да е поредното Събрание.

В течение на лятото събранията в хотела се свикваха с нарастваща честота. По различно време на деня групички хора се задаваха бурно през фойето, вече готови да размахват ръце, да се прекъсват и да изтъкват своето мнение. В балната зала те заставаха рамо до рамо с братята си, всеки от тях с цигара в устата.

Доколкото можеше да прецени графът, болшевиките се събираха при всяка възможност, под каквато и да е форма, независимо по каква причина. За една-единствена седмица можеше да има комитети, комисии, колоквиуми, конгреси и съвещания, които се събираха за установяване на правилници, определяне на курс за действие, събиране на жалби и всеобщи караници за най-старите световни проблеми в най-нова светлина.

Ако графът не желаше да наблюдава тези събрания, то не бе защото смяташе за противни идеологическите склонности на

присъстващите. Не би се спотайвал зад парапета дори за да гледа как Цицерон спори с Катилина или как Хамлет спори сам със себе си. Не, не беше въпрос на идеология. Просто казано, графът намираше политическите дебати с каквато и да било разцветка за досадни.

Но нямаше ли един мухъл да твърди точно това...?

Излишно е да казваме, че графът последва Нина нагоре по стълбището към втория етаж. След като заобиколиха входа на Боярски и се увериха, че хоризонтът е чист, те използваха ключа на Нина, за да отворят анонимната врата към балкона.

Долу стотина души вече седяха по столовете, а още стотина прииждаха по пътеките, докато трима внушителни мъже заемаха местата си зад дългата дървена маса на подиума. Тоест Събранието беше почти Събрано.

Тъй като беше втори август и по-рано този ден вече бе имало две Събрания, температурата в балната зала достигаше 33 градуса. Нина пролази на четири крака зад парапета. Когато графът се наведе да стори същото, шевовете в задната част на панталона му отново поддадоха.

— Merde — промърмори той.

— Шшт — рече Нина.

Първият път, когато придружи Нина на балкона, графът с неволно смайване откри колко дълбоко се е променил животът на балната зала. Преди по-малко от десет години цялото московско общество се събираше в празнично облекло под огромните полилеи, за да танцува мазурка и да вдига наздрависи за царя. Но след като стана свидетел на няколко от Събранията, графът стигна до още по-изумително заключение: че въпреки революцията, залата почти не се е променила.

Точно в този момент например през вратата влизаха двама младежи, явно настроени за бурни дебати; но преди да разменят и дума с когото и да било, те прекосиха залата, за да поздравят един старец, седнал до стената. Вероятно този старейшина бе участвал в революцията от 1905 г., или бе написал брошура през 1880 г., или пък бе вечерял с Карл Маркс през 1852 г. Каквато и да бе претенцията му за величие, старият революционер прие почитанията на двамата млади болшевики със снизходително кимване — и през цялото време седеше на същия стол, на който великата княгиня Анапова бе приемала

поздравления от благовъзпитани млади князе на годишния си великденски бал.

А вижте го този чаровен момък, който досущ като княз Тетраков обикаля из залата, ръкува се с всички наред и ги потупва по раменете. След като систематично се прояви навсякъде — ту с мъдро съждение, ту с остроумна забележка — той бърза да се оттегли „само за момент“. Но изчезне ли веднъж през вратата, няма да се появи отново. Защото щом се е уверил, че всички в балната зала са отчели присъствието му, той ще се отправи към съвсем друг тип Събрание — от ония, които се провеждат в някоя уютна стаичка на Арбат.

По-късно някой млад бунтар от върхушката, за когото се шушука, че го слушал самият Ленин, ще се постарее да дойде когато деловата част е почти приключила — точно както правеше капитан Радянко, когато бе приближен на царя, — демонстрирайки по този начин безразличието си към дребните условности на етикета и същевременно укрепвайки репутацията си на човек, който трябва да ходи къде ли не, а разполага с толкова малко време.

Разбира се, сега в залата има повече платно, отколкото кашмир, повече сиво, отколкото златно. Но нима кръпката на лакътя чак толкова се различава от еполета на рамото? Не се ли нахлупват тези работнически каскети точно като тривърхата шапка и офицерския кивер преди тях, за да подчертаят нещо конкретно? Или да вземем онзи бюрократ на подиума с чукчето. Разбира се, той може да си позволи сако по поръчка и изгладени панталони. Ако носи това дрипаво облекло, то е за да увери всички събрани, че и той е закален член на работническата класа!

Сякаш чул мислите на графа, секретарят внезапно удари с чукчето по масата, обявявайки за открито Второто заседание на Първия конгрес на Московския клон на Всерусийския съюз на железопътните работници. Вратите се затвориха, всички заеха местата си, Нина затаи дъх и Събранието започна.

През първите петнайсет минути шест различни административни въпроса бяха повдигнати и отменати в бърза последователност, подвеждайки човек да си помисли, че това конкретно събрание би могло наистина да приключи, преди гръбнакът му да се вдърви. Но в дневния ред следваше тема, която се оказа по-спорна. Предлагаше се промяна на Устава на профсъюза — или по-

точно седмото изречение на втория параграф, което секретарят сега прочете изцяло.

Не ще и дума, изречението наистина беше страхотно — в интимна близост със запетайките и проявяващо здравословно нехайство към точките. Защото очевидната му цел бе да изброи без страх или колебание всяко едно достойнство на профсъюза, включително (но не само): непоклатимите му рамене, безстрашните му стъпки, звъntenето на чуковете му през лятото, загребването на въглища през зимата и обнадеждаващия звук на свирките през нощта. Но в заключителните фрази на това впечатляващо изречение, всъщност в самата му кулминация, идваше наблюдението, че чрез своите неуморни усилия железопътните работници в Русия „улесняват връзките и търговията между областите“.

След цялото натрупано напрежение това прозвуча малко слабичко, съгласи се графът.

Но повдигнатите възражения не се дължаха на цялостната липса на дух във фразата; по-скоро идваха от думата улесняват. По-конкретно глаголят бе обвинен, че е толкова мек и хлъзгав, че не отдава дължимото на труда на мъжете в залата.

— Не помагаме на някоя жена да си облече жакета — викна някой от задните редове.

— Или да си лакира ноктите!

— Слушайте! Слушайте!

Е, така си беше.

Но кой глагол щеше да изрази най-добре работата на профсъюза? Кой глагол щеше да отдаде дължимото на потното старание на инженерите, непреклонната бдителност на спирачите и напращелите мускули на онези, които полагат релсите?

Откъм партера се посипа градушка от предложения:

Пришпорват.

Гласкат.

Усилват.

Достойнствата и ограниченията на всяка от тези алтернативи се обсъждаха разпалено. Три типа аргументи се брояха на пръсти: риторични въпроси, емоционални обобщения и дюдюкания от задните редове, прекъсвани с удари на чукачето — а междувремежно температурата на балкона се вдигна до 36°.

После, точно когато графът взе да усеща някакъв риск от бунт, дойде предложение от един срамежлив момък на десетия ред: думата улесняват да се замени с позволяват и осигуряват. Това удвояване, обясни момъкът (чиито бузи бяха почервенели като малини), може да обхване не само полагането на релси и обслужването на двигателите, но и текущата поддръжка на системата.

— Да, това е.

— Полагане, обслужване и поддръжка.

— Позволяват и осигуряват.

Със сърдечни аплодисменти от всички страни предложението на момъка сякаш вървеше към приемане тъй бързо и надеждно, както някой от локомотивите на профсъюза лети през степените. Но точно когато се виждаше края, от втория ред се надигна един мършав човечец. Беше толкова изпосталял, че човек можеше само да се чуди как изобщо е заел място в профсъюза. След като привлече вниманието на залата, този невзрачен чиновник или счетоводител, този типично руски бюрократ, заяви с глас мек и хлъзгав досущ като думата улеснява:

— Поетичното ударение изисква избягването на двойка думи, когато само една дума ще е достатъчна.

— Какво е това?

— Какво рече той?

Неколцина се изправиха с намерението да го сграбчат за яката и да го изхвърлят от залата. Но преди да успеят да го докопат, един червендалест мъжага от петия ред се намеси, без да става.

— При цялото ми уважение към поетичното ударение, мъжкарят от всеки вид е надарен с чифт атрибути, макар че и един би бил достатъчен.

Гръмотевични аплодисменти!

Решението думата улесняват да се замени с позволяват и осигуряват бе прието с единодушно вдигане на ръце и всеобщо тропане с крака. А на балкона бе признато под сурдинка, че в крайна сметка може би политическите дискусии невинаги са толкова скучни.

В края на Събранието, когато графът и Нина пролазиха от балкона към коридора, графът се чувстваше доста доволен от себе си. Харесваше малките си сравнения между поднасянето на поздрав, потупването по раменете и нарочните закъснения в миналото и

настоящето. Освен това имаше цял куп забавни алтернативи за фразата позволяват и осигуряват, вариращи от разтръскват и тътрят до рикошират и килват. А когато Нина неизбежно го попиташе какво мисли за днешния дебат, той щеше да отговори, че е определено шекспировски. Или по-точно шекспировски в духа на Кучидрян от „Много шум за нищо“. Наистина много шум за нищо. Поне така възнамеряваше да отговори.

Но за беда не му се удаде. Защото когато Нина го попита какво мисли за Събранието, тя не изчака дори миг за впечатленията му и го обсипа със своите.

— Не беше ли очарователно? Не беше ли фантастично? Пътували ли сте някога с влак?

— Влакът е любимото ми превозно средство — каза графът с лека изненада.

Тя кимна възторжено.

— И моето. А когато пътувахте с влак, гледахте ли как пейзажът прелита край прозорците и слушахте ли разговорите на своите спътници. Унасяхте ли се от потракването на колелата?

— Да, вършил съм всички тези неща.

— Именно. Но замисляли ли сте се някога, поне за миг, как попадат възглицата в двигателя на локомотива? Замисляли ли сте се насред някоя гора или на скалист склон как изобщо са стигнали релсите дотам?

Графът помълча. Замисли се. Представи си. Призна.

— Никога.

Тя го погледна многозначително.

— Не е ли изумително?

И погледнато от такъв ъгъл, кой би могъл да възрази?

Няколко минути по-късно графът почука на вратата на ателието на плахата хубавица Марина, придържайки сгънат вестник зад панталона си.

Не много отдавна, припомни си графът, в тази стая работеха три шивачки, всяка пред американска шевна машина. Като трите Мойри те задружно предяха, измерваха и отрязваха — поправяха рокли, скъсяваха подгъви и разхлабваха панталони с всичките съдбоносни

последници на своите предшественички. След революцията и трите бяха уволнени; замлъкналите шевни машини вероятно бяха станали собственост на народа; а стаята? Тя запустя като цветарското магазинче на Фатима. Защото не бяха години за поправка на рокли или скъсяване на подгъви, както не бяха и за хвърляне на букети или за цветя върху петлиците.

После, през 1921 г., изправен пред купища съдрани чаршафи, разнищени завеси и скъсани салфетки — които никоой не възнамеряваше да замени, — хотелът бе повишил Марина и между стените му отново можеше да се разчита на сигурни шевове.

— А, Марина — каза графът, когато тя отвори вратата с игла и конец в ръка. — Колко е хубаво да те заваря да шиеш в шивашкото ателие.

Марина го изгледа с подозрение.

— Че какво друго да правя?

— Така си е — каза графът. След това с най-чаровната си усмивка се завъртя на деветдесет градуса, вдигна за миг вестника и смирено я помоли за помощ.

— Не ви ли поправих един панталон миналата седмица?

— Пак шпионирах с Нина — обясни той. — От балкона на балната зала.

Шивачката погледна графа с ужас в едното око и недоверие в другото.

— Ако ще се катерите с едно деветгодишно момиченце, то тогава защо държите да носите такива панталони?

Графът малко се изненада от тона на шивачката.

— Когато се обличах тази сутрин, не планирах да се катеря. Но така или иначе, трябва да знаете, че тези панталони са шити по поръчка на Савил Роу.

— Да. Шити по поръчка, за да си седите в хола, или да чертаете в чертожния кабинет.

— Но аз никога не съм влизал в чертожен кабинет.

— И по-добре, иначе най-вероятно щяхте да се полеете с мастило.

Тъй като този ден Марина не изглеждаше нито особено плаха, нито пък хубава, графът леко се поклонил в знак, че ще си тръгва.

— О, я стига — рече тя. — Марш зад паравана да си свалите панталоните.

Без нито дума повече графът мина зад паравана, събу се по долни гащи и подаде панталоните на Марина. От последвалото мълчание той прецени, че е намерила макарата, облизала е края на края и внимателно го прекарва през игленото ухо.

— Е — каза тя, — може поне да ми кажете какво правихте на балкона.

И докато Марина започваше да кърпи панталоните на графа — ако щете, наречете го полагање на релсите, макар и в по-малък мащаб, — той описа събранието и всичките си шарени впечатления. После почти печално отбеляза, че макар да вижда несъвместимостта между обществените условности и човешката склонност да се взимаме твърде на сериозно, Нина е била очарована от енергията на Събранието и неговата целенасоченост.

— И какво лошо има в това?

— Нищо, предполагам — призна графът. — Просто само преди няколко седмици ме беше поканила на чай, за да разпитва какви са правилата да бъдеш принцеса...

Докато връщаше панталоните на графа през паравана, Марина поклати глава, сякаш ѝ предстоеше да сподели сурова истина с една невинна душа.

— С възрастта всички момиченца губят интереса си към принцесите — каза тя. — Всъщност губят го много по-бързо, отколкото момченцата губят интереса си да се катерят насам-натам.

Когато напусна ателието на Марина с благодарност и непокътнато дъно на панталоните, графът едва не се сблъска с един от носачите, които случайно стоеше пред вратата.

— Извинете ме, граф Ростов!

— Няма нищо, Петя. Няма защо да се извиняваш. Вината бе моя, сигурен съм.

Бедният момък, който определено изглеждаше слисан, дори не бе забелязал, че шапката му е паднала. Така че след като я вдигна от пода и я върна върху главата на носача, графът му пожела успех в работата и се обърна да си върви.

— Но работата ми е с вас.

— С мен ли?

— Господин Халецки ме праща. Иска да си поговорите. В кабинета му.

Нищо чудно, че момъкът беше слисан. Графът не само никога не бе канен при господин Халецки, но и през четирите си години престой в Метропол не бе виждал управителя повече от пет пъти.

Защото Йозеф Халецки беше един от онези редки ръководители, които са усвоили тайната на разпределените пълномощия — тоест след като възложи на способни заместници надзора над разните функции на хотела, той стана почти невидим. Пристигайки в хотела сутрин в осем и половина, той се отправяше директно към кабинета си с измъчено изражение, сякаш вече закъсняваше за среща. По пътя отвръщаше на поздравите с отсечено кимване, а когато минаваше покрай секретарката си, уведомяваше я (без да спира), че не бива да го безпокоят. После изчезваше зад вратата.

А какво ставаше, след като попаднеш в кабинета си?

Трудно бе да се каже, тъй като малцина го бяха виждали. (Макар че онези, които бяха успели да надзърнат, разказваха, че бюрото му е удивително свободно от документи, телефоните му рядко звънят, а покрай стената има виненочервен диван с доста омачкани възглавници...)

Когато заместниците му нямаха друг избор, освен да почукат — поради пожар в кухнята или спор за някоя сметка, — управителят отваряше вратата си с изражение на такава умора, такава разочарование, такава морална загуба, че натрапниците неизбежно усещаха изблици на съчувствие, уверяваха го, че сами могат да уредят въпроса, а после виновно се изнизваха навън. В резултат Метропол работеше също тъй безпроблемно, както всеки хотел в Европа.

Излишно е да се казва, че графът бе колкото разтревожен, толкова и заинтригуван от внезапното желание на управителя да го види. Без повече приказки Петя го поведе по коридора, през канцелариите в дъното на хотела и накрая до вратата на управителя — затворена както винаги. Очаквайки Петя официално да обяви пристигането му, графът спря на няколко крачки от кабинета, но носачът боязливо кимна към вратата и после изчезна. Без ясна алтернатива, графът почука. Последва кратко шумолене, миг мълчание и унила покана да влезе.

Когато отвори вратата, графът завари господин Халецки да седи зад бюрото, здраво стиснал писалка в ръка, но без лист хартия пред себе си. И макар че не си падаше по прибързаните заключения, графът неволно отбеляза, че косата на управителя е смачкана от едната страна, а очилата за четене са килнати на носа му.

— Искали сте да ме видите?

— А, граф Ростов. Моля, заповядайте.

Когато пристъпи към единия от двата свободни стола срещу бюрото, графът забеляза, че над виненочервения диван виси прекрасна серия от ръчно оцветени гравюри, изобразяващи ловни сцени в английски стил.

— Превъзходни творби — каза графът, докато сядаше.

— Кое това? О, да. Литографиите. Доста хубави. Да.

Но след като каза това, управителят свали очилата и закри очите си с длан. После поклати глава и въздъхна. И при това движение графът усети онзи прословут изблик на съчувствие.

— С какво мога да ви бъда полезен? — попита той, седнал на ръба на стола.

Управителят кимна почти по навик, тъй като вероятно вече бе чувал този въпрос хиляди пъти, после отпусна ръце върху бюрото.

— Граф Ростов — започна той, — вие сте гост на този хотел от много години. Всъщност, доколкото знам първото ви посещение тук е било още по времето на моя предшественик...

— Точно така — потвърди графът с усмивка. — Беше през август 1913 година.

— Именно.

— Стая 215, ако не се лъжа.

— А. Приятна стая.

Двамата помълчаха.

— Бях уведомен — продължи управителят, макар и малко колебливо, — че разни хора от персонала, когато говорят с вас... продължават да използват определени... почетни звания.

— Почетни звания?

— Да. По-точно разбрах, че се обръщат към вас с думите ваше превъзходителство...

Графът се позамисли над твърдението на управителя.

— Е, да. Мисля, че някои от вашите служители се обръщат към мен по този начин.

Управителят кимна, после се усмихна с лека тъга.

— Сигурен съм, че разбирате в какво положение ме поставя това.

Всъщност графът не разбираше в какво положение е поставен управителят. Но поради безграничния си изблик на съчувствие той определено не искаше да го постави в каквото и да било положение. Тъй че се вслуша внимателно, докато господин Халецки продължаваше:

— Разбира се, ако зависеше от мен, няма какво да говорим. Но при положение че...

Точно тук, когато можеше да изтъкне най-конкретните си мотиви, управителят само завъртя неопределено ръка и остави гласа си да заглъхне. После се прокашля.

— Естествено, нямам друг избор, освен да настоявам пред моя персонал да се въздържа от използване на такива термини, когато се обръща към вас. В края на краищата мисля, че можем да се споразумеем без преувеличение или страх от противоречие, че времената се промениха.

Като приключи по този начин, управителят се вгледа в графа с такава надежда, че той незабавно се постара да го успокои.

— Това им е работата на времената, господин Халецки, да се променят. А работата на един аристократ е да се променя с тях.

Управителят погледна графа с изражение на дълбока признателност — че някой го е разбрал тъй добре без допълнителни обяснения.

Някой почука и на прага на отворената врата изникна Аркадий, администраторът на хотела. При вида му раменете на управителя унило провиснаха. Той посочи графа.

— Както виждате, Аркадий, водя разговор с един от нашите гости.

— Извинявам се, господин Халецки, граф Ростов.

Аркадий се поклони на двамата мъже, но не излезе.

— Добре тогава — каза управителят. — Какво има?

Аркадий леко поклати глава, за да подсказе, че каквото има да съобщи, ще е най-добре да се обсъди насаме.

— Много добре.

Като се подпря с две ръце, управителят се надигна с усилие, затътри нозе покрай бюрото, излезе в коридора и затвори вратата, тъй че графът се озова сам.

Ваше превъзходителство, помисли си философски графът. Ваше високопреосвещенство, ваше светейшество, ваше височество. Едно време използването на такива термини е било надежден признак, че човек се намира в цивилизована държава. Но при сегашното положение...

Тук графът завъртя неопределено ръка.

— Е, вероятно е за добро — каза той.

После стана от стола и се приближи до гравюрите, които погледнати по-отблизо отразяваха три фази от лова на лисица: „Дирята“, „Откриване“ и „Гонитба“. На втората литография един млад мъж със стегнати черни ботуши и яркочервено сако надуваше месингов рог, който описваше пълни 360 градуса от мундщука до фунията. Без съмнение рогът беше грижливо изработена вещь, изразяваща красота и традиция, но имаше ли съществено значение за съвременния свят? И изобщо нуждаем ли се наистина от дружина спретнато облечени мъже, от чистокръвни коне и добре обучени кучета, за да заклешим лисица в бърлогата? Без преувеличение или страх от противоречие, графът можеше да отговори отрицателно на собствения си въпрос.

Защото времената наистина се променят. Променят се безмилостно. Неизбежно. Изобретателно. И когато се променят, те изтъкват най-ярко не само старомодните почетни титли и ловджийски рогове, но и сребърните викалки, седефените театрални бинокли и всякакви грижливо изработени вещи, които са надживели полезността си.

Грижливо изработени вещи, които са надживели полезността си, помисли си графът. Чудя се...

Като прекоси тихичко стаята, графът приближи ухо до вратата, където чу как управителят, Аркадий и някакъв трети човек разговарят отвън. Макар и приглушени, гласовете им показваха, че все още са далеч от единомислието. Графът бързо, се върна до стената с литографиите и отброи две пана на ламперията отвъд „Гонитбата“. Сложи длан в центъра на паното и рязко натисна. Паното леко хлътна. Когато прозвуча щракване, графът отдръпна пръсти и паното се

отвори, разкривайки таен шкаф. Вътре, точно както беше описал великият княз, лежеше инкрустирана кутия с месингов обков. Като бръкна в шкафа, графът внимателно вдигна капака на кутията и ето ги — съвършено изработени и напълно спокойни.

— Чудесно — каза той. — Просто чудесно.

АРХЕОЛОГИИ

— Изберете карта — каза графът на най-дребната от трите балерини.

Когато влезе в Шаляпин за възстановения си вечерен аперитив, графът ги бе заварил да стоят в редица, положили изящни пръсти на бара, сякаш се готвеха за плие. Ако не се броеше един самотен пияница, прегърбен над утехата в чашата си, младите дами бяха сами в бара; тъй че изглеждаше напълно уместно графът да се присъедини към тях за дружески разговор.

Мигом разпозна, че са нови в Москва — три от гълъбиците, които Горски набираше от губерниите всеки септември, за да се включат в кордебалета. Късите им торсове и дългите крайници бяха в класическия стил, предпочитан от режисьора, но израженията им все още не бяха придобили високомерието на по-опитни балерини. А самият факт, че пият без компания в Метропол, говореше за младежка наивност. Защото макар че близостта на хотела до Большой го правеше естествен избор за младите балерини, които искат да се измъкнат в края на репетицията, същата близост го превръщаше в любимо място на Горски, когато пожелае да си поговори за изкуство с примабалерината. И ако тези гълъбици бъдеха засечени от режисьора да си пийват мускат, скоро щяха да правят па де дьо в Петропавловск.

Имайки предвид това, графът навярно би трябвало да ги предупреди.

Но свободната воля е утвърден принцип на моралната философия още от времето на древните гърци. И макар че бонвиванските дни на Графа бяха отминали, не е по природата дори на най-добронамерения аристократ да посъветва три тъй прекрасни млади дами да напуснат компанията му само въз основата на предположения.

И тъй, графът отбеляза красотата на младите дами, попита какво ги води в Москва, поздрави ги за постиженията им, настоя да плати виното, побъбри си с тях за родните им места, и в крайна сметка предложи да демонстрира фокус.

Незаменимият Аудриус извади колода карти с емблемата на Метропол.

— Не съм правил този трик от години — призна графът, — тъй че трябва да бъдете снизходителни.

Когато започна да разбърква колодата, трите балерини го наблюдаваха внимателно; но като полубоговете от древен мит, те гледаха по три различни начина: първата през очите на невинността, втората през очите на романтиката и третата през очите на скептицизма. Графът помоли именно гълъбицата с невинните очи да вземе карта.

Докато балерината правеше своя избор, графът усети, че някой стои зад рамото му, но това можеше да се очаква. В барова обстановка демонстрирането на фокус неизбежно привлича един-двама любопитни зрители. Но когато се обърна наляво, за да намигне, той не откри любопитен зрител, а невъзмутимия Аркадий — който изглеждаше необичайно развълнуван.

— Извинете ме, граф Ростов. Съжалявам, че ви прекъсвам. Но може ли да ми отделите един момент?

— Разбира се, Аркадий.

Като се усмихна извинително на балерините, администраторът отстъпи заедно с графа на няколко крачки, после остави фактите от вечерта да говорят сами за себе си: в шест и половина един господин почукал на вратата на секретаря Тараковски. Когато уважаемият секретар отворил вратата, господинът настоял да знае кой е той и какво прави там! Изненадан, другарят Тараковски обяснил, че той е настоящият жител на апартамента и именно това правел там. Неудовлетворен от тази логика, господинът настоял да бъде приет веднага. Когато другарят Тараковски отказал, господинът го бутнал настрана, прекрачил прага и започнал да претърсва помещенията едно по едно, включително... хм... *salle de bain*, — където госпожа Тараковска се занимавала с вечерния си тоалет.

Точно в този момент на местопроизшествието пристигнал Аркадий, призован спешно по телефона. В силно развълнувано състояние, другарят Тараковски размахвал бастуна си и настоявал „като редовен гост на Метропол и стар партиен член“ незабавно да разговаря с управителя.

Господинът, който вече седял на дивана със скръстени ръце, отговорил, че това го устройва напълно — тъй като сам се канел да повика управителя. Колкото до партийното членство, той заявил, че е бил член на партията още преди другарят Тараковски да се роди — което изглеждало доста невероятна претенция, като се има предвид, че другарят Тараковски бил на осемдесет и две години...

Графът, който бе изслушал с интерес всяка дума от разказа на Аркадий, признаваше на драго сърце, че това е увлекателна история. Всъщност това бе колоритен инцидент точно от онзи сорт, който един международен хотел се стреми да има като част от своята богата история, и който той като гост на хотела вероятно щеше да преразкаже при първа възможност. Не разбираше обаче защо Аркадий е избрал точно този момент, за да сподели с него точно тази история.

— Ами защото другарят Тараковски е отседнал в апартамент 317; а въпросният господин търсел вас.

— Мен?

— Боя се, че да.

— Как му е името?

— Не желае да каже.

...

— А къде е сега?

Аркадий посочи към фойето.

— Протрива килима зад палмите.

— Протрива килима...?

Графът подаде глава от Шаляпин, докато Аркадий надничаше предпазливо зад него. И наистина, в другия край на фойето въпросният господин крачеше рязко напред-назад между две качета с палми.

Графът се усмихна.

Макар и с няколко килограма по-тежък, Михаил Фьодорович Миндич имаше същата чорлава брада и неспокойна походка, както когато бяха на двайсет и две.

— Познавате ли го? — попита администраторът.

— Само като брат.

Когато графът и Михаил Фьодорович се срещнаха за пръв път в Императорския университет на Санкт Петербург през есента на 1907 г., двамата бяха тигри със съвсем различна разцветка. Докато графът

беше отгледан в резиденция с двайсет стаи и четиринайсет души персонал, Михаил бе израснал в двустаен апартамент с майка си. И докато графът се славеше из всички салони на столицата като човек, на чийто ум, чар и изобретателност може да се разчита, то Михаил не се славеше с каквото и да било, тъй като предпочиташе да чете в стаята си, вместо да прахосва вечерта с лекомислени разговори.

Двамата млади мъже изобщо не изглеждаха създадени за приятелство. Но Съдбата не би имала своята репутация, ако просто вършеше онова, което изглежда, че ще направи. Разбира се, докато Михаил беше склонен да се хвърля в спор при най-малката разлика в мненията, независимо от броя или размерите на опонентите, граф Александър Ростов пък имаше склонност да се хвърля в защита на послабия, независимо колко неподкрепена е каузата му. И така на четвъртия ден от първата им година, двамата студенти си помагаша да станат от земята, като бършеха праха от коленете и кръвта от устните си.

Макар че прелестите, които ни се изплъзват на млади години, вероятно получават нашето небрежно презрение в юношеството и умереното ни внимание в зряла възраст, те ни пленяват завинаги. Така в дните след срещата им графът слушаше с такова учудване страстно изразените идеали на Михаил, както Михаил слушаше описанията на графа от салоните на града. И още преди да мине година, те споделяха квартира под наем над една обуцарска работилница на Средний проспект.

Както графът по-късно щеше да отбележи, бе неизбежно да попаднат именно над обуцар — защото никой в цяла Русия не умееше да протрива обувки като Михаил Миндич. Той можеше спокойно да измине трийсет километра в стая, дълга едва пет метра. Можеше да измине петдесет километра в оперна лежа и сто в изповедалня. Простичко казано, краченето напред-назад беше естественото състояние на Мишка.

Ако например графът намереше покани за питиета в Платонов, за вечеря в Петровски и за танци у княгиня Петросян — Мишка неизменно отказваше с аргумента, че в дъното на една книжарница току-що е открил том от някой си Фламенхешер, който трябвало незабавно да бъде прочетен от начало до край. Но щом останеше сам, след като се пребореше с първите петдесет страници от монографията

на хер Фламенхешер, Михаил скачаше на крака и почваше да крачи от ъгъл до ъгъл, за да изрази пламенното си съгласие или яростното си несъгласие с тезата на автора, неговия стил или използването на пунктуация. И когато графът се прибираше в два след полунощ, Мишка така и не бе напреднал отвъд петдесетата страница, но бе изхабил повече гьон, отколкото някой поклонник по пътя към катедралата „Свети Павел“.

Така че щурмуването на хотелски апартаменти и протриването на килими не представляваше нищо необичайно за стария му приятел. Но понеже наскоро Мишка беше получил ново назначение в тяхната алма-матер в Санкт Петербург, графът беше изненадан да го види да се появява тъй внезапно и в такова състояние.

След като се прегърнаха, двамата изкачиха петте етажа до тавана. Тъй като му бе казано какво да очаква, Мишка се запозна с новото положение на приятеля си без особена изненада. Но се поспря пред трикракото писалище и приведе главата настрани, за да го огледа по-внимателно.

— Есетата на Монтен?

— Да — потвърди графът.

— Подозирам, че не са ти били по вкуса.

— Напротив. Намирам, че са точно като за мен. Но кажи ми, приятелю, какво те води в Москва?

— Официално, Саша, идвам, за да помогна в планирането на встъпителния конгрес на РАПП, който ще се проведе през юни. Но по-важното...

Тук Мишка бръкна в чантата, която висеше на рамото му и извади бутилка вино с два релефни кръстосани ключа върху стъклото над етикета.

— Надявам се, че не идвам много късно.

Графът взе бутилката. Плъзна палец по повърхността на емблемата. После поклати глава с усмивката на дълбоко трогнат човек.

— Не, Мишка. Както винаги, идваш точно навреме.

После той поведе стария си приятел през костюмите в гардероба.

Докато графът се бе оттеглил, за да изплакне две чаши от Амбасадор, Миша плъзна съчувствен поглед из кабинета на своя

приятел. Познаваше всичко — масите, столовете и произведенията на изкуството. И добре знаеше, че са спасени от салоните на „Спокоен час“ като спомени за блажените дни.

Трябва да беше през 1908 г., когато Александър започна да го кани в „Спокоен час“ за месец юли. След едно пътуване от Санкт Петербург с поредица от все по-малки влакове, най-сетне стигаха до онази малка спирка сред високите треви на разклонението, където кочияшът на Ростови ги посрещаше с карета с четири коня. Багажите им заемаха местата си върху покрива, кочияшът сядаше в каретата, а Александър на капрата и препускаха през полето, махайки на всяко селско момиче, докато завиеха по пътя, ограден с ябълкови дървета, който водеше към имението.

Докато сваляха палтата си във вестибюла, слугите отнасяха чантите им към разкошните спални в източното крило, където с едно дръпване на кадифения шнур човек можеше да си поръча чаша студена бира или гореща вода за баня. Но най-напред отиваха до приемната, където — точно до тази масичка с червената пагода — графинята посрещаше на чай някой от благородните си съседи.

Неизменно облечена в черно, графинята беше една от онези вдовици, чиято естествена независимост на ума, авторитетна възраст и пренебрежение към дреболиите я правеха съюзник на всички вироглави младежи. Тя не само приемаше, но и се радваше, когато внукът ѝ прекъсваше любезния разговор, за да постави под съмнение статута на църквата или управляващата класа. А когато нейният гост се изчервяваше и отвърщаше гневно, графинята намигаше съзаклятнически на Мишка, сякаш стояха рамо до рамо в битката срещу просташкото самодоволство и овехтелите нагласи.

След като представеха своите почитания на графинята, Мишка и Александър се отправяха към терасата да търсят Елена. Понякога я намираха под перголата с изглед към градините, друг път под бряста при завоя на реката; но където и да я намереха, при звука на техните стъпки тя вдигаше очи от книгата си и ги посрещаше с приветствена усмивка — досущ като уловената в този портрет на стената.

Александър винаги щурееше пред сестра си; още щом се проснеше на тревата, почваше да разправя, че току-що са срещнали Толстой във влака; или че след грижливо обмисляне е решил да влезе в

манастир и да даде обет за вечно мълчание. Веднага. Без миг закъснение. Или поне веднага, щом се наобядват.

— Наистина ли си мислиш, че мълчанието ще ти допадне? — питаше го Елена.

— Колкото глухотата е допадала на Бетовен.

Тогава Елена хвърляше приятелски поглед към Мишка, размиваше се, поглеждаше брат си отново и питаше:

— Какво ще стане с теб, Александър?

Всички задаваха този въпрос на графа. Елена, графинята, великият княз. Какво ще стане с теб, Александър? Но го задаваха по три различни начина.

За великия княз въпросът беше, разбира се, риторичен. Сблъсквайки се с известие за провален семестър или неплатена сметка, великият княз призоваваше своя кръщелник в библиотеката си, четеше писмото на глас, пускаше го върху бюрото и задаваше въпроса, без да очаква отговор, понеже знаеше много добре, че отговорът е затвор, банкрут или и двете.

За баба му, която имаше склонност да задава въпроса, когато графът е казал нещо особено скандално, „Какво ще стане с теб, Александър?“ обявяваше на всеослушание, че това е нейният любим внук, тъй че никой да не очаква от нея да го усмирява.

Но когато Елена задаваше въпроса, правеше го, така, сякаш отговорът бе истинска мистерия. Сякаш, въпреки безредното учене и нехайното поведение на брат ѝ, светът тепърва ще трябва да зърне какъв човек ще излезе от него.

— Какво ще стане с теб, Александър? — питаше Елена.

— Там е въпросът — потвърждаваше графът. А после пак лягаше на тревата и замислено се вглеждаше в лъкатушния полет на светулките, сякаш и той разсъждаваше над тази дълбока загадка.

Да, блажени дни бяха, помисли си Мишка. Но също като всяко блаженство, мястото им бе в миналото. При жилетките и корсетите, при кадрилите и сантасето, притежаването на крепостни селяни, плащането на данъци и иконите в ъгъла. Те спадаха към една епоха на сложни изобретения и първично суеверие — когато шепя щастливци ядат телешки котлети, а мнозинството страда в невежество.

Мястото им е при тези, помисли си Мишка, прехвърляйки поглед от портрета на Елена към романите от деветнайсети век, подредени в

познатата малка библиотечка. Всички тези приключения и романтични страсти, преплетени в пищен стил, на които старият му приятел толкова се възхищаваше. Но отгоре върху библиотечката, в дълга и тясна рамка, имаше нещо истинско — черно-бяла фотография на мъжете, подписали договора от Портсмут за прекратяване на Руско-японската война.

Мишка вдигна снимката и огледа трезвите, уверени лица. Подредени официално, японските и руските делегати имаха едни и същи високи бели яки, мустаци, папийонки и изражения, говорещи за някакво велико постижение — след като току-що само с един замах на перото са прекратили войната, започната от други, досущ като тях. И там, малко вляво от центъра, стоеше самият велик княз — специален пратеник от царския двор.

През 1910 г. в „Спокоен час“ Мишка за пръв път се запозна с една стара традиция на Ростови — по случай десетгодишнината от смъртта на член на семейството да се събират на чаша Châteauneuf-du-Pape. Два дни след като той и графът пристигнаха на почивка, гостите започнаха да прииждат. Към четири следобед покрай алеята се редяха карети, брички, джонки и кабриолети от Москва, Санкт Петербург и всички съседни области. А когато семейството се събираше в пет, великият княз имаше честта да вдигне първата чаша в памет на родителите на графа, които бяха починали само с няколко часа разлика.

Каква великолепна фигура беше великият княз. Сякаш роден с униформата, той рядко седеше, никога не пиеше и умря в седлото на двайсет и първи септември 1912 година — точно преди десет години.

— Широка душа беше.

Миша се завъртя и видя зад себе си графа с две чаши бордо в ръцете.

— Човек от друго време — каза почтително Миша, докато връщаше снимката на библиотечката. После отвори бутилката, наляха вино и двамата стари приятели вдигнаха чаши.

— Каква група сме събрали, Саша...

След като пиха за великия херцог и си припомниха отминалите дни, старите приятели прехвърлиха вниманието си към предстоящия конгрес на РАПП, която се оказа Руската асоциация на пролетарските писатели.

— Това ще е изключителна сбирка. Изключителна сбирка в изключително време. Ахматова, Булгаков, Маяковски, Манделщам — все писатели, които до неотдавна не можеха да седнат на една маса без страх от арест, — всички ще са там. Да, през годините, те се бориха за различните си стилове, но през юни ще се съберат, за да изковат новая поезия — новата поезия. Такава, която да е универсална, Саша. Такава, която не се колебае и не се нуждае от подтикване. Такава, която има човешкия дух за своя тема и бъдещето за муза!

Точно преди да изрече първото Такава, която, Мишка бе скочил на крака и сега сновеше из малкия кабинет на графа от ъгъл до ъгъл, сякаш формулираше тези идеи в уединението на собствения си апартамент.

— Сигурно си спомняш онзи труд на датчанина Томсен...

(Графът не си спомняше никакъв труд на датчанина Томсен. Но щом Михаил бе скочил на крака, ставаше толкова трудно да го прекъснеш, колкото да откъснеш Вивалди от цигулката.)

— Когато Томсен като археолог дели човешките епохи на каменна, бронзова и желязна, той логично го прави в съответствие с физическите инструменти, които определят всяка епоха. Но къде е духовното развитие? Къде е моралното развитие? Казвам ти, те напредват по същия начин. През каменната ера идеите в главата на пещерняка са толкова тъпи, колкото тоягата в ръката му; толкова примитивни, колкото кремъкът, от който създава искра. През бронзовата епоха, когато шепа мъдреци откриват науката за металите, колко време им е трябвало, за да изработят монети, корони и мечове? Тази нечестива троица, от която е поробен човекът за следващите хиляда години.

Мишка спря и се вгледа в тавана.

— После идва желязната епоха — и с нея парният двигател, печатарската машина и огнестрелното оръжие. Тук наистина имаме много различна троица. За известно време буржоазията разработва тези инструменти, за да прокарва собствените си интереси, и именно чрез машината, печата и пистолета пролетариатът започва да се освобождава от труда, невежеството и тиранията.

Мишка поклати глава, оценявайки хода на историята или може би собствената си пищна фраза.

— Е, приятелю, мисля, че можем да се съгласим, че започна нова ера: ерата на стоманата. Сега имаме способността да изграждаме електроцентрали, небостъргачи, самолети. — Мишка се обърна към графа. — Виждал ли си Шуховската кула?

Графът не я беше виждал.

— Каква красота, Саша. Шейсетметрова структура от спирална стомана, от която можем да излъчваме последните новини и данни — и да, сантименталните напъни на твоя Чайковски — в дома на всеки гражданин в радиус от двеста километра. И при всяка от тези крачки напред руският морал не изостава. В наше време можем да станем свидетели на края на невежеството, края на потисничеството и изгрева на човешкото братство.

Мишка спря и размаха ръка във въздуха.

— „Ами къде е поезията?“, ще попиташ ти. Къде е писменото слово? Е, мога да те уверя, че и те не изостават. Някога изработвани от бронз и желязо, днес те се секат от стомана. Нашата поезия вече не е изкуство на куплети, дактили и сложни тропи, тя се превърна в изкуство на действието. Такова, което ще лети през континентите и ще пренася музиката на звездите!

Ако графът бе чул подобна реч да се лее от някой студент в кафенето, би подметнал с лек блясък в очите, че явно вече не е достатъчно поетът да напише стих. Сега всяка поезия трябва да извира от школа със собствен манифест и да налага претенцията си над мига чрез първо лице множествено число и бъдещо време, с риторични въпроси, главни букви и армия от възклицателни знаци! И най-вече да бъде новая.

Но както вече отбелязахме, това биха били мислите на графа, ако чуеше някой друг да говори. Чута от устата на Мишка, тази реч изпълваше графа с радост.

Защото е факт, че човек може напълно да не е в крак със своето време. Човек може да е роден в град, известен със своето специфично културно наследство, и все пак самите навици, моди и идеи, които издигат този град в очите на света, може да нямат за него никакъв смисъл. Докато крачи през живота, той изглежда объркан, сякаш не разбира нито наклонностите, нито стремежите на своите връстници.

За такъв човек забравете всяка надежда за романтика или професионален успех; те се полагат на хората в крак с времето. Вместо

това един подобен човек ще има избора да реве като муле или да дири каквато утеха може от занемарени томове, открити в занемарени книжарници. А когато съквартирантът му се дотътри у дома в два сутринта, той няма друг избор, освен да го слуша в безмълвно недоумение как разказва последните драми от градските салони.

Такава бе съдбата на Мишка през по-голямата част от живота му.

Но събитията могат да се развият по такъв начин, че в подходящото време и на подходящото място човек буквално за една нощ да излезе от крачка. Модите и нагласите, които са му се стрували толкова чужди, внезапно биват пометени и заместени от моди и нагласи в съвършено съзвучие с най-дълбоките му чувства. Тогава, като самотен моряк, плавал безцелно години наред по чужди морета, една нощ той се събужда и открива над себе си познати съзвездия.

И когато това се случи — това изключително пренареждане на звездите, — човекът, живял толкова дълго извън крачка с времето си, преживява изключително прояснение. Изведнъж всичко станало се избистря като необходим ход на събитията, а всичко, което обещава да се развие, има най-ясен ритъм и причина.

Когато изящният часовник удари дванайсет, дори Мишка видя, че си струва да пийнат по още една чаша вино; и вдигнаха тостове не само за Великия херцог, но и за Елена, за графинята, за Русия и за „Спокоен час“, за поезията, за краченето и всеки друг достоен аспект на живота, за който се сетиха.

РОЖДЕСТВО

Една вечер в края на декември, докато вървеше по коридора към Пиацата, графът усети порив на мразовит въздух, макар че беше на петдесет метра от най-близкия изход към улицата. Полъхът прелетя покрай него с цялата свежест и яснота на звездна зимна нощ. След като спря и се озърна, той осъзна, че течението идва от... гардеробната. Която гардеробиерката Таня бе оставила без надзор. Тъй че, след като се озърна наляво-надясно, графът прекрачи вътре.

Изглежда, в близките минути бе имало такъв наплив на гости за вечеря, че зимният въздух тепърва щеше да се разсейва от плата на палтата им. Ето войнишки шинел, поръсен със сняг по раменете; ето вълнен балтон на бюрократ, все още влажен; ето и манто от черна норка с яка от хермелин (или може би самур?), най-вероятно носено от любовницата на някой комисар.

Като вдигна ръкава пред лицето си, графът усети дъх на дим от камина и едва доловим аромат на ориенталски одеколон. Тръгнала от някоя елегантна къща на Булевардния пръстен, тази млада красавица вероятно бе пристигнала с автомобил, черен като мантото ѝ. Или може би бе избрала да тръгне по улица Тверская, където статуята на Пушкин стои замислена, но непоколебима в пресния сняг. Или още по-добре, може да беше дошла с шейна, чиито коне потропват с копита по павираните улици, а плясъкът на камшика се слива с виковете на кочияша: Дий!

Точно така графът и сестра му се преборваха със студа на Бъдни вечер. Обещавайки на баба си, че няма да закъснеят след полунощ, двамата излизаха с тройката в мразовития нощен въздух, за да навестят съседите. С графа на юздите, наметнати с вълча кожа през скута, те пресичаха долното пасище до селския път, където графът подвикваше: Кой ще е пръв? Бобрински? Или Давидови?

Но независимо дали тръгваха към първите, вторите или нейде съвсем другаде, навсякъде имаше празник, огън в камината и разтворени прегръдки. Имаше пъстри рокли, поруменели лица и сантиментални чичовци вдигащи тостове с просълзени очи, докато

децата тайно гледат от стълбището. А музика? Имаше песни, които изпразват чашите и те карат да скочиш на крака. Песни, които те карат да рипаш и потропваш по начин, опровергаващ годините ти. Песни, които те карат да се въртиш и кръжиш, докато престанеш да различаваш не само гостната от приемната, но и небето от земята.

Когато приближаваше полунощ, братът и сестрата излизаха залитайки от второто или третото гостуване да дирят шейната. Смехът им отекваше под звездите, а стъпките им пресичаха в широки дъги правите пътеки, които бяха утъпкали на идване — тъй че на сутринта техните домакини щяха да открият гигантски ключ сол, изрисуван от ботушите им в снега.

Отново в тройката, те препускаха из полето, пресичайки през село Петровское, където Възнесенската църква се издигаше недалеч от стените на манастира. Построена през 1814 г. в чест на победата над Наполеон, камбанарията на тази църква отстъпваше само на кулата Иван Велики в Кремъл. Двайсетте ѝ камбани бяха направени от претопени оръдия, които Нашественикът бил принуден да изостави при отстъплението си, тъй че всеки техен звън сякаш възвестяваше: Да живее Русия! Да живее царят!

Но когато стигаха до завоя на пътя, където графът обикновено дръпваше юздите, за да се приберат по-бързо, Елена слагаше ръка на лакътя му в знак да забави впряга — защото току-що бе дошла полунощ и на един километър зад тях Възнесенските камбани започваха да бият, разливайки своя свещен звън над замръзналата земя. А в паузата между химните, ако се вслушаха внимателно, през пръхтенето на конете и воя на вятъра можеха да чуят камбаните на „Свети Михаил“ на петнайсет километра от тях — а после и още по-далечните камбани на „Света София“ — да си подвикват като ята гъски край езерото по здрач.

Възнесенските камбани...

Когато през 1918 г. мина през Петровское на връщане от Париж, графът видя тълпа селяни, струпани в безмълвен ужас пред стените на манастира. Оказа се, че Червената конница е пристигнала сутринта с керван празни каруци. По заповед на младия им капитан един взвод казаци се бе изкачил на камбанарията и смъкваше камбаните една по една. Когато дойде време да се свали Голямата камбана, нагоре по стълбището бе пратен и втори взвод. Старият гигант беше смъкнат от

куката си, подпрян на ръба и изтласкан във въздуха, където се праметна, преди да рухне с тътен в прахта.

Когато игуменът дотича от манастира, за да застане срещу капитана — с настояване в името на Господа незабавно да прекратят това светотатство, капитанът се облегна на една греда и запали цигара.

— Дайте на Кесаря Кесаревото — каза той, — а Божието Богу.

После нареди на войниците си да откънат игумена нагоре по стъпалата и да го хвърлят от камбанарията в ръцете на неговия Създател.

Вероятно камбаните на Възнесенската църква бяха реквизирани от болшевиките за производството на артилерия, като по този начин се връщаха там, откъдето идваха. Макар че графът не беше сигурен дали изоставените при бягството на Наполеон оръдия, от които бяха направени Възнесенските камбани, не са били претопени във Франция от камбаните на Ла Рошел; които на свой ред били изработени от британски топове, пленени в Трийсетгодишната война. От камбани в оръдия и обратно, все тъй чак до края на времето. Такава е съдбата на желязната руда.

— Граф Ростов...?

Графът надигна глава от унеса си и откри, че Таня стои на прага.

— Самур, струва ми се — каза графът, като отпусна ръкава. — Да, определено самур.

Декември в Пиацата...

От деня, в който Метропол отвори вратите си, добрите московчани поглеждаха към Пиацата, за да се настроят в тон със сезона. Защото към пет следобед в първия ден на декември залата вече беше окичена в очакване на Нова година. Вечнозелени гирлянди с яркочервени плодчета висяха от фонтана. От балконите се спускаха наниз лампички. А празнуващи? Те идваха от всички краища на Москва, тъй че в осем часа, когато оркестърът подхващаше първата си празнична песен, всяка маса беше запазена. Към девет сервитьорите вече мъкнеха столове от коридорите, та закъснелите да могат да праметнат ръце през раменете на приятелите си И по средата на всяка маса — независимо дали около нея седяха големци, или хора от

простолюдието, бе поднесен хайвер, защото това е гениалното на този деликатес, че може да му се наслаждаваш и на лъжичка, и на килограм.

Поради всичко това графът изпита леко разочарование, когато влезе в Пиацата през този ден на зимното слънцестоене, за да завари залата без гирлянди, парапетите без лампички, акордеонист на подиума и две трети от масите празни.

Но пък както знае всяко дете, празничният ритъм трябва да идва отвътре. И там, на обичайната си маса до фонтана, седеше Нина с тъмнозелена лента, обвързана около талията на яркожълтата ѝ рокля.

— Весела Коледа — каза графът с поклон, когато стигна до масата.

Нина стана и направи реверанс.

— Щастлив празник и на вас, господине.

Когато им сервираха и разпънаха салфетките върху коленете си, Нина обясни, че тъй като малко по-късно ще се срещне с баща си за вечеря, позволила си е да поръча ордъвър по свой избор.

— Много разумно — каза графът.

В този момент Шахматният подофицер донесе малка куличка от чашки със сладолед.

— Това ли е ордъвърът?

— Оуі — отвърна Нина.

След като остави подноса пред Нина с благочестива усмивка, Подофицерът се обърна и попита дали графът би искал меню (сякаш не го знаеше наизуст!).

— Не, благодаря, добри ми човече. Само чаша шампанско и лъжица.

Систематична по всички важни въпроси, Нина опита сладоледите един по един, преминавайки от най-светлия към най-тъмния по оттенък. Така, след като вече бе отметнала френската ванилия, сега загребваше лъжичка лимонов сладолед, който идеално съвпаднаше с роклята ѝ.

— И тъй — попита графът, — очакваш ли посещението у дома?

— Да, приятно ще е да видя всички — каза Нина. — Но когато се върнем в Москва през януари, ще трябва да почна училище.

— Не изглеждаш много развълнувана от перспективата.

— Боя се, че ще бъде ужасно скучно — призна тя — и определено ще гъмжи от деца.

Графът кимна бавно, за да признае безспорната вероятност в училището да има деца; после, докато загребваше с лъжичката си от ягодилия сладолед, той отбеляза, че много е харесвал училището.

— Всички така казват.

— Обичах да чета Одисеята и Енеидата; и там намерих някои от най-добрите си приятели...

— Да, да — отвърна тя и извъртя очи към тавана. — И това всички го казват.

— Е, понякога всички ти казват нещо, защото е вярно.

— Понякога — уточни Нина — всички ти казват нещо, защото са всички. Но защо да слушам всички? Всички ли са написали Одисеята? Всички ли са написали Енеидата? — Тя тръсна глава, после приключи решително: — Единствената разлика между всички и никой е само във формата.

Може би графът трябваше да спре дотук. Но не му допаднаше идеята неговата млада приятелка да започне московските си училищни дни с такива пораженчески възгледи. Докато тя продължаваше през тъмно лилавия сладолед (вероятно с боровинки), той се замисли как най-добре да изложи достойнствата на общественото образование.

— Макар училището със сигурност да има някои досадни аспекти — призна той след малко, — мисля, че ще откриеш за своя радост, че преживяното е разширило твоите хоризонти.

Нина вдигна глава.

— Какво искаш да кажеш с това?

— Какво искам да кажа с кое?

— С разширяването на хоризонтите.

Твърдението на графа изглеждаше толкова очевидно, че той не се бе подготвил за обяснение. Затова, преди да отговори, подаде сигнал на Подофицера за още една чаша шампанско. От векове шампанското е давало старта на бракове и кораби. Повечето предполагат, че е така заради вродената празничност на напитката; но всъщност то се използва в началото на тези опасни начинания, понеже умее да подклажда решимостта на човека. Когато чашата бе поставена на масата, графът отпи тъй голяма глътка, че погъделичка синусите му.

— Под разширяване на хоризонтите — обясни той — имам предвид, че образованието ще ти даде представа за целите на света, за

неговите чудеса, за неговите многобройни и разнообразни начини на живот.

— Пътуването няма ли да го постигне по-ефективно?

— Пътуване?

— Говорим за хоризонти, нали? Онази хоризонтална линия на границата на зрението? Вместо човек да седи на редици в училищната стая, не би ли било по-добре да тръгне към истинския хоризонт, за да види какво има отвъд него? Това е направил Марко Поло, когато заминал за Китай. Това е направил Колумб, когато потеглил към Америка. И това е направил Петър Велики, когато пътувал инкогнито из Европа!

Нина помълча, за да гребне голяма хапка от шоколадовия сладолед, а когато графът понечи да отговори, тя размаха лъжицата, за да покаже, че още не е приключила. Той търпеливо я изчака да преглътне.

— Снощи баща ми ме заведе на „Шехерезада“.

— А — отвърна графът (благодарен за промяната на темата). — Римски-Корсаков в най-добрата си форма.

— Може би. Нямам представа. Въпросът е: според програмата, композицията е била предназначена да „очарова“ слушателите със „света на Хиляда и една нощ“.

— Царството на Аладин и вълшебната лампа — рече графът с усмивка.

— Точно така. И всъщност всички в театъра изглеждаха напълно очаровани.

— Ето, виждаш ли?

— И все пак никой от тях няма намерение да отиде в Арабия — макар че точно там е вълшебната лампа.

По някакво удивително съучастие на съдбата, тъкмо когато Нина започваше това изявление, акордеонистът приключи една стара популярна мелодия и в полупразната зала се надигнаха аплодисменти. Нина се облегна назад и посочи клиентите с две ръце, сякаш оваците им бяха окончателно доказателство за нейната позиция.

Добрият шахматист си личи по това, че събаря собствения си цар, когато вижда неизбежното поражение, независимо колко хода остават. И графът попита:

— Как беше ордъвърът ти?

— Великолепен.

Акордеонистът засвири жизнерадостна мелодия, напомняща английска коледна песен. Приемайки това за сигнал, графът подаде знак, че би искал да вдигне тост.

— Тъжен, но неизбежен факт от живота — започна той, — е, че докато растем на години, обществените ни кръгове се смаляват. Дали от заостенели навици, или отслабнала жизненост, изведнъж се озоваваме в компанията само на няколко познати лица. Затова смятам за невероятен късмет в този етап от живота си да намеря тъй чудесна нова приятелка.

При тези думи графът бръкна в джоба си и поднесе на Нина подарък.

— Ето една дреболия, която често използвах, когато бях на твоята възраст. Дано да ти помага, докато започнеш да пътуваш инкогнито.

Нина се усмихна по начин, който подсказваше (доста неубедително), че съвсем не е трябвало. После разгъна хартията и разкри шестоъгълния театрален бинокъл на графиня Ростова.

— Беше на баба ми — каза графът.

За пръв път, откакто се познаваха, Нина загуби дар-слово. Тя въртеше малкия бинокъл, оглеждайки с възхищение седефените страни и изящния месингов механизъм. После вдигна бинокъла пред очите си, за да проучи бавно цялата зала.

— Вие ме познавате по-добре от всеки друг — каза след малко тя. — Ще го пазя като съкровище до сетния си ден.

Това, че не се е сетила да донесе подарък за графа, му се струваше напълно разбираемо. В края на краищата тя беше само дете; а неговите дни на изненадващи подаръци определено бяха отминали.

— Става късно — каза графът. — Не бих искал да караш баща си да чака.

— Да — неохотно призна тя. — Време е да тръгвам.

После се обърна към оберкелнера и вдигна ръка като човек, който иска сметката. Но когато се приближи до масата, човекът не носеше сметка. Вместо това държеше голяма жълта кутия, обвързана с тъмнозелена панделка.

— Това — каза Нина — е малък подарък за вас. Но трябва да обещаете, че няма да го отваряте, преди да удари полунощ.

Когато Нина напусна Пиацата, за да се срещне с баща си, графът възнамеряваше да уреди сметката, да отиде в Боярски (за един агнешки котлет с билки) и след това да се оттегли в своя кабинет с чаша портвайн, за да изчака полунощ. Но когато акордеонистът подхвана втора коледна песен, графът неволно насочи вниманието си към съседната маса, където един младеж сякаш навлизаше в най-ранните етапи на романтичното опознаване.

Навярно в някоя аудитория този момък с едва забележими мустачки се бе възхищавал на състудентката си за острия интелект и сериозното поведение. Накрая бе събрал куража да я покани, може би под претекст да обсъдят някоя идеологически интересна тема. И ето че сега тя седеше пред него в Пиацата и оглеждаше залата, без усмивка на лицето и без думи на устните.

Опитвайки да наруши мълчанието, младежът спомена предстоящата конференция за обединяване на съветските републики — нелощ гамбит при нейната очевидна напрегнатост. Разбира се, младата дама имаше възгледи по темата; но когато изрази мнението си за Транскавказкия въпрос, тонът на разговора стана определено технически. Нещо повече, младежът бе възприел сериозно изражение като нейното, но си личеше, че е бос по темата. Ако сега рискуваше да изкаже мнение, почти със сигурност щеше да бъде разобличен като позьор, който не е достатъчно информиран по важните въпроси на деня. Оттам вечерта можеше да тръгне само на зле и накрая щеше да му остане единствено да влачи надеждите подир себе си както наказаното дете влачи плюшеното си мече по стълбището.

Но точно когато младата дама го канеше да сподели мислите си по въпроса, акордеонистът засвири лека мелодия с испанско звучене. Това навярно докосна нещо в сърцето ѝ, защото тя замълча, озърна се към музиканта и се зачуди на глас откъде е тази мелодия.

— От „Лешникотрошачката“ — отговори младежът, без да се замисли.

— „Лешникотрошачката“... — повтори тя.

Поради преобладаващата строгост на изражението ѝ не беше ясно какво мисли за тази музика от друга епоха. При това положение мнозина ветерани биха посъветвали младежа да продължи с повишено внимание — да изчака да чуе какви асоциации поражда музиката у нея. Той обаче пристъпи към действие; и то храбро.

— Когато бях малък, баба ми ме водеше всяка година.

Младата дама откъсна очи от музиканта и се обърна към спътника си.

— Сигурно някои смятат музиката за сантиментална — продължи той, — но аз никога не пропускам да посетя балета, когато го изпълняват през декември, дори ако това означава да съм сам в залата.

Браво, момче.

Изречението на момичето омекна забележимо и в очите ѝ се мярна намек на интерес към този неочакван аспект на новия ѝ познат, нещо чисто, сърдечно и искрено. Устните ѝ се разтвориха, докато се готвеше да зададе въпрос...

— Готови ли сте да поръчате?

Шахматният подофицер се беше навел над масата им.

Разбира се, че не са готови да поръчат, искаше да извика графът. Както може да види всеки глупак!

Ако беше мъдър, младежът щеше да отпрати Подофицера и да помоли младата дама да продължи с въпроса си. Но вместо това той послушно вдигна менюто. Може би си въобразяваше, че перфектното ястие може да изскочи от страницата и да се представи по име. Но за един оптимистичен младеж, опитващ се да впечатли сериозна млада жена, менюто на Пиацата бе тъй опасно, както Месинския пролив. Отляво беше Сцилата на евтините ястия, които можеха да намекинат за скъперничество и липса на вкус; а отдясно беше Харибдата на деликатесите, които можеха да изпразнят джобовете ти, докато се правиш на претенциозен. Погледът на младежа се луташе между тези срещуположни опасности. Но в пристъп на гениалност той поръча латвийска яхния.

Макар че това традиционно ястие от свинско месо, лук и кайсии има разумна цена, то е и разумно екзотично; и по някакъв странен начин напомня за онзи свят на бабите, празниците и сантименталните мелодии, които се канеха да обсъдят, когато ги прекъснаха така грубо.

— Ще взема от същото — каза сериозната млада дама.

От същото!

И после погледна обнадеждения си млад познат с онази стаена нежност, която Наташа проявява към Пиер в края на втори том на „Война и мир“.

— А ще желаете ли и вино с яхнията? — попита Подофицерът.

Младежът се поколеба, после пое винената листа с несигурни ръце. Нищо чудно да поръчваше бутилка вино за пръв път в живота си. Не само не схващаше достойнствата на 1900 спрямо 1901 година, но дори и не различаваше бургундско от бордо.

След като даде на младежа не повече от минута, за да обмисли вариантите, Подофицерът се наведе напред и заби пръст в списъка със снизходителна усмивка.

— Може би риоха^[1].

Риоха? Точно това вино би се сблъскало с яхнията както Ахил се е сблъскал с Хектор. Щеше да убие ястието с един удар в главата и да го влачи зад колесницата си, докато пречупи твърдостта на всеки мъж в Троя. Освен това очевидно струваше три пъти повече, отколкото младежът можеше да си позволи.

Графът поклати глава и си помисли, че просто няма заместител на опита. Тук имаше идеална възможност един сервитьор да изпълни предназначението си. Препоръчвайки подходящо вино, той би могъл да накара младежа да се отпусне, да разведри вечерята и да подкрепи романтичната кауза — всичко това с един удар. Но дали от липса на финес, или на елементарен здрав разум, Подофицерът не само изневери на дълга си, но и притисна клиента си в ъгъла. А младежът, явно неуверен какво да прави и започващ да се чувства сякаш целият ресторант го гледа, беше на път да приеме предложението на Подофицера.

— Ако позволите — намеси се го графът. — За латвийската яхния няма по-добър избор от бутилка мукузани.

Като се наведе към тяхната маса и изкопира перфектно разделените пръсти на Андрей, графът посочи една от точките във винарската листа. Че това вино струва само част от цената на риоха не бе редно да се обсъжда между културни хора. Вместо това графът простичко отбеляза:

— На практика грузинците отглеждат гроздето си с надеждата някой ден да придружи точно такава яхния.

Младежът размени кратък поглед със спътничката си, сякаш искаше да каже: кой е този ексцентрик? Но после се обърна към Подофицера.

— Бутилка мукузани.

— Разбира се — отвърна Подофицерът.

Минути по-късно виното беше поднесено и налято, а младата жена питаше спътника си каква е баба му. Междувременно графът от своя страна отхвърли всякакви мисли за агнешко с билки в Боярски. Вместо това той повика Петя да отнесе подаръка на Нина в стаята му и също си поръча латвийска яхния с бутилка мукузани.

И точно както бе подозирал, това се оказа идеалното ястие за сезона. Грижливо карамелизираните лукчета, задушеното свинско на бавен огън и бланшираните кайсии — тези три съставки се обединяваха в сладко-опушена смес, която намекваше едновременно за уютта на заснежена странноприемница и звънтенето на циганско дайре.

Докато графът отпиваше от виното си, двамата млади привлякоха погледа му и вдигнаха чаши в знак на благодарност и духовна близост. После подновиха разговора си, който стана толкова интимен, че вече не се чуваше през звука на акордеона.

Млада любов, помисли си графът с усмивка. Няма нищо ново в нея.

— Ще има ли още нещо?

Отново бе Подофицерът. Графът се замисли за миг, после си поръча чашка ванилов сладолед.

Когато мина във фоайето, графът забеляза четирима мъже във вечерни костюми да идват отвън с черни кожени калъфи в ръцете, явно един от струнните квартети, които понякога свиреха в частните сепарета на горния етаж.

Трима от музикантите изглеждаха тъй, сякаш бяха свирили заедно още от деветнайсети век — с една и съща бяла коса и уморен професионализъм. Но вторият цигулар се открояваше от другите, понеже нямаше начин да е на повече от двацет и две години, и в стъпките му се долавяше енергия. Едва когато квартетът наближи асансьора, графът го позна.

Вероятно не бе виждал Николай Петров от 1914 г., когато князът беше едва тринайсетгодишно момче; и след толкова време графът можеше и да не го разпознае, ако не беше неговата нехайна усмивка — отличителна характеристика на много поколения от рода Петрови.

— Николай?

Когато графът проговори, четиримата музиканти се обърнаха откъм асансьора и го изгледаха с любопитство.

— Александър Илич...? — попита принцът след миг.

— Самият той.

Князът кимна на колегите си да продължат и след това озари графа с родовата си усмивка.

— Радвам се да те видя, Александър.

— И аз.

За момент помълчаха, после изражението на княза се промени от изненада към любопитство.

— Това... сладолед ли е?

— Какво? О! Да, сладолед. Само че не за мен.

Князът кимна без повече коментари.

— Кажете ми — подхвърли графът, — чувал ли си нещо за Дмитрий?

— Мисля, че е в Швейцария.

— А — каза графът с усмивка. — Най-чистият въздух в Европа.

Князът сви рамене, сякаш искаше да каже, че е чувал нещо подобно, но не го знае от първа ръка.

— Последният път, когато те видях — отбеляза графът, — ти свиреше Бах на една от вечеринките на баба ти.

Князът се засмя и повдигна калъфа.

— Май все още ми върви да свиря Бах на вечеря. — После посочи към потеглилия асансьор и каза с нескрита топлина: — Това беше Сергей Айзенъв.

— Не може да бъде!

В началото на века Сергей Айзенъв даваше уроци по музика на половината момчета от Булевардния пръстен.

— Не е лесно такива като нас да си намерят работа — каза князът. — Но Сергей ме наема, когато може.

Графът имаше цял куп въпроси: има ли все още в Москва и други от рода Петрови? Жива ли е баба му? Още ли живее в онази чудесна къща на Пушкинския площад? Но двамата стояха наред хотелското фоайе, а покрай тях мъже и жени вървяха към стълбището — включително някои в официално облекло.

— Ще се чудят какво става с мен — каза князът.

— Да разбира се. Не исках да те задържам.

Князът кимна и понечи да тръгне по стълбището, но после отново се завъртя.

— Ще свирим пак тук в събота вечер — каза той. — Може след това да се срещнем за едно питие.

— Би било чудесно — каза графът.^[2]

Когато пристигна на шестия етаж, графът цъкна с език три пъти, после влезе в спалнята си, оставяйки вратата откритата. Подаръкът на Нина лежеше на писалището, където го бе оставил Петя. Като го хвана под мишница, графът мина през костюмите към кабинета си и постави подаръка върху бабината си масичка, а чашката с разтопения сладолед на пода. Докато графът си наливаше чаша портвайн, сребриста сянка свърна покрай краката му и се приближи до чашката.

— Честит празник, хер Дроселмайер.

— Мяу — отговори котаракът.

Според кабинетния часовник беше едва единайсет. Така че с портвайн в едната ръка и „Коледна песен“ в другата, графът килна стола назад и прилежно зачака да удари дванайсет. Разбира се, трябва известна дисциплина, за да седиш на стол и да четеш роман, макар и подходящ за сезона, когато на една ръка разстояние лежи красиво опакован подарък, а единственият свидетел е едноок котарак. Но графът бе овладял тази дисциплина още като дете, когато в дните преди Коледа минаваше покрай затворените врати на приемната с непоколебимия поглед на гвардеец от Бъкингамския дворец.

Самообладанието на младият граф не идваше от детинско възхищение към военната сдържаност, нито пък от лицемерно придържане към домашните правила. Докато навърши десет години, стана съвсем ясно, че графът не е нито лицемерен, нито сдържан (както можеха да потвърдят цяла плеяда възпитатели, гледачи и стражари). Не, ако графът усвои дисциплината да минава покрай затворените врати на приемната, това стана, защото бе научил от опит, че това е най-добрият начин да си осигури великолепието на празника.

Защото на Бъдни вечер, когато най-сетне баща му даваше знак той и Елена да бъдат допуснати да отворят вратите — там се разкриваше четириметровата елха, огряна от основата до върха и с гирлянди по всеки ред клони. Имаше купи с портокали от Севиля и

шарени бонбони от Виена. И някъде под дървото бе скрит неочакваният подарък — може би дървен меч, с който да защитиш укрепленията, или фенер, с който да изследваш гробницата на мумията.

Такава е магията на Коледа в детството, помисли си графът с малко тъга, че един-единствен подарък може да ти осигури безбройни часове приключения, без дори да се налага да излизаш от къщи.

Дроселмайер, който се бе оттеглил да си ближе лапите на другия висок стол, внезапно завъртя едноокия си поглед към вратата на гардероба и наостри уши. Навярно бе чул бръмченето на часовниковите колелца, защото секунда по-късно долетя първият полунощен звън.

Оставяйки книгата и портвайна настрани, графът взе в скута си подаръка на Нина, плъзна пръсти по тъмнозелената панделка и се вслуша в ударите на часовника. Едва при дванайсетия и последен звън дръпна краищата на панделката.

— Какво ще е според вас, майн хер? Бомбе или цилиндър?

Котаракът вдигна поглед към графа и замърка в знак на уважение към празника. Графът отвърна с кимване и внимателно вдигна капака... само за да открие друга кутия, обвита в жълто и завързана с тъмнозелена панделка.

Оставяйки празната кутия настрани, графът кимна отново на котарака, дръпна краищата на втората панделка и вдигна втория капак... само за да открие трета кутия. Усърдно повтори цялата процедура със следващите три опаковки, докато в ръката му остана пакетче, не по-голямо от кибритена кутийка. Но когато развърза панделката и вдигна капака, вътре уютно лежеше универсалният ключ на Нина, нанизан на парче тъмнозелена панделка.

Когато в 12:15 часа си легна с Дикенс в ръка, графът възнамеряваше да прочете един-два абзаца, преди да изгаси лампата; но вместо това продължи да чете с най-голям интерес.

Беше стигнал до тази част от историята, в която безплътният Скрудж обикаля заедно с онзи весел гигант, Духът на Сегашната Коледа. През детството си бе чел „Коледна песен“ не по-малко от три пъти. Тъй че отлично си спомняше за посещението на Скрудж и неговия водач на радостното празненство в къщата на племенника му, както си спомняше и посещението им на скромното, но сърдечно

честване в дома на семейство Крачит. Но съвсем бе забравил, че след напускането на Крачит Вторият дух бе отвел Скрудж от Лондон до едно мрачно и запустяло бърдо, където миньорско семейство посрещаше празника в бедната си колиба близо до мината; а оттам до фара на един скален нос, където вълните тътнеха, докато двамата сурови пазачи на фара, хванати за ръце, пееха празнична песен; и оттам Духът носеше Скрудж все по-далече и по-далече из ревящия мрак на бурното море, докато накрая се спускаха върху палубата на кораб, където всеки моряк, бил той добър или лош, си мислеше за дома и намираше добро слово за своите приятели.

Кой знае.

Може би графът се развълнува най-вече от тези клетници, споделящи човещината на празника въпреки тежкия си труд в нечовешки условия. Може би се трогна, защото по-рано тази вечер бе видял как една съвременна млада двойка прекрачва по прастария път към любовта. Може би заради случайната среща с Николай, който въпреки своето наследство сякаш си бе намерил място в новата Русия. Или пък заради напълно неочакваната благословия на дружбата с Нина. Каквато и да бе причината, когато затвори книгата и изгаси лампата, графът заспа с мощно усещане за благоденствие.

Но ако Духът на Идната Коледа внезапно се появи да събуди графа и да му предложи поглед към бъдещето, той щеше да види, че чувството му за благоденствие е било преждевременно. Защото само четири години по-късно, след още едно грижливо отброяване на дванайсетте удара на часовника, Александър Илич Ростов щеше да се покатери на покрива на хотел Метропол, облечен в най-хубавия си костюм, и безгрижно да пристъпи до парапета, за да се хвърли надолу към улицата.

[1] Испанско червено вино, произвеждано в едноименната област. — Б.пр. ↑

[2] Сред читателите на европейска художествена литература имената от руските романи са прочути със своята трудност. Понеже не ни стига да разчитаме на личното и фамилното име, ние, руснаците, обичаме да използваме почетни звания, бащини имена и редица умалителни — тъй че един-единствен герой в някой от нашите романи може да бъде наричан по четири различни начина на също толкова

страници. И което е още по-лошо, изглежда, че нашите най-големи автори, поради някакво дълбоко вкоренено усещане за традиция или пълна липса на въображение, сами се ограничават до употреба на трийсетина имена. Не можете да вземете произведение на Толстой, Достоевски или Тургенев, без да се натъкнете на Ана, Андрей или Александър. Поради всичко това нашият западен читател посреща с известна тревога, всеки нов герой в руски роман — понеже знае, че заради слабата вероятност този герой да играе важна роля в бъдещите глави, сега трябва да спре и да научи името наизуст.

Затова смятам за честно да ви уведомя, че макар княз Николай Петров да се съгласи да се срещне с графа на питие в събота вечер, той няма да спази уговорката.

Защото когато квартетът привърши ангажимента си в полунощ, младият княз Николай ще закопчае палтото си, ще си сложи шала и ще тръгне към семейния дом на площад „Пушкин“. Излишно е да казвам, че когато пристига в 12:30, не го посрещат прислужници. С цигулката в ръка той се изкачва по стълбището към стаята на четвъртия етаж, която му е оставена за ползване.

Макар че къщата изглежда празна, на втория етаж Николай заварва двама от новите обитатели на къщата да пушат цигари. Той разпознава жената на средна възраст, която живее в бившата детска стая. Другият е шофьор на автобус, чието четиричленно семейство живее в будоара на майка му. Когато князът им пожелава лека нощ с присъщата си небрежна усмивка, те не казват нито дума. Но когато стига до четвъртия етаж, той разбира тяхната сдържаност и едва ли може да ги обвини. Защото в коридора стоят трима мъже от Чека, чакащи да претърсят стаята му.

След като ги вижда, княз Николай не прави сцени, нито пък изразява излишни протести. В края на краищата вече за трети път претърсват стаята му за последните шест месеца и той дори познава един от чекистите. Така че понеже е запознат с процедурата и уморен от дългия ден, той им предлага все същата безгрижна усмивка, въвежда ги вътре и сяда на малката масичка до прозореца, докато те се захващат с работата си.

Князът няма какво да крие. При превземането на Зимния дворец е бил едва на шестнайсет години, никога не е чел позиви и не таи недоволство. Ако го помолите да изсвири императорския химн, няма

да си спомни мелодията. Той дори вижда известен смисъл в заграбването на голямата стара къща. Майка му и сестрите му са в Париж, бабите и дядовците са мъртви, семейните слуги са се разпилели във всички посоки — за какво са му трийсет стаи? Трябва му само легло, мивка и шанс да работи.

Но в два сутринта отговорният офицер събужда княза. В ръцете си държи учебник — латинска граматика от дните на Николай в императорския лицей.

— Ваше ли е това?

Няма смисъл да лъже.

— Да — казва той. — Като момче учих в академията.

Офицерът отваря книгата; и там, от титулната страница, го гледа много царствен и мъдър портретът на цар Николай II — притежаването на който е престъпление. Князът неволно се размива, защото е положил огромни усилия да премахне от стаята всички портрети, гербове и царски знаци.

Офицерът изрязва с нож страницата от учебника. Отбелязва на гърба времето и мястото, и кара княза да се подпише.

Отвеждат княза на Лубянка, където го държат няколко дни и отново проверяват лоялността му. В крайна сметка на петия ден се оказва, че Съдбата го е пощадила. Защото не го изправят до стената; нито пък го изпращат в Сибир. Само му дават „минус шест“ — административна присъда, която му позволява да броди на воля из цяла Русия, стига да не стъпва в Москва, Санкт Петербург, Киев, Харков, Екатеринбург и Тбилиси, тоест шестте най-големи града в страната.

На около осемдесет километра от Москва, в Тушково, младият княз подновява своя живот; и го прави в общи линии без негодувание, възмущение или носталгия. В новия му град, тревата пак расте, плодните дървета цъфтят и младите жени се разхубавяват. Освен това, поради своята отдалеченост, той остава в щастливо неведение, че една година след неговата присъда тройка на Чека ще чака стария му учител, докато се прибира в малкия апартамент, където живее с престарялата си съпруга. Когато го отмъкват пред тройката, това, което решава съдбата му и го изпраща в лагерите, са доказателствата, че въпреки изричната забрана многократно е наемал бившата личност Николай Петров да свири в неговия квартет.

Но след като казах, че не трябва да си правите труда да запомните името на княз Петров, трябва да отбележа, че въпреки кратката поява на кръглоликия момък с оредяла коса в следващата глава, той е човек, когото трябва да запаметите, защото подир години ще има голямо влияние върху крайния резултат на нашия разказ. ↑

КНИГА ВТОРА

1923 АКТРИСА, ПРИЗРАЦИ, ПЧЕЛИН

В пет часа на двайтсет и първи юни графът стоеше пред гардероба с ръка върху сивото си спортно сако и се колебаеше. След няколко минути щеше да тръгне към бръснарницата за седмичното си посещение, а след това към Шаляпин, за да се срещне с Мишка, който вероятно щеше да бъде със същото кафяво сако, което носеше от 1913 г. При това положение сивото спортно сако изглеждаше идеален избор. Тоест докато човек не се замислеше, че днес е своеобразна годишнина — защото ставаше точно една година, откакто графът за последен път стъпи извън хотел Метропол.

Но как да се отпразнува такъв юбилей? И трябва ли? Макар че домашният арест е категорично нарушение на човешката свобода, той вероятно цели и да бъде един вид унижение. Затова както гордостта, така и здравият разум подсказваше, че такава годишнина ще е най-добре да не се отбелязва.

И все пак...

Дори хората в най-отчайващи ситуации — например изгубените в морето или хвърлените в затвора — намират средства да отчитат грижливо отминаването на една година. Въпреки факта, че всички великолепно смени на сезоните и онези колоритни празненства, които се случват в хода на нормалния живот, са заменени от тиранията на неразличимите дни, хората в такива ситуации дълбаят своите 365 резки в парче дърво или ги драскат по стените на килията си.

Защо си дават толкова труд, за да отбележат времето? Когато изглежда, че това трябва да е от най-малко значение за тях? Е, първо то им осигурява повод да се замислят над неизбежния напредък на света, който те са оставили зад гърба си: Ах, Альоша сигурно вече може да се катери по дървото в двора; а Ваня навярно постъпва в академията; а Надя, скъпата Надя, скоро ще е мома за женене...

И което е също тъй важно, грижливото отчитане на дните позволява на изгнаниците да отбележат, че са издържали още една година на изпитания; че са оцелели; надмогнали. Независимо дали са намерили силата да упорстват в неуморната си решителност или в

някакъв глупав оптимизъм, онези 365 резки доказват тяхната непобедимост. Защото в края на краищата, ако вниманието трябва да се измерва в минути, а дисциплината в часове, то тогава непобедимостта трябва да се измерва в години. Или, ако има философските изследвания не са ви по вкуса, тогава нека просто се съгласим, че мъдрият празнува каквото може.

И тъй, графът облече най-хубавия си смокинг (шит по поръчка в Париж от бургундско кадифе) и пое надолу по стълбището.

Когато графът стигна до фойето, преди да продължи към бръснарницата, погледът му бе привлечен от една стройна като върбичка фигура, която минаваше през вратите на хотела. Но всъщност всички очи във фойето бяха привлечени към нея. Високата жена на около двацет и пет години с извити вежди и кестенява коса безспорно изглеждаше поразително. А докато се приближаваше до рецепцията, тя крачеше с безгрижна увереност, сякаш не забелязваше нито перата, стърчащи от шапката ѝ, нито носачите, мъкнещи багажа зад нея. Но това, което гарантираше позицията ѝ като естествен център на вниманието, бяха двете руски хрътки, които водеше на каишка.

Графът мигновено видя, че са великолепни животни. Със своята сребриста козина, високи хълбоци и напрегнати сетива тези кучета бяха създадени за гонитба в студения октомврийски въздух, следвани по петите от ловната дружина. А в края на деня? Създадени бяха, за да седят в нозете на своя господар пред огнището в замъка — не да красят ръцете на една върбичка във фойето на гранд хотел...

Дори и кучетата усещаха тая несправедливост. Докато тяхната господарка се обръщаше към Аркадий на рецепцията, те се дърпаха във всички посоки и душеха наоколо за нещо познато.

— Престанете! — заповяда върбичката с изненадващо дрезгав глас.

После дръпна каишките с жест, който издаваше, че разбира от хрътки не повече, отколкото от птиците, чиито пера украсяваха шапката ѝ.

Графът поклати глава, както заслужаваше ситуацията. Но когато се завъртя да си тръгне, забеляза леко развеселен, че една стройна сянка внезапно скочи иззад близкото кресло към ръба на едно от качетата с палми. Това бе самият фелдмаршал Кутузов, заемащ висока позиция, за да оцени противника. Когато кучетата в унисон завъртяха

глави с наострени уши, едноокият котарак се плъзна зад ствола на дървото. След като се увери, че кучетата са здраво завързани, котаракът скочи от палмата на пода и без дори да си направи труда да се изгърби, разтвори изящните си челюсти и изсъска.

Кучетата с ужасен лай се хвърлиха напред, доколкото им позволяваше каишката и дръпнаха стопанката си от рецепцията, а писалката от регистъра изтрака на пода.

— Тпру! — викна тя. — Тпру!

Очевидно непознати с конските команди, хрътките отново се втурнаха напред и като се освободиха от хватката на върбичката, връхлетяха към плячката.

Кутузов отстъпи светкавично. Плъзгайки се под западното укрепление от кресла, едноокият котарак се втурна към входната врата, сякаш възнамеряваше да избяга на улицата. Без нито миг колебание кучетата го подгониха. Избирайки тактиката на клещите, те се разделиха при палмите и сподиряха котарака от двете страни на креслата с надеждата да му отрежат пътя към вратата. Един лампион, който преграждаше пътя на първата хрътка, рухна на пода сред дъжд от искри, а високият пепелник, който блокираше втората, се преметна във въздуха, ръсейки облак пепел.

Но точно когато кучетата го догонваха, Кутузов — който също като своя съименник имаше предимството да познава терена — внезапно смени курса. Завивайки пред една масичка за кафе, той хлътна под източното укрепление от кресла и се насочи към стълбището.

На хрътките им трябваша само няколко секунди, за да разгадаят тактиката на котарака; но ако вниманието се измерва в минути, дисциплината в часове, а непобедимостта в години, то надмощието на бойното поле се измерва в мигове. Защото точно когато хрътките осъзнаха маневрата на котарака и се опитаха да завият, скъпият ориенталски килим във фоайето изведнъж свърши и инерцията на кучетата ги хързулна по мраморния под право в багажа на един новодошъл гост.

С преднина от трийсетина метра, Кутузов прескочи първите стъпала на стълбището, спря за момент да се порадва на делото си, после изчезна зад ъгъла.

Може да обвинявате едно куче, че се храни немарливо или че проявява прекомерен ентусиазъм към хвърлянето на пръчки, но никога не можете да го обвините в загуба на надежда. Въпреки факта, че котаракът имаше решаваща преднина и познаваше всяко кътче от горните етажи на хотела, щом си възвърнаха равновесието, кучетата дружно препуснаха през фоайето с явното намерение да се изкачат по стълбището.

Но хотел Метропол не беше ловен терен. Той беше първокласна резиденция, оазис за изтощените и уморените. Така че с едно леко огъване на езика графът нададе възходящо изсвирване в сол мажор. При този звук кучетата прекратиха гонитбата и неспокойно се завъртяха в подножието на стълбището. Графът подсвирна още два пъти в бърза последователност и кучетата, примирени с факта, че сражението е загубено, тръгнаха към него и се отпуснаха в краката му.

— Е, момчета — каза той, като ги почеса хубавичко зад ушите, — откъде идвате?

— Баф — отвърнаха кучетата.

— А — каза графът. — Колко мило.

След като приглади полата си и намести шапката си, върбичката грациозно прекоси фоайето към графа, където благодарение на чифт френски токчета можа да го погледне очи в очи. От такава близост графът видя, че е дори по-красива, отколкото предполагаше; а и по-високомерна. Естествените му симпатии останаха при кучетата.

— Благодаря — каза тя (с усмивка, готова всеки момент да пусне в ход тежката артилерия). — Боя се, че са много калпава порода.

— Напротив — отвърна графът, — изглеждат безупречно породисти.

Върбичката направи второ усилие да се усмихне.

— Искан да кажа, че са невъзпитани.

— Да, може би невъзпитани; но това е въпрос на обучение, а не на порода.

Докато върбичката оглеждаше графа, той забеляза, че извивките над веждите ѝ много приличат на знака марката в музиката — онзи акцент, който препоръчва фразата да се изсвири малко по-силно. Това несъмнено обясняваше склонността на върбичката да раздава команди и произтичащата от това дрезгавина на гласа. Но тъкмо когато графът стигаше до това заключение, върбичката очевидно направи свой

собствен извод, защото внезапно отхвърли всякакво намерение да го очарова.

— Изглежда, обучението засенчва породата — каза язвително тя. — И точно по тази причина си мисля, че дори някои от най-породистите кучета трябва да се държат на най-къса каишка.

— Разбираемо заключение — отвърна графът. — Но аз пък си мисля, че мястото на най-породистите кучета е в най-сигурните ръце.

Един час по-късно, добре подстриган и гладко избръснат, графът влезе в Шаляпин и си избра малка маса в ъгъла, за да изчака Мишка, който беше в града за учредителния конгрес на РАПП.

Едва след като се настани той забеляза, че стройната красавица, вече облечена в дълга синя рокля, седи на скамейката точно срещу неговата. Беше спестила на бара зрелището да се опитва да управлява кучетата си, но на тяхно място бе довела кръглолик момък с оредяваща коса, за когото кучешката преданост сякаш бе естествено състояние. Докато се усмихваше на собственото си наблюдение, графът срещна погледа на върбичката. Както подобава, двамата възрастни незабавно се престориха, че не са се виждали — тя като се обърна към домашния си любимец, а той като се завъртя към вратата. И за късмет Мишка бе там точно навреме — но с чисто ново сако и добре оформена брада...

Графът излезе иззад масата, за да прегърне приятеля си. После, вместо да седне отново, той предложи скамейката на Мишка — действие, което изглеждаше както учтиво, така и уместно, тъй като позволяваше на графа да обърне гръб на върбичката.

— Е, добре — каза графът и плесна с ръце. — Какво да поръчаме, приятелю? Шампанско? Шато д'Икем? Порция белуга преди вечерята?

Но Мишка поклати глава, помоли за бира и обясни, че в крайна сметка не може да остане на вечеря.

Естествено, графът беше разочарован. След дискретно разпитване бе узнал, че вечерният специалитет в Боярски е печена патица — идеалното блюдо за среща на двама стари приятели. А Андрей бе обещал да задели специална бутилка Гран Крю, което не само допълваше патицата, но неизбежно щеше да доведе до поредния

разказ за скандалната нощ, когато графът беше заключен във винарската изба на Ротшилд младата баронеса...

Но макар и разочарован, усети по неспокойното въртене на стария си приятел, че той има свои собствени истории за разказване. Тъй че веднага щом бирите се озоваха пред тях, графът попита как вървят нещата на конгреса. Отпивайки, Мишка кимна, че точно това е темата на момента — самият разговор, който скоро ще увлече цяла Русия, ако не и света.

— Днес нямаше приглушени гласове, Саша. Никакво дремене или въртене на моливи. Защото във всяко ъгълче, за всяка ръка имаше работа за вършене.

Предложението да седне на скамейката беше не само учтиво и уместно, но носеше и допълнителната полза да го държи на място. Защото ако не беше приклещен зад масата, той вече щеше да е скочил на крака и да крачи покрай бара. А каква точно работа се вършеше на този конгрес? Доколкото успя да определи графът, тя включваше съставянето на „Декларация за намеренията“, „Прокламация за върност“ и „Открито изказване на солидарност“. Всъщност Руската асоциация на пролетарските писатели не се колебаеше да изразява своята солидарност. Дори я изразяваше не само към своите колеги писатели, издатели и редактори, но и към зидарите и докерите, заварчиците и шлосерите, дори към уличните метачи.^[1]

Толкова трескав беше първият ден на конгреса, че сервираха вечерята едва в единайсет часа. А после на масата за шейсет души чуха самия Маяковски. Забележете, нямаше никакви катедри. Когато чиниите бяха поднесени, той просто удари с юмрук по масата и се качи на стола си.

За по-реалистично, Мишка се опита да застане на скамейката и едва не катурна бирата си. Трябваше да се примири да продължи седнал, размахвайки пръст във въздуха:

*И ето — аз
светлея с пълна мощ,
и звън деня ми буди.
Да светя винаги,
да светя всякъде,*

*на сетни дни до дънцето,
да светя —
и нищо друго!
Това е лозунг мой
и лозунгът на слънцето!*

Разбира се, стихотворението на Маяковски предизвика неудържими аплодисменти и трошене на чаши. Но после, точно когато всички насядаха и се готвеха да разрежат пилешкото си, някакъв тип на име Зелински скочи на стола си.

— Защото естествено, трябваше да чуем Зелински — промърмори Мишка. — Като че ли той може да се мери с Маяковски. А всъщност и с шише мляко не може да се премери.

Мишка отпи още една глътка.

— Помниш ли Зелински. Не? Беше няколко години след нас в университета. Носеше монокъл през 16-та година, а на следващата година — моряшка шапка. Е, така или иначе, знаеш ги тия, Саша — вечно гледат да докопат кормилото. Да речем, че в края на вечерята двама сте останали на столовете, за да продължите дискусията от деня — е, Зелински идва да заяви, че знае идеалното място за разговора. И додето се опомниш, вече сте натъпкани десетина човека около масата в някое кафене в сутерена. Когато понечиш да седнеш, той те прегръща през рамото и те насочва към единия или другия край на масата. А когато някой си поръча хляб, той има по-добра идея. Тук имат най-хубавите завитушки в Москва, казва той. И преди да го спреш, вече щрака с пръсти във въздуха.

Тук Мишка трикратно щракна с пръсти така категорично, че графът трябваше да помахва отрицателно на бдителния Аудриус, който вече беше на половината път до тях.

— А идеите му! — продължи презрително Мишка. — Вечно дудне някакви декларации, сякаш е в състояние да просвети някого по въпросите на стиха. И какво има да каже на впечатлителния млад студент до него? Че всички поети трябва в крайна сметка да се поклонят пред хайку. Да се поклоним пред хайку! Представяш ли си.

— Лично аз — рече графът — се радвам, че Омир не е роден в Япония.

Мишка се вгледа в графа за миг, после се разсмя.

— Да — каза той, като плесна с длан по масата и избърса една сълза от окото си. — Радвам се, че Омир не е роден в Япония. Ще трябва да запомня и да го кажа на Катерина.

Мишка се усмихна, явно предчувствайки как ще каже това на Катерина.

— Катерина...? — попита графът.

Мишка небрежно посегна към бирата си.

— Катерина Литвинова. Не съм ли я споменавал преди? Тя е талантива млада поетеса от Киев — втора година в университета. Заедно сме в една комисия.

Мишка се облегна назад, за да отпие от чашата си. Графът се облегна, за да се усмихне на другаря си — докато изведнъж всичко се проясняваше.

Ново сако и добре оформена брада...

Дискусия след вечеря, продължила до рано сутринта...

И някой си Зелински, който отмъква всички в любимото си нощно капанче и насочва една впечатлителна млада поетеса към единия край на масата, а Мишка към другия...

Докато Мишка продължаваше с описанието си на предишната вечер, графът осъзна иронията на ситуацията: че през всичките тези години, когато живееха над обуцарницата, именно Мишка си стоеше у дома, а графът, като се извиняваше, че не може да прави компания на приятеля си за вечеря, се връщаше часове по-късно с разкази за буйни тостове, интимни разговори и импровизирани забежки до кафенета със свещи по масичките.

Дали графът изпитваше някакво удоволствие да слуша за среднощните приключения на Мишка? Разбира се, че изпитваше. Особено когато научи, че в края на вечерта, докато групата се канела да се качи в три различни карети, Миша напомнил на Зелински, че си е забравил шапката; и когато Зелински се втурнал вътре, да си я вземе, Катерина от Киев се подала от каретата да подвикне: Михаил Фьодорович, защо не се качите при нас...

Да, графът се наслаждаваше на романтичните подвизи на стария си приятел; но това не означава, че не усещаше жилото на завистта.

Половин час по-късно, след като изпрати Мишка на дискусия за бъдещето на стихотворната стъпка (на която вероятно щеше да

присъства и Катерина от Киев), графът се отправи към Боярски, очевидно обречен да вечеря сам с патицата. Но точно когато тръгваше, Аудриус му кимна.

Плъзгайки едно сгънато листче през бара, Аудриус обясни едва чуто:

— Беше ми заръчано да ви предам това.

— На мен? От кого?

— От госпожица Урбанова.

— Госпожица Урбанова?

— Ана Урбанова. Филмовата звезда.

Тъй като графът все още не проявяваше признаци на разбиране, барманът обясни малко по-високо:

— Която седеше на масата срещу вас.

— А, да. Благодаря.

Докато Аудриус отново подхващаше работата си, графът разгъна листчето, което носеше следната молба с върбов почерк:

Моля, дайте ми втори шанс
за първо впечатление
в апартамент 208

Когато графът почука на вратата на апартамент 208, отвори му една стара жена, която го изгледа с досада.

— Да?

— Аз съм Александър Ростов...

— Очакват ви. Влезте. Госпожица Урбанова ще дойде след малко.

Графът машинално се приготви да подхвърли остроумна забележка за времето, но когато влезе вътре, жената излезе и затвори вратата, оставяйки го сам в антрето.

Украшен в стила на венециански дворец, апартамент 208 беше един от най-хубавите на етаж и не изглеждаше по-зле сега, след като неуморимите автори на директиви най-сетне се бяха преместили в Кремъл. Имаше спалня и всекидневна от двете страни на голям салон, таваните бяха изрисувани с алегорични фигури, гледащи надолу от небесата. На една изящна странична маса се извисяваха две цветни

композиции — едната от калии, а другата от рози с дълги дръжки. Фактът, че двете композиции си съвпадаха по екстравагантност, а се сблъскваха по цвят, подсказваше, че са от съперничаещи си почитатели. Човек можеше само да си представи какво би се сметнал задължен да изпрати някой трети поклонник...

— Идвам веднага — подвикна глас от спалнята.

— Не бързайте — отвърна графът.

При звука на гласа му се раздаде леко потропване с нокти по пода и двете хрътки изскочиха от всекидневната.

— Здравейте, момчета — каза той и пак ги почеса зад ушите.

След като поднесоха почитанията си, кучетата изтичаха до прозорците с изглед към Театралния площад и вдигнаха лапи върху перваза, за да наблюдават движението на автомобилите долу.

— Граф Ростов!

Като се завъртя, графът видя актрисата облечена в третия си костюм за деня: черни панталони и блуза в цвят слонова кост. Тя пристъпи към него с усмивката на стара позната и протегната ръка.

— Радвам се, че можахте да дойдете.

— Удоволствието е мое, госпожице Урбанова.

— Едва ли. Но моля, наричайте ме Ана.

Преди графът да отговори, на вратата се почука.

— А — каза тя. — Дойдоха.

Тя отвори вратата и отстъпи настрани, за да стори път на Олег от румсървиса. Когато зърна графа, Олег едва не блъсна количката си в конкуриращите се цветни композиции.

— Може би там до прозореца — предложи актрисата.

— Да, госпожице Урбанова — каза Олег, който бързо си възвърна спокойствието, подреди маса за двама, запали свещ и излезе навън.

Актрисата се обърна към графа.

— Ял ли си? Днес бях в два ресторанта и един бар, а не съм хапнала нищичко. Просто умирам от глад. Няма ли да ми направиш компания?

— Разбира се.

Графът отдръпна стола на своята домакиня и, докато седнаше от другата страна на свещта, хрътките се озърнаха откъм прозореца. По всяка вероятност това бе сцена, която не биха могли да предвидят по-рано този ден. Но отдавна загубили интерес към безсмисления ход на

човешките дела, те се спуснаха на пода и изтичаха отново във всекидневната, без да поглеждат назад.

Актрисата ги гледаше как се оттеглят с лека печал.

— Признавам, че не съм любителка на кучетата.

— Тогава защо ги държиш?

— Те бяха... подарък.

— А. От почитател.

Тя отвърна с лукава усмивка:

— Бих предпочела огърлица.

Графът отвърна на усмивката.

— Е, добре — каза тя. — Да видим какво са ни донесли.

Повдигайки сребърния похлупак от подноса, актрисата разкри едно от коронните ястия на Емил: цял костур, печен с черни маслини, копър и лимон.

— Прекрасно — каза тя.

И графът не можеше да не се съгласи. Защото, загривайки фурната си на 230°, Емил гарантираше, че месото на рибата ще е нежно, копърът ароматен, а лимоновите резени почернели и хрупкави.

— Значи, два ресторанта и един бар, без да хапнеш...

Така започна графът, с естественото намерение да остави актрисата да разкаже деня си, докато той ѝ подготвя чинията. Но преди да помръдне и пръст, тя вече бе взела ножа и сервираше с вилица в ръката. И докато започваше да описва професионалните задължения, които бяха запълнили следобеда ѝ, тя отдели гръбнака на рибата с върха на ножа и направи диагонални разрези на главата и опашката. След това пъкна вилицата за сервиране между гръбнака на рибата и месото и сръчно отдели филето. С няколко точни движения сервира копъра и маслините и покри филето с препечения лимон. Подавайки на графа перфектно приготвената чиния, тя измъкна гръбнака от рибата и си сложи второто филе с гарнитура — операция, която отне не повече от минута. После остави приборите за сервиране върху подноса и насочи вниманието си към виното.

Мили Боже, помисли си графът. Толкова се бе увлякъл да наблюдава нейната техника, че пренебрегна собствените си отговорности. Той скочи от стола и хвана бутилката за гърлото.

— Може ли?

— Благодаря.

Докато наливаше виното, графът отбеляза, че е сухо „Монраше“ — перфектно допълнение към костура на Емил и очевидно препоръчано от Андрей. Графът вдигна чашата си към домакията.

— Трябва да кажа, че обезкости тази риба като експерт.

Тя се засмя.

— Това комплимент ли е?

— Разбира се, че е комплимент! Е, поне трябваше да бъде...

— В такъв случай благодаря. Но не е кой знае каква заслуга. Израснала съм в рибарско село на Черно море, тъй че ми е дошло до гуша от плетене на мрежи и чистене на риба.

— Има и по-лошо от това да се храниш с риба всяка вечер.

— Вярно. Но когато живееш в рибарска къща, обикновено ядеш каквото не може да се продаде. Така че най-често вечеряхме с калкан и платика.

— Морските радости...

— Морските гадости.

И след този обезоръжаващ спомен Ана Урбанова изведнъж взе да описва как като малко момиче привечер се измъквала тайно от майка си и слизала по стръмните селски улички, за да посрещне баща си на плажа и да му помогне в кърпенето на мрежите. А докато тя говореше, графът трябваше отново да признае колко е благоразумно да не прибързваш с преценката.

В края на краищата какво може да ни даде първото впечатление за някого, когото току-що сме срещнали за минута в хотелското фойе? Всъщност какво може да ни разкрие първото впечатление за когото и да било? Ами не може да ни каже нищо повече, отколкото един акорд за Бетовен или един щрих за Ботичели. По своята същност човешките същества са тъй капризни, тъй сложни, тъй възхитително противоречиви, че заслужават не само нашата оценка, но и нашата преоценка — и нашата непоколебима решителност да се въздържаме от мнение, докато не сме общували с тях във всяка възможна обстановка и във всеки възможен час.

Вземете простия случай с гласа на Ана Урбанова. В контекста на фойето, където актрисата се мъчеше да удържи кучетата си, дрезгавият ѝ глас създаваше впечатлението за властна млада дама, склонна да вика. Много добре. Но тук, в апартамент 208, в компанията на препечени лимони, френско вино и спомени от морето, гласът ѝ я

разкриваше като жена, чиято професия рядко ѝ позволява шанс дори да си почине, камо ли да се наслади на прилична трапеза.

Когато графът отново напълни чашите, внезапно го връхлетя спомен, които изглеждаше в тон с разговора.

— Прекарах голяма част от младостта си в губерния Нижни Новгород — каза той, — която между другото е световната столица на ябълките. В Нижни Новгород няма просто ябълкови дървета, разпръснати из полето; има гори от ябълкови дървета — гори, диви и древни като самата Русия, — където растат ябълки във всички цветове на дъгата и с размери от орех до артилерийско гюле.

— Сигурно ти е идвало до гуша от ябълки.

— О, намирахме ги запържени в омлетите на закуска, в супата на обяд и като плънка във фазаните на вечеря. До Коледа вече бяхме яли всеки един сорт, който горите предлагат.

Графът се канеше да вдигне чашата си в наздравица за всеобхватното ядене на ябълки, но изведнъж вдигна пръст и се поправи:

— Всъщност има една ябълка, която никога не сме яли...

Актрисата повдигна едната от изящните си вежди.

— Коя?

— Според една местна легенда дълбоко в гората се крие дърво с ябълки, черни като въглен — и ако успееш да намериш това дърво и да хапнеш от неговите плодове, можеш да започнеш живота си отначало.

Графът отпи енергична глътка „Монраше“, доволен, че е призовал от миналото тази малка народна приказка.

— И би ли го направил? — попита актрисата.

— Кое?

— Ако намериш онази ябълка, скрита в гората, би ли отхапал?

Графът остави чашата си на масата и поклати глава.

— Със сигурност има нещо привлекателно в идеята за ново начало; но как бих могъл да се откажа от спомените си за дома, за сестра ми, за училищните години. — Графът махна с ръка към масата. — Как мога да се откажа от спомена за това?

А Ана Урбанова, като остави салфетката си върху чинията и бутна стола назад, заобиколи масата, хвана графа за яката и го целуна по устните.

Откакто прочете бележката ѝ в бар Шаляпин, графът постоянно се чувстваше с една крачка зад госпожица Урбанова. Непринуденото посрещане в апартамента ѝ, вечерята на свещи за двама, обезкостяването на рибата, последвано от спомени за детството — не бе очаквал нито едно от тези събития. Разбира се, целувката го завари неподготвен. А сега тя прекрачи в спалнята, разкопча блузата си и я пусна да се плъзне на пода с нежно шумолене.

На младини графът се гордееше, че винаги е една крачка напред. Своевременната поява, подходящото изражение, предвиждането на нечия потребност — за графа това бяха най-отличителните белези на един добре възпитан човек. Но при сегашните обстоятелства той откри, че крачката назад също си има достойнства.

Първо, така беше много по-спокойно. Да бъдеш крачка напред в романтичните дела изисква постоянна бдителност. Ако искаш да напреднеш успешно, трябва да внимаваш за всяка дума, да следиш всеки жест и да забелязваш всеки поглед. С други думи, да бъдеш крачка напред в романтичните дела е изтощително. Но да бъдеш крачка назад? Да бъдеш съблазнен? О, това означаваше да се облегнеш удобно на стола, да отпиваш вино и да отговаряш на въпросите с първата мисъл, която ти изникне в главата.

И все пак, колкото и да е парадоксално, макар и по-спокойно от крачката напред, изоставането беше още по-вълнуващо. От спокойната си позиция изоставаният си представя, че вечерта с новата му позната ще протече като всяка друга — с малко приказки, малко смях и приятелско лека нощ на вратата. Но наред вечерята идва неочакван комплимент и случайно плъзване на пръсти по ръката ти; идва нежно признание и самокритичен смях; после изведнъж целувка.

От там нататък изненадите само растат по мощ и обхват. Като например да откриеш (когато блузата пада на пода), че гърбът е украсен с лунички както небето със звезди. Или когато (след като си се пъхнал скромно под завивките) чаршафите биват отметнати и се озоваваш проснат по гръб, докато чифт ръце притискат гърдите ти, а чифт устни издават задъхани команди. Но макар че всяка от тези изненади поражда ново състояние на изумление, нищо не може да се сравни със страхопочитанието, което изпитва човек, когато в един през нощта жената се търкулва настрани и недвусмислено заявява: „Като си тръгваш, не забравяй да дръпнеш завесите.“

Достатъчно е да кажем, че щом си събра дрехите, графът прилежно дръпна завесите. Нещо повече, преди да тръгне към вратата на пръсти и полуоблечен, той отдели малко време, за да вдигне от пода блузата на актрисата и да я сложи на закачалката. В края на краищата, както самият граф бе отбелязал само преди часове: мястото на най-породистите кучета е в най-сигурните ръце.

Щракването на вратата зад теб...

Графът не беше сигурен дали наистина го е чувал преди. По тон то беше деликатно и ненадрапчиво; и все пак в него имаше определен намек за непотребност — звук, способен да те вкара във философско настроение.

Дори ако човек обикновено се мръщи на грубото и рязко поведение, при тези обстоятелства би се наложило да признае наличието на някаква груба справедливост, когато се озове в пустия коридор с обувки в ръката и разпасана риза — докато жената, която току-що е напуснал, заспива дълбоко. Защото ако един мъж е имал късмета да бъде избран сред тълпата от властна красавица, не се ли полага да бъде отпратен безцеремонно?

Е, може би. Но докато стоеше в празния коридор срещу недоядена купа борш, графът се чувстваше не толкова като философ, колкото като призрак.

Да, призрак, помисли си графът, докато се движеше безшумно по коридора. Като бащата на Хамлет, бродещ из укрепленията на Елсинор след полунощната стража... Или като Акакий Акакиевич, този неприкаян дух на Гогол, който в малките часове витаел около Калинкин мост да си дири откраднатия шинел...

Защо толкова много духове предпочитат да бродят из коридорите на нощта? Попитайте живите и те ще ви кажат, че тези духове имат някакво неудовлетворено желание или неотмъстена обида, която ги буди от сън и ги праща в света да дирят утеха.

Но живите са толкова себични.

Разбира се, че ще сметнат нощното скитане на духа за продукт на земните спомени. А всъщност ако тези неспокойни души искаха да бродят из оживените булеварди по пладнe, няма какво да им попречи.

Не. Ако бродят из коридорите на нощта, то не е заради жалба или завист към живите. По-скоро е защото те нямат изобщо желание да виждат живите. Също както змиите се надяват да не виждат градинари, или лисиците — хрътки. Те се скитат след полунощ, защото в този час обикновено могат да го правят, без да ги тормозят звуците и суетата на земните емоции. След всички тези години на стремежи и борби, на надежди и молитви, на съобразяване с чужди очаквания, преглъщане на мнения, спазване на добрия тон и водене на разговори, те търсят чисто и просто малко мир и тишина. Поне така си казваше графът, докато блуждаеше по коридора.

Макар че по правило графът винаги се изкачваше по стълбището, когато тази вечер наближи площадката на втория етаж, някаква призрачна прищявка го накара да повика асансьора, предполагайки, че ще го ползва съвсем самичък. Но когато вратите се отвориха, вътре стоеше едноок котарак.

— Кутузов! — възкликна изненадано той.

Оглеждайки всяка подробност от външния вид на графа, котаракът реагира точно както би реагирал великият княз при подобни обстоятелства преди много години — тоест със строг поглед и разочаровано мълчание.

— Хъм — каза графът, докато влизаше в асансьора и в същото време се мъчеше да запаше ризата си, без да изпусне обувките.

Като се раздели с котарака на петия етаж, графът тръгна по витото стълбище и скръбно си призна, че празнуването на юбилея е било пълно фиаско. След като храбро реши да остави белега си върху стената, стената бе оставила белег върху него. И както опитът го беше научил преди много години, когато това се случи, най-добре е да си измиеш лицето и зъбите, и да се завиеш презглава.

Но докато се канеше да отвори вратата на стаята, графът усети с тила си полъх, който определено напомняше летен ветрец. Като се обърна наляво, графът застина. Ето че пак полъхна откъм другия край на етажата...

Заинтригуван, графът тръгна по коридора, само за да открие, че всички врати са плътно затворени. В края на коридора сякаш нямаше нищо, освен плетеница от тръби и димоотводи. Но в най-отдалечения ъгъл, в сянката на най-голямата тръба, той откри вградена в стената стълба, която водеше към люк в покрива — който някой беше оставил

отворен. Като си обу обувките, графът тихо се изкатери по стълбата и излезе в нощта.

Летният бриз, който бе примамил графа, сега го обгръщаше в пълната си прегръдка. Топъл и опрощаващ, той призоваваше усещанията от предишни летни нощи в живота му — от времето, когато беше на пет, десет и двайсет години, по улиците на Санкт Петербург или пасищата на „Спокоен час“. Почти зашеметен от прилива на стари чувства, той трябваше да спре за момент, преди да продължи към западния край на покрива.

Пред него лежеше древният град Москва, който след двеста години търпеливо очакване отново беше седалище на руското управление. Въпреки късния час, Кремъл блещукаше с електрическа светлина от всеки прозорец, сякаш най-новите му обитатели бяха все още твърде пияни от власт, за да спят. Но ако светлините на Кремъл грееха ярко, както всички земни светлини преди тях, хубостта им бледнееше пред великолепието на съзвездията отгоре.

Графът вирна глава и се опита да разпознае малкото, което беше научил на младини: Персей, Орион, Голямата мечка, всичките безупречни и вечни. Защо, запита се той, Божественият е създал звездите в небето, та да изпълва човека с чувство на вдъхновение един ден и на незначителност в следващия?

Като сведе очи към хоризонта, графът погледна отвъд границите на града — там, където най-ярко пламтеше на небосвода онази древна утеха на моряците, Утринната звезда.

И после звездата примига.

— Добро утро, ваше превъзходителство.

Графът се завъртя.

На няколко крачки зад него стоеше шейсетинагодишен мъж с брезентов каскет. Когато човекът пристъпи напред, графът разпозна един от майсторите, които се бореха с протичащите тръби и скърцащите врати на хотела.

— Това е Шухов със сигурност — каза той.

— Шухов ли?

— Радиокулата.

Човекът посочи в далечината към утехата на моряците.

А, помисли си графът с усмивка. Стоманената спирална структура на Мишка за излъчване на последните новини и данни...

Двамата помълчаха, сякаш чакаха прожектора да примига отново — което той съвестно направи.

— Добре. Кафето сигурно е готово. Ако искате, елате и вие.

Старият майстор поведе графа към североизточния ъгъл на покрива, където беше установил нещо като лагер между два комина. Освен трикрака табуретка, там имаше запален мангал, на който вреше кафеник. Старецът бе избрал добре, защото макар и на завет, все пак имаше изглед към Болшой, само леко загрозен от няколко стари сандъка, струпани на ръба на покрива.

— Рядко ми идват гости — каза майсторът, — така че нямам втора табуретка.

— Няма нищо — каза графът, като взе една половинметрова дъска, изправи я на ръб и се подпря на нея.

— Да ви наля ли една чаша?

— Благодаря.

Докато му наливаха кафе, графът се зачуди дали за стареца това е началото или краят на деня. Така или иначе, реши той, чаша кафе си идва на мястото. Нима има нещо по-гъвкаво? Еднакво уместно както в тенекиено канче, така и в лиможки порцелан, кафето може да разбуди работливите на зазоряване, да успокои мечтателните по пладне или да ободри отчаяните в полунощ.

— Перфектно е — каза графът.

Старецът се приведе напред.

— Тайната е в смилането — той посочи малка дървена машинка с желязна ръчка. — Не повече от минута, преди да го сложиш на огъня.

Графът повдигна вежди с благодарността на непосветените.

Да, на открито в лятна нощ кафето на стареца беше перфектно. Всъщност единственото нещо, което разваляше мига, бе някакво бръмчене във въздуха — звук, какъвто издава дефектен бушон или радиоприемник.

— От кулата ли е? — попита графът.

— Какво да е от кулата?

— Бръмченето.

Старецът за момент вдигна поглед нагоре, после се изкиска.

— А, това са работливите ми приятелчета.

— Приятелчета ли?

Старецът посочи с палец сандъците, които загрозяваха гледката към Болшой. В предутринната светлина графът едва успя да различи как нещо се вихри над тях.

— Това... пчели ли са?

— Познахте.

— Какво правят тук?

— Правят мед.

— Мед!

Старецът пак се изкиска.

— Това им е работата, да правят мед. Ето.

Той се приведе и протегна напред керемидата, върху която имаше две парчета черен хляб, намазан с мед. Графът прие едното и отхапа.

Първото, което го впечатли, всъщност беше черният хляб. Кога бе ял такъв за последен път? Ако го попитаха направо, би се притеснил да признае. С вкус на черна ръж и още по-черна меласа, хлябът беше съвършеното допълнение към чаша кафе. А медът? Какъв изключителен контраст предлагаше! Ако хлябът бе някак земен, кафяв и замислен, медът беше слънчев, златист и весел. Но в него имаше и друго измерение... Неуловим, но познат елемент... Изящна нота, скрита под, зад, или вътре в усещането за сладост.

— Какъв е този вкус...? — промърмори графът почти сам на себе си.

— От люляците — отговори старецът. Без да се обръща, той посочи с палец през рамо към Александровската градина.

Разбира се, помисли си графът. Точно така. Как можа да не го познае? Та нали имаше време, когато познаваше люляците на Александровската градина по-добре от всеки друг в Москва. Когато дърветата разцъфтяваха, той можеше да прекарва цели следобеди в щастлив отдиш под техните бели и лилави цветове.

— Колко необикновено — рече графът и одобрително поклати глава.

— И да, и не — каза старецът. — Когато люляците цъфтят, пчелите бръмчат из Александровската градина и медът има вкус на люляк. Но след около седмица ще бръмчат из Садовое колцо, и тогава ще усетите вкуса на черешовите дървета.

— Садовое колцо! Колко далече отиват?

— Някои казват, че пчелата би прекосила и океана заради цвете — отговори с усмивка старецът. — Макар че не съм чувал някоя да го е сторила.

Графът поклати глава, отхапа отново и прие още една чаша кафе.

— Като малък прекарвах много време в Нижни Новгород — припомни си той за втори път този ден.

— Където ябълковите цветове се сипят като сняг — усмихна се старецът. — Аз самият израснах там. Баща ми беше управител на имението Черник.

— Добре го познавам! — възкликна графът. — Каква красива част от света...

И тъй, докато лятното слънце започваше да изгрява, огънят взе да гасне, а пчелите започнаха да кръжат нагоре, двамата мъже си говореха за дните от своето детство, когато колелата на каруците трополяха по пътя, а водните кончета прелитаха над тревата и докъдето ти стига поглед, цъфтяха ябълкови дървета.

[1] Да, особено към уличните метачи.

Онова невъзпято малцинство, което става в зори и крачи по пустите улици да събира боклуците на епохата. Не само кибритени кутийки, обвивки от бонбони и скъсани билети, но и вестници, списания и брошури; катехизиси и песнопойки, истории и мемоари; договори, актове и титли; споразумения, конституции и всичките Десет заповеди.

Метете, улични метачи! Метете, докато паважите на Русия заблестят като злато! †

ДОПЪЛНЕНИЕ

В същия миг, когато графът чу вратата на апартамент 208 да щраква, Ана Урбанова наистина заспиваше; но не спа спокойно.

Когато отпрати графа (след като се търкулна настрани с блажена въздишка), актрисата проследи с хладно удоволствие как той си събра дрехите и дръпна завесите. Дори ѝ достави известно удоволствие, когато той спря да вдигне блузата ѝ и да я закачи в гардероба.

Но в някакъв момент през нощта този образ на графа с нейната блуза в ръце започна да смущава съня ѝ. Във влака на връщане към Санкт Петербург тя откри, че неволно мърмори за това. А докато се прибере у дома, то определено я вбесяваше. През следващата седмица, ако имаше и най-малък пробив в натоварения си график, споменът я спхождаше и знаменитите ѝ алабастрови бузи пламваха от ярост.

— За какъв се мисли този граф Ростов? Да придърпва столове и да подсвирква на кучета? А всъщност само се прави на важен и вири нос. Но с какво право? Кой му е разрешил да вдига чужда блуза и да я слага на закачалката? Като съм си пуснала блузата на пода, какво от това? Дрехата си е моя и мога да правя с нея каквото си искам!

Или във всеки случай така си говореше насаме.

Една вечер, докато се връщаше от забава, самата мисъл за дребния жест на графа така я вбеси, че когато се съблече не само хвърли червената си копринена рокля на пода, но и нареди на прислугата да не я пипа. Всяка следваща вечер тя захвърляше нова дреха на пода. Рокли и бузи от кадифе и коприна, от Лондон и Париж — колкото по-скъпи, толкова по-добре. Зарязани ту на пода на банята, ту до кошчето за боклука. С една дума, където ѝ се харесаше.

След две седмици будоарът ѝ заприлича на арабска шатра с тъкани от всеки цвят под краката.

Шейсетгодишната грузинка Ольга, която бе посрещнала графа на вратата на апартамент 208, и която вярно служеше като камериерка на актрисата от 1920 г., първоначално приемаше поведението на своята господарка със стоическо безразличие. Но една вечер, когато Ана бе

пуснала синя рокля с гол гръб върху бяла копринена пола, Олга подхвърли небрежно:

— Скъпа, държиш се като дете. Ако не си вдигнеш дрехите, няма да имам друг избор, освен да те напляскам.

Ана Урбанова почервения като бурканче със сладко.

— Да си вдигна дрехите ли? — извика тя. — Искаш да си вдигна дрехите? Добре, ще ги вдигна!

Като награби двацет тоалета в ръце, тя се запъти към отворения прозорец и ги изхвърли на улицата. С най-голямо задоволство ги проследи как се развяват и падат долу. Когато се завъртя да погледне победоносно камериерката си, Олга хладно отбеляза колко ще се забавляват съседите, като видят тези свидетелства за прословутата избухливост на актрисата, после се обърна и излезе от стаята.

Ана изгаси лампите и си легна, но продължи да съска като догаряща свещ.

— Какво ме интересува какво ще кажат съседите за моята избухливост. Какво ме интересува какво ще каже Санкт Петербург или цяла Русия!

Но в два сутринта, след като дълго се мята в леглото, Ана Урбанова слезе на пръсти по стълбището, излезе на улицата и си събра дрехите една по една.

1924 АНОНИМНОСТ

Мечтите за невидимост са стари като фолклора. Чрез някакъв талисман, или отвара, или с помощта на самите богове, телесното присъствие на героя става безплътно и докато трае заклинанието, той може да се разхожда невидим сред другите хора.

Всяко десетгодишно дете може да ви изреди предимствата да имаш такава способност. Независимо дали ще се прокрадваш покрай дракони, ще подслушваш заговорници, ще се вмъкваш в съкровищници, или ще задигаш баница от килера, ще събаряш фуражката на полицаия или ще палиш фрака на учителя, достатъчно е да кажем, че са разказвани хиляди приказки за ползата от невидимостта.

Но много по-рядко се разказва историята, в която заклинанието за невидимост се хвърля върху неподозирация герой под формата на проклетие. След като е живял в разгара на битката, в центъра на разговора, или на двайсетия ред с привилегирована гледка към дамите в ложите — тоест в самата сърцевина на нещата, — той внезапно се оказва невидим както за приятел, така и за враг. А магията, която бе хвърлена върху графа от Ана Урбанова през 1923 г. беше точно от този вид.

През онази съдбовна нощ, когато графът вечеря с чародейката в апартамента ѝ, тя навярно имаше властта мигновено да го направи невидим. Вместо това, за да си поиграе с душевното му спокойствие, тя хвърли заклинанието така, че да се проявява в течение на година, малко по малко.

През следващите седмици графът изведнъж забеляза, че в даден момент изчезва от поглед за няколко минути. Случваше се да вечеря в Пиацата, когато някоя двойка пристъпваше към неговата маса с явното намерение да я заеме; или пък както стоеше до рецепцията, някой забързан гост едва не се блъскаше в него. До идването на зимата онези, които бяха склонни да го поздравяват с махване или усмивка, често не успяваха да го видят, когато беше на два-три метра от тях. А сега, година по-късно? Когато пресичаше фойето, на най-близките му

приятели често им трябваше цяла минута, за да забележат, че той стои точно пред тях.

— О — каза Василий, оставяйки телефонната слушалка. — Извинете ме, граф Ростов. Не ви видях. С какво мога да ви услужа?

Графът лекичко почука по бюрото на портиера.

— Случайно да знаеш къде е Нина?

Питайки Василий за местонахождението на Нина, графът не задаваше случаен въпрос на първия срещнат; защото Василий имаше свръхестествено усещане къде са хората по всяко време.

— Мисля, че е в салона за карти.

— А — каза графът с многозначителна усмивка.

Обърна се, тръгна по коридора към салона за карти и тихо отвори вратата, предполагайки, че ще завари четири дами на средна възраст да си разменят бисквити и неприлични приказки на партия вист — докато невидимата им публика е затаила дъх в бюфета. Вместо това откри обекта на търсенето си да седи самичка на масата за карти. С две купчинки хартия пред себе си и молив в ръка, тя изглеждаше като възпъщение на училищния ентусиазъм. Моливът се движеше тъй енергично, че приличаше на почетен гвардеец, който крачи през страницата с вирната глава, после рязко завива в края и бързо се връща обратно.

— Здравей, приятелко.

— Здравейте, ваше графство — отвърна Нина, без да откъсва очи от работата си.

— Искаш ли да ме придружиш на една екскурзия преди вечеря? Мислех си да посетя електрическото табло.

— Боя се, че не мога в момента.

Графът се настани срещу Нина, докато тя слагаше готовия лист хартия върху едната купчинка и вземаше нов от другата. Той посегна към тестето карти, което лежеше на ъгъла на масата и го разбърка два пъти. Беше загубил навик.

— Искаш ли да видиш един фокус?

— Може би някой друг път.

Графът изравни тестето и го върна на масата. После взе най-горния лист от готовата купчинка. Видя грижливо подравнени колони с всички цели числа от 1100 до 1199. Според някаква неизвестна система тринайсет от числата бяха заградени в червено.

Излишно е да се казва, че графът бе заинтригуван.

— С какво сме се захванали тук?

— Математика.

— Виждам, че си пристъпила към темата енергично.

— Професор Лисицки казва, че трябва да се борим с математиката по същия начин, по който човек се бори с мечка.

— Тъй ли? И с каква мечка се борим днес? По-скоро бяла мечка, отколкото панда, подозирам.

Нина му отправи смразяващ поглед.

Графът се прокашля и възприе по-сериозен тон.

— Доколкото разбирам, проектът ти включва някакво подмножество от цели числа...

— Знаете ли какво е просто число?

— Като в поредицата две, три, пет, седем, единайсет, тринайсет...?

— Точно така — каза Нина. — Тези цели числа, които са неделими на друго, освен на единица и на самите себе си.

Изрече думата неделими тъй драматично, сякаш говореше за непристъпна крепост.

— Във всеки случай — отбеляза тя, — правя списък на всичките.

— На всичките!

— Това е Сизифов труд — призна Нина (макар че го стори с ентузиазъм, който неволно пораждаше въпроса дали е наясно с етимологията на думата).

Тя посочи вече изписаните страници.

— Списъкът на простите числа започва с две, три и пет, както казвате. Но с растежа си простите числа стават все по-редки. Така че е едно нещо да откриеш седем или единайсет. Но да откриеш хиляда и девет е съвсем друго. Можете ли да си представите как се открива едно просто число сред стотици хиляди...? Сред милиони...?

Нина се загледа в далечината, сякаш виждаше онова най-голямо и най-непристъпно от всички числа, разположено върху скалисто възвишение, където в течение на хилядолетия е устоявало на атаките на огнедишащи дракони и варварски орди. След това поднови работата си.

Графът пак погледна листа в ръцете си с нараснало уважение. В края на краищата един образован човек трябва да се възхищава на

всяко изследване, независимо колко е тайнствено, стига да се води с любопитство и преданост.

— Тук — каза той, влизайки в нейния тон. — Това не е просто число.

Нина вдигна недоверчив поглед.

— Кое число?

Той постави листа пред нея и посочи едно число, оградено в червено.

— Хиляда сто и седемдесет и три.

— Откъде знаете, че не е от просто число?

— Ако сборът от отделните цифри на едно число се дели на три, значи и цялото число се дели на три.

Изправена пред този невероятен факт, Нина отговори:

— Mon Dieu.^[1]

После се облегна назад и огледа графа по начин, подсказващ, че може да го е подценила.

А когато човек е бил подценен от приятел, той има известно основание да се обиди — тъй като нашите приятели трябва да надценяват способностите ни. Те трябва да имат преувеличена представа за нашата морална сила, нашата естетическа чувствителност и нашия интелектуален обхват. Ако щете, би трябвало да си ни представят как светкавично скачаме през прозореца със съчиненията на Шекспир в едната ръка и пистолет в другата! Но в този конкретен случай графът трябваше да признае, че няма сериозни причини да се засегне. Защото за нищо на света не можеше да се сети от кое затънтено кътче на юношеския му ум е изплувал този необикновен факт.

— Е — каза Нина, сочейки купчинката завършени листове пред графа. — По-добре ми подайте тези.

Като остави Нина да работи, графът се утеши, че след петнайсет минути трябва да се срещне с Мишка за вечеря; и освен това все още имаше да изчете днешните вестници. Така че се върна във фойето, взе един брой „Правда“ от масичката за кафе и се настани удобно в креслото между палмите.

След като прегледа заглавията, графът задълба в една статия за московски завод, който изпълнявал плана си. После прочете очерк за разни подобрения в руския селски живот. Когато насочи вниманието

си към съобщение за благодарните ученици в Казан, той нямаше как да не забележи шаблонните повторения на новия журналистически стил. Болшевиките сякаш не само разчепкваха едни и същи теми ден подир ден, но и изказваха толкова тесен кръг от мнения с толкова ограничен речник, че читателят неизбежно почваше да се пита дали вече не е чел всичко това и преди.

Едва на петата статия графът осъзна, че наистина я е чел и преди. Защото вестникът беше вчерашен. Той изпъшка, метна го обратно на масата и погледна часовника зад рецепцията, който показваше, че Мишка закъснява вече с петнайсет минути.

Но пък мярката за петнайсет минути е напълно различна за човек в движение и за човек, който няма какво да прави. Ако за графа предходните дванайсет месеца можеха да се нарекат меко казано монотонни, не можеше да се каже същото и за Мишка. През 1923 г. старият приятел на графа беше напуснал конгреса на РАПП като участник в комисия за съставяне и редактиране на многотомна антология на руския разказ. Само по себе си това му осигуряваше разумно извинение за закъсненията; но в живота на Мишка имаше и втора промяна, която му спечели още повече свобода да бъде неточен...

Като момче графът имаше заслужена репутация на отличен стрелец. Славеше се, че улучва с камък училищния звънец, докато се крие зад храстите в другия край на двора. Славеше се още, че може да хвърли копейка в мастилница през цялата класна стая. А с лък и стрела можеше да пробие портокал от петдесет крачки. Но никога не бе имал по-голяма и по-далечна цел, отколкото когато забеляза интереса на своя приятел към Катерина от Киев. В месеците след конгреса през 1923 г. красотата ѝ стана така безспорна, сърцето ѝ толкова нежно, поведението ѝ тъй мило, че Мишка нямаше друг избор, освен да се барикира зад купчина книги в старата Имперска библиотека в Санкт Петербург.

— Тя е светулка, Саша. Тя е шарена детска въртележка.

Или поне така казваше Мишка с печалното удивление на човек, комуто е даден само миг, за да се възхищава на световните чудеса.

Но през един есенен следобед тя се появи в неговата отшелническа обител. Прикрити зад томовете, двамата си шепнаха цял час, а когато удари звънецът за затваряне на библиотеката, те изнесоха

разговора на Невския проспект и не усетиха как стигнаха чак до Тихвинското гробище, където на едно място с изглед към река Нева тази светулка, тази шарена детска въртележка, това чудо на света изведнъж го хвана за ръката.

— А, граф Ростов — възкликна мимоходом Аркадий. — Ето къде сте били. Мисля, че имам съобщение за вас... — Като се върна до рецепцията, той набързо прегледа няколко листчета. — Ето.

Посланието, което беше прието от рецепцията на хотела, предаваше извиненията на Мишка и обясняваше, че тъй като Катерина не се чувства добре, той ще се върне в Санкт Петербург по-рано от планираното. Като се позабави, за да прикрие разочарованието си, графът вдигна очи да благодари на Аркадий, но администраторът вече бе насочил вниманието си към друг гост.

— Добър вечер, граф Ростов. — Андрей бързо надникна в Книгата. — Маса за двама тази вечер, нали?

— Боя се, че ще е маса за един, Андрей.

— Въпреки това, за нас е удоволствие да ви видим. Масата ви ще бъде готова само след няколко минути.

С неотдавнашното признаване на СССР от Германия, Англия и Италия чакането от няколко минути започна да става все по-често в Боярски; но такава е цената да те приемат обратно в сестринството на народите и братството на търговията.

Когато графът отстъпи настрани, един мъж с остра брада се зададе енергично по коридора, следван от протеже. Макар че досега го бе виждал само един или два пъти, графът веднага позна, че е комисар на Нещо Си Там, защото крачеше забързано, разговаряше забързано и дори спираше забързано.

— Добър вечер, другарю Сословски — каза Андрей с приветствена усмивка.

— Да — отсече Сословски, сякаш току-що го бяха попитали дали иска да бъде настанен незабавно.

Андрей кимна с разбиране и даде знак на един сервитьор, връчи му две менюта и нареди да отведе господата до маса номер четиринайсет.

Геометрично казано, Боярски представляваше квадрат, в центъра на който се извисяваше шеметна растителна композиция (днес разцъфнали клонки от форсия), и около нея двама маси с различни

размери. Ако масите се погледнеха спрямо основните посоки на света, то тогава, според нареждането на Андрей, сервитьорът водеше комисаря и неговото протеже към маса за двама в североизточния ъгъл — точно до мястото, където вечеряше един бузест беларусин.

— Андрей, приятелю...

Салонният управител откъсна очи от Книгата.

— Това не е ли човекът, който имаше разногласия с онзи булдог преди няколко дни?

„Разногласия“ беше нещо като учтиво смекчаване на фактите. Защото през въпросния следобед, когато същият Сословски се зачуди на глас пред сътрапезниците си защо беларусите са толкова тъпи, та не приемат идеите на Ленин, булдогът (който седеше на съседна маса) хвърли салфетката си върху чинията и настоя да узнае „смисъла на това!“. С пренебрежение, остро като брадата му, Сословски изтъкна три причини и започна да ги изброява на пръсти:

— Първо, населението е сравнително мързеливо — черта, с която беларусите са известни по цял свят. Второ, прехласването им по Запада, което вероятно се дължи на отдавнашните им смесени бракове с поляците. Но трето и най-вече...

Уви, ресторантът така и не чу въпросното „най-вече“. Защото булдогът, който бе блъснал назад стола си при думите „смесени бракове“, изведнъж грабна Сословски от мястото му. В последвалата схватка трябваше да се намесят трима келнери, за да откъснат разни ръце от разни ревери, и двама помощник-келнери, за да избършат пилето по маршалски от пода.

Спомняйки си светкавично сцената, Андрей се обърна към маса номер тринайсет, където въпросният булдог седеше в момента заедно с подобна на вид жена, която всеки опитен логик би определил като негова съпруга. С рязък завой Андрей заобиколи цъфналата форсия, отклони Сословски и неговото протеже и ги отведе на маса номер три — чудесно място на юг-югоизток, където биха могли удобно да се настанят четирима.

— Merci beaucoup — каза Андрей след завръщането си.

— De rien — отговори графът.^[2]

Отговорът „Няма защо“ не представляваше празна любезност. Всъщност графът заслужаваше точно толкова благодарност за своята малка намеса, колкото лястовицата за веселото си цвърчене. Защото от

петнайсетгодишна възраст Александър Ростов беше майстор по настаняването.

Всеки път, когато се прибираще у дома за празниците, баба му непременно го повикваше в библиотеката, където обичаше да плете в самотното кресло до камината.

— Хайде, момчето ми, поседи при мен.

— Разбира се, бабо — отговаряше графът и се настаняваше на ръба на решетката пред камината. — С какво мога да ти помогна?

— Свещеникът идва на вечеря в петък вечер — както и княгиня Оболенска, граф Керагин, а също и Мински-Полотови...

Тук тя оставяше гласа си да заглъхне без повече обяснения; но те и не бяха необходими. Графинята бе на мнение, че вечерята трябва да осигури на човека отдих от житейските изпитания и несгоди. Поради това не можеше да позволи спорове за религия, политика или лични обиди на своята маса. Нещата се усложняваха допълнително от това, че свещеникът беше глух с лявото ухо, падаше си по латинските епиграми и имаше склонност да зяпа деколтетата, щом пийнеше чаша вино; докато княгиня Оболенска, която през лятото беше особено язвителна, се мръщеше от мрачните поговорки и не понасяше разговори за изкуството. А Керагини? Техният праядо беше наречен бонапартист от княз Мински-Полотов през 1811 г., и оттогава двата рода не бяха разменили и дума.

— Колко души ще дойдат? — питаше графът.

— Четирийсет.

— Обичайното присъствие?

— Горедолу.

— Осипови?

— Да. Но Пиер е в Москва...

— А — казваше графът с усмивката на шахматен шампион, който се е натъкнал на нов гамбит.

Губерния Нижни Новгород имаше сто изтъкнати рода, които в течение на два века се бяха женили и развеждали, взимали и давали заеми, приемали и съжалявали, оскърбявали, защитавали и излизали на дуел — поддържайки в същото време цял куп противоречиви позиции, вариращи според поколението, пола и фамилията. А в центъра на този маелстръом се намираще трапезарията на графиня Ростова с нейните две маси за двацет души плътно един до друг.

— Не се безпокой, Grand-mere^[3] — уверяваше я графът. — Скоро ще има решение.

Когато графът излизаше в градината и затваряше очи, за да започне да прехвърля индивидуалните комбинации една по една, сестра му обичаше да го закача.

— Защо така бръчкаш чело, Саша? Както и да е подредена масата, ние винаги имаме тъй възхитителни разговори на вечеря.

— Както и да е подредена масата! — възкликваше графът. — Възхитителни разговори! Уведомявам те скъпа сестро, че необмисленото подреждане е съсипвало най-добрите бракове и е водило до провал на най-дългите примирия. Всъщност ако Парис не е седял до Елена, когато вечерял в двореца на Менелай, никога не би имало Троянска война.

Очарователен отговор, не ще и дума, размишляваше графът отвъд пропастта на годините. Но къде са сега Оболенски и Мински-Полотов?

При Хектор и Ахил.

— Масата ви е готова, граф Ростов.

— А. Благодаря ти, Андрей.

Две минути по-късно графът седеше удобно на масата с чаша шампанско (малък жест на благодарност от Андрей за неговата навременна намеса).

Като отпи глътка, графът прегледа менюто отзад напред, както бе свикнал, защото знаеше от опит, че да обръщаш внимание на предястията преди основните ястия може да доведе само до съжаление. И в случая имаше идеален пример. Защото на най-последно място в менюто стоеше единствената задължителна точка за вечерта: осо буко — блюдо, което върви най-добре след леко и апетитно предястие.

Затваряйки менюто, графът огледа ресторанта. Несъмнено се беше почувствал малко потиснат, докато се изкачваше по стълбището към Боярски; но ето че седеше с чаша шампанско в ръката, осо буко в перспектива и удовлетворението, че е направил услуга на приятел. Може би богините на Съдбата — които от всички свои рожби обичат най-много Преобръщането — бяха решили да ободрят духа му.

— Имате ли някакви въпроси?

Думите долетяха иззад гърба му.

Графът без колебание започна да отговаря, че е готов, но когато се завъртя на стола, той онемя, като зърна над рамото му да се привежда Шахматният подофицер — в бялото униформено сако на Боярски.

Разбира се, след наскорошното завръщане на международните гости в хотела Боярски се бе оказал с недостатъчен персонал. Така че графът напълно разбираше защо Андрей е решил да подсили екипажа си. Но защо от всички келнери на Пиацата, от всички келнери на света, би му хрумнало да избере точно този?

Подофицерът сякаш четеше мислите на графа, защото усмивката му стана особено самодоволна. Да, сякаш казваше той, аз съм тук, в прочутия ви Боярски, един от малцината избрани, които прекрачват безнаказано през прага на кухнята на маестро Жуковски.

— Може би се нуждаете от повече време... — предложи Подофицерът, вдигнал молив над бележника си.

За момент графът се замисли дали да не го отпрати и да поиска нова маса. Но Ростови винаги се бяха гордели, че умеят да признават, когато поведението им е лишено от състрадателност.

— Не, добри ми човече — отвърна графът. — Готов съм да направя поръчката. Ще взема салата от копър и портокали за начало, а след това осо буко.

— Разбира се — каза Подофицерът. — И как ще желаете осо букото?

Графът едва не издаде учудването си. Как ще го желая? Да не би да очаква да му продиктувам температурата на парче задушено месо?

— Както го приготви готвачът — отговори великодушно графът.

— Разбира се. А вино ще желаете ли?

— Непременно. Бутилка „Сан Лоренцо Бароло“, 1912 година.

— Червено ли ще желаете, или бяло?

— Бароло — обясни търпеливо графът — е плътно червено вино от Северна Италия. Поради това е идеалният съпровод за осо буко по милански.

— Значи ще пиете червено.

Графът изглежда Подофицера за миг. По нищо не личи да е глух, помисли си той; а по акцента личи, че руският му е роден език. Със сигурност вече би трябвало да е тръгнал към кухнята. Но както

обичаше да отбелязва графиня Ростова: ако търпението не се изчерпваше толкова лесно, тогава едва ли би било добродетел...

— Да — каза графът, след като преброи до пет. — Бароло е червено вино.

Шахматният подофицер продължаваше да стои с молив над бележника си.

— Извинявам се — каза той безучастно, — ако не съм бил ясен. Но за вашия избор на вино тази вечер има само две възможности: бяло и червено.

Двамата се вторачиха един в друг.

— Ще помолите ли Андрей да намине за момент?

— Разбира се — рече Подофицерът и се оттегли с благочестив поклон.

Графът затропа с пръсти по масата.

Разбира се, казва той. Разбира се, разбира се, разбира се. Какво се разбира? Разбира се, че ти си тук и аз съм тук? Разбира се, че ти каза нещо, а аз отговорих? Разбира се, че човешкото време на този свят е ограничено и може да свърши всеки момент!

— Има ли нещо, граф Ростов?

— А, Андрей. Става дума за твоя нов човек. Много добре го познавам от работата му долу. И в този смисъл предполагам, че известна липса на опит може да се прости, или дори да се очаква. Но тук, в Боярски...

Графът разпери ръце, за да посочи свещената зала и после се вгледа в салонния управител с очакване на разбиране.

Никой, който познаваше Андрей поне малко, не би описал поведението му като весело. Той не беше панаирджийски викач или импресарио на лекомислени забавления. Постът му като салонен управител на Боярски изискваше разумност, такт, достойнство. Така че графът отдавна бе свикнал Андрей да има сериозно изражение. Но през всичките си години на хранене в Боярски никога не беше виждал Андрей да изглежда чак толкова сериозен.

— Той бе повишен по нареждане на господин Халецки — обясни тихо управителят.

— Но защо?

— Не съм сигурен. Предполагам, че има приятел.

— Приятел?

Андрей сви рамене — нещо, което не правеше никога.

— Приятел с влияние. Някой в профсъюза на сервитьорите, може би; или в Комисариата по труда; или по горните етажи на партията. Кой може да знае в днешно време?

— Моите съболезнования — каза графът.

Андрей се поклони с благодарност.

— Е, със сигурност не си отговорен, щом са ти го натресли; и съответно ще коригирам очакванията си. Но преди да си тръгнеш, би ли ми направил една малка услуга? По някаква неразбираема причина той не ми позволява да си поръчам вино. Просто се надявах заедно с осо букото да получа бутилка „Сан Лоренцо Бароло“.

Колкото и да е невероятно, изражението на Андрей стана още по-сериозно.

— Може би трябва да дойдете с мен...

Като последва Андрей през трапезарията, през кухнята и надолу по дълго вито стълбище, графът се озова на място, където не бе стъпвала дори Нина — винарната на Метропол.

С тухлените си арки и хладния, тъмен климат, винарската изба на Метропол напомняше мрачната красота на катакомбите. Само че вместо саркофази с изображения на светии, в далечината на подземието се простираха редици стелажи, натоварени с бутилки вино. Тук бе събрана изумителна колекция от каберне и шардоне, ризлинг и сира, портвайн и мадейра — цял век реколти от всички краища на континента Европа.

Общо имаше почти десет хиляди каси. Повече от сто хиляди бутилки. И всяка от тях без етикет.

— Какво се е случило? — ахна графът.

Андрей кимна с мрачно потвърждение.

— До другаря Теодоров, комисаря по храните, е подадена жалба, че съществуването на нашата винена листа е в противоречие с идеалите на революцията. Това е паметник на дворянските привилегии, на гнилата интелигенция и хищническите спекулантски цени.

— Но това е нелепо.

За втори път в рамките на един час Андрей сви рамене.

— Проведе се събрание, гласуваха, издадоха заповед... Занапред Боярски ще продава само червено и бяло вино, всяка бутилка на една и

съща цена.

С ръка, която никога не бе очаквала да служи на такава цел, Андрей посочи към ъгъла, където на пода до пет бъчви вода лежеше безредна купчина етикети.

— На десет души им трябваха десет дни, за да свършат работата — каза той тъжно.

— Но кой, за Бога, би подал такава жалба?

— Не съм сигурен; но ми казаха, че може да е дошла от вашия приятел...

— Моят приятел?

— Вашият сервитьор от долния етаж.

Графът погледна Андрей с удивление. Но сетне изплува споменът — спомен за миналата Коледа, когато графът се беше привел от стола си, за да коригира препоръката на един сервитьор за вино „Риоха“ към латвийска яхния. Колко самодоволно си бе помислил тогава, че няма заместител на опита.

Е, каза си графът, ето ти го заместителя.

Следван на няколко крачки от Андрей, графът закрачи по централната линия на подземие, както командирът и неговият заместник биха крачили из полева болница след битка. Близо до края на коридора графът се обърна към една от редиците. С бързо пресмятане на колони и рафтове установи, че само в този ред има над хиляда бутилки — хиляда бутилки, буквално идентични по форма и тегло.

Като взе една напосоки, той се замисли колко съвършено ляга в дланта му извивката на стъклото, колко съвършено обтяга ръката му с тежестта си. Но вътре? Какво точно имаше вътре в това тъмнозелено стъкло? Шардоне, подходящо за камамбер? Совиньон Блан, което върви с козе сирене?

Каквото и вино да имаше вътре, определено не беше идентично със своите съседи. Напротив, съдържанието на бутилката в ръката му бе продукт на история също тъй уникална и сложна, както тази на нация или на човек. Чрез своя цвят, аромат и вкус то със сигурност изразяваше местната геология и преобладаващия климат на родното си място. Но освен това то изразяваше всички природни феномени на своята реколта. С една глътка би напомнило времето на зимното

размразяване, силата на летните дъждове, преобладаващите ветрове и честотата на облаците.

Да, една бутилка вино беше върховната дестилация на време и място; поетичен израз на самата индивидуалност. И все пак ето я захвърлена обратно в морето от анонимност, тази сфера на средни и неизвестни числа.

И внезапно графът преживя свой собствен момент на просветление. Точно както Мишка бе разбрал настоящето като естествен страничен продукт на миналото и виждаше съвършено ясно как то ще оформи бъдещето, сега графът разбра мястото си в потока на времето.

Докато стареем, ние неминуемо намираме утеха в идеята, че са необходими поколения, за да избледнее един определен начин на живот. В края на краищата познаваме любимите мелодии на нашите баби и дядовци, макар че самите ние никога не сме танцували под техния съпровод. Рецептите, които вадим от чекмеджето по празници, обикновено са на десетилетия, понякога дори написани от ръката на отдавна мъртъв роднина. А предметите в домовете ни? Ориенталските масички за кафе и протърканите писалища, предавани от поколение на поколение? Макар да са „демоде“, те не само добавят красота в нашето всекидневие, но и дават материално потвърждение на нашата убеденост, че отминаването на една ера ще бъде като края на ледниковия период.

Но при определени обстоятелства, най-сетне призна графът, този процес може да се осъществи буквално за един миг. Народни вълнения, политически катаклизми, индустриален прогрес — всяка една комбинация от тях може да накара еволюцията на едно общество да прескочи цели поколения, помитайки аспекти на миналото, което иначе биха могли да траят още десетилетия. Особено когато новодошлите на власт са хора, които не признават никаква форма на колебание или нюанс, и които ценят самоувереността над всичко останало.

Вече от години графът отбелязваше с лека усмивка, че едно или друго остава зад него — като дните му на поезия, на пътешествия или романтични увлечения. Но при това никога не го вярваше истински. В дъното на сърцето си той си въобразяваше, че дори и пренебрегвани, тези аспекти на живота му продължават да съществуват някъде в

периферията и чакат да бъдат припомнени. Но гледайки бутилката в ръката си, графът внезапно осъзна, че всъщност всичко е зад гърба му. Защото болшевиките, които тъй упорито се мъчеха да преработят бъдещето по свой собствен калъп, нямаше да мирясат, докато и последният остатък от неговата Русия не бъде изкоренен, разбит или изтрит.

Като върна бутилката на място, графът догони Андрей в подножието на стълбите. Но докато минаваше между рафтовете, изведнъж си помисли, че не съвсем всичко е зад гърба му. Защото той имаше да изпълни едно последно задължение.

— Само за миг, Андрей.

Започвайки от края на избата, графът систематично закрачи напред-назад по редовете, оглеждайки стелажите от горе до долу, докато Андрей навярно си помисли, че се е побъркал. Но на шестия ред той спря. Като бръкна в рафта на височината на коляното си, графът внимателно извади една бутилка от хилядите. С печална усмивка плъзна палец по релефната емблема върху стъклото — два кръстосани ключа.

На двайсет и втори юни 1926 година — десетата годишнина от смъртта на Елена — граф Александър Илич Ростов щеше да пие в памет на сестра си. После щеше да напусне веднъж завинаги този свят на скърби и страдания.

[1] Боже мой (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Много благодаря. — Няма защо. (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Бабо (фр.). — Б.пр. ↑

1926 СБОГОМ

Един от фактите на човешкия живот е, че рано или късно трябва да си изберем философия. Или поне такава бе мнението на графа, докато стоеше пред старите си прозорци в апартамент 317, след като се вмъкна вътре с ключа на Нина.

Независимо дали чрез внимателно обмисляне, породено от книгите и задушевните спорове на кафе в два сутринта, или просто от естествена склонност, всички ние трябва рано или късно да приемем една основна рамка, някаква разумно съгласувана система от причини и следствия, която ще ни помогне да осмислим не само мащабните събития, но и всички малки действия и взаимодействия, които съставят нашето всекидневие — били те умишлени или спонтанни, неизбежни или непредвидени.

В течение на векове повечето руснаци намираха философските утешения под сводовете на църквата. Независимо дали предпочитат непоклатимата десница на Стария завет, или опрощаващата ръка на Новия, тяхното подчинение на Божията воля им помагаше да разберат, или поне да приемат неизбежния ход на събитията.

В съответствие с модата на времето повечето съученици на графа бяха обърнали гръб на църквата; но го сториха само в полза на алтернативни утешения. Едни, които предпочитаха яснотата на науката, прегърнаха идеите на Дарвин, виждайки на всяка крачка признаци за естествен подбор; други пък избраха Ницше и вечното му повторение, или Хегел и неговата диалектика — без съмнение все разумни системи, когато човек най-накрая е стигнал до хилядната страница.

Но що се отнася до графа, философските му наклонности открай време бяха метеорологични по своята същност. По-конкретно той вярваше в неизбежното влияние на благоприятните и неблагоприятните атмосферни условия. Вярваше във влиянието на ранните студове и продължителните лета, на зловещите облаци и нежните дъждове, на мъглите, слънчевите лъчи и снеговете. И най-

вече вярваше в преоформянето на съдбите чрез най-дребни промени на термометъра.

Например човек трябваше само да погледне от този прозорец. Преди няма и три седмици — докато температурата се въртеше около 8° по Целзий — Театралният площад беше празен и сив. Но с нарастването на средната температура само с три градуса дърветата бяха започнали да цъфтят, врабците да чуруликат, а по пейките да се заседяват млади и стари двойки. Ако една тъй незначителна промяна в температурата бе достатъчна, за да преобрази живота на един градски площад, защо да си мислим, че ходът на човешката история е по-малко податлив?

Наполеон пръв би признал, че след като събереш безстрашен корпус от командири и петнайсет дивизии, след като оцениш слабостите на врага, проучиш терена и внимателно съставиш план за атака, най-накрая трябва да се съобразиш с температурата. Защото показанията на термометъра управляват не само темпото на напредване, но също така определят ефективността на доставките и укрепват или подкопават смелостта на хората. (Ах, Наполеоне, ти може би никога нямаше да надделееш в похода си срещу Майка Русия; но ако беше с пет-шест градуса по-топло, можеше поне да се прибереш у дома с половината си войска непокътната, вместо да загубиш още триста хиляди мъже между портите на Москва и бреговете на река Неман.)

Но ако примерите от бойното поле не ви допаднат, то представете си празненство в края на есента, на което сте поканени заедно с разнородна групичка от приятели и познати, за да отпразнувате двайсет и първия рожден ден на очарователната княгиня Новобачка...

В пет следобед, когато поглеждате от прозореца на спалнята си, времето със сигурност не изглежда празнично. Защото с температура малко над нулата, облаци докъдето ви стига окото и започващ ръмеж, гостите на княгинята ще пристигнат на празненството измръзнали, мокри и не в най-добро настроение. Но когато потегляте в шест, температурата е спаднала толкова, че това, което започва да се ръси по раменете ви, не е сив есенен дъжд, а първият сняг за сезона. Така самият валеж, които можеше да съсипе вечерта, вместо това ѝ придава вълшебен ореол. Всъщност така хипнотизиращ е танцът на снежинките във въздуха, че едва успявате да отбиете от пътя, когато

прелита тройка в пълен галоп — с млад хусарски офицер, изправен на юздите като римски центурион в колесницата си.

След като губите цял час да измъкнете каретата си от канавката, пристигате със закъснение при княгинята, но за късмет същото се случва и с ваш пълничък стар приятел от студентските дни в академията. Всъщност идвате тъкмо навреме, за да го видите как слиза от джожката, разкършва рамене, изпъчва гърди и после подлага на изпитание невъзмутимостта на прислугата — като се подхлъзва на заледено петно и тупва по задник. Помагате му да стане, хващате го под ръка и го въвеждате в къщата точно когато останалата част от компанията се изнизва от гостната.

В трапезарията набързо обикаляте масата в търсене на името си и предполагате — поради славата ви на разказвач, — че пак сте настанен до някой притеснителен братовчед. Но гледай ти! — настанен сте отдясно на домакинята. А вляво от княгинята седи... не кой да е, а буйният млад хусар, който ви изтласка от пътя.

От пръв поглед виждате, че той се смята за естествен получател на цялото внимание на княгинята. Очевидно се кани да я забавлява с разкази за полка, докато от време на време допълва чашата ѝ с вино. Когато вечерята свърши, той ще ѝ предложи ръката си и ще я заведе в балната зала, където ще демонстрира таланта си в танцуването на мазурка. А когато оркестърът засвири Щраус, няма да се наложи да танцува валс с принцесата, защото двамата вече ще се прегръщат на терасата.

Но точно когато младият лейтенант се кани да разкаже първия си анекдот, вратите към кухнята се отварят и влизат трима слуги с отрупани подноси. Всички очи се обръщат да видят какво е приготвила госпожа Трент за случая и когато трите сребърни похлупака се повдигат едновременно, отекват смаяни възклицания. Защото в чест на княгинята тя е приготвила своя специалитет: английско печено с йоркшърски пудинг.

В историята на човечеството нито един военен готвач не е предизвикал завист. Поради комбинация от ефективност, безразличие и липса на женско докосване, всяка храна в армейската кухня се вари, докато затракат капациите на тенджерите. Така че, след като три месеца е карал на зеле и картофи, младият лейтенант е неподготвен за говеждото на госпожа Трент. Загрято за петнайсет минути при 230° и

след това печено два часа на 180°, месото е крехко и червено в центъра, но хрупкаво и кафяво отвън. При това положение нашият млад хусар зарязва полковите си разкази в полза на допълнителни порции и доливане на вино в собствената си чаша; и според установените правила на етикета вие трябва да забавлявате княгинята с няколко ваши забавни истории.

След като обира соса от чинията си с последната коричка пудинг, младият лейтенант най-сетне насочва вниманието си към домакинята; но в същия момент оркестърът започва да се настройва в балната зала и гостите отдръпват столовете си. Така че той само протяга ръка към княгинята, когато се появява вашият пълничък приятел.

Трябва да се признае, че няма нищо, което вашият приятел да обича повече от един хубав кадрил; а въпреки физиката си, той се слави, че скача като заек и подрипва като козел. Но слагайки длан върху опашната си кост, той обяснява, че онова подхлъзване на алеята е било твърде болезнено, за да танцува. Пита дали вместо това не искате да изиграете няколко ръце на карти, а вие отговаряте, че за вас ще е удоволствие. Но става така, че лейтенантът дочува разговора и понеже е във войнствено настроение, смята това за добра възможност да научи някои местни контета как се играят хазартни игри. Освен това си мисли, че оркестърът ще свири няколко часа, а княгинята няма да ходи никъде. Така че без повече колебания той предава ръката ѝ на най-близкия господин и се самопоканва на масата за карти — като мимоходом поръчва на иконома още една чаша вино.

Добре...

Може би е заради тази допълнителна чаша вино. Може би заради склонността на лейтенанта да подценява добре облечените мъже. Или може би просто лош късмет. Каквато и да е причината, достатъчно е да кажем, че след два часа лейтенантът е загубил хиляда рубли, а вие държите негова полица.

Но колкото и безразсъдно да кара тройката си, нямате желание да го поставите на място. „Днес е рожденият ден на княгинята — казвате вие. — В нейна чест нека да сметнем играта за равна.“ И с тези думи скъсвате полицата на две и хвърляте половинките върху сукното. Вместо благодарност, той катурва винената чаша на пода, блъска стола си и залитайки излиза през вратите на терасата към нощта.

Въпреки че на играта са присъствали само петима играчи и трима наблюдатели, историята със скъсаната полица бързо се разнася из балната зала и внезапно княгинята ви търси, за да изкаже благодарността си за тази галантна постъпка. Докато се кланяте и отговаряте Няма нищо, оркестърът подхваща валс и нямате друг избор, освен да я прегърнете и да полетите по дансинга.

Княгинята танцува божествено. Има леки нозе и се върти като пумпал. Но при повече от четирийсет танцуващи двойки и две прекалено усърдно разпалени камини, температурата в балната зала достига 26°, от което бузите на княгинята поруменяват, а гърдите ѝ трескаво се надигат. Разтревожен, че може да ѝ призлее, вие естествено я питате дали не би искала да подиша чист въздух...

Виждате ли?

Ако госпожа Трент не бе овладяла тъй съвършено изкуството на печенето, младият лейтенант би могъл да задържи вниманието си върху княгинята, вместо да омете трета порция говеждо с осма чаша вино. Ако температурата през нощта не бе спадала с по един градус на час, алеята можеше и да не замръзне, вашият пълничък приятел можеше и да не падне и играта на карти да не се изиграе. А ако гледката на снега не беше накарала слугите да разпалят камините толкова буйно, може би нямаше да се озовете на терасата в прегръдките на рожденичката — докато един млад хусар връща вечерята си на пасището, откъдето е дошла.

И още нещо, помисли си графът с мрачно лице, всички онези печални събития, които последваха, можеха изобщо да не се случат...

— Какво е това? Кой сте вие?

Като се обърна от прозореца, графът видя на прага да стои възрастна двойка с ключ в ръцете.

— Какво правите тук? — попита съпругът.

— Аз съм... от поддръжката — отвърна графът.

Обърна се към прозореца, хвана завесата и я подръпна.

— Да — каза той. — Всичко изглежда наред.

После свали въображаемия си каскет и се изниза в коридора.

— Добър вечер, Василий.

— О. Добър вечер, граф Ростов.

Графът леко потропна с пръст по бюрото.

— Виждал ли си Нина наоколо?

— Мисля, че е в балната зала.

— А. Така значи.

Графът беше приятно изненадан да чуе, че Нина отново е в една от старите си бърлоги. Вече тринайсетгодишна, тя бе зарязала младежките си забавления в полза на книгите и професорите. За да се откаже от ученето, сигурно имаше някакво много важно Събрание.

Но когато графът отвори вратата, нямаше шумотевица на столове или тропот по подиуми. Нина седеше сама на малка масичка под централния полилей. Графът забеляза, че косата ѝ е прибрана зад ушите — безпогрешен знак, че се подготвя нещо значимо. Не ще и дума, в бележника пред нея бе разчертана таблица шест на три, а на масата имаше везни, рулетка и спортен хронометър.

— Здравей, приятелко.

— О, здрасти, ваше графство.

— Ако обичаш, би ли ми казала с какво си се заела?

— Ние се подготвяме за експеримент.

Графът огледа балната зала.

— Ние?

Нина посочи с молив към балкона. Поглеждайки нагоре, графът зърна момче на възрастта на Нина, приклекло в старото им скривалище зад парапета. Беше облечено просто, но елегантно, имаше широки очи и сериозно, внимателно изражение на лицето. По ръба на парапета бе струпана поредица от предмети с различни форми и размери.

Нина уреди запознанството.

— Граф Ростов, Борис. Борис, граф Ростов.

— Добър ден, Борис.

— Добър ден, господине.

Графът се обърна към Нина.

— Каква е същността на това начинание?

— Възнамеряваме с един общ експеримент да проверим хипотезите на двама известни математици. По-конкретно, ще проверим изчислението на Нютон за скоростта на гравитацията и принципа на Галилео, че предметите с различна маса падат с еднаква скорост.

Зад парапета ококореният Борис кимаше сериозно и внимателно.

Като илюстрация Нина посочи с молива си първата колона от таблицата, в която бяха записани шест предмета във възходящ ред на размерите.

— Откъде взехте ананас?

— От плодвата купа във фоайето — възторжено подвикна Борис отгоре.

Нина остави молива си.

— Да започнем с копейката, Борис. Не забравяй да я държиш точно на ръба на парапета и да я пуснеш точно когато ти кажа.

За момент графът се зачуди дали височината на балкона е достатъчна, за да се измери влиянието на масата върху падането на различни предмети. В края на краищата нима Галилей не се бе изкачил на кулата в Пиза, за да извърши своя експеримент? И със сигурност балконът не беше достатъчно висок, за да се изчисли гравитационното ускорение. Но едва ли се полага един случаен наблюдател да поставя под въпрос методологията на опитен учен. Затова графът запази съмненията си там, където им беше мястото.

Борис вдигна копейката и проявявайки разбиране за сериозността на задачата си, внимателно застана така, че да може да държи определения предмет точно до ръба на парапета.

След като отбеляза нещо в бележника си, Нина взе хронометъра.

— На три, Борис. Едно. Две. Три!

Борис пусна монетата и след миг тишина тя звънна на пода.

Нина погледна хронометъра.

— Едно точка две пет секунди — подвикна тя на Борис.

— Разбрано — отговори той.

След като внимателно отбеляза данните в съответното квадратче, на отделен лист хартия Нина раздели цифрата, изнесе остатък, извади разликата и така нататък, докато закръгли решението на втория десетичен знак. После поклати глава с видимо разочарование.

— Девет цяло и шест десети метра в секунда за секунда.

Борис реагира с изражение на научна загриженост.

— Яйцето — нареди Нина.

Яйцето (вероятно експроприирано от кухнята на Пиацата) бе нагласено прецизно, пуснато точно и засечено до стотна от секундата.

Експериментът продължи с чаена чаша, билиардна топка, речник и ананасът, като всички завършиха пътуването си до дансинга за едно и също време. Така в балната зала на хотел Метропол на двайсет и първи юни 1926 година еретикът Галилео Галилей бе оправдан чрез звън, плясък, трясък, тропот, грохот и тътен.

От шестте обекта графът най-много хареса чашата. Тя не само издаде задоволителен трясък при удара, но и веднага след това се чу как парчетата порцелан се плъзгат по пода като жълъди по лед.

След като приключи изчисленията си, Нина отбеляза малко печално:

— Професор Лисицки казва, че тези хипотези са издържали проверката на времето...

— Да — съгласи се графът. — Сигурно са я издържали...

После, за да я ободри, той подхвърли, че вече е почти осем и може би тя и младият ѝ приятел ще му направят компания за вечеря в Боярски. Уви, тя и Борис имаха да извършат още един експеримент — който включваше кофа вода, велосипед и периметъра на Червения площад.

Дали графът беше разочарован, че точно тази вечер Нина и нейният млад приятел не могат да му правят компания? Беше, разбира се. И все пак графът открай време поддържаше мнението, че Бог, който можеше с лекота да раздели по равно тъмните и светлите часове, вместо това е предпочел да направи летните дни по-дълги именно за научни експедиции от този сорт. Освен това графът имаше приятното впечатление, че Борис може да се окаже първият от една дълга поредица сериозни и внимателни младежи, готови да пускат яйца от балкони и да яздят велосипеди с кофи.

— Тогава ще ви оставя да си вършите работата — каза графът с усмивка.

— Добре. Но не дойдохте ли тук за нещо конкретно?

— Не — отвърна графът след кратко мълчание, — нищо конкретно. — Но докато се обръщаше към вратата, нещо му хрумна. — Нина...

Тя откъсна очи от работата си.

— Макар че тези хипотези са издържали проверката на времето, мисля, че ти беше абсолютно права да ги провериш отново.

За момент Нина се вгледа в графа.

— Да — кимна тя. — Винаги сте ме познавали най-добре.

В десет часа графът седеше в Боярски с празна чиния и почти празна бутилка бяло вино на масата. Денят бързо вървеше към края си и той донякъде се гордееше с мисълта, че всичко е наред.

Тази сутрин, след посещение на Константин Константинович, графът бе уредил сметките си в „Муир енд Мирилийс“ (сега известен като Централен универсален магазин), „Филипов“ (Първа московска пекарна) и, разбира се, Метропол. Върху писалището на великия княз беше написал писмо до Мишка, което повери на Петя със заръка да бъде изпратено по пощата на следващия ден. Следобед направи седмичното си посещение при бръснаря и почисти стаята си. После облече винения смокинг (с който, откровено казано, изглеждаше ужасно самодоволен) и пъкна в джоба си една златна монета за погребението с инструкции да бъде облечен в прясно изгладения черен костюм (който беше поставен на леглото му) и да бъде погребан в семейното гробище на „Спокоен час“.

Но ако графът се гордееше с мисълта, че всичко е наред, то утеха намираше в друга мисъл — че светът ще продължи без него — и всъщност вече е продължил. Предишната вечер случайно бе спрял до бюрото на портиера, когато Василий извади карта на Москва за един от хотелските гости. Докато Василий чертаеше криволичещата линия от центъра на града до Садовое колцо, повече от половината улици, които споменаваше, бяха непознати за графа. По-рано същия ден Василий му бе съобщил, че прочутото синьо-златно фойе на Большой е било боядисано в бяло, а на Арбат мрачната статуя на Гогол, дело на скулптора Андреев, е смъкната от пиедестала и заменена с по-оптимистичната фигура на Горки. С един замах град Москва можеше да се похвали с нови имена на улиците, нови фойета и нови статуи — и нито туристите, нито любителите на театъра, нито гълъбите изглеждаха особено разтревожени.

Тенденцията в набирането на персонал, започнала с назначаването на Шахматния подофицер, продължаваше с нестихваща сила — така че всеки младок с повече връзки, отколкото опит, можеше вече да облече бялото сако, да разчиства масите отляво и да налива вино във водни чаши.

Марина, която някога бе приветствала компанията на графа, докато кърпеше в шивашкото ателие, сега имаше младша шивачка, която да наглежда, както и невръстно дете у дома (Бог да го благослови).

Нина, която беше направила първите си стъпки в съвременния свят и го намираше също толкова достоен за нейната необузdana интелигентност, колкото проучването на принцесите, щеше да се пресели с баща си в голям апартамент в една от новите сгради, предназначени за използване от партийни служители.

И тъй като беше третата седмица на юни, течеше Четвъртият годишен конгрес на РАПП, но Мишка не присъстваше, тъй като бе взел отпуск от поста си в университета, за да завърши антологията на разказа (вече в пет тома) и да последва своята Катерина обратно в Киев, където тя преподаваше в начално училище.

Понякога графът все още споделяше чаша кафе с майстор Абрам на покрива, където разговаряха за летните нощи в Нижни Новгород. Но старецът вече беше толкова късоглед и едва се държеше на крака, че една сутрин в началото на този месец, сякаш предвиждайки неговото пенсиониране, пчелите изчезнаха от кошерите си.

Така че, да, животът вървеше напред както винаги.

Поглеждайки назад, графът си спомни как в първата нощ на домашния си арест, в духа на старата максима на своя кръстник, се бе зарекъл да овладее обстоятелствата. Е, от днешна гледна точка имаше и друга история на кръстника му, също толкова достойна за подражание. Тя бе свързана с близкия приятел на великия княз, адмирал Степан Макаров, който командваше руския императорски флот по време на Руско-японската война. На тринайсети април 1904 година, когато Порт Артур бе нападнат, Макаров поведе своите кораби в бой и изтласка японския флот обратно в Жълто море. Но на връщане към пристанището в спокойно време флагманският кораб се натъкна на японска мина и получи пробойна. Така че след като беше спечелил битката и вече виждаше родните брегове, Макаров застана на кормилото в парадна униформа и потъна заедно с кораба си.

Бутилката бяло вино (за която беше съвсем сигурен, че е шардоне от Бургундия и се поднася с температура 12°) стоеше запотена върху масата. Посягайки над чинията, той взе бутилката и си

наля. После вдигна тост на благодарност към Боярски, пресуши чашата си и се отпрати към Шаляпин за една последна чаша бренди.

Когато графът пристигна в Шаляпин, планът му беше да се наслади на брендито, да поднесе на Аудриус своите почитания, после да се оттегли в кабинета си, за да изчака да стане дванайсет. Но докато приближаваше дъното на чашата си, той неволно чу разговора, който се водеше малко по-настрани край бара между един въодушевен млад британец и един немски пътешественик, за когото пътуването очевидно беше загубило целия си чар.

Това, което привлече най-напред вниманието на графа, беше ентузиазмът на британеца към Русия. По-конкретно младежът бе запленил от причудливата архитектура на църквите и буйното звучене на езика. Но германецът с мрачна физиономия отговори, че единственият принос на руснаците за Запада е откриването на водката. После, навярно за да бъде по-убедителен, той изпразни чашата си.

— Стига де — каза британецът. — Не говорите сериозно.

Германецът изгледа младия си съсед като човек, който никога не си е позволил да бъде несериозен.

— Ще черпя една водка — заяви той — всеки в този бар, който ми назове още три неща.

Трябва да кажем, че водката не беше предпочитаното питие на графа. Всъщност въпреки любовта си към своята страна той рядко я пиеше. При това вече беше пресушил бутилка бяло вино и чаша бренди, а все още имаше и своя, доста неотложна задача. Но когато хулят страната ти тъй безпардонно, не можеш да се криеш зад предпочитания или уговорки, особено ако си изпил бутилка бяло вино и чаша бренди. Така че след като надраска бърза инструкция за Аудриус на гърба на салфетка и я пхна под банкнота от една рубла, графът се изкашля.

— Извинете ме, господа. Неволно чух разговора ви. Не се съмнявам, майн хер, че вашата забележка относно приноса на Русия за Запада беше своеобразна обърната хипербола, тоест пресилено умаляване на фактите за постигане на поетичен ефект. Въпреки това ще се хвана за думите ви и с радост ще приема предизвикателството.

— Дявол да ме вземе — възкликна британецът.

— Но имам едно условие — добави графът.

— И какво е то? — попита немецът.

— За всеки от приносите, който посочвам, ние тримата ще прием по чаша водка заедно.

Навъсеният германец махна с ръка във въздуха, сякаш искаше да отхвърли графа, както беше отхвърлил страната му. Но бдителният Аудриус вече беше сложил три празни чаши на бара и ги пълнеше до ръба.

— Благодаря, Аудриус.

— За мен е удоволствие, ваше превъзходителство.

— Номер едно — каза графът, добавяйки пауза за драматичен ефект. — Чехов и Толстой.

Германецът изпъшка.

— Да, да. Знам какво ще кажете: че всяка нация има свои поети в пантеона. Но с Чехов и Толстой ние, руснаците, заковахме двете странични стени върху лавицата на повествованието. Отсега нататък авторите на художествена литература от какъвто и да било сорт ще попадат в пространството, което започва с единия и завършва с другия. Защото кой, питам ви, демонстрира по-добро владение на кратката форма от Чехов с неговите безупречни малки разкази? Прецизни и елегантни, те ни канят в някое домашно кътче в един определен час, когато цялата човешка душа става внезапно достижима, макар и по сърцераздирателен начин. Докато в другата крайност — можете ли да си представите творба с по-голям замах от „Война и мир“? Творба, която се движи тъй сръчно от салона към бойното поле и обратно? Която тъй цялостно проучва как личността се оформя от историята и историята от личността? Казвам ви, в идните поколения няма да има нови автори, които да заменят тези двама като алфата и омегата на повествованието.

— Мисля, че има нещо в това — каза британецът. После вдигна чашата си и я изпразни. Така че графът изпразни своята и германецът с недоволено сумтене последва примера му.

— Номер две? — попита британецът, когато Аудриус отново напълни чашите.

— Действие първо, картина първа на „Лешникотрошачката“.

— Чайковски! — изкиска се германецът.

— Смейте се, майн хер. И все пак бих заложил хиляда крони, че и сам можете да си го представите. На Бъдни вечер, след като е празнувала с роднини и приятели в стая, окичена с гирлянди, Клара заспива дълбоко на пода с великолепната си нова играчка. Но точно в полунощ едноокият Дроселмайер каца на салонния часовник като бухал, а коледното дърво започва да расте...

Когато графът бавно вдигна ръце над бара, за да покаже растежа на дървото, британецът взе да подсвирква прочутия марш от встъпителното действие.

— Да, точно така — каза му графът. — Обикновено се казва, че англичаните знаят най-добре как да празнуват Бъдни вечер. Но при цялото ми уважение, за да усети същността на зимната радост, човек трябва да иде доста по-далеч на север от Лондон. Трябва да прекрачи отвъд петдесетия паралел, там, където ходът на слънцето е най-елиптичен и силата на вятъра най-безмилостна. Тъмна, студена и затрупана в сняг, Русия има такъв климат, в който духът на Коледа гори най-ярко. И затова Чайковски сякаш е уловил звука ѝ по-добре от всеки друг. Казвам ви, че не само всички европейски деца на двацети век ще знаят мелодиите на „Лешникотрошачката“, но и ще си представят Коледа точно както е изобразена в балета; и на техните Бъдни вечери елхата на Чайковски ще расте от пода на спомените им докато почнат отново да се взират смаяно към тавана.

Британецът се засмя сантиментално и изпразни чашата си.

— Приказката е написана от прусак — каза немецът, докато неохотно вдигаше питието си.

— Не отричам — призна графът. — И ако не беше Чайковски, щеше да си остане в Прусия.

Докакто отново наливаше чашите, бдителният Аудриус забеляза въпросителния поглед на графа и отговори с утвърдително кимване.

— Трето — каза графът. После вместо обяснение просто посочи към входа на Шаляпин, където изведнъж се появи сервитьор със сребърен поднос, закрепен върху дланта му. Поставайки подноса на бара между двамата чужденци, той вдигна капака, за да разкрие щедра порция хайвер, придружен от блини и заквасена сметана. Дори и германецът не се удържа от усмивка — апетитът му бе надделял над предразсъдъците.

Всеки, който е прекарал един час в пиене на водка с водни чаши, знае, че размерът има изненадващо малко общо с капацитета на човека. Има дребни мъже, за които лимитът е седем и гиганти, на които стигат и две. За нашия германски приятел лимитът изглежда беше три. Защото ако Толстой го килна на едната страна, а Чайковски на другата, то хайверът го хвърли в нокаут. И тъй, като размаха укоризнено пръст към графа, той се премести в края на бара, отпусна глава върху ръцете си и засънува Захарната фея.

Приемайки това за сигнал, графът се приготви да бутне табуретката си назад, но младият британец отново напълни чашата му.

— Хайверът беше гениална идея — каза той. — Но как успяхте? Нито за миг не ви изпуснахме от поглед.

— Един магьосник никога не разкрива тайните си.

Британецът се засмя. После се вгледа в графа с подновено любопитство.

— Кой сте вие?

Графът сви рамене.

— Някой, когото срещнахте в бара.

— Не. Не е точно така. Ерудираният човек си личи от пръв поглед. Чух как ви нарече барманът. Кой сте наистина?

Графът се усмихна с лека самирония.

— Навремето бях граф Александър Илич Ростов — носител на ордена „Свети Андрей“, член на Жокейския клуб, Майстор на лова...

Младият британец протегна ръка.

— Чарлс Абърнети — предполагаем наследник на граф Уестморланд, чирак финансист и кормчия на губещия екип на Кеймбридж в Хенли през 1920 година.

Двамата аристократи си стиснаха ръцете и пиха. После предполагаемият наследник на граф Уестморланд отново се вгледа в графа.

— За вас трябва да е било страхотно десетилетие...

— Може и така да се каже — рече графът.

— Опитавте ли се да напуснете след революцията?

— Напротив, Чарлс; Върнах се заради нея.

Чарлс го изгледа с изненада.

— Върнахте се?

— Бях в Париж, когато превзеха Зимния дворец. Бях напуснал страната преди войната поради някои... обстоятелства.

— Нали не сте били анархист?

Графът се засмя.

— Едва ли.

— Тогава какво?

Графът погледна празната си чаша. От много години не беше говорил за тези събития.

— Късно е — каза той. — А историята е дълга.

Вместо отговор Чарлс отново напълни чашата си.

И тъй, графът поведе Чарлс назад, чак до есента на 1913 г., когато в една мразовита нощ бе тръгнал за двайсет и първия рожден ден на княгиня Новобачка. Описа леда по алеята, и печеното на госпожа Трент, и скъсаната полица — и как няколко градуса тук и няколко градуса там го отведоха на терасата в прегръдката на княгинята, докато храбрият лейтенант повръщаше на тревата.

Чарлс се засмя.

— Но, Александър, това звучи чудесно. Едва ли е причината да напуснете Русия.

— Не — съгласи се графът, но продължи със съдбовната си приказка. — Минават седем месеца, Чарлс. Вече е пролетта на 1914 година и аз се връщам на гости в родовото имение. След като поднасям почитания на баба си в библиотеката, излизам навън да търся сестра си Елена, която обича да чете под големия бряст до завоя на реката. От сто крачки виждам, че тя не е на себе си — от радост, искам да кажа. Щом ме вижда, тя се надига с блясък в очите и усмивка на устните, явно нетърпелива да сподели някаква новина, която аз вече съм също тъй нетърпелив да чуя. Но точно когато прекосявам моравата към нея, тя поглежда над рамото ми и се усмихва още по-лъчезарно, като вижда да се задава един самотен ездач — самотен ездач с хусарска униформа... Виждате в каква дилема ме бе вкарал хитрецът, Чарлс. Докато аз гуляех в Москва, той потърсил сестра ми. Уредил да ги запознаят и след това я ухажвал внимателно, търпеливо, успешно. И когато скочи от седлото и погледите ни се срещнаха, той едва успя да се удържи от злорада усмивка. Но как да обясня ситуацията на Елена? Този ангел с хиляди добродетели? Как да ѝ кажа, че човекът, в когото е

влюбена, търси нейната обич не от възхищение пред достойнствата ѝ, а за да разчисти стари сметки?

— Какво направихте?

— Ах, Чарлс. Какво направих? Нищо. Мислех си, че истинската му същност ще намери възможност да се изяви — както при княгиня Новобачка. Затова в следващите седмици се навъртах покрай тяхното ухажване. Страдах на масата за обяд и за чай. Скърцах със зъби, като ги наблюдавах как се разхождат из градините. Но докато изчаках, неговият самоконтрол надмина и най-безумните ми очаквания. Той ѝ придърпваше стола; береше цветя; четеше стихове; пишеше стихове! И винаги, когато засичаше погледа ми, усмивката му трепваше някак особено. Но следобеда на двайсетия рожден ден на сестра ми, когато той бе заминал на маневри, а ние гостувахме на един съсед, привечер се прибрахме и заварихме тройката му пред къщата ни. Погледнах Елена и усетих възторга ѝ. Изминал е целия път от батальона, мислеше си тя, за да ми честити рождения ден. Нетърпеливо скочи от коня си и изтича нагоре по стълбите; а аз я последвах като осъден към ешафода.

Графът изпразни чашата си и бавно я върна на бара.

— Но в антрето не заварих сестра си в прегръдките му. Заварих я разтреперана на две крачки от прага. До стената стоеше Надежда, слугинята на сестра ми. С разкъсан корсаж и кръстосани на гърдите ръце, изчервена от унижение, тя погледна за миг сестра ми и избяга нагоре по стълбището. Сестра ми с ужас залитна през антрето, свлече се на един стол и закри лицето си с длани. А нашият доблестен лейтенант? Той се ухили насреща ми като котка. Когато започнах да изразявам възмущението си, той рече: „О, стига де, Александър. Днес е рожденият ден на Елена. В нейна чест нека да сметнем играта за равна.“ После се запревива от смях и излезе навън, без да погледне сестра ми.

Чарлс тихо подсвирна.

Графът кимна.

— Но в този момент, Чарлс, вече направих нещо. Прекосих антрето до стената, където под семейния герб висяха чифт пистолети. Когато сестра ми ме сграбчи за ръкава и попита къде отивам, аз също излязох навън, без да я погледна.

Графът поклати глава, осъждайки собственото си поведение.

— Той имаше една минута преднина, но не я използва, за да се отдалечи. Небрежно се качи в тройката си и подкара конете едва ли не в тръс. И това го описва накратко, приятелю: човек, който тича към забавленията и не бърза да си тръгне от злодеянията.

Чарлс си наля пак и зачака.

— Нашата алея представляваше голям кръг, който свързваше къщата с главния път чрез две противоположни дъги, оградени с ябълкови дървета. Конят ми все още беше вързан отвън. Така че, когато го видях да се отдалечава, аз скочих в седлото и препуснах в обратна посока. След броени минути бях стигнал до точката, където двете дъги на алеята се срещат с пътя. Скочих от коня и го зачаках да се приближи. Можете да си представите сцената — аз стоя сам на алеята, небето е синьо, полъхва вятър и ябълките цъфтят. Макар да бе напуснал къщата почти в тръс, щом ме видя, той се изправи, размаха камшика и подкара конете в галоп. Нямах съмнение какво възнамерява да стори. Тъй че без колебание вдигнах ръка, прицелих се и дръпнах спусъка. Ударът на куршума го повали. Юздите паднаха, конете изскочиха от алеята, тройката се прекатури и го изхвърли в прахта — където остана да лежи неподвижен.

— Убихте ли го?

— Да, Чарлс. Убих го.

Предполагаемият наследник на граф Уестморланд бавно кимна.

— Точно там, в прахта...

Графът въздъхна и отпи.

— Не. Осем месеца по-късно.

Чарлс се обърка.

— Осем месеца по-късно...?

— Да. През февруари 1915 година. Разбирате ли, от младини се славах като точен стрелец и имах твърдото намерение да прострелям негодника в сърцето. Но пътят беше неравен... той тръскаше юздите... а вятърът носеше ябълкови цветчета... С една дума, аз не улчих. Прострелях го тук.

Графът докосна дясното си рамо.

— Значи не го убихте...

— Не и в онзи момент. След като превързах раната му и изправих тройката, аз го закарах у дома. По пътя той ме проклинаше при всяко завъртане на колелата — и с право. Защото макар да оцеля

от огнестрелната рана, дясната му ръка остана саката и беше принуден да подаде оставка от хусарския полк. А когато баща му подаде официална жалба, баба ми ме изпрати в Париж, както беше обичаят по онова време. Но по-късно през лятото, когато избухна войната, той настоя въпреки нараняването да се върне начело на полка. И във Втората битка за Мазурските езера паднал от коня си и бил пронизан с щик от австрийски драгун.

Настана кратко мълчание.

— Александър, съжалявам, че онова момче е загинало в битка; но според мен мога твърдо да кажа, че поемате по-голяма вина за тези събития, отколкото ви се полага.

— Но има още едно събитие за разказване: Утре ще станат десет години откакто сестра ми умря, докато аз бях в Париж.

— От разбито сърце...?

— Младите жени умират от разбити сърца само в романите, Чарлс. Тя умря от скарлатина.

Предполагаемият граф смаяно разтърси глава.

— Не виждате ли? — обясни графът. — Това е верига от събития. Онази нощ в имението на Новобачки, когато великодушно скъсах полицата му, аз знаех много добре, че слухът за постъпката ми ще стигне до княгинята; и изпитвах голямо удоволствие да подлея вода на хлапака. Но ако не бях го поставил тъй самодоволно на място, той нямаше да преследва Елена, нямаше да я унижи, нямаше да го застрелям, може би нямаше да загине в Мазурия и преди десет години щях да бъда там, където се полага — до сестра ми, когато най-сетне издъхна.

Когато излезе от таванския люк малко преди полунощ, след като бе затиснал брeндитo с шeст чаши водка, графът тръгна на зигзаг през покрива на хотела. Вятърът напираше, сградата се люшкеше напред-назад и човек почти можеше да си представи, че пресича палубата на кораб в бурно море. Колко уместно, помисли си графът, докато спираше, за да се подпре на комините. После тръгна към северозападния ъгъл на сградата, подбирайки пътя си между безформените сенки, които стърчаха тук-там.

За последен път погледна града, който бе и не бе негов. Поради гъстотата на уличните лампи по главните улици можеше лесно да разпознае Булевардния пръстен и Садовое колцо — тези концентрични кръгове, в центъра на които беше Кремъл, а отвъд тях — цяла Русия.

Откакто човек съществува на този свят, помисли си графът, е имало хора в изгнание. От първобитните племена до най-напредналите общества, от време на време някой получава строга заръка от ближните да си събере багажа, да мине границата и вече никога да не стъпва на родна земя. Но навярно това може да се очаква. В края на краищата точно изгнание е било наказанието, което Бог наложил на Адам в най-първата глава на човешката комедия; и което наложил на Каин няколко страници по-нататък. Да, изгнанието бе старо като човечеството. Но руснаците бяха първите хора, овладели идеята за изпращане на човек в изгнание у дома.

Още през осемнайсети век царете спрели да изритват враговете си извън страната и вместо това предпочели да ги изпращат в Сибир. Защо? Защото решили, че да изгонят един човек от Русия, както Бог изгонил Адам от Едем, не е достатъчно наказание; в чужда страна човек може да се захване с труд, да построи къща, да създаде семейство. Тоест той може да започне живота си отначало.

Но когато заточиш човек в собствената му страна, няма ново начало. За изгнаника у дома — независимо дали е изпратен в Сибир, или са му наложили „минус шест“ — любовта към родината няма да стане смътна или забулена от мъглите на времето. Всъщност, понеже сме се развили като вид, обръщам най-голямо внимание на онова, което е непосредствено до нас, тези хора вероятно ще се вълнуват за прелестите на Москва повече от който и да е москочанин, свободен да им се радва.

Но стига толкова.

След като извади от Амбасадор чаша за бордо, графът я закрепил върху един комин. Извади тапата от бутилката без етикет Шатоньоф-дю-Пап, която бе взел от избата на Метропол през 1924 г. Още докато наливаше виното, разбра, че това е отлична реколта. Може би 1900 или 1921 година. После вдигна пълната чаша по посока на „Спокоен час“.

— За Елена Ростова — каза той, — цветето на Нижни Новгород. Любителка на Пушкин, бранителка на Александър, бродировачка на

всяка достъпна калъфка за възглавница. Твърде кратък живот, твърде нежно сърце.

След това пи до дъно.

Макар че бутилката далеч не бе празна, графът не напълни отново чашата; нито я метна през рамо. Вместо това я остави внимателно върху комина и се приближи до парапета, където застана в цял ръст.

Градът се разстилаше пред него, славен и грандиозен. Легионите от светлини блещукаха и потрепваха, докато се сливаха с движението на звездите. Въртяха се в една шеметна сфера, смесвайки човешките и небесните дела.

Като стъпи с десния крак върху ръба на парапета, граф Александър Илич Ростов изрече:

— Сбогом, моя страна.

Сякаш в отговор маякът на кулата на Мишка премигна.

Сега всичко бе съвсем просто. Като човек, който стои на пристан през пролетта и се готви за първото гмуркане на сезона, оставаше само да скочи. Започвайки едва на шест етажа над земята и падайки със скоростта на копейка, чаена чаша или ананас, цялото пътуване щеше да отнеме само броени секунди; и тогава кръгът щеше да се затвори. Защото, както изгревът води до залез и прахта се превръща в прах, както всяка река се връща към морето, точно така и човек трябва да се върне към прегръдката на забвението, откъдето...

— Ваше превъзходителство!

Раздразнен от прекъсването, графът се завъртя и откри зад себе си развълнувания Абрам. Всъщност Абрам бе дотолкова развълнуван, че не прояви ни най-малка изненада да завари графа там, където покривът среща пространството.

— Стори ми се, че чух гласа ви — каза старият майстор. — Толкова се радвам, че сте тук. Трябва веднага да дойдете с мен.

— Абрам, приятелю — започна да обяснява графът, но старецът продължи, все тъй енергично:

— Няма да повярвате, казвам ви. Ще трябва сам да го видите.

Сетне, без да чака отговор, той забърза с изненадваща пъргавина към своя бивак.

Графът въздъхна. Като увери града, че ще се върне след минутка, той последва Аврам по покрива до мангала, където старецът спря и

посочи североизточния ъгъл на хотела. И там, на ярко осветения фон на Болшой, смътно се различаваше буйството на мънички сенки, танцуващи из въздуха.

— Върнаха се! — възкликна Абрам.

— Пчелите...?

— Да. Но това не е всичко. Седнете, седнете. — Абрам посочи дъската, която толкова често бе служила за стол на графа.

Докато графът изправяше дъската на ръб, Аврам се наведе над импровизираната си маса. На нея имаше пчелна пита от един от кошерите. Той отрязва едно парче с нож, размаза меда върху лъжица и я подаде на графа. После се отдръпна с очакваща усмивка.

— Е? — подкани го той. — Хайде, опитайте.

Графът послушно лапна лъжицата. Мигом усети познатата сладост на пресен мед — слънчев, златен и весел. Предвид времето на годината графът очакваше това първо впечатление да бъде последвано с дъх на люляци от Александровата градина или цъфнали череша от Садовое колцо. Но когато еликсирът се разтвори върху езика му, графът усети съвсем друго нещо. Вместо за цъфналите дървета на централна Москва, медът криеше намек за тревист речен бряг... полъх на летен ветрець... усещане за пергола... Но над всичко друго бе несравнимото ухание на хиляди разцъфтели ябълкови дървета.

Абрам кимна.

— Нижни Новгород — каза той.

И така беше.

Несъмнено.

— През всичките тези години сигурно са ни слушали — добави Абрам шепнешком.

Графът и майсторът се вгледаха към ръба на покрива, където пчелите, след пътешествието от над сто и петдесет километра и положения усилен труд, сега кръжаха над кошерите си като черни точици, като обратното на звездите.

Беше почти два сутринта, когато графът пожела на Абрам лека нощ и се върна в спалнята си. Като извади златната монета от джоба си, той я върна обратно при другите в крака на писалището на своя кръстник — където тя щеше да остане недокосната още двацет и осем години. А на следващата вечер в шест, когато отвориха Боярски, графът пръв прекрачи през вратата.

— Андрей — каза той на салонния управител. — Можеш ли да ми отделиш малко време...?

КНИГА ТРЕТА

Граф Александър Илич Ростов се разбуди в осем и половина от трополенето на дъжд по стрехите. С полуотворени очи той отметна завивките и стана от леглото. Наметна халата и си обу чехлите. Взе тенекиената кутия от бюрото, изсипа една супена лъжица зърна в Апарата и започна да върти манивелата.

Докато въртеше и въртеше малката ръчка, стоята оставаше под недоловимата власт на съня. Все още непрогонената дрямка продължаваше да хвърля сянката си върху гледки и усещания, върху форми и формулировки, върху това, което е казано и което трябва да се направи, придавайки на всяко от тях безплътността на своето царство. Но когато графът отвори малкото дървено чекмедже на мелничката, светът и всичко в него се преобрази от това чудо, на което завиждат и алхимиците — аромата на прясно смляно кафе.

В този миг тъмнината бе отделена от светлината, водите от сушата и небето от земята. Дърветата раждаха плодове, горите шумоляха от движението на птици, зверове и всякакви други пълзящи твари. А нейде по-близо един търпелив гълъб потропваше по медната облицовка.

Като извади малкото чекмедже от Апарата, графът изсипа съдържанието му в кафеника (който той предвидливо бе заредил с вода предната вечер). Запали горелката и духна кибритената клечка. Докато чакаше кафето да кипне, той направи трийсет клякания, трийсет протягания и трийсет дълбоки вдишвания. От малкия шкаф в ъгъла взе каничка сметана, две английски бисквити и плод (днес ябълка). После наля кафето и се отдаде изцяло на утринните усещания.

Хрупкавата свежест на ябълката...

Горещата горчивина на кафето...

Изящната сладост на бисквитата с едва доловим дъх на граниво масло...

Тъй свършена бе комбинацията, че като свърши, графът се изкуши пак да завърти ръчката, да разреже ябълката, да извади бисквитите, и още веднъж да се наслади на закуската.

Но времето и приливът не чакат никого. Така че след като изля остатъците от кафето, графът изтръска бисквитените трохи от чинията върху перваза на прозореца за своя пернат приятел. След това изпразни каничката сметана в чиния и се обърна към вратата с намерението да я остави в коридора — и точно тогава видя плика на пода.

Навярно някой го бе пъхнал под вратата посред нощ.

Той остави чинията за едноокия си приятел, взе плика и откри, че го чувства някак необичайно, сякаш вътре имаше нещо съвсем различно от писмо. На гърба бе отпечатана тъмносинята емблема на хотела, а отпред вместо име и адрес беше изписан въпросът: В четири следобед?

Графът седна на леглото и отпи последната глътка кафе. После пъкна острието на ножа за хартия под капака на плика, срязва го от ъгъл до ъгъл и надникна вътре.

— Mon Dieu — каза той.

ИЗКУСТВОТО НА АРАХНА

Работата на историка е да определя разни епохални събития, както е седнал удобно на стола. От дистанцията на времето, той поглежда назад и посочва една дата, точно както някой беловлас фелдмаршал посочва някой речен завой върху картата: Там е било, казва той. Повратната точка. Решаващият фактор. Съдбовният ден, променил из основи всичко, което ще последва.

Там, на трети януари 1928 г., казват ни историците, е началото на първия петгодишен план — онази инициатива, която ще започне преобразяването на Русия от аграрно общество на деветнайсети век в индустриална сила на двайсети век. Там, на седемнайсети ноември 1929 г. Николай Бухарин, основател на държавата, редактор на „Правда“ и последен верен приятел на селянина, е надхитрен от Сталин и изгонен от Политбюро — разчиствайки пътя за завръщане към самодържавието във всяко едно отношение, освен по име. И там, на двайсет и пети февруари 1927 г., е съставен член 58 от Наказателния кодекс — мрежата, която в крайна сметка ще оплете всички ни.

Там, на двайсет и седми май, или там, на шести декември; в осем или девет сутринта.

Там е било, казват те. Сякаш — досущ като в операта — завесата е паднала, едни декори са вдигнати към тавана и други слизат на сцената, тъй че когато завесата се отваря след миг, публиката ще се окаже пренесена от богато украсена бална зала на бреговете на горски поток...

Но събитията, станали на тези различни дати, не хвърлиха град Москва в суматоха. Когато се откъсна листът от календара, прозорците на спалните не грейнаха изведнъж с блясъка на милион електрически крушки; онзи Бащински поглед не увисна изведнъж над всяко бюро и не се появи във всеки сън; нито пък шофьорите на сто черни камионетки завъртяха внезапно ключовете и се пръснаха по нощните улици. За пускането на първия петгодишен план, свалянето на Бухарин и разширяването на Наказателния кодекс, за да позволи арестуването на всеки при най-малкия намек за несъгласие, имаше само слухове,

поличби, предположения. И щеше да мине цяло десетилетие, преди тяхното въздействие да се усети напълно.

Не. За повечето от нас края на 20-те години не се характеризираше с поредица от епохални събития. Преминаването на тези години беше по-скоро като завъртане на калейдоскоп.

В дъното на калейдоскопа лежат случайно съчетани парченца цветно стъкло; но благодарение на слънчевия блясък, взаимодействието на огледалата и магията на симетрията, когато човек надниква вътре, открива тъй колоритна, тъй съвършено съставена шарка, че сякаш е проектирана най-грижливо. После с леко завъртане на китката частите почват да се изместват и заемат нова конфигурация — конфигурация със своя собствена симетрия на формите, своя собствена плетеница от цветове, свои собствени намеци за нечий замисъл.

Така беше в град Москва към края на 20-те години.

И така беше в хотел Метропол.

Всъщност ако някой кореняк московчанин прекосеше Театралния площад през последния пролетен ден на 1930 г., би открил хотела точно както го помни.

Там, на предните стъпала, все още стои Павел Иванович с униформеното палто и изглежда непоклатим както винаги (макар че напоследък бедрото го тормози в мъгливите дни). От другата страна на въртящите се врати чакат същите нетърпеливи момчета със същите сини каскети, готови да помъкнат куфарите по стълбището (макар че сега се казват Гриша и Геня, а не Паша и Петя). Василий, с неговото свръхестествено усещане за всичко наоколо продължава да стои зад портиерското бюро, точно срещу Аркадий, който е все така готов да завърти регистъра и да ви предложи писалка. А в кабинета на управителя господин Халецки все още седи зад безупречното си бюро (макар че един нов заместник-управител с благочестива усмивка е склонен да прекъсва унеса му при най-малкото нарушение на хотелския правилник).

В Пиацата руснаци от всяка черга (или поне тези с достъп до чуждестранна валута) идват да поседят на кафе и да се срещнат с приятели. А в балната зала солидните забележки и майсторите на закъсненията, които някога характеризираха Събранията, сега

характеризират Държавните вечери (макар че от балкона вече не ги шпионират наблюдатели със склонност към жълтото).

Ами Боярски?

В два часа кухнята вече е в разгара си. По дървените маси младшите готвачи кълцат моркови и лук, докато заместник-главният готвач Станислав сръчно обезкостява гълъби и си подсвирква. На огромните печки върху осем горелки къкрят сосове, супи и яхнии. Майстор сладкарят, който изглежда обсипан с брашно като някоя от своите кифлички, отваря вратата на фурната, за да извади две тави козунаци. А в центъра на цялата тази дейност, с поглед към всеки помощник и пръст във всяка тенджерата, стои Емил Жуковски с нож за кълцане в ръка.

Ако кухнята на Боярски е оркестър, а Емил негов диригент, то ножът за кълцане е диригентската палка. С острие широко пет сантиметра в основата и дълго дващсет и пет сантиметра до върха, той рядко е извън ръката му и никога извън обхват. Макар кухнята да е оборудвана с ножове за филетиране, ножове за обезкостяване, ножове за белене и сатъри, Емил може да изпълни всяка от различните задачи, за които създадени тези ножове, със своя дващсет и пет сантиметров секач. С него може да одере заек. Може да нареже лимон. Може да обели и раздели на четири гроздово зърно. Може да го използва, за да обърне палачинка или да разбърка супа, а с острия край може да измери чаена лъжичка захар или щипка сол. Но най-вече го използва за посочване.

— Ти — казва той на сосиера, размахвайки ножа си. — Колко още ще го вариш това нещо? За какво ще го използваш, а? За павиране на пътища? За рисуване на икони?

— Ти — казва той на старателния нов чирак в края на тезгяха. — Какво правиш там? На тоя магданоз му е трябвало по-малко време да порасне, отколкото на теб да го нарежеш!

А през последния пролетен ден? Този път Станислав е на върха на ножа. Защото както подрязва мазнината от агнешкото, Емил внезапно спира и поглежда свирепо през масата.

— Ти! — казва той, сочейки с ножа носа на Станислав. — Какво е това?

Станислав, мършав естонец, който усърдно е изучавал всеки ход на майстора си, стреснато вдига очи от гълъбите.

— За кое питате, господине?

— Какво си подсвиркваш?

Естествено, в главата на Станислав има мелодия — нещо дребно, което е чул предната вечер на минаване покрай входа на бара, — но той дори не е усещал, че си подсвирква. И сега, изправен срещу ножа за кълцане, за нищо на света не може да си спомни каква е мелодията.

— Не съм сигурен — признава той.

— Не бил сигурен! Подсвиркваше ли си, или не?

— Да, господине. Сигурно съм си подсвирквал. Но ви уверявам, че беше просто някакво парче.

— Просто някакво парче?

— Малка песничка.

— Знам какво е парче! Но с какво право го подсвиркваш? А? Централният комитет ли те е направил комисар на Парчесвиренето? Великия Орден на Парчетосването ли виждам закачен на гърдите ти?

Без да поглежда надолу, Емил стоварва ножа си върху тезгяха, отцепвайки един агнешки котлет тъй прецизно, сякаш отсича мелодията от паметта на Станислав веднъж завинаги. Главният готвач отново вдига секача и насочва върха, но преди да заговори, вратата отделяща кухнята на Емил от останалата част на света се отваря широко. Това е Андрей, енергичен както винаги, с Книгата в ръка и с очила вдигнати над челото. Като разбойник след схватка Емил пхва ножа под пояса на престилката си и после поглежда с очакване към вратата, която след миг пак се отваря.

При най-леко завъртане на китката късчетата стъкло се подреждат в нова шарка. Синият каскет на носач се връчва от едно момче на следващото, канарено жълтата рокля се прибира в куфара, малкият червен пътеводител се актуализира с новите имена на улиците, а през люлеещите се врати на Емил влиза граф Александър Илич Ростов — праметнал през лакът бялото униформено сако на Боярски.

Една минута по-късно на масата в малкия кабинет до кухнята седяха Емил, Андрей и графът — този Триумвират, който се събираше всеки ден в 2:15, за да реши съдбата на персонала на ресторанта, неговите клиенти, билетата и доматите.

Както обикновено, Андрей откри съвещанието, като закрепил очилата за четене на върха на носа си и отвори Книгата.

— Тази вечер в частните сепарета няма празненства — започна той, — но всяка маса в салона е запазена за двама.

— А — каза Емил с мрачната усмивка на командир, който предпочита неравната битка. — Но няма да ги пришпорвате, нали?

— В никакъв случай — увери го графът. — Просто ще се погрижим менютата да се доставят бързо и поръчките да се приемат директно.

Емил кимна одобрително.

— Има ли някакви усложнения? — обърна се графът към салонния управител.

— Нищо необичайно.

Андрей завъртя Книгата така, че неговият оберкелнер да види сам.

Графът плъзна пръст по списъка с резервации. Както бе казал Андрей, нямаше нищо необичайно. Комисарят по транспорта ненавиждаше американските журналисти; германският посланик ненавиждаше комисаря по транспорта; а заместник-председателят на ОГПУ бе ненавиждан от всички.^[1] Най-деликатният проблем беше, че двама различни членове на Политбюро бяха запазили маси за второто настаняване. Тъй както и двамата бяха сравнително нови на постовете си, не бе задължително да получат най-добрите маси в заведението. Същественото обаче беше отношението към тях да е идентично във всяко отношение. Те трябваше да бъдат обслужвани с еднакво внимание на маси с еднакъв размер, еднакво отдалечени от вратата на кухнята. И в идеалния случай да са от противоположни страни на централната цветна аранжировка (тази вечер от ириси).

— Какво мислите? — попита Андрей с писалка в ръката.

Докато графът даваше предложения кой къде да седне, откъм вратата долетя деликатно почукване. Влезе Станислав, носейки супник и дълбока чиния.

— Добър ден, господа — каза заместник-главният готвач на Андрей и графа с приятелска усмивка. — В допълнение към обичайното ни меню, тази вечер имаме супа от краставици и...

— Да, да — навъси се Емил. — Знаем, знаем.

Станислав извинително сложи супника и чинията на масата, докато Емил му махаше с ръка да изчезва. Щом той излезе, главният готвач посочи към приношението.

— В допълнение към обичайното ни меню, тази вечер имаме супа от краставици и агнешко бутче с червено вино.

На масата имаше три чаени чаши. Емил гребна от супата в две от тях и изчака колегите му да я опитат.

— Превъзходно — каза Андрей.

Емил кимна, после се обърна към графа с вдигнати вежди.

Пюре от обелена краставица, помисли графът. Кисело мляко, разбира се. Малко сол. Не толкова копър, колкото може да се очаква. Всъщност нещо съвсем друго... Нещо, което говори за идващото лято също толкова красноречиво, но с малко повече усет...

— Мента? — попита той.

Главният готвач отговори с усмивката на достойно победен.

— Bravo, monsieur.

— ... за да се съчетае с агнешкото — добави одобрително графът.

Емил леко кимна, после изтегли секача от пояса си, отрязва четири парченца от бутчето и сложи по две върху чиниите на колегите си.

Агнешкото, покрито с розмарин и галета, беше пикантно и крехко. Салонният управител и оберкелнерът въздъхнаха с възхищение.

Благодарение на един член на Централния комитет, който през 1927 г. неуспешно се опита да поръча бутилка бордо за новия френски посланик, в избата на Метропол вече пак можеха да се намерят вина с етикети (в края на краищата знае се, че въпреки значителния си размер шията на дракона се подмята насам-натам също като тази на змията). Затова Андрей се обърна към графа и го попита какво смята, че би трябвало да препоръчват с агнешкото.

— За тези, които могат да си го позволят, „Шато Латур“ '99.

Главният готвач и салонният управител кимнаха.

— А за тези, които не могат?

Графът се замисли.

— Може би бутилка „Кот дю Рон“.

— Отлично — каза Андрей.

Емил вдигна ножа си, посочи останалата част от бутчето и предупреди графа:

— Кажете на момчетата, че моето агнешко се сервира алангле. Който го иска препечено, да ходи на закусвалня.

Графът изрази своето разбиране и готовност да се съобрази. После Андрей затвори Книгата и Емил избърса секача си. Но докато те започваха да избутват столовете си назад, графът остана на място.

— Господа — каза той. — Само още нещо, преди да се оттеглим...

Виждайки изражението му, главният готвач и салонният управител отново придърпаха столовете си към масата.

Графът погледна през прозореца към кухнята, за да се увери, че персоналът е потънал в работа. После извади от джоба на самото си плика, който бяха пъхнали под вратата му. Когато го преобърна над неизползваната чаена чаша на Емил, отвътре се изсипаха нишки с червен и златист оттенък.

Тримата млъкнаха за момент.

Емил се облегна назад.

— Bravo — каза отново той.

— Може ли? — попита Андрей.

— Разбира се.

Андрей вдигна чаената чаша и я разклати напред-назад. После я върна толкова леко върху чинийката, че порцеланът не издаде звук.

— Достатъчно ли е?

След като видя нишките да се изсипват от плика, главният готвач не се нуждаеше от повторен поглед.

— Без съмнение.

— Имаме ли още финокио^[2]?

— Има няколко глави в дъното на килера. Ще трябва да изхвърлим външните листа, но иначе са добре.

— Обадиха ли се за портокалите? — попита графът.

Главният готвач мрачно поклати глава.

— Колко ще ни трябват? — попита Андрей.

— Два. Може би три.

— Мисля, че знам къде могат да се намерят...

— Дали може да стане днес? — попита готвачът.

Андрей извади часовника си от джобчето на жилетката и го погледна върху дланта си.

— Ако извадим късмет.

Откъде би могъл Андрей да се сдобие с три портокала в толкова кратък срок? Друг ресторант? Някой от специалните магазини с твърда валута? Покровител в горните етажи на партията? Е, ако ще го правим на въпрос, откъде графът се бе сдобил с четирийсет грама шафран? Такива въпроси не се задаваха от години. Достатъчно е да кажем, че шафранът бе налице, а портокалите на една ръка разстояние.

Тримата конспиратори си размениха доволни погледи, после избутаха столовете си назад. Андрей върна очилата си на челото, а Емил се обърна към графа.

— Ще връчвате менютата право в ръцете им и ще приемате поръчките бързо, нали? Без хитруване?

— Без хитруване.

— Добре тогава — заключи главният готвач. — Ще се видим пак тук в дванайсет и половина.

Когато графът напусна Боярски с бялото сако, праметното на лакътя, на устните му имаше усмивка, а в стъпките му пружинираща енергия. Всъщност от цялото му поведение лъхаше бодрост.

— Привет, Гриша — каза той, докато се разминаваше с носача (който мъкнеше нагоре по стълбището ваза с грамадни лилиуми).

— Guten tag — каза той на прекрасната млада фройлайн с лавандулова блуза (която чакаше до вратата на асансьора).

Без съмнение доброто настроение на графа се дължеше отчасти на показанията на термометъра. През последните три седмици температурата се бе изкачила с около три градуса, задвижвайки хода на природните и човешките събития, стигащи до върха си с привкуси на мента в краставичната супа, лавандулови блузи до вратите на асансьора и обедни доставки на грамадни лилиуми. Бодрата му стъпка идваше и от перспективата за следобедна задача и полунощна среща. Но факторът, който най-пряко допринасяше за доброто настроение на графа, беше двойното bravo от Емил. За четири години такова нещо се беше случвало само един или два пъти.

Минавайки през фоайето, графът отвърна на дружеското помахване на новия служител от пощенското гише и поздрави Василий, който стоеше плътно до телефона (след като несъмнено беше

осигурил още два билета за някое напълно разпродадено представление).

— Добър ден, приятелю. Трудиш се, както виждам.

Портиерът утвърдително размаха ръка към фоайето, което изглеждаше оживено почти както в предвоенните времена. Сякаш за да го подкрепи, телефонът на бюрото му почна да звъни, издрънча звънчето за носачите и някой извика:

— Другарю! Другарю!

А, другарю, помисли си графът. Това беше думата на новото време...

Когато графът беше момче в Санкт Петербург, човек рядко се сблъскваше с нея. Тя вечно се мотаеше зад мелниците и фабриките, или под кръчмарските маси, оставяйки от време на време следи от лапите си върху прясно отпечатаните брошури, проснати за сушене в мазето. Сега, трийсет години по-късно, тя беше най-често срещаната дума на руски език.

Като истинско чудо на семантичната ефективност, думата другар можеше да се използва за поздрав или за раздяла. За поздрав или за предупреждение. Като призив за действие или като протест. Или пък просто като начин да се привлече нечие внимание в оживеното фоайе на голям хотел. И благодарение на универсалността на думата руският народ най-сетне успя да се отърве от досадните формалности, овехтелите титли, тромавите идиоми — и дори от имената! Къде другаде в цяла Европа човек би могъл с една-единствена дума да повика всеки свой сънародник, бил той мъж или жена, млад или стар, приятел или враг?

— Другарю! — извика отново някой, този път малко по-настоятелно. И после дръпна ръкава на графа.

Изненадан, графът се обърна и видя до себе си новия служител от пощенското гише.

— Е, здрасти. С какво мога да ви бъда полезен, младежо?

Човекът се пообърка от въпроса на графа, тъй като явно смяташе, че е негова работа да служи на другите.

— Има писмо за вас — обясни той.

— За мен?

— Да, другарю. Вчера дойде.

Младежът посочи гишето, за да покаже къде е писмото.

— Е, в такъв случай, следвам ви — каза графът.

Гражданският служител и клиентът се насочиха към съответните си позиции от двете страни на въпросното малко гише, който разделя написаното от прочетеното.

— Ето го — каза той, след като се порови за малко.

— Благодаря, добри ми човече.

Като пое плика в ръка, графът почти очакваше да е адресиран До другаря, но там (под две пощенски марки с образа на Ленин) бе изписано пълното име на графа — със скромно спретнат, леко наклонен и тук-там увеличен почерк.

Когато слезе от Боярски във фойето, графът се беше упътил към ателието на срамежливата хубавица, където се надяваше да намери парче бял конец за падналото копче от сакото си. Но той не бе виждал Мишка почти половин година; и още в мига щом разпозна почерка на стария си приятел, една дама с кученце стана от любимото му кресло между саксиите с палми. Винаги внимателен към знаците на Съдбата, графът отложи посещението си при шивачката, зае креслото и отвори писмото.

Ленинград

14 юни 1930 г.

Драги Саша,

В четири часа тази сутрин, след като не можах да заспя, аз излязох из стария град. Почитателите на белите нощи вече се бяха затътрили по домовете, а трамвайджиите още не си бяха сложили фуражките, тъй че можех да се разхождам по Невски проспект сред пролетна тишина, която изглеждаше открадната от друга губерния, ако не и друго време.

Невски, също като самия град, вече носи ново име: Проспект 25 октомври — достоен ден с основателни претенции за една внушителна улица. Но в онзи час той беше точно както го помниш, приятелю. И без определена цел, аз прекосих каналите Мойка и Фонтанка, минах покрай магазините и розовите фасади на величавите стари къщи, додето накрая стигнах до Тихвинското гробище,

където телата на Достоевски и Чайковски дремят на няколко крачки едно от друго. (Помниш ли как късно през нощта обсъждахме гениалността на единия и другия?)

И изведнъж осъзнах, че да вървиш по Невски проспект е като да крачиш през руската литература. Точно там в началото — малко след крайбрежния булевард на Мойка — е къщата, в която приключил животът на Пушкин. Няколко крачки по-нататък са стаите, където Гогол започнал „Мъртви души“. После Националната библиотека, където Толстой се ровил из архивите. А тук, зад гробищните стени, лежи брат Фьодор, нашият неспокоен свидетел на човешката душа, погребан под черешовите дървета.

Докато стоях унесен в мисли, слънцето се издигна над гробищните стени, огря проспекта и почти зашеметен, аз си спомних онова велико твърдение, онази прокламация, онова обещание:

Да светя винаги,
да светя всякъде,
на сетни дни до дънцето...

Преди да премине към втората страница от писмото на стария си приятел, графът неволно вдигна очи, дълбоко трогнат.

Не спомените за Санкт Петербург го вълнуваха толкова — нито пък някаква носталгия по младостта сред фасадите с розов оттенък или по годините с Мишка в квартирата над обуцаря. Нито беше и заради сантименталните напомняния на Мишка за литературното величие на Русия. Графът бе трогнат от мисълта, че старият му приятел се е осмелил да прекрачи в тази открадната пролет, почти без да знае накъде отива. Защото още от първия ред на писмото графът знаеше точно накъде е тръгнал Мишка.

Бяха минали четири години, откакто Мишка се премести в Киев при Катерина; една година, откакто тя го напусна заради друг мъж; и шест месеца, откакто той се завърна в Санкт Петербург, за да се барикадира отново зад книгите. И ето че през една пролетна нощ в четири сутринта, неспособен да заспи, той се озовава на Невски

проспект, следвайки точно същия път, по който е вървял с Катерина в деня, когато за пръв път го е хванала за ръката. И там, когато слънцето започва да изгрява, той е обзет от мисли за твърдение, прокламация, обещание — обещание да грее навсякъде и винаги до самото дъно на последните дни: а това в края на краищата е всичко, което някой някога е искал от любовта.

Докато тези мисли минаваха през ума на графа, беше ли разтревожен, че Мишка все още си пада по Катерина? Беше ли разтревожен, че старият му приятел болезнено се завръща по стъпките на една провалена връзка?

Разтревожен ли? Мишка щеше да копнее за Катерина до края на живота си! Вече никога нямаше пак да върви по Невски проспект, както и да го преименуват, без да изпитва непоносимо чувство на загуба. И точно така трябваше да бъде. Именно това чувство за загуба трябва да очакваме, да се подготвяме за него и да го лелеем до последните си дни; защото в крайна сметка само разбитото сърце оборва всичко нетрайно в любовта.

Графът вдигна писмото на Мишка с намерението да чете понататък, но когато обърна страницата, ненадейно трима младежи, излизаци от Пиацата, спряха от другата страна на палмите, за да продължат някакъв тежък разговор.

Триото се състоеше от миловиден комсомолски тип малко над двайсетте и две по-млади жени — едната блондинка, другата брюнетка. Тримата явно заминаваха за област Иваново по някаква официална задача и младият мъж, който беше техен водач, сега предупреждаваше спътничките си за лишенията, с които неизбежно ще се сблъскат, като същевременно ги уверяваше в историческата значимост на тяхната работа.

Когато свърши, брюнетката попита колко голяма е областта, но преди той да успее да отговори, блондинката се намеси:

— Над седемстотин и петдесет квадратни километра с население от половин милион. И макар че областта е предимно земеделска, има само осем машинно-тракторни станции и шест модерни мелници.

Хубавият водач не изглеждаше ни най-малко притеснен, че по-младата му другарка отговаря от негово име. Напротив, по изражението му личеше, че я цени най-високо.

Докато блондинката завършваше урока по география, четвърти член на групата дотърча откъм Пиацата. По-нисък и по-млад от водача, той носеше моряшка шапка, както бе станало модно сред сухоземната младеж след филма „Броненосецът Потьомкин“. В ръката си държеше платнено яке, което подаде на блондинката.

— Позволих си да ти взема якето — побърза да обясни той, — докато взимах моето.

Блондинката прие якето с кимване и без да благодари.

Без да благодари...?

Графът се изправи.

— Нина?

И четиримата младежи се завъртяха към палмата.

Като остави върху креслото бялото си сако и писмото на Мишка, графът се показва иззад листата.

— Нина Куликова! — възкликна той. — Каква чудесна изненада.

И точно това беше за Графа: чудесна изненада. Защото не беше виждал Нина повече от две години; и много пъти бе прекосявал салона за карти или балната зала, питайки се къде е и какво прави.

Но след миг графът видя, че за Нина внезапната му поява съвсем не е уместна. Може би не желаше да обяснява на другарите си за познанството с една бивша личност. Може би не бе споменавала, че като дете е живяла в толкова хубав хотел. Или може би просто искаше да продължи този целенасочен разговор със своите целенасочени приятели.

— Връщам се след минутка — каза тя, после пристъпи към графа.

Естествено, след толкова дълга раздяла, инстинктът на графа бе да грабне Нина в мечешка прегръдка; но тя сякаш отблъскваше неговия импулс със самата си стойка.

— Радвам се да те видя, Нина.

— И аз вас, Александър Илич.

Старите приятели се спогледаха за момент; после Нина посочи бялото сако, праметнато върху подлакътника на креслото.

— Виждам, че все още се грижите за масите в Боярски.

— Да — каза той с усмивка, макар че от деловия ѝ тон не можеше да е сигурен дали трябва да приеме забележката като комплимент или като критика... Изкушаваше се на свой ред да попита

(с шеговит блясък в очите) дали е поръчала „ордъоври“ в Пиацата, но предпочете да се въздържи.

— Доколкото разбирам, стоиш на прага на приключение — каза той.

— Предполагам, че ще има приключенски аспекти — отвърна тя. — Но най-вече ще има много работа.

Четиримата, обясни тя, тръгвали на следващата сутрин заедно с още десет кадри на местната комсомолска младеж за района Кади — древен земеделски център в сърцето на област Иваново — за да помогнат на ударниците в колективизацията на областта. Към края на 1928 г. само 10 процента от стопанствата в Иваново работели като колективи. До края на 1931 г. почти всички щели бъдат обединени.

— От поколения кулаците са обработвали земята за себе си, организирайки местния селски труд за свои цели. Но е дошло време общата земя да служи на общото благо. Това е историческа необходимост — добави небрежно тя, — неизбежно е. В края на краищата нима учителят учи само собствените си деца? Нима лекарят се грижи само за себе си и своите родители?

Докато Нина подхващаше тази малка реч, графът се изненада за момент от нейния тон и терминология — от нейната категорична оценка на кулаците и „неизбежната“ необходимост от колективизация. Но когато тя отметна кичур коса зад ушите си, той осъзна, че не би трябвало да се изненадва от нейната страст. Тя просто внасяше в комсомола същия непоклатим ентузиазъм и точно внимание към детайлите, които прилагаше към математиката на професор Лисицки. Нина Куликова открай време беше и щеше да бъде сериозна душа, търсеща сериозни идеи, към които да бъде сериозна.

Нина бе казала на другарите си, че ще отсъства само минута, но когато взе да описва предстоящата работа, тя сякаш забрави, че те все още стоят от другата страна на палмата.

С вътрешна усмивка графът забеляза през рамото ѝ, че хубавият водач е останал да изчака Нина и отпраща другите да вървят — разумен гамбит при всяка идеология.

— Трябва да тръгвам — каза тя, след като приключи със забележките си.

— Да. Абсолютно — отвърна графът. — Сигурно имаш много работа.

В знак на трезво признание тя стисна ръката му; а когато се обърна, сякаш почти не забеляза, че двама от нейните другари вече са излезли — като че да я чака един красив момък беше нещо, с което отдавна е свикнала.

Докато двамата млади идеалисти напускаха хотела, графът ги наблюдаваше през въртящите се врати. Видя как младежът заговори на Павел и Павел повика такси. Но когато таксито се появи и младежът отвори вратата, Нина махна с ръка отвъд Театралния площад, показвайки, че отива в друга посока. Хубавият водач направи подобен жест, вероятно предлагаше да я придружи, но Нина се ръкува с него също толкова трезво, колкото с графа, а после тръгна през площада по генералната линия на историческата необходимост.

— Това не е ли по-скоро кремаво, отколкото перлено?

Графът и Марина се вглеждаха заедно в макарата, която току-що бяха взели от чекмеджето, пълно с конци във всички възможни нюанси на бялото.

— Съжалявам, ваше превъзходителство — отвърна Марина — Сега като ми го казахте, наистина изглежда по-скоро кремаво, отколкото перлено.

Графът вдигна очи от макарата и срещна неподвижното око на Марина, което беше изпълнено със загриженост; но блуждаещото ѝ око сякаш преливаше от веселие. После тя се засмя като ученичка.

— О, дай ми го — каза той.

— Ето — каза тя с примирителен тон. — Дайте на мен.

— В никакъв случай.

— Стига де.

— Напълно съм способен да го направя сам, благодаря ти.

За чест на графа трябва да кажем, че той не се преструваше. Наистина беше напълно способен да го направи сам.

Логично е, че ако искате да сте добър сервитьор, трябва да владеете собствения си външен вид. Трябва да сте чист, добре поддържан и изящен. Но трябва и да бъдете елегантно облечен. Със сигурност не може да се разхождате из ресторанта с оръфана яка или маншети. А пази Боже да ви хрумне да сервирате с висящо копче — което като нищо може да се озове в супата на клиента. Тъй че три

седмици след като се присъедини към персонала на Боярски, графът помоли Марина да го научи на изкуството на Арахна. За да не претупват работата, той отдели цял час за урока. В крайна сметка му трябваша осем часа в продължение на четири седмици.

Кой да знае, че има толкова много шевове? Обратен шев, кръстосан шев, подплъзващ шев, горен шев, външен шев. Аристотел, Ларус и Дидро — тези велики енциклопедисти, прекарвали живота си в разчленяване, каталогизиране и дефиниране на всички явления — никога не биха си представили, че има толкова много, и всеки от тях е подходящ за отделна цел!

С кремавия конец в ръка графът се настани на един стол; и когато Марина му подаде игленика, той огледа иглите както дете оглежда шоколадови бонбони в кутия.

— Тази — каза той.

Като облиза конца и затвори едното око (точно както го беше научила Марина), графът вдяна иглата по-бързо, отколкото светиите влизат в небесните порти. Направи двойна примка, завърза възел, отрязва конца от макаратата, после изправи глава и се замисли за работата си, докато Марина започваше своята (поправка на калъфка за възглавница).

Както във всяка шивашка задруга от незапомнени времена, двамата бяха свикнали да споделят наблюдения от деня си, докато шият. Повечето от тези наблюдения се посрещаха с „Хммм“, или „Така ли?“ без прекъсване на работния ритъм; но сегиз-тогиз някоя подробност, заслужаваща по-голямо внимание, водеше до спиране на шиенето. Точно така, след като размениха забележки за времето и красивото ново палто на Павел, иглата на Марина внезапно замръзна наред шев, когато графът спомена, че е видял Нина.

— Нина Куликова? — попита тя с изненада.

— Самата тя.

— Къде?

— Във фойето. Беше обядвала с трима другари.

— Говорихте ли?

— Поприказвахме си.

— Какво каза за себе си?

— Доколкото разбрах, отиват в Иваново да разкулачват кулаци, да колективизират трактори и тем подобни.

— Оставете това, Александър. Как беше тя?
Този път графът спря шиенето.
— Все същата във всяко едно отношение — каза той след малко.
— Все още пълна с любопитство, страст и самоувереност.
— Чудесно — каза Марина с усмивка.
Графът я гледаше как отново подхваща шиенето.
— И все пак...
Марина пак спря и го погледна в очите.
— И все пак?
...
— Няма нищо.
— Александър. Ясно е, че имате нещо на ум.
— Просто като чуеш Нина да говори за предстоящото си пътуване, тя е толкова страстна, толкова самоуверена и може би толкова целенасочена, че изглежда почти безчувствена. Като някой безстрашен изследовател изглежда готова да забие знамето си в полярния кръг и да го завладее в името на историческата неизбежност. Но аз неволно подозирам, че през цялото време щастието ѝ може да чака на съвсем друга географска ширина.
— Стига де, Александър. Малката Нина трябва да е почти на осемнайсет. На тази възраст сигурно вие и приятелите ви сте говорили със страст и самоувереност.
— Естествено — каза графът. — Седяхме в кафенетата и спорехме за идеи, докато почнат да метат и загасят лампите.
— Ето, виждате.
— Вярно е, че спорехме за идеи, Марина; но никога не сме имали намерение да ги осъществим.
Марина извъртя едно око.
— Опазил ви Господ да осъществите някоя идея.
— Не, говоря сериозно. Нина е толкова решителна, че се боя да не би силата на нейните убеждения да ѝ отнеме радостите на младостта.
Марина отпусна ръкоделието в скута си.
— Вие винаги сте обичали малката Нина.
— Разбира се, че я обичах.
— Отчасти защото е толкова независим дух.
— Точно така.

— Тогава трябва да ѝ се доверите. И дори ако е безкрайно целенасочена, трябва да вярвате, че след време животът ще я намери. Защото в крайна сметка той намира всички ни.

Графът кимна за миг, размишлявайки над позицията на Марина. После се върна към работата си и прокара няколко пъти иглата през дупките на копчето, усука конеца, завърза възел и прехапа конеца със зъби. Докато връщаше иглата на Марина в игленика, той отбеляза, че вече е 4:05, факт потвърждаващ за пореден път колко бързо лети времето, когато си се унесъл в приятна задача, придружена с приятен разговор.

Я чакай малко..., помисли си графът.

Вече 4:05?

— Мили Боже!

Като благодари на Марина, графът грабна сакото си, хукна към фойайето и се втурна нагоре по стълбището, прескачайки през две стъпала. Когато стигна до апартамент 311, завари вратата открената. Озърна се наляво-надясно, вмъкна се вътре и затвори вратата.

На страничната масичка пред орнаментираното огледало стърчаха грамадните лилиуми, с които се беше разминал по-рано през деня. След като се огледа наоколо, графът прекоси празната стая и влезе в спалнята, където една върбова фигура се очертаваше като силует пред един от големите прозорци. При звука на стъпките му тя се обърна и пусна роклята си да се плъзне на пода с деликатен шепот...

[1] Създаденото през 1923 г. ОГПУ замени Чека като централен орган на руската тайна полиция. През 1934 г. ОГПУ щеше да бъде заместено от НКВД, което на свой ред щеше да се смени с МГБ през 1943 и КГБ през 1954 г. На пръв поглед това може да ви се стори обърквашо. Но добрата новина е, че за разлика от политическите партии, художествените движения, или модните школи — които минават през такива коренни преобразувания, — целите и методите на тайната полиция никога не се променят. Така че не се чувствайте задължени да правите разлика между едно или друго съкращение. ↑

[2] Вид зеленчук от рода на копъра, но с голяма месеста луковица. — Б.пр. ↑

СЛЕДОБЕДНО ПОРЪЧЕНИЕ

След като се огледа наоколо, графът прекоси празната стая и влезе в спалнята, където една върбова фигура се очертаваше като силует пред един от големите прозорци. При звука на стъпките му тя се обърна и пусна роклята си да се плъзне на пода с деликатен шепот...

Какво е това!

Нали когато се разделихме с тази двойка през 1923 г., Ана Урбанова отпрати графа с недвусмислената заръка да „дръпне завесите“? И нали когато затворената врата щракна зад гърба му, той възприе облика на призрак, преди да се зарее неприкаян към покрива? А сега, докато се вмъква под завивките, тази някога надменна особа му хвърля усмивка, говореща за търпение, нежност, дори благодарност — чувства, които се отразяват почти идентично в усмивката на бившия ѝ противник, докато той закача бялото униформено сако на облегалката на един стол и започва да си разкопчава ризата!

Какво би могло да се случи, за да се съберат тези противоположни души? Какви криволичещи пътеки ги бяха довели в апартамент 311 и в тази взаимна прегръдка?

Е, пътеката на графа не е криволичила. Защото Александър Ростов беше прекарал следващите години пътувайки нагоре-надолу по стълбището на Метропол от спалнята си до Боярски и обратно. Не, пътеката, която криволичеше, завиваше, лъкатушеше и се връщаше, не беше на графа, а на Ана.

Когато за първи път се срещнахме с госпожица Урбанова във фоайето на Метропол през 1923 г., надменността, която графът забеляза в нейното поведение, не беше лишена от основание, тъй като представляваше вторичен продукт на безспорната ѝ знаменитост. Открита в един регионален театър в покрайнините на Одеса през 1919 г. от Иван Росоцки, Ана бе включена като водеща дама в следващите му два филма. И двата бяха исторически любовни истории, които възхваляваха моралната чистота на тружениците и разобличаваха покварата на онези, които живеят на чужд гръб. В първия Ана играеше

кухненска прислужница от осемнайсети век, заради която един млад аристократ изоставя дворцовия разкош. Във втория беше богата наследничка от деветнайсети век, която връща наследството си, за да се омъжи за ковашки чирак. Поставяйки своите приказки в дворците на миналото, Росоцки ги обгръщаше в мъгливия ореол на сънищата, снимаше ги в мекия фокус на спомените и увенчаваше първото, второто и третото действие с близки планове на своята звезда: Ана мечтае; Ана разстроена; Ана най-сетне влюбена. И двата филма станаха популярни сред публиката, и двата получиха благосклонността на Политбюро (което нетърпеливо искаше да даде на Народа малко почивка от военните години чрез подходящо подобрени тематични развлечения) и нашата млада звезда жънеше без усилие плодовете на славата.

През 1921 г. Ана получи членство във Всеруския филмов съюз и достъп до специализираните магазини; през 1922 г. получи дача близо до Петерхоф; а през 1923 г. получи къщата на един бивш търговец на кожи, обзаведена с позлатени столове, изрисувани гардероби и скрин в стил Луи XIV — все неща, които спокойно можеха да са декори в някой от филмите на Росоцки. На своите соарета в тази къща Ана овладя древното изкуство за слизане по стълбище. С едната ръка върху парапета и повлякла зад себе си полата на дългата копринена рокля, тя слизаше стъпка по стъпка, докато в подножието я чакаха художници, автори, актьори и висши партийни членове.^[1]

Но изкуството е най-неестественият служител на държавата. Не само че го създават своенравни хора, които мразят повторението дори повече, отколкото да им се казва какво да правят, но и отгоре на всичко е досадно двусмислено. Точно когато грижливо разработеният диалог трябва да поднесе кристално ясно послание, лек намек за сарказъм или повдигане на вежди може да съсипе целия ефект. Всъщност може да подкрепи идея, която е точно противоположна на първоначалните намерения. Затова навярно е разбираемо, че от време на време властите неминуемо преразглеждат художествените си предпочитания — ако не заради друго, то просто за да се поддържат във форма.

Разбира се, на московската премиера на четвъртия филм на Росоцки с Ана в главната роля (княгиня, погрешно сметната за сираче и влюбена в сирак, погрешно смятан за принц) познавачите от първите редове забелязаха, че генералният секретар Сталин, известен на

младини със сърдечното прозвище Сосо, не се усмихва тъй сърдечно към екрана, както преди. Те инстинктивно обуздаха своя ентузиазъм, който усмири ентузиазма на публиката от мецанина, а тя на свой ред охлади зрителите от балкона — докато всеки в салона усети, че нещо не е наред.

Два дни след премиерата във вестник „Правда“ се получи писмо от един амбициозен апаратчик (който седеше само на няколко места зад Сосо). Филмът е забавен посвоему, признаваше той, но как да разбираме непрестанното завръщане на Росоцки в ерата на князете и княгините? Или валсовете, свещите и мраморните стълбища? Дали увлечението му по миналото не започва да намирисва подозрително на носталгия? И още нещо, нима неговата история не е насочена към изпитанията и победите на отделната личност? Предпочитание, което той подсилва с прекомерното си разчитане на близкия план. Да, имаме поредната красива жена в поредна красива рокля, но къде е историческата правда? И къде е колективната борба?

Четири дни след като писмото се появи в „Правда“, Сосо се позамисли, преди да предложи на Пленума да потърси този нов филмов критик и да го поздрави за точното слово. Две седмици след Пленума основната част на писмото (и на неговото точно слово) бе отразена в още три вестника и едно списание за изкуствата. Филмът получи ограничено разпространение във второразредни салони, където бе посрещнат с приглушени аплодисменти. Преди да дойде есента не само се провали следващият проект на Росоцки, но и бе поставена под въпрос политическата му надеждност...

Наивна във филмите, но не и в живота, Ана разбра, че изпадането на Росоцки в немилост е камък, който бързо може да я повлече към дъното. Тя взе да избягва публичните появи в компанията му, като открито възхваляваше естетиката на други режисьори; и тази стратегия би могла успешно да ѝ осигури ново звездно поприще, ако не беше едно злощастно нововъведение отвъд Атлантика — говорещото кино. Макар че лицето на Ана все още си оставаше едно от най-съблазнителните на екрана, публиката, която от години си я представяше да говори в сладникави тонове, не беше готова да чуе дрезгавия ѝ тенор. И така през пролетта на 1928 г., в разцвета на младостта, двацет и девет годишната Ана Урбанова се превърна в онова, което американците биха нарекли „минало величие“.

Уви, макар че медната табличка на дъното на една безценна антика може да позволи на добрия другар да спи безметежно, според самото естество на предметите със серийни номера, записани в регистрите, те могат да бъдат отнети и насочени за нова употреба с едно драсване на перото. След броени месеци позлатените столове, изрисуваните гардероби и скринът Луи XIV бяха изчезнали — както и имението на търговеца с кожи и Петерхофската дача — и Ана се озова на улицата с два сандъка дрехи. В портмонето ѝ все още имаше пари за билет до родното ѝ градче край Одеса. Вместо това тя се премести в едностаен апартамент с шейсетгодишната си камериерка, защото Ана Урбанова не възнамеряваше никога повече да се прибере у дома.

Вторият път, когато графът видя Ана, беше през ноември 1928 г., около осем месеца след като тя загуби имението си. Тъкмо наливаше вода в чашата на един италиански вносител, когато тя мина през вратата на Боярски, облечена в червена рокля без ръкави и обувки с високи токчета. Докато се извиняваше на вносителя и се опитваше да попие скута му със салфетка, графът чу как актрисата обясни на Андрей, че гостът ѝ ще се появи всеки момент.

Андрей я отведе на маса за двама в ъгъла.

Четирийсет минути по-късно нейният гост пристигна. От наблюдателния си пункт отвъд централната композиция на Боярски (аранжмент от слънчогледи) графът прецени, че актрисата и нейният гост се познават само задочно. Човекът изглеждаше сравнително симпатичен, с няколко години по-млад от Ана и облечен със сако по поръчка, но явно малко невъзпитан. Защото след като седна и още докато се извиняваше за закъснението, той вече бе огледал менюто; а докато тя го уверяваше, че всичко е наред, той вече правеше знак на сервитьора. От своя страна Ана изглеждаше съвършено очарователна. Тя разказваше разни свои истории с блясък в очите и слушаше неговите с готовност да се разсмее; и беше самото възплъщение на търпението всеки път, когато разговорът им биваше прекъснат от някой, дошъл до масата да се изкаже за най-новия му филм.

Няколко часа по-късно, когато Боярски опустя и кухнята беше затворена, графът мина през фойето точно когато Ана и нейният гост излизаха от бар Шаляпин. Докато той спираше, за да си облече палтото, Ана посочи към асансьора, очевидно го канеше горе за още едно питие. Но режисьорът продължи да пъха ръце в ръкавите.

Срещата била много приятна, увери я той, като погледна часовника си; за жалост го очаквали другаде. После се устреми по най-правата линия към вратата.

Докато младият режисьор прекосяваше фоайето, графът беше на мнение, че Ана изглежда също тъй великолепа, както през 1923 г. Но щом режисьорът изчезна на улицата, усмивката и раменете на актрисата посърнаха. Тя плъзна длан по челото си и обърна гръб на вратата — само за да срещне погледа на графа.

Актрисата мигновено изпъна рамене, вирна брадичка и закри към стълбището. Но след като бе усвоила изкуството да слиза по стълбище към сборище от почитатели, все още ѝ предстоеше да овладее изкуството да се изкачва нагоре сама. (Може би никой не го е постигнал.) На третото стъпало тя спря. Постоя неподвижна. После се обърна, слезе надолу и тръгна към мястото, където стоеше графът.

— Изглежда, винаги, когато съм в това фоайе с теб — каза тя, — ми е писано да бъда унижена.

Графът сякаш се изненада.

— Унижена? Няма защо да се чувстваш унижена, доколкото мога да видя.

— Трябва да си сляп.

Ана погледна към въртящата се врата, сякаш тя все още не беше спряла след излизането на младия режисьор.

— Поканих го на едно питие преди лягане. Рече, че щял да става рано.

— Никога през живота си не съм ставал рано — каза графът.

Тя му отправи първата си истинска усмивка за вечерта и махна с ръка към стълбището.

— Тогава може и да дойдеш.

По това време Ана бе отседнала в стая 428. Не беше най-доброто настаняване на четвъртия етаж, нито пък най-лошото. До малката спалня имаше малка всекидневна с малък диван, малка масичка за кафе и два малки прозореца, гледащи над тролейбусните линии по Театрален проезд. Стая на човек, който се надява да направи впечатление, когато най-лесното е да се откаже. На масата за кафе имаше две чаши, порция хайвер и бутилка водка в кофичка с разтопен лед.

Докато се вглеждаха в тази малък мизансцен, тя поклати глава.

— Доста пари ще ми струва.

— Значи не трябва да го оставяме да се похаби.

Графът извади бутилката от леда и наля по една чаша за двамата.

— За старите времена — каза той.

— За старите времена — потвърди тя със смях. И двамата изпразниха чашите.

Когато човек преживее тежък провал в хода на един завиден живот, има различни варианти. Подтикнат от срам, той може да се опита да скрие всички доказателства за промяната в положението му. Така например търговецът, който е проиграл спестяванията си, ще запази най-скъпите си костюми, докато се протрият, и ще разказва анекдоти от залите на частните клубове, където членството му отдавна е изтекло. Изпаднал в самосъжаление, човек може да се оттегли от света, където някога е бил благословен да живее. Така многострадалният съпруг, най-сетне опозорен публично от съпругата си, може да напусне дома и да се пресели в малък мрачен апартамент в другия край на града. Или, както графът и Ана, може просто да се присъедини към Конфедерацията на Смирените.

Подобно на масоните, Конфедерацията на Смирените е затворено братство, чиито членове пътуват без външни знаци, но се познават от пръв поглед. Защото след като внезапно изпаднат в немилост, членовете на Конфедерацията споделят определена перспектива. Познали красотата, влиянието, славата и привилегиите да бъдат търсени, а не да търсят, те не се впечатляват лесно. Не бързат да завиждат или да се засягат. Със сигурност не се ровят из вестниците, търсейки имената си. Те остават с твърдото решение да живеят като равни сред равните, но посрещат ласкателството с предпазливост, амбицията със съчувствие и снизхождението с прикрита усмивка.

Когато актрисата наля още водка, графът огледа стаята.

— Как са кучетата? — попита той.

— По-добре от мен.

— Тогава за кучетата — каза той и вдигна чашата си.

— Да — съгласи се тя с усмивка. — За кучетата.

И така се започна.

През следващата година и половина Ана посещаваше Метропол на всеки няколко месеца. Предварително се обаждаше на някой познат режисьор. Признавайки с известно облекчение, че дните ѝ на поява във

филми вече са отминали, тя го канеше да ѝ гостува в Боярски. Беше си научила урока през 1928 г. и вече не идваше първа в ресторанта. Срещу малко обезщетение за момичето в гардеробната можеше да е сигурна, че ще пристигне две минути след своя гост. На вечеря признаваше, че е сред най-големите почитатели на режисьора. Припомняше си любими епизоди от някои негови филми и след това задълбаваше върху определена сцена — такава, която лесно се пренебрегва, защото включва второстепенен персонаж и само няколко реда диалог, но е обрисувана с очевидни нюанси и авторски интерес. А когато придружаваше госта си до фоайето, Ана не му предлагаше едно питие за лека нощ в Шаляпин; и със сигурност не го канеше на чашка в стаята си. Вместо това казваше колко приятно и е било да го види, а след това му пожелаваше лека нощ.

Докато си обличаше палтото, режисьорът спираше за момент. Гледайки как се затварят вратите на асансьора, той признаваше, че звездните дни на Ана Урбанова вероятно са отминали — и все пак неволно почваше да се чуди дали тя няма да е идеална за онази малка роля във второ действие.

А когато се прибираще в стаята си на четвъртия етаж, Ана се преобличаше в простичка рокля (след като е закачила вечерната в гардероба), настаняваше се удобно с книга и чакаше графа да дойде.

След една такава вечеря със стар приятел режисьор Ана бе избрана за една единична сцена като работничка на средна възраст в завод, който се бори да изпълни плана. До края на тримесечието остават две седмици и работниците се събират, за да съчинят писмо до партийното ръководство, в което излагат причините за неизбежното неизпълнение. Но когато започват да изброяват различните препятствия, пред които са изправени, Ана — с пристегнатата под забрадката коса — става за кратка и пламенна реч с настояване да продължат.

Докато камерата се приближава към безименната героиня, зрителят вижда, че тази жена вече не е млада или красива, но остава горда и непреклонна. А гласът ѝ?

Ах, гласът ѝ...

Още от първите думи на нейната реч публиката усеща, че тя не е получила нищо наготово. Защото има гласа на жена, която е дишала прах по черните пътища; която е крещяла при раждане; която е

призовавала сестрите си във фабричната зала. С други думи, това е гласът на моята сестра, съпруга, майка, приятелка.

Излишно е да се каже, че нейната реч подтиква жените да удвоят усилията си, докато не преизпълнят плана. Но по-важното е, че когато идва премиерата на филма, на петнайсетия ред седи един кръглолик мъж с оредяла коса, който някога е обожавал Ана; и макар че той бе само директор на Московския отдел за киноизкуство, когато имаше удоволствието да се срещне с нея в Шаляпин през 1923 г., сега вече е висш служител в Министерството на културата и според слуховете е най-вероятният наследник на сегашния си шеф. Нейната реч във фабриката така го трогва, че скоро почва да пита всеки срещнат режисьор дали е гледал удивителното ѝ изпълнение; и винаги, когато тя идва в Москва, той праща в стаята ѝ букет лилиуми...

А, ще речете вие с многозначителна усмивка. Значи така е станало. Така се е изправила на крака... Но Ана Урбанова беше истински творец, обучен на сцената. Нещо повече, като член на Конфедерацията на Смирените тя бе станала актриса, която идва навреме, знае си текста и никога не се оплаква. И когато официалните предпочитания се изместиха към филми с чувство за реализъм и дух на упорство, често имаше роля за жена със зряла красота и дрезгав глас. С други думи, имаше много фактори, зависещи и независещи от Ана, които допринесоха за нейното възраждане.

Може би все още сте скептични. Ами тогава какво да кажем за вас?

Без съмнение има моменти, когато животът ви е направил скок напред; и без съмнение вие се връщате към тези моменти с гордост и самоувереност. Но наистина ли не е имало трета страна, която да заслужава поне капка признание? Някой ментор, семеен приятел или съученик, който е дал навременен съвет, уредил е запознанство или е казал похвална дума?

Тъй че нека не задълбаваме във въпроса как и защо. Стига ви да знаете, че Ана Урбанова отново беше звезда с къща на канала Фонтанка и овални медни табелки, приковани към мебелите ѝ; макар че сега, когато има гости, тя ги посреща на прага.

В пет без петнайсет следобед пред графа внезапно се завъртя петзвездното съзвездие Делфин.

Ако човек прокара с пръст линия през двете му най-ниски звезди и следва тази траектория през небето, ще стигне до Акуила, тоест Орел; а ако прокара линия през най-горните му звезди, ще достигне Пегас, летящия жребец на Белерофон; и ако прокара линията в обратна посока, ще стигне до нещо, изглеждащо като съвсем нова звезда — слънце, което може да е избухнало преди хиляда години, но светлината му едва сега достига Северното полукълбо, за да осигури пътеводен знак за морните пътници, пришълци и авантюристи през следващите хилядолетия...

— Какво правиш?

Ана се завъртя към графа.

— Мисля, че имаш нова луничка — каза той.

— Какво!

Ана се опита да погледне през рамото си.

— Не се притеснявай — успокой я той. — Хубава е.

— Къде е?

— На няколко градуса източно от Делфин.

— Делфин ли?

— Знаеш го. Съзвездието на делфина. Имаш го между плешките.

— Колко лунички имам?

— Колко са звездите в небето...?

— Мили Боже.

Ана се търкулна по гръб.

Графът запали цигара и пусна облаче дим.

— Не знаеш ли историята на Делфина? — попита той, докато ѝ подаваше цигарата.

— Защо трябва да знам историята на Делфина? — отвърна тя с въздишка.

— Като дъщеря на рибар.

...

— Защо не ми я разкажеш?

— Добре. Имало един богат поет на име Арион. Голям свирач на лира и изобретател на дитирамба.

— Дитирамб?

— Древен вид стих. Както и да е, един ден той се връщал от остров Сицилия, когато неговият екипаж решил да го отърве от богатството. По-точно, предложили му избор да се самоубие или да бъде хвърлен в морето. Докато обмислял тези неприятни алтернативи, Арион пеел скръбна песен; и тъй красиво било пеенето му, че ято делфини се събрало около кораба; и когато най-сетне скочил в морето, един от делфините го отнесъл жив и здрав до брега. За награда Аполон поставил това състрадателно създание сред звездите, за да свети до края на вечността.

— Това е чудесно.

Графът кимна, взе цигарата от Ана и се изпъна по гръб.

— Сега е твой ред — каза той.

— Мой ред за какво?

— Да разкажеш морска приказка.

— Не знам никакви морски приказки.

— Хайде де. Баща ти все трябва да ти е разказал една-две. В целия християнски свят няма рибар, който да не разказва приказки за морето.

...

— Саша, имам едно малко признание...

— Признание?

— Не съм израснала край Черно море.

— Ами баща ти? Не си ли го посрещала привечер на брега да кърпите мрежите?

— Баща ми беше селянин от Полтава.

...

— Но защо ти е трябвало да измислиш такава нелепа история?

— Май си мислех, че ще ти допадне.

— Май си си мислила?

— Точно така.

Графът се позамисли.

— Ами обезкостяването на рибата!

— Работила съм в една кръчма в Одеса, след като избягах от къщи.

Графът поклати глава.

— Колко разочароващо.

Ана се търкулна настрани, за да го погледне.

— Ти пък ми разказа онази абсурдна история за ябълките на Нижни Новгород.

— Но тази история е вярна!

— Хайде де. Ябълки колкото гюлета? Във всички цветове на дъгата?

Графът замълча за миг. После смачка цигарата в пепелника върху нощното шкафче.

— Трябва да тръгвам — каза той и започна да става от леглото.

— Добре — каза тя и го дръпна назад. — Спомням си една.

— Какво?

— Една морска приказка.

Той извъртя очи към тавана.

— Не. Сериозна съм. Баба ми обичаше да ми я разказва.

— Морска приказка.

— С млад авантюрист, необитаем остров и цял товар злато...

Графът неохотно се отпусна на възглавниците и ѝ направи знак да започва.

Имало едно време, започна Ана, богат търговец с цял флот от кораби и трима сина, най-младият от които бил доста дребен на ръст. Една пролет търговецът дал на по-големите си синове кораби, натоварени с кожи, килими и скъпи платове, като заръчал единият да плава на изток, а другият на запад и да търсят нови царства, с които да търгуват. Когато най-малкият син попитал къде е неговият кораб, търговецът и по-големите момчета се разсмели. В крайна сметка търговецът дал на най-малкия си син раздрънкано корабче с раздрани платна, беззъб екипаж и празни чували за баласт. Когато младежът попитал баща си в каква посока да плава, търговецът му отговорил да плава натам, където слънцето не залязва през декември.

И тъй, синът поел на юг с болнавия си екипаж. След три пъти по три месеца в открито море, стигнали до земя, където слънцето никога не залязва през декември. Там слезли на остров, който сякаш имал планина от сняг, но се оказало, че това е сол. В неговата родина солта била толкова изобилна, че домакините без колебание я хвърляли през рамо за късмет. Въпреки това, младежът наредил на екипажа си да напълни чувалите в трюма със сол — ако не заради друго, то поне за да увеличи баласта на кораба.

Плавайки по-точно и по-бързо от преди, скоро стигнали до едно голямо царство. Царят приел търговеца в двореца си и го попитал какво носи за продан. Младежът отговорил, че има цял кораб сол. Царят отбелязал, че никога не е чувал за такова нещо, пожелал му всичко най-хубаво и го пратил да си върви. Младежът обаче не се отчаял и посетил царските кухни, където незабелязано поръсил със сол овнешкото, супата, доматиите и крема.

Вечерта царят се смаял от вкуса на храната си. Овнешкото било по-хубаво, супата била по-хубава, доматиите били по-хубави и дори кремът бил по-хубав. Като повикал готвачите, той развълнувано ги попитал какъв нов похват са използвали. Няколко как, готвачите си признали, че не са сторили нищо различно; в кухнята им обаче бил идвал младият непознат от морето...

На другия ден синът на търговеца отплавал към дома и носел на кораба по една торба злато за всеки чувал със сол.

...

— Баба ти ли ти разказа това?

— Да.

...

— Хубава приказка...

— Да, така е.

...

— Но това не те оправдава.

— Не съм и очаквала.

[1] Как през онези ранни години на Съветския съюз болшевиките се примиряваха с идеята за позлатени столове и шкафове Луи XIV в именията на кинозвездите? И всъщност как ги понасяха в собствените си апартаменти? Просто. На дъното на всяка изящна мебел бе прикована малка медна пластинка с изсечен номер. Този номер служи за идентифициране на дадена вещь като част от огромния инвентар на Народа. Така един добър болшевик можеше да спи спокойно, като знаеше, че махагоновото легло, върху което лежи, не е негово; и въпреки факта, че апартаментът му е обзаведен с безценни антики, той притежава по-малко от просяк! ↑

СЪЮЗ

В шест без петнайсет петимата сервитьори бяха строени по местата си и графът направи вечерната обиколка на Боярски. Започвайки от северозападния ъгъл, той премина покрай двайсетте маси, за да се увери, че всяка подредба, всяка солница, всяка ваза с цветя е на правилното място.

На четвърта маса ножът бе преместен, за да е успореден с вилицата. На пета маса водната чаша бе поставена от позиция дванайсет на позиция един часа. На шеста маса бе махната винена чаша със следи от червило, а на седма маса сапунените петна по лъжицата бяха излъскани, докато в повърхността на среброто можеше да се види ясно обърнатото изображение на салона.

Склонни сме да отбележим, че точно така трябва да е изглеждал Наполеон, когато в часа преди зазоряване обикалял бойните редици, преглеждайки всичко — от запасите боеприпаси до мундирите на пехотата, — защото е научил от опит, че победата на бойното поле започва с блясъка на ботушите.

Но много от най-големите битки на Наполеон са траяли само ден и никога не са се повтаряли...

При това положение по-подходящото сравнение може да е с Горски в Болшой. След като е изучил намерението на композитора, тясно е сътрудничил със своя диригент, обучил е танцьорите, наглеждал е изработката на костюмите и декорите, Горски също обикаля бойните редици в минутите преди битката. Но щом завесата падне и публиката си тръгне, няма да има парад по Шанз-Елизе. Защото след по-малко от двайсет и четири часа неговите балерини, музиканти и техници ще се съберат отново, за да изпълнят същото представление със същата степен на съвършенство. Ето, това беше животът на Боярски — битка, която трябва да се води с безкомпромисна точност, създавайки впечатление за еlegantност и лекота, през всяка вечер в годината.

Убеден, че всичко в залата е наред, в шест без пет графът насочи, макар и за кратко, вниманието си към кухнята на Емил. Поглеждайки

през малкото кръгло прозорче на вратата, той видя асистентите на главния готвач да стоят по местата си с прясно избелени униформи; видя сосовете да къкрят на печката и готовите гарнитурни да чакат сервирането. Но какво правеше главният готвач, този прочут мизантроп? Докато оставаха само броени минути до отварянето на вратите на Боярски, не роптаеше ли срещу персонала, клиентите и цялото човечество?

В действителност Емил Жуковски започваше дните си в състояние на най-черен песимизъм. Още в мига, когато надникваше изпод завивките, той посрещаше битието си с мрачна гримаса, знаейки, че то е студено и безмилостно състояние. След като утринните вестници потвърждаваха най-лошите му подозрения, в единнайсет часа той чакаше на бордюра претъпканият трамвай да го изтътрузи до хотела и си мърмореше: „Какъв свят.“

Но с напредъка на деня, час подир час, песимизмът на Емил бавно отстъпваше място на предположението, че не всичко е загубено. Тази по-розова перспектива започваше да се изгражда тихичко около пладне, когато влизаше в кухнята си и виждаше своите медни тенджери. Закачени по куките, все още блестящи от снощното търкане, те сякаш излъчваха безспорно усещане за възможност. Прекрачвайки в хладилника, той вдигаше на рамо четвъртинка агне и когато го пускаше на тезгяха с приятно тупване, неговият светоглед грейваше с още сто лумена. Така че към три следобед, когато чуваше шума от кълцане на кореноплодни и вдъхваше аромата на задушен чесън, Емил можеше неохотно да признае, че битието си има и добри страни. После, към пет и половина, ако всичко изглеждаше в ред, можеше да си позволи да опита виното, с което готвеше — просто за да довърши бутилката, нали разбирате; не е хубаво да се похабява; както е рекъл поетът, недей да даваш и да вземаш заем. А към шест и двамайсет и пет мрачното настроение, което призори изглеждаше като самата основа на неговата душа, ставаше безвъзвратно жизнерадостно, когато първата поръчка пристигаше в кухнята му.

И тъй, какво видя графът, когато погледна през прозорчето в шест без пет? Видя как Емил натопи лъжица в купа с шоколадов мус и я облиза до блясък. Успокоен, графът се обърна към Андрей и кимна. После зае мястото си между първа и втора маса, докато салонният управител дръпваше резетата, за да отвори вратите на Боярски.

Около девет вечерта графът огледа ресторанта от ъгъл до ъгъл, доволен, че първата смяна е минала гладко. Менютата се поднасяха и поръчките се приемаха според плана. Четири предпочитания към препечено агнешко бяха предотвратени на косъм, над пет бутилки Латур бяха разлети и двамата членове на Политбюро бяха еднакво настанени и еднакво обслужени. Но тогава Андрей (който току-що бе отвел комисаря по транспорта колкото се може по-далече от американските журналисти) направи на графа знак да се приближи и по лицето му бе изписана явна тревога.

— Какво се е случило? — попита графът, когато стигна до салонния управител.

— Току-що ме уведомиха, че все пак ще има частно събиране в Жълтата стая.

— Колко души?

— Не бяха конкретни, казаха само, че ще са малко.

— Тогава можем да пратим Васенка. Аз ще поема пета и шеста маса; Максим може да поеме седма и осма.

— Но не е само това — каза Андрей. — Не можем да пратим Васенка.

— Защо не?

— Защото поискаха точно вас.

Пред Жълтата стая стоеше изпънат мирно един Голиат, пред който всеки Давид би си помислил два пъти, преди да му посегне. Докато графът се приближаваше, гигантът сякаш почти не забелязваше обкръжението си; после без никакъв знак на осъзнаване внезапно се дръпна настрана и сръчно отвори вратата.

За графа не беше особено изненадващо да срещне гигант пред вратата на частна сбирка в Метропол; изненадваща беше обаче вътрешната подредба на стаята. Защото повечето мебели бяха изместени до стените, оставяйки само една маса за двама под полилея — на която седеше самотен мъж на средна възраст в тъмносив костюм.

Макар и много по-дребен от телохранителя на вратата и значително по-добре облечен, мъжът на масата създаваше впечатление на човек, комуто не е чужда употребата на груба сила. Вратът и китките му бяха масивни като на борец, а късо подстриганата му коса

разкриваше белег над лявото ухо, навярно резултат от страничен удар, нанесен с надеждата да му разцепи черепа. Очевидно не бързаше и си играеше с лъжицата.

— Добър вечер — каза графът с поклон.

— Добър вечер — отвърна мъжът с усмивка и остави лъжицата си на масата.

— Да ви донеса ли нещо за пиене, докато чакате?

— Никой друг няма да идва.

— А — каза графът и посегна да прибере вторите прибори.

— Не е нужно да ги прибирате.

— Съжалявам. Мислех, че не чакате никого.

— Вече не чакам никого. Чаках вас, Александър Илич.

Двамата се спогледаха за момент.

— Моля ви — каза мъжът. — Седнете.

Графът се поколеба дали да вземе предложението за стол.

При тези обстоятелства някой би могъл да направи прибързания извод, че графът се поколеба поради подозрение или дори страх от този непознат. Но той се поколеба главно защото от гледна точка на благоприличието изглеждаше крайно неуместно човек да седне на масата, когато е облечен, за да я обслужва.

— Хайде де — каза непознатият. — Вие не бихте лишили един самотен клиент от удоволствието на своята компания.

— Разбира се — отговори графът.

Но след като прие стола, той не постави салфетка в скута си.

След почукване вратата се отвори и влезе Голиат. Без да поглежда към графа, той пристъпи до масата и поднесе една бутилка за оглед от непознатия.

Домакинът се приведе напред и огледа етикета с присвити очи.

— Отлично — каза той. — Благодаря, Владимир.

Вероятно Владимир можеше просто да отчупи гърлото на бутилката, но с изненадваща пъргавина той извади от джоба си тирбушон, завъртя го в ръка и извади тапата. После, след като получи кимване от своя началник, той сложи отворената бутилка на масата и се оттегли в коридора. Непознатият наля чаша за себе си. След това, с бутилка наклонена над масата под ъгъл четирийсет и пет градуса, той погледна графа.

— Няма ли да ми направите компания?

— С удоволствие.

След като непознатият наля, двамата вдигнаха чашите си и отпиха.

— Граф Александър Илич Ростов — каза той, след като остави чашата си на масата. — Носител на ордена „Свети Андрей“, член на Жокейския клуб, Майстор на лова...

— Поставете ме в неравностойно положение.

— Не знаете ли кой съм?

— Знам, че сте човек, който може да си осигури сепаре в Боярски, където да вечеря сам, докато навън пази горила.

Непознатият се засмя.

— Много добре — каза той и се облегна назад. — Какво друго виждате?

Графът огледа домакина си по-недискретно, после сви рамене.

— Бих казал, че сте на около четирийсет години и някога сте били войник. Подозирам, че сте постъпили в пехотата, но към края на войната сте били полковник.

— Откъде знаете, че съм станал полковник?

— Един аристократ е длъжен да разпознава военните чинове.

— Един аристократ е длъжен... — повтори полковникът с усмивка, сякаш оценяваше фразата. — А можете ли да кажете откъде съм?

Графът отхвърли въпроса с махване на ръката.

— Най-сигурният начин да обидиш един валонец е да го сбъркаш с французин, макар че живеят на няколко километра един от друг и споделят един и същ език.

— Сигурно сте прав — съгласи се полковникът. — Но все пак ме интересуват вашите предположения и обещавам, че няма да се обидя.

Графът отпи от виното си и върна чашата на масата.

— Почти сигурно сте от Източна Грузия.

Полковникът се надигна с възторжено изражение.

— Изключително. Имам ли акцент?

— Не е забележим. Но пък акцентите най-често се губят в армиите и в университетите.

— Тогава защо Източна Грузия?

Графът посочи виното.

— Само източен грузинец би започнал вечерята с бутилка ркацители.

— Защото е селяк?

— Защото тъгува за дома.

Полковникът пак се засмя.

— Ама че сте хитрец.

На вратата пак се почука и гигантът влезе, бутайки сервитьорска количка.

— А. Чудесно. Готови сме.

Когато Владимир докара количката до масата, графът понечи да избута стола си назад, но домакинът му направи знак да остане на място. Владимир вдигна капака и постави платото в средата на масата. Докато той напускаше стаята, полковникът взе вилица и нож за сервиране.

— Да видим. Какво имаме тук? А, печена патица. Казаха ми, че Боярски е несравним.

— Правилно са ви информирали. Непременно си вземете няколко вишни и малко от кожата.

Полковникът си отрязва порция, включително вишни и кожа, след това обслужи графа.

— Невероятно вкусно — каза той, когато лапна първата хапка.

Графът леко сведе глава, за да приеме комплимента от името на Емил.

Полковникът посочи към графа с вилицата.

— Имате много интересно досие, Александър Илич.

— Досие ли имам?

— Съжалявам. Професионална деформация на речта. Исках да кажа, че имате интересно минало.

— А, да. Добре. Животът ми беше щедър в разнообразието си.

Полковникът се усмихна. После започна с тона на човек, който се опитва да се придържа към фактите.

— Роден сте в Ленинград...

— Роден съм в Санкт Петербург.

— А, да, разбира се. В Санкт Петербург. Тъй като родителите ви са починали, когато сте бил още дете, отгледала ви е баба ви. Учили сте в академията, после в Имперския университет в... Санкт Петербург.

— Напълно вярно.

— И вие сте пътували много, предполагам.

Графът сви рамене.

— Париж. Лондон. Флоренция.

— Но когато за последен път напуснахте страната през 1914 г., отидохте във Франция?

— На шестнайсети май.

— Вярно. Няколко дни след инцидента с лейтенант Пулонов. Кажете ми, защо застреляхте човека? Не беше ли той аристократ като вас?

Графът леко се изненада.

— Застрелях го, защото беше аристократ.

Полковникът се засмя и пак махна с вилицата.

— Не бях мислил за това по този начин. Но да, това е идея, която ние, болшевиките, трябва да разберем. Значи бяхте в Париж по време на революцията, и скоро след това се върнахте у дома.

— Точно така.

— Вижте, мисля, че разбирам защо сте побързали да се върнете: за да помогнете на баба си безопасно да напусне страната. Но след като уредихте нейното бягство, защо избрахте да останете?

— Заради кухнята.

— Не, сериозно.

...

— Дните ми на бягство от Русия бяха отминали.

— Но не се вдигнахте на оръжие заедно с белите.

— Не.

— А не ми изглеждате страхливец...

— Надявам се.

— Тогава защо не се включихте в патакмата?

Графът замълча, после сви рамене.

— Когато заминах за Париж през 1914 година, аз се заклет, че вече никога няма да стрелям по сънародник.

— И смятате болшевиките за свои сънародници.

— Да, разбира се.

— Смятате ли ги за аристократи?

— Това е съвсем друго. Но със сигурност някои от тях са.

— Разбирам. Но дори и от начина, по който го казвате, мога да разбера, че не смятате мен за аристократ. Защо така?

Графът отвърна с лекичък смях, колкото да покаже, че никой аристократ не би отговорил на подобен въпрос.

— Е, хайде — настоя полковникът. — Ето двамата вечеряме заедно в Боярски с печена патица и бутилка грузинско вино, което на практика ни прави стари приятели. И наистина се интересувам. Какво в мен ви прави толкова сигурен, че не съм аристократ?

В знак на насърчение полковникът се приведе през масата да напълни чашата на графа.

— Не е нещо отделно — каза след малко графът. — Това е сбор от дребни детайли.

— Както в мозайка.

— Да. Както в мозайка.

— Тогава дайте ми пример за един от тези дребни детайли.

Графът отпи от чашата си и я върна на масата в позиция един часа.

— Като домакин беше напълно уместно да поемете приборите за сервиране. Но един аристократ щеше да сервира на госта, преди да обслужи себе си.

Полковникът, който току-що бе отхапал от патицата, се усмихна на първия пример и махна с вилицата.

— Продължавайте — каза той.

— Един аристократ няма да сочи някого с вилицата си — каза графът, — или да говори с пълна уста. Но може би най-важното е, че би се представил в началото на разговора — особено ако има предимство пред госта си.

Полковникът остави приборите си.

— И поръчах грешното вино — добави той с усмивка.

Графът вдигна пръст.

— Не. Има много причини да поръчате определена бутилка вино. И спомените за дома са сред най-добрите.

— Тогава позволете ми да се представя: аз съм Осип Иванович Глебников, бивш полковник от Червената армия и партиен служител, който като момче в Източна Грузия мечтаеше за Москва, а като мъж на трийсет и девет години в Москва мечтае за Източна Грузия.

— Приятно ми е да се запознаем — каза графът, като протегна ръка през масата. Двата се ръкуваха, после продължиха да се хранят. След малко графът подхвърли:

— Ако ми позволите дързостта, Осип Иванович: какво точно правите като партиен служител?

— Да кажем, че съм натоварен да следя някои интересни хора.

— А. Е, предполагам, че това се постига доста по-лесно, като ги поставите под домашен арест.

— Всъщност — поправи го Глебников — по-лесно се постига, като ги поставиш под земята...

Графът призна логиката му.

— Но по всичко личи — продължи Глебников, — че вие сте се помирили с вашето положение.

— Като любител на историята и същевременно като човек, обречен да живее в настоящето, признавам, че не отделям много време да си фантазирам как биха могли да се развият нещата. Но ми се иска да мисля, че има разлика между това да се помириш с положението и да се примириш с него.

Глебников се разсмя и леко тупна с длан по масата.

— Ето. Това е точно един от онези нюанси, които ме доведоха да прося на вашата врата.

Оставяйки сребърните си прибори, графът погледна домакина си с интерес.

— Като народ, Александър Илич, ние сме в много интересна ситуация. Вече седем години имаме дипломатически отношения с французите и британците, и се говори, че скоро ще ги имаме с американците. От времето на Петър Велики сме се държали като беден роднина на Запада — възхищаваме се на техните идеи, както се възхищаваме и на дрехите им. Но сега сме на път да поемем много различна роля. След броени години ще изнасяме повече зърно и ще произвеждаме повече стомана от всяка друга държава в Европа. И сме на цели обиколки пред всички тях в идеологията. В резултат от това за пръв път ние сме на прага да заемем заслуженото си място на световната сцена. И когато го направим, ще подобава да слушаме внимателно и да говорим ясно.

— Бихте искали да научите френски и английски език.

Осип вдигна чашата си за потвърждение.

— Да, господине. Но не искам просто да науча езиците. Искам да разбера тези, които ги говорят. И най-вече, бих искал да разбера техните привилегировани класи — защото те остават на кормилото. Бих искал да разбера как виждат света; какво най-вероятно биха сметнали за морален императив; какво биха били склонни да ценят и какво да пренебрегват. Това е въпрос на развитие на някои дипломатически умения, ако щете. Но за човек в моето положение е най-добре да развива уменията си... дискретно.

— Как предлагате да помогна?

— Просто. Вечеряйте с мен веднъж месечно в тази стая. Говорете ми на френски и английски език. Споделете с мен вашите впечатления от западните общества. А в замяна...

Глебников остави изречението недовършено не за да подсказе, че няма какво да направи за графа, а за да намекне за нещо голямо.

Но графът вдигна ръка, за да отхвърли всякакви приказки за сделка.

— Щом сте клиент на Боярски, Осип Иванович, то аз съм изцяло на ваше разположение.

АБСЕНТ

Докато графът се приближаваше до Шаляпин в 12:15 часа, от този някогашен параклис на молитва и размисъл долиташе звук, който би бил немислим преди десет години. Звук, характеризирани от буен смях, смесица на езици, блеене на тромпет и звън на чаши — с други думи, звукът на безгрижно веселие.

Какви събития биха могли да доведат до такова преобразяване? В случая с Шаляпин имаше три причини. Първата беше стремглавото завръщане на американската музикална форма, известна под името джаз. След като смачкаха тази мания поради присъщата ѝ упадъчност, в средата на двайсетте години болшевиките бяха започнали отново да я възприемат. Вероятно го правеха, за да проучат по-внимателно как една идея може да плъзне по целия глобус. Каквато и да беше причината, ето че упадъчната музика звънкаше, дрънкаше и рататакаше на малката сцена в дъното на залата.

Второто събитие бе връщането на чуждестранните кореспонденти. В годините непосредствено след революцията болшевиките ги бяха изритали през вратата (заедно с божествата, съмненията и всички други смутители на спокойствието). Но кореспондентите са лукав народ. След като отмъкнаха своите пишещи машини отвъд границата, преоблякоха се и преброиха до десет, те започнаха да се промъкват обратно в страната един по един. Така че през 1928 г. Службата за чуждестранна преса беше отворена отново на последния етаж на шестетажна сграда без асансьор, удобно разположена на половината път между Кремъл и службите на тайната полиция — място, което по една случайност се намираще точно срещу Метропол. И така, всяка вечер в Шаляпин вече можеше да намериш петнайсетина представители на международната преса, готови да ти досадят с приказки. А когато нямаше слушатели, те се подреждаха на бара като чайки по скалите и крякаха един през друг.

И после дойде онова необикновено събитие от 1929 г. През април тази година Шаляпин изведнъж се сдоби не с една, не с две, а с три сервитьорки — все млади, красиви и облечени в черни рокли,

поръбени над коляното. С какъв чар и елегантност се движеха сред клиентите на бара, озарявайки въздуха със стройните си силуети, деликатния смях и лекия дъх на парфюм! Ако кореспондентите в бара бяха по-склонни да говорят, отколкото да слушат, като пример на съвършена симбиоза сервитьорките бяха по-склонни да слушат, отколкото да говорят. Разбира се, отчасти причината бе, че работата им зависеше от това. Защото веднъж седмично от тях се изискваше да посещават една малка сива сграда на ъгъла на улица Дзержински, където един малък сив човек зад малко сиво бюро записваше дума по дума всичко, което са чули.^[1]

Дали това задължение на сервитьорките караше журналистите да бъдат по-предпазливи или по-мълчаливи от страх, че някоя непредпазлива забележка ще бъде предадена където трябва?

Напротив. Чуждестранният журналистически корпус имаше постоянен залог от десет американски долара за всеки от тях, който бъде призован в Комисариата по вътрешните работи. За тази цел те разработваха скандални провокации и ги вмъкваха в разговорите си. Един американец подметна, че някакъв разочарован инженер строи в задния двор на вилата си балон според указанията, които бил открил у Жул Верн... Друг съобщи, че някакъв безименен биолог кръстосва пилета с гълъби, за да създаде птица, която снася яйца сутрин и носи съобщения през нощта... Накратко, те говореха всичко около сервитьорките — тоест всичко, което може да бъде подчертано в доклад и да се стовари с трясък на някое бюро в Кремъл.

Докато стоеше на входа на Шаляпин, графът видя, че тази вечер щуротията е дори по-голяма от обичайното. Джазовият ансамбъл в ъгъла, който бе натоварен със задачата да поддържа темпото, полагаше усилия да надвика изблиците на смях и тупането по гърба. Навлизайки в суматохата, графът се приближи към по-дискретния край на бара (където от тавана до пода се спускаше алабастрова колона). Миг по-късно Аудриус се приведе към графа с лакът на стойката.

— Добър вечер, граф Ростов.

— Добър вечер, Аудриус. Тази вечер май има голяма веселба.

Барманът кимна към един от американците.

— Днес господин. Лайънс беше отведен в службите на ОГПУ.

— ОГПУ! Как така?

— Разправят, че писмо с неговия почерк било намерено на пода в Перловата чайна — писмо, което съдържало описания за движението на войските и артилерийските позиции в околностите на Смоленск. Но когато писмото било поставено на бюрото и помолили господин Лайънс да обясни, той казал, че просто е преписал любимия си пасаж от „Война и мир“.

— А, да — отвърна графът с усмивка. — Бородинската битка.

— За това постижение той спечели премията и сега черпи всички наред. Но какво можем да сторим за вас тази вечер?

Графът тропна два пъти с пръст по бара.

— Случайно да ти се намира абсент?

Макар и едва забележимо, Аудриус вдигна вежди.

Колко добре познаваше този барман предпочитанията на графа! Той знаеше, че преди вечеря графът се наслаждава на чаша шампанско или сух вермут. Знаеше, че след вечеря си угажда с чаша бренди, докато средната нощна температура падне под 4 градуса, след което минаваше на чаша уиски или портвайн. Но абсент? През десетилетието откакто се познаваха, графът не го бе поръчвал нито веднъж. Всъщност той рядко си позволяваше да кривне към някой от сиропираните ликьори — и със сигурност не към онези, които са оцветени в зелено и според слуховете предизвикват лудост.

Но като опитен професионалист Аудриус разграничаваше изненадата от движението на веждите си.

— Мисля, че може да ми е останала още една бутилка — каза той. После отвори една незабележима врата в стената и изчезна в кабинета, където държеше своите по-скъпи и екзотични напитки.

На подиума в отсрещния ъгъл на бара джазовият ансамбъл свиреше игрива мелодийка. Честно казано, когато за пръв път се срещна с джаза, графът не изпита особена склонност към него. Бяха го възпитали да цени музика с чувство и нюанс, музика, която възнаграждава търпението и вниманието с кресчендо и диминуендо, алегро и адажио, изкусно аранжирани в цели четири части — а не шепя ноти, натъпкани криво-ляво в трийсет такта.

И все пак...

И все пак този вид изкуство постепенно го завладя. Подобно на американските кореспонденти, джазът изглеждаше естествена сплотяваща сила — малко непокорна и склонна да казва първото нещо,

което ѝ хрумне, но като цяло пълна с добро настроение и приятелски намерения. Освен това сякаш категорично не се интересуваше къде се намира или къде отива — демонстрирайки по някакъв странен начин едновременно самоувереност на майстор и неопитност на чирак. Чудно ли е, че подобно изкуство не можеше да се е появило в Европа?

Тропването на бутилка върху бара прекъсна унеса на графа.

— Абсент Робет — каза Аудриус, накланяйки бутилката, така че графът да може да прочете етикета. — Но се боя, че остават само петдесетина грама.

— Ще трябва да стигнат.

Барманът изпразни бутилката в чаша за ликьор.

— Благодаря, Аудриус. Моля, добави го към сметката ми.

— Няма нужда. Господин Лайънс черпи.

Докато графът се обръщаше да си върви, един американец, който бе окупирал пианото подхвана весела песничка, обясняваща, че няма банани, няма банани днес. Миг по-късно всички журналисти му запригласяха. През някоя друга вечер графът би поостанал да гледа веселбата, но той имаше да присъства на свой собствен празник. И тъй, със скъпоценния си товар в ръка, той потегли през гъсталака от лакти, като внимаваше да не разлее нито капка.

Да, помисли си графът, докато изкачваше стълбището към втория етаж, тази вечер Триумвиратът има свой повод за празнуване...

Планът се зароди преди почти три години от един меланхоличен коментар на Андрей, подкрепен от Емил.

— За съжаление това е невъзможно — оплака се салонният управител.

— Да — потвърди с кимване главният готвач.

Наистина ли?

Имаше общо петнайсет съставки. Шест можеха да се изровят от килера на Боярски по всяко време на годината. Още пет бяха леснодостъпни през сезона. Гвоздеят на проблема беше, че въпреки цялостното подобрение в общата достъпност на стоките, последните четири съставки оставаха относително редки.

Още от самото начало бе постигнато съгласие, че няма да има хитруване — никакви пропуски или заместители. Или симфония, или мълчание. Затова Триумвиратът трябваше да бъде търпелив и бдителен. Трябваше да бъдат готови да просят, да разменят, да

заговорничат и ако е необходимо, да прибегват към измама. Три пъти мечтата беше в ръцете им, само за да бъде отнета в последния момент от непредвидени обстоятелства (веднъж от злополука, веднъж от плесен и веднъж от мишки).

Но изглежда през тази седмица звездите отново заемаха благоприятни позиции. След като девет от елементите вече бяха в кухнята на Емил, четири цели океански трески и една кошница миди, предназначени за хотел Национал, случайно попаднаха в Метропол. Номер десет и единайсет с един удар. Триумвиратът се събра на спешно съвещание. Андрей можеше да помоли за услуга, Емил да договори размяна, а графът да се обърне към Аудриус. Това уреждаше съставки дванайсет, тринайсет и четиринайсет. Но петнайсетата? Тя би изисквала достъп до склад с най-редки луксозни подправки — тоест такъв, който обслужва най-висшите членове на партията. Графът отпрати дискретно запитване към една актриса с известни връзки из върховете. И ето, *mirabile dictum*^[2], един анонимен плик бе пхнат под вратата му. С петнайсетте съставки в наличност, търпението на Триумвирата предстоеше да бъде възнаградено. Само след час те отново щяха да изпитат тази плетеница от вкусове, тази божествена дестилация, това усещане, богато и неуловимо като...

— Добър вечер, другарю.

Графът застина на място.

За миг се поколеба. После бавно се завъртя — докато от сенките на една ниша изникваше заместник-управителят на хотела.

Също като своя събрат от шахматната дъска, Подофицерът на Метропол никога не се движеше направо или настрани. При него движението винаги беше накриво: диагонално плъзгане от ъгъл до ъгъл, шмугване покрай палма в саксия, вмъкване през едва открената врата. Човек го виждаше само с крайчеца на окото си, ако изобщо успееше да го забележи.

— Добър вечер — отвърна графът.

Двамата се изгледаха от глава до пети — и двамата свикнали да потвърждават от пръв поглед най-лошите си подозрения един към друг. Като се приведе леко надясно, Подофицерът направи небрежно любопитна физиономия.

— Какво имаме тук...?

— Къде?

— Ами там. Зад гърба ви.

— Зад гърба ми ли?

Графът бавно вдигна ръце пред себе си и ги завъртя с дланите нагоре, за да покаже, че са празни. Горният десен ъгъл на усмивката на Подофицера потрепери, превръщайки я за миг в зловеща гримаса. Графът отвърна по същия начин и с любезно кимване се обърна да си върви.

— Отивате към Боярски...?

Графът спря и се обърна.

— Да. Точно така. Боярски.

— Не е ли затворен...?

— Затворен е. Но мисля, че може да съм си забравил писалката в кабинета на Емил.

— Ах. Литераторът си е загубил писалката. Къде е тя сега... хммм? Ако не е в кухнята, може би трябва да погледнете в сините пагоди на вашия изящен порцелан.

И като се завъртя с все същата злокобна усмивка, Шахматният подофицер се плъзна диагонално по коридора. Графът го изчака да излезне от поглед, после се забърза в обратна посока, мърморейки в движение:

— Къде е тя сега...? Може би в синята ви пагода... Много остроумно, сигурен съм. От устата на човек, дете не може да римува крава с държава. И какви бяха всичките тия многоточия?

Откакто повишиха Подофицера, той бе свикнал да оставя всеки въпрос недоизказан. Но какво трябваше да означава това...? Че точно този препинателен знак трябва да бъде премахнат...? Че едно въпросително изречение никога не бива да свършва...? Че макар да питаше, той не се нуждаеше от отговор, защото вече си имаше оформено мнение...?

Разбира се.

Влизайки през вратите на Боярски, които Андрей беше оставил незалостени, графът прекоси празната зала и мина през летящата врата в кухнята. Там завари главния готвач на тезгяха да реже луковица финокио, докато четири грижливо подредени стръка целина чакаха като спартанци да посрещнат съдбата си. Отстрани бяха филетата от треска и кошницата миди, докато на печката къкреше голяма медна

тенджера, от която малки облачета пара изпълваха въздуха с други морски ухания.

Откъсвайки очи от финокиото, Емил срещна погледа на графа и се усмихна. Графът веднага видя, че главният готвач е в цветущо настроение. Усещайки в два следобед, че може би не всичко е загубено, половин час след полунощ готвачът изобщо не се съмняваше, че утре ще грее слънце, че повечето хора са щедри по душа и че в крайна сметка нещата са склонни да се развиват за добро.

Главният готвач не губи време за поздрави. Вместо това, без да спира ножа си, той наклони глава към малката маса, която беше преместена от кабинета му в кухнята и чакаше търпеливо да бъде подредена.

Но всичко по реда си.

Графът внимателно извади ликьорената чашка от задния си джоб и я постави на тезгяха.

— А — каза готвачът, като избърса ръце в престилката си.

— Ще стигне ли?

— Идеята е да бъде само намек. Добавка. Блян. Ако е истински, ще стигне и ще остане.

Емил натопи малкия си пръст в абсента и близна.

— Идеално — каза той.

Като избра подходяща покривка от дрешника, графът я разгъна с един замах и я остави да се спусне на масата. Докато той подготвяше местата, главният готвач започна да си подсвирква мелодия и графът се усмихна, като разбра, че това е същата песен за липсата на банани, която бе чул в Шаляпин. Сякаш по сигнал, вратата към задното стълбище се отвори и дотича Андрей с купчина портокали, готови да се изсипят от ръцете му. Като се добра до Емил, той направи чупка в кръста и ги изтърси на тезгяха.

С инстинкта на затворници, които откриват портите на затвора отворени, отделните портокали се търкулнаха във всички посоки, за да увеличат максимално шансовете за бягство. Андрей светкавично протегна ръце в широк кръг, за да ги огради. Но един от портокалите се изплъзна от обсега му и профуча по тезгяха — устремен право към абсента! Захвърляйки секача си, Емил се хвърли напред и вдигна чашата в последната секунда. Придобил увереност, портокалът се шмугна зад финокиото, скочи от тезгяха, тупна на пода и отпраши към

изхода. Но в последния момент вратата, която делеше кухнята на Емил от останалата част на света, се завъртя навътре, отпращайки портокала да се търкаля по пода в обратна посока — докато на прага се появяваше Шахматният подофицер.

Тримата членове на Триумвирата замръзнаха.

Напредвайки две крачки в посока север-северозапад, Подофицерът огледа сцената.

— Добър вечер, господа — каза той с най-приятелски тон. — Какво води всички ви в кухнята по това време...?

Андрей, който бе запазил присъствие на духа, за да застане пред къкрещата тенджера, посочи към продуктите на гишето.

— Правим инвентаризация.

— Инвентаризация...?

— Да. Нашата тримесечна инвентаризация.

— Разбира се — отвърна Подофицерът с благочестивата си усмивка. — И по чие искане правите тримесечна инвентаризация...?

Докато се разиграваше този диалог между Подофицера и салонния управител, графът забеляза, че Емил, който бе пребледнял при завъртането на вратата, си възвръща нормалния цвят с всяка секунда. Това бе започнало с лека руменина по бузите, когато Подофицерът прекрачи прага. Стана плътно розово, когато Подофицерът попита Какво води всички ви в кухнята...? Но когато попита „По чие искане...?“, бузите, шията и ушите на главния готвач придобиха пурпура на такова морално възмущение, че човек би се запитал дали самото наличие на въпросителен знак в кухнята му не е криминално престъпление.

— По чие искане? — попита готвачът.

Подофицерът обърна поглед от Андрей към Емил и явно се смая от преобразяването на готвача. Той сякаш се поколеба.

— По чие искане? — повтори готвачът.

Без да откъсва очи от Подофицера, Емил изведнъж посегна към своя секач.

— По чие искане!

Когато Емил направи крачка напред, вдигайки ръка високо над главата си, Подофицерът стана по-бял от рибното филе. В следващия миг вратите на кухнята се люлееха на пантите, а от Подофицера нямаше и следа.

Андрей и графът обърнаха погледи от вратата към Емил. После с разширени от смайване очи, Андрей деликатно посочи вдигнатата ръка на Емил. Защото в разгара на възмущението готвачът не бе хванал секача си, а стрък целина, чиито зелени листенца сега трепереха във въздуха. И Триумвиратът избухна в задружен смях.

В един часа сутринта конспираторите заеха местата си. На масата пред тях имаше самотна свещ, погача хляб, бутилка розе и три купи буябес^[3].

След като се спогледаха, тримата мъже загребаха от супата в унисон, но жестът на Емил беше само имитация. Защото когато Андрей и графът повдигнаха лъжиците до устата си, Емил задържа своята над купата — напрегнат да оцени израженията на своите приятели при първия вкус.

Разбирайки много добре, че го наблюдават, графът затвори очи, за да усети по-ясно впечатленията си.

Как да го опишем?

Най-напред човек усеща вкуса на бульона — тази дълго къкрила дестилация на рибешки кости, финокио и домати, с техните бодрите намеци за Прованс. После долавя фините късчета треска и саламурената жилавост на мидите, които са купени от рибаря на кея. Възхищава се на дързостта на портокалите, пристигащи от Испания, и на абсента, наливан в таверните. И всички тези различни впечатления някак си са събрани, съчетани и озарени от шафрана — тази есенция на лятното слънце, която, след като е била събрана по хълмовете на Гърция и пренесена с мулета до Атина, е плавала през Средиземно море с фелука. С други думи, от първата лъжица човек се пренася в пристанището на Марсилия — където улиците гъмжат от моряци, крадци и мадони, от слънчева светлина и лято, от всевъзможни езици и живот.

Графът отвори очи.

— *Magnifique*^[4] — каза той.

Андрей, който беше оставил лъжицата, събра елегантните си длани в беззвучен знак на почтителни аплодисменти.

Грейналият готвач се поклони на приятелите си и после се присъедини към тяхното дългоочаквано пиршество.

През следващите два часа тримата членове на Триумвирата изядоха по три купи буябес, всеки изпи по бутилка вино и всеки се

изказа откровенно на свой ред.

А за какво говореха тези стари приятели? За какво ли не! Говориха за детството си в Санкт Петербург, Минск и Лион. За първата и втората си любов. За четиригодишния син на Андрей и четиригодишното лумбаго на Емил. Говориха за миналото и несбъднатото, за мечтаното и чудесното.

Рядко буден по това време, Емил беше в безпрецедентно състояние на еуфория. Когато се разказваха младежки истории, той се смееше тъй буйно, че главата му се мяташе насам-натам, а тъгълчето на салфетката се вдигаше към очите му два пъти по-често, отколкото към устните.

Ами *pièce de resistance*^[5]? В три сутринта Андрей разправи накратко, небрежно, почти между другото, за дните си под големия купол.

— А? Какво беше това? Под какво?

— „Под големия купол“ ли каза?

Да. Или по-просто казано — в цирка.

Отгледан от овдовял баща, склонен към пиянско насилие, на шестнайсетгодишна възраст Андрей бе избягал, за да постъпи в пътуващ цирк. Заедно с тази трупа през 1913 г. дошъл в Москва, където се влюбил в една книжарка от Арбат и казал сбогом на цирка. Два месеца по-късно бил нает като сервитьор в Боярски и си останал там досега.

— Какво правеше в цирка? — попита графът.

— Акробат? — предположи Емил. — Клоун?

— Звероукротител?

— Жонглирах.

— Не може да бъде — каза Емил.

Вместо отговор салонният управител стана от масата и взе от плота три от неизползваните портокали. С плодовете в ръце застана перфектно изправен. Или по-скоро, стоеше с лек наклон, предизвикан от виното, нещо като 12:02. След кратка пауза той тласна кълбата в движение.

Честно казано, графът и Емил бяха скептични към твърдението на стария си приятел; но щом той започна, можеха само да се чудят как тъй не са се досетили досега. Защото ръцете на Андрей бяха сътворени от Бога за жонглиране. Тъй сръчно беше докосването му, че

портокалите сякаш се движеха по своя воля. Или още по-точно — движеха се като планети, управлявани от силата на гравитацията, която едновременно ги тласка напред и ги удържа да не отлетят в космоса; а Андрей, който стоеше пред тези планети, сякаш просто ги грабваше от орбитите и миг по-късно ги пускаше да следват естествения си ход.

Толкова нежно и ритмично се движеха ръцете на Андрей, че зрителят бе под постоянен риск да изпадне в хипноза. И всъщност без Емил или графът да забележи, изведнъж нов портокал се включи в слънчевата система. И тогава с рязък, изящен жест, Андрей улови всичките четири сфери и ниско се поклони.

Сега беше ред на графа и Емил да аплодират.

— Но сигурно не си жонглирал с портокали — каза Емил.

— Не — призна Андрей, докато внимателно връщаше портокалите на тезгяха. — Жонглирах с ножове.

Преди графът и Емил да изкажат съмненията си, Андрей грабна три ножа от едно чекмеджето и ги задвижи. Те вече не бяха планети. Въртяха се във въздуха като части от някаква адска машина, чийто ефект се засилваше от проблясъците, когато пламъкът на свещта се отразяваше в повърхността на остриетата. И после, точно тъй внезапно, както ножовете се бяха раздвижили, дръжките им се озоваха в ръцете на Андрей.

— А можеш ли да го направиш с четири от тези? — подкачи го графът.

Без да каже и дума, Андрей се върна към чекмеджето; но преди да бръкне вътре, Емил стана. С изражение на хлапе, очаровано от уличен магьосник, той плахо пристъпи пред тълпата и протегна секача си — това острие, което не бе докосвано от друга човешка ръка почти петнайсет години. С усет за тържествения момент, Андрей го пое с дълбок поклон. И когато той задвижи четирите ножа, Емил се облегна назад и се загледа с просълзени очи как верният му нож се премята безтегловно в пространството, усещайки, че не може да има нищо по-добро от този миг, този час, тази вселена.

В три и половина сутринта графът пое на зигзаг нагоре по стълбището, дотътри се до стаята си, хлътна през гардероба, изпразни джобовете си върху библиотечката, наля си бренди и с доволна

въздишка се гръшна на стола. А от мястото си на стената, Елена го посрещна с нежна и мъдра усмивка.

— Да, да — призна той. — Късничко е и съм малко пиян. Но в своя защита ще кажа, че беше паметен ден.

Сякаш за да докаже мнението си, графът изведнъж стана от стола и дръпна една от гънките на сакото си.

— Виждаш ли това копче? Държа да знаеш, че го заших сам.

След това се отпусна на стола си, вдигна чашата, отпи глътка бренди и се замисли.

— Тя беше напълно права, ще знаеш. Марина, искам да кажа. Абсолютно, категорично, съвършено права. — Графът въздъхна отново. После сподели със сестра си една идея.

Още откакто хората са започнали да разказват истории, обясни той, Смъртта призовава неподозиращите. В една или друга приказка тя идва тихо в града и наема стая в някой хан, или дебне в някоя уличка, или незабележимо остава на пазара. И точно когато героят намира момент на отдих от всекидневните си дела, Смъртта му идва на гости.

Дотук добре, призна графът. Но рядко се споменава фактът, че Животът е също тъй коварен като Смъртта. Той също може да носи наметало с качулка. Също може да се промъква в града, да се спотайва на уличките или да дебне зад кръчмата.

Не беше ли направил такова посещение на Мишка? Не беше ли го заварил да се крие зад книгите, не беше ли го измъкнал от библиотеката, за да го хване за ръка на уединено място с изглед към Нева?

Не беше ли намерил Андрей в Лион, за да го примами под големия купол?

Графът изпразни чашата си, стана от стола и се блъсна в библиотечката, докато посягаше за шишето бренди.

— Excusez-moi, monsieur^[6].

Графът си наля съвсем малко, само капка, не повече от една глътка, и се стовари на стола. След това с леко размахване на пръста продължи:

— Колективизирането на колективите, Елена, и разкулачването на кулаците — по всяка вероятност тия неща са доста вероятни. Дори е възможно да са възможни. Но неизбежни?

С многозначителна усмивка графът поклати глава при самото звучене на думата.

— Позволи ми да ти кажа кое е неизбежно. Неизбежно е, че Животът ще посети и Нина. Може да е прозаична колкото свети. Августин, но тя е прекалено проникателна и прекалено жизнена, за да ѝ позволи Животът да махне с ръка и да си тръгне самичка. Животът ще я преследва с такси. Ще се сблъсква с нея случайно. Ще си проправя път към нейните чувства. И за да го постигне, ще проси, ще разменя, ще заговорничи и ако е необходимо, ще прибъгва към измама. Какъв свят — въздъхна накрая графът, преди да заспи на стола.

На следващата сутрин, с леко замъглени очи и леко натежала глава, графът си сипа втора чаша кафе, настани се на стола и се приведе настрани, за да извади писмото на Мишка от сакото си.

Но то не бе там.

Графът ясно си спомняше, че предния ден бе пъхнал писмото във вътрешния си джоб, когато напускаше фойето; и то определено беше там, когато си зашиваше копчето в ателието на Марина...

Сигурно е паднало, реши той, когато си слагаше сакото върху облегалката на стола при Ана. След като си допи кафето, графът слезе до апартамент 311 — само за да завари вратата отворена, гардеробите празни и кошчетата изчистени.

Но полупрочетеното писмо на Мишка не бе паднало от сакото на графа в стаята на Ана. След като изпразни джобовете си в три и половина, когато залитна посягайки към брендито, графът бе съборил писмото в пролуката между библиотечката и стената, където беше обречено да остане.

И може би така бе по-добре.

Защото макар че графът така се трогна от горчиво-сладката разходка на Мишка по Невски проспект и неговите романтични стихове, въпросните стихове изобщо не бяха написани от Мишка. Те бяха от стихотворението, което Маяковски издекламира изправен на стола си през 1923 г. А онова, което накара Мишка да ги цитира, нямаше нищо общо с деня, когато Катерина за пръв път хвана ръката му. Причина за цитата, а всъщност и за самото написване на писмото, бе фактът, че на четиринайсети април Владимир Маяковски,

заслужилият поет на революцията, се беше застрелял в сърцето с револвер.

[1] Да, този малък сив човек зад малкото сиво бюро бе натоварен не само със записването на информацията, която събираха сервитьорките, но и да осигурява охотното им участие, като им напомня за дълга към родината и колко лесно би било да си загубят работата, а при необходимост като прави и някои по-зловещи намеци. Но нека не осъждаме човека прибързано.

Защото той никога не е бил в бар Шаляпин. Нито е вечерял в Боярски. На него му е отреден невзрачен живот — живот, в който всички вълнения са на една ръка разстояние и всички усещания са от втора ръка. За него няма блеене на тропнети, няма звън на чаши, няма погледи към коленете на млади жени. Също като асистент на велик учен, неговата съдба е просто да записва данните и след това да препраща резюме на своите началници без разкрасяване или допълване.

Нека сме справедливи — той не жалеше сили в това начинание и дори се славеше в своя отдел като истинско чудо. Защото никой в Москва не можеше да напише отчет с такова унило съвършенство. Разполагайки с ограничени указания, той бе усъвършенствал изкуството да се удържа от предположения, да се откаже от остроумия, да ограничи употребата на метафори, сходства и аналогии — на практика да използва всеки мускул на поетичната сдържаност. Всъщност ако репортерите, чието слово усърдно презаписваше, можеха само да видят неговите творби, щяха да свалят шапки, да сведат глави и да го признаят за майстор на обективността. ↑

[2] Чудо на чудесата (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Вид изтънчена френска рибена супа. — Б.пр. ↑

[4] Великолепно (фр.). — Б.пр. ↑

[5] Коронният номер (фр.). — Б.пр. ↑

[6] Извинявайте, господине (фр.). — Б.пр. ↑

ДОПЪЛНЕНИЕ

Сутринта на два̀сет и втори юни, докато графът ровеше из джобовете си за писмото на Мишка, Нина Куликова и нейните трима съюзници се качваха на влак, потеглящ на изток към Иваново, изпълнени с енергия, възбуда и ясно чувство за цел.

От началото на първия петилетен план през 1928 г. десетки хиляди техни другари в градските центрове работеха неуморно за изграждане на електроцентрали, стоманолеярни и заводи за тежко машиностроене. Докато се разгръщаше това историческо усилие, беше изключително важно зърнопроизводителните области на страната да изпълнят своята роля — да задоволят увеличеното търсене на хляб в градовете чрез скокове в селскостопанското производство.

Но за да се подготви пътят за това амбициозно усилие, бе сметнато за необходимо да се изселят един милион кулаци — тези използвачи и врагове на общото добруване, които същевременно бяха и най-способните земеделци в областите. Останалите селяни, които посрещаха нововъведенията в земеделието с негодувание и подозрение, се оказаха враждебни дори и на най-малките опити за нововъведения. Тракторите, които трябваше на цели флотилии да нахлуят в новата ера, в крайна сметка все не достигаха. Тези трудности бяха задълбочени от неблагоприятното време, довело до срив на земеделските реколти. Но поради повелята да се изхранят градовете, катастрофалният спад на реколтата бе компенсиран с увеличени наряди и реквизиции, извършвани под дулата на пушките.

През 1932 г. комбинацията от тези неумолими сили щеше да доведе до масови бедствия за земеделските области на стара Русия и гладна смърт за милиони селяни в Украйна.^[1]

Но, както отбелязахме, всичко това все още предстоеше. И когато влакът на Нина накрая пристигна в далечните краища на Иваново, където нивите с млада пшеница, разлюляна от вятъра, се простираха докъдето стига окото, тя бе почти зашеметена от красотата на пейзажа и от чувството, че животът ѝ току-що е започнал.

[1] Макар че мнозина от младите верноподаници (като Нина), които се присъединиха към ударниците по селата, в провинцията щяха да почувстват вярата си в партията разклатена от онова, на което станаха свидетели, тази гледка на сътворено от човека бедствие бе спестена на по-голямата част от Русия, а всъщност и на целия свят. Защото също както на селяните от провинцията бе забранено да влизат в градовете, така и на журналистите от градовете бе забранено да влизат в провинцията; доставката на лична поща бе прекратена, а прозорците на пътническите влакове замазани. Всъщност толкова успешна беше кампанията за укриване на кризата, че когато все пак изтече вест за милионите гладувачи в Украйна, Уолтър Дюранти, водещият кореспондент на „Ню Йорк Таймс“ в Русия (и един от веселящите в бар Шаляпин) щеше да съобщи, че тези слухове за глад са грубо преувеличени и вероятно са измислени от антисъветската пропаганда. Така светът щеше да свие рамене. И докато престъплението се разрастваше, Дюранти щеше да спечели наградата „Пулицър“. ↑

1938 ПРИСТИГАНЕ

Нека приемем, че началото на трийсетте години в Русия беше немилостиво.

Освен масовата смъртност в провинцията, гладът от 1932 година в крайна сметка доведе до миграция на селяни към градовете, която от своя страна доведе до пренаселени жилища, недостиг на основни стоки и дори хулиганство. Същевременно най-преданите работници в градските центрове изнемогваха под товара на седемдневната работна седмица; художниците се сблъскаха с по-строги ограничения какво могат или не могат да си представят; църквите бяха затворени, превърнати в складове или разрушени; а когато героят от революцията Сергей Киров беше убит, нацията бе очистена от редица политически ненадеждни елементи.

Но ето че на седемнайсети ноември 1935 г., на Първата всесъюзна конференция на стахановците, самият Сталин заяви: Животът стана по-хубав, другари. Животът стана по-весел...

Да, по принцип една такава забележка, паднала от устните на държавник, не заслужава друго, освен да бъде пометена заедно с праха и боклука от пода. Но когато тя падна от устните на Сосо, хората имаха основателна причина да ѝ повярват. Защото именно чрез вторични забележки във вторични изказвания Генералният секретар на Централния комитет на Комунистическата партия често подсказваше за промените в мисленето си.

Всъщност няколко дни преди тази реч Сосо бе видял в „Хералд Трибюн“ снимка на три здрави, млади большевишки момичета пред фабричната порта — облечени с басмените рокли и забрадки, каквито отдавна харесваше партията. Обикновено такава картина би сгряла сърцето му. Но в контекста на западната преса тя подсказа на Секретаря на секретарите, че това просто облекло може да намекне на света, че след осемнайсет години комунизъм руските момичета все още живеят като селянки. Така съдбоносните изречения бяха вмъкнати в речта — и посоката на страната рязко се промени.

Защото след като прочетоха в „Правда“, че животът е станал по-хубав, внимателните апаратчици разбраха, че е достигната повратна точка — че при неповторимия успех на Революцията е дошло време Партията не само да прокламира, но и да насърчи малко повече блясък, малко повече лукс, малко повече смях. Само за няколко седмици коледната елха и циганската музика, отдавна пратени в изгнание, бяха сърдечно приветствани у дома; Полина Молотова, съпруга на външния министър, бе натоварена със създаването на първите съветски парфюми; фабриката „Нова заря“ (с помощта на някои вносни машини) бе натоварена да произвежда по десет хиляди бутилки шампанско на ден; членове на Политбюро заменяха военните си униформи с костюми по поръчка; а онези трудолюбиви момичета, излизащи от заводите, сега биваха насърчавани да не изглеждат като селянки, а като момичетата по Шанз-Елизе.^[1]

И така, почти като онзи от Сътворение, който казвал: Да бъде това, или Да бъде онова, и наистина се появявало това или онова, когато Сосо каза Животът стана по-хубав, другари, животът — наистина — стана по-хубав!

Ето пример: точно в този момент две млади дами се разхождат по Кузнецки мост, облечени в пъстри рокли, стегнати в кръста и стигащи до средата на пресеца. Едната дори носи жълта шапка с извита периферия, която се спуска съблазнително пред две очи с дълги мигли. Докато под нозете им громоли чисто новото метро, те спират пред три от големите витрини на ЦУМ, Централния универсален магазин, които представят съответно пирамида от шапки, пирамида от часовници и пирамида от обувки с високи токчета.

Вярно, момичетата все още живеят в претъпкани квартири и перат хубавите си рокли в обикновени мивки, но гледат ли през витрините на магазина с негодувание? Ни най-малко. Със завист може би, или със смаяни очи, но не и с негодувание. Защото вратите на ЦУМ вече не са затворени за тях. След дълга служба на чужденци и високопоставени партийни служители, магазинът беше отворен за гражданите през 1936 г. — стига да могат да платят на касиера в чуждестранна валута, сребро или злато. Всъщност, на по-долния етаж на ЦУМ има добре обзаведена служба, където дискретен господин ще ви даде бонове за покупки срещу половината стойност на бабините ви скъпоценности.

Виждате ли? Животът е по-весел.

Така че, като се възхищават на съдържанието на витрините и си представят деня, когато и те може да имат апартамент с гардероби, в които да прибират своите шапки, часовници и обувки, нашите две чаровници продължават разходката си, бърбейки за двамата млади връзкари, с които отиват да се срещнат за вечеря.

На Театралний проезд изчакват на бордюра за пролука в потока автомобили. След това притичват през улицата, влизат в хотел Метропол и докато минават покрай портиерското бюро на път към Пиацата, един достолепен мъж с леко прошарена коса ги оглежда с възхищение...

— Ах, краят на пролетта — отбеляза графът на Василий (който сортираше вечерните резервации). — Ако съдя по полите на тия млади дами, бих се обзаложил, че на Тверская трябва да е над 20°, макар че е седем часа вечерта. След още няколко дни момчетата ще крадат цветя от Александровската градина, а Емил ще разсипва грах по чиниите...

— Без съмнение — каза портиерът с тона на библиотекар, разговарящ с мастит учен.

Всъщност по-рано този ден в кухнята пристигнаха първите ягоди за сезона и Емил тайничко бе отделил една шепа на графа за закуската му на другата сутрин.

— Безспорно — заключи графът — лятото вече е на прага и идните дни със сигурност ще са дълги и безгрижни...

— Александър Илич.

Чувайки неочаквано собственото си име графът се обърна, за да открие точно зад себе си друга млада дама, макар че тази бе с панталони. Висока метър и шейсет и пет, тя имаше руса коса, светлосини очи и рядко чувство на самообладание.

— Нина! — възкликна той. — Каква гледка за многострадалните ми очи. Не сме се чували цяла вечност. Кога се върна в Москва?

— Може ли да си поговорим за малко?

— Разбира се...

Усещайки, че нещо лично трябва да е предизвикало посещението, графът последва Нина на няколко крачки от бюрото на портиера.

— Съпругът ми... — започна тя.

— Съпругът ти — вметна графът. — Ти си се омъжила!

— Да — каза тя. — С Лео сме женени от шест години. Работихме заедно в Иваново...

— А, помня го!

Раздразнена от прекъсването на графа, Нина поклати глава.

— Не сте се срещали.

— Напълно си права. Не сме се срещали истински; но той беше с теб тук в хотела точно преди да заминете.

Графът не можа да се удържи от усмивка, като си припомни красивия комсомолски водач, който беше отпратил другите, за да изчака сам Нина.

За момент Нина се опита да си спомни това посещение със съпруга си в Метропол; но след това махна с ръка, сякаш да каже, че няма никакво значение дали са били в хотела преди толкова много години.

— Моля ви, Александър Илич. Нямам много време. Преди две седмици бяхме поканени от Иваново да участваме в конференция за бъдещето на земеделското планиране. На първия ден от срещите Лео бе арестуван. След известни усилия го проследих до Лубянка, но не ми дадоха да го видя. Естествено, почнах да се страхувам от най-лошото. Но вчера получих вест, че е осъден на пет години поправителен труд. Довечера ще го качат на влак за Севвостлаг. Аз ще го последвам там. Трябва ми някой да се погрижи за София, докато се настаня.

— София?

Графът проследи погледа на Нина през фоайето до мястото, където едно пет-шестгодишно момиченце с черна коса и кожа като слонова кост седеше на висок стол и краката му се поклащаха на десетина сантиметра от пода.

— Не мога сега да я взема с мен, защото ще трябва да си намеря работа и къде да живея. Може да отнеме месец или два. Но след като се установя, ще се върна за нея.

Нина изложи тези събития, както човек докладва поредица от научни резултати — последователност от факти, които обосновават страха и възмущението ни също като законите на гравитацията или движението. Но графът вече не можеше да сдържа потресението си, макар и само заради скоростта, с която се сипеха подробностите: съпруг, дъщеря, арест, Лубянка, поправителен труд...

Тълкувайки изражението на графа като знак за колебание, Нина — тази толкова самонадеяна душа — стисна ръката на графа.

— Нямам към кой друг да се обърна, Александър. — И след кратко мълчание добави: — Моля ви.

Заедно тръгнаха през фойето към това дете на пет или шест години с черна коса, бяла кожа и тъмносини очи. Ако се бе запознал със София при други обстоятелства, графът навярно би забелязал с прикрито веселие знаците за безкомпромисната практичност на Нина — че София носеше обикновени дрехи; че косата ѝ беше подстригана почти по момчешки; и че парцалената кукла, която прегръщаше, дори нямаше рокля.

Нина коленичи, за да гледа дъщеря си в очите. Сложи ръка на коляното на София и заговори с тенор, който графът никога не бе чувал преди. Това бе тенорът на нежността.

— Соня, това е твоят чичо Саша, за когото съм ти разправяла толкова много.

— Онзи, дето ти подарил хубавия бинокъл?

— Да — каза Нина с усмивка. — Същият.

— Здравей, София — каза графът.

След това Нина обясни, че докато мама отива да подготви новия им дом, София ще остане за няколко седмици в този прекрасен хотел. Каза ѝ, че докато мама не се завърне, тя трябва да бъде силна, да уважава и да слуша чичо си.

— И после ще идем с дългото влакче при татко — каза момиченцето.

— Точно така, миличка. Тогава ще идем с дългото влакче при татко.

София правеше всичко възможно, за да бъде твърда като майка си; но все още не притежаваше нейната власт над чувствата си. И макар че не спореше, не умоляваше и не проявяваше отчаяние, когато кимна в знак, че разбира, по бузите ѝ потекоха сълзи.

Нина избърса с палец сълзите ѝ от едната страна, докато София ги избърса с юмруче от другата. Нина продължи да гледа София в очите, докато не се увери, че сълзите са спрели. След това кимна, целуна дъщеря си по челото и отведе графа на няколко метра встрани.

— Ето — каза тя и му подаде брезентова торба с ремъци за раменете, каквито носят войниците. — Това са нейните вещи. А вие

навярно трябва да вземете и това. — Подаде му малка снимка без рамка. — Може би е по-добре да я задържите у себе си. Не знам. Ще трябва сам да решите.

Нина отново сграбчи ръката на графа; после тръгна през фоайето с крачката на човек, който се надява да не му остане време за колебания.

Графът я видя как излезе от хотела и се отправи през Театралния площад точно както преди осем години. Когато тя изчезна, той сведе очи към фотографията в ръката си. Беше снимка на Нина и нейния съпруг, бащата на София. По лицето на Нина разбра, че снимката е правена преди няколко години. Разбра още, че е бил прав само наполовина. Защото, макар наистина да беше видял съпруга ѝ преди толкова години във фоайето на Метропол, Нина не се бе омъжила за красивия водач — беше се омъжила за невзрачния младеж с моряшката шапка, който толкова бързаше да ѝ донесе якето.

Целият този разговор — откакто Нина изрече името на графа до излизането ѝ през вратите на хотела — бе траял по-малко от петнайсет минути. Така графът разполагаше едва ли не само с миг, за да обмисли същността на ангажимента, който го молеха да поеме.

Вярно, беше само за месец или два. Нямахше да отговаря за образованието на момичето, за неговото морално или религиозно възпитание. Но здравето и удобствата? Той щеше да бъде отговорен за тях, дори ако му се налагаше да се грижи за нея само една нощ. Какво щеше да яде? Къде да спи? И ако днес вечерта му беше свободна, какво щеше да прави с нея на другата вечер, когато трябваше да облече бялото сако на Боярски?

Но нека си представим, че преди да се ангажира, графът бе имал времето да погледне проблема в пълния му обхват, да обмисли всяко предизвикателство и препятствие, да осъзнае собствената си липса на опит, да признае, че по всяка вероятност той е най-неподходящият, най-неподготвеният и най-неуместният човек в Москва, за да се грижи за дете. Ако бе имал времето и присъствието на духа, за да прецени всичко това, щеше ли да отхвърли молбата на Нина?

Дори не би се опитал да я разубеди.

Как би могъл?

Това беше същата жена, която още като дете бе прекосила Пиацата без колебание, за да стане негова приятелка; която му бе

показала тайните кътчета на хотела и го дари в буквалния смисъл на думата с ключа към неговите загадки. Когато такъв приятел те търси за помощ — особено ако не му е присъщо да моли в тежък час, — тогава има само един приемлив отговор.

Графът пхна снимката в джоба си. Стегна се. После се завъртя и откри, че новата му възпитаничка го гледа отдолу нагоре.

— Е, София. Гладна ли си? Искаш ли нещо за ядене?

Тя поклати глава.

— Тогава хайде да се качим горе и да се настаним.

Графът помогна на София да слезе от стола и я поведе през фойайето. Но когато се канеше да стъпи на стълбището, той я забеляза да гледа как вратите на асансьора се отварят и отвътре излизат двама от гостите на хотела.

— Возила ли си се някога на асансьор? — попита той.

Стискайки куклата си за шията, София отново поклати глава.

— В такъв случай...

Като задържа вратите отворени, графът кимна на София да влезе. С изражение на предпазливо любопитство тя пристъпи в кабината, направи място на графа и след това се загледа как вратите плавно се затварят.

С театрален жест и команда „Presto!“ графът натисна бутона за петия етаж. Асансьорът трепна и потегли. София се стегна; после се наведе малко надясно, за да може да гледа как етажите минават зад решетката.

— Voila — каза графът, когато малко по-късно стигнаха до целта.

След като отведе София по коридора до витото стълбище, графът отново ѝ кимна да продължи. Но тя само погледна нагоре към тесните криволичещи стъпала, завъртя се към него и протегна високо ръце в международния символ Вдигни ме.

— Хмм — каза графът. После, въпреки възрастта си, я взе на ръце.

Тя се прозя.

Щом влезе в стаята, графът сложи София да седне на леглото, остави раницата върху бюрото на великия княз и след това ѝ каза, че ще се върне веднага. Тръгна по коридора и взе от сандъка си зимното одеяло. Планът му беше да ѝ направи малко легло на пода до него и да

й услуги с една от възглавниците си. Само трябваше да внимава да не я настъпи, ако се събуди през нощта.

Но нямаше защо да се притеснява, че ще настъпи София. Защото когато се върна в стаята с одеялото, тя вече се беше пъхнала под завивките и спеше.

[1] Вярно е, че тепърва предстоеше още една чистка, но тя щеше да бъде насочена към висши партийни служители и членове на тайната полиция. Всъщност Генрих Ягода, страховитият ръководител на НКВД, щеше да си получи заслуженото. Обвинен в измяна, заговор и контрабанда на диаманти, Ягода щеше да бъде съден публично в Двореца на Съюзите — точно срещу хотел Метропол, — намерен за виновен и незабавно разстрелян. Тъй че това също щеше да бъде сметнато от мнозина за предвестник на по-светли дни... ↑

НАГАЖДАНЕ

Никога звън на камбана не е бил тъй желан. Нито в Москва. Нито в Европа. Нито където и да било по света. Когато французинът Карпентие застана срещу американеца Демпси, той едва ли бе почувствал по-силно облекчение, чувайки дрънченето за края на третия рунд, отколкото графът, след като чу собствения си часовник да бие дванайсет. Нито пък гражданите на Прага, след като чули църковните камбани, които възвестявали края на обсадата им от Фридрих Велики.

Какво имаше в това дете, та караше един възрастен мъж да брои тъй внимателно минутите до обяд? Глупости ли дрънкаше непрестанно? Кикотеше ли се до припадък? Избухваше ли в сълзи или изпадаше в истерия при най-малката провокация?

Напротив. Беше тиха.

Обезпокоително тиха.

След като се събуди, тя стана, облече се и си оправи леглото, без да каже нито дума. Когато графът поднесе закуска, тя загриза бисквитите си като монах, дал обет за мълчание. После тихичко отмести чинията, изкатери се на графския стол до бюрото, седна върху ръцете си и го загледа мълчаливо. И с какъв поглед само! С тия ириси, тъмни и страховити като океанската бездна, той определено беше изнервящ. Без срамежливост или нетърпение, сякаш простичко казваше: А сега какво, чичо Александър?

Да, какво сега? Защото след като си оправиха леглата и изгризаха бисквитите, двамата имаха пред себе си целия ден. 16 часа. 960 минути. 57,600 секунди!

Безспорно идеята беше стряскаща.

Но нима Александър Ростов не беше врял и кипял майстор на разговорите? На сватби и именни дни от Москва до Санкт Петербург неминуемо го настаняваха до най-нежеланите гости. Благочестивите лели и помпозните чичовци. Безрадостните, язвителните и срамежливите. Защо? Понеже можеха да разчитат, че Александър

Ростов ще увлече сътрапезниците си в оживен разговор, независимо от техния нрав.

Ако му се бе случило да седи до София на вечеря, или пък в купето на влак, пътуващ някъде из страната, какво би направил? Естествено, би попитал за живота ѝ: Откъде си, приятелко? Иваново, казваш. Никога не съм бил там, но отдавна искам да отида. Кой е най-добрият сезон за посещение? И какво трябва да види човек, докато е там?

— Е, кажи ми... — започна графът с усмивка, а София широко разтвори очи.

Но точно когато думите напуснаха устните му, графът се разколеба. Защото определено не беше седнал до София на вечеря или в железопътно купе. Тя беше дете, изтръгнато без обяснения от дома си. Да я разпитва за забележителностите и сезоните на Иваново или ежедневието с родителите ѝ почти сигурно щеше да събуди множество тъжни асоциации, пораждащи чувства на копнеж и загуба.

— Е, кажи ми... — повтори той, усещайки първите пристъпи на главозамайване, докато очите ѝ се отваряха все по-широко. Но точно навреме му дойде вдъхновение: — Как се казва куклата ти?

Сигурна крачка, помисли си графът с мислено потупване по рамото.

— Куклата няма име.

— Как така? Няма име? Но куклата ти със сигурност трябва да има име.

София се втренчи в графа за миг, после наклони глава като гарван.

— Защо?

— Защо? — повтори графът. — Ами за да разговаряме с нея. За да можем да я каним на чай; да я викаме от другия край на стаята; да я обсъждаме в разговор, когато отсъства; и да я споменавам в молитвите си. Тоест по всички причини, поради които и ти имаш полза от името си.

Докато София обмисляше това, графът се наведе напред, готов да развие темата до най-малки подробности. Но момиченцето кимна веднъж и рече:

— Ще я наричам Куки.

После погледна графа с големите си сини очи, сякаш за да каже: Е, след като това е решено, какво следва?

Графът се облегна назад и започна да рови из обширния си каталог от небрежни въпроси, отхвърляйки един след друг. Но за късмет забеляза, че погледът на София почти потайно се е насочил към нещо зад него.

Графът дискретно погледна назад.

Абаносовият слон, разбра той с усмивка. Отглеждано през целия си живот в земеделска провинция, детето вероятно не си бе и представяло, че съществува такова животно. Що за фантастичен звяр е това? — сигурно се чудеше тя. Бозайник ли е или влечуго? Факт или приказка?

— Виждала ли си някога такова нещо? — попита графът с усмивка и посочи назад.

— Слон? — попита тя. — Или лампа?

Графът се закашля.

— Имах предвид слон.

— Само в книгите — призна тя малко тъжно.

— А. Добре. Това е великолепно животно. Чудо на творението.

След като бе разпалил интереса на София, графът започна да описва животното, придружавайки всяка от неговите характеристики с илюстративен замах на ръцете.

— Родом от Черния континент, зрелият екземпляр може тежи над четири тона и половина. Краката му са дебели като дървесни стволоче и се къпе, като набира вода в хобота си и я пръска във въздуха...

— Значи сте го виждали? — прекъсна го развълнувано тя. — На Черния континент?

Графът се завъртя притеснено.

— Не точно на Черния континент...

— Тогава къде?

— В разни книги...

— О — каза София, затваряйки темата с ефективността на гилотина.

...

...

Графът се замисли за момент какво друго чудо може да завладее въображението ѝ, но да го е виждал лично.

— Искаш ли да чуеш история за принцеса? — предложи той.

София бързо надигна глава.

— Епохата на аристократите отстъпи място на епохата на обикновения човек — съобщи тя с гордостта на човек, който правилно е изрецитирал таблицата за умножение. — Това е исторически неизбежно.

— Да — съгласи се графът. — Така ми казаха.

...

— Харесваш ли картинки? — попита той, като вдигна илюстрирания пътеводител за Лувъра, който бе взел назаем от мазето. — Тия тук ще ти стигнат за цял живот. Докато се измия, защо не се разровиш из тях?

София се поразмърда, за да остави Куки настрана и прие книгата с готовност и решителност.

Оттегляйки се на сигурно място в тоалетната, графът съблече ризата, изми се до кръста, насапуниса си бузите и през цялото време мърмореше главната гатанка за деня:

— Тя е не повече от петнайсет кила; няма и метър на ръст; торбата с цялото ѝ имущество може да се помести в едно чекмедже; рядко продумва, ако не я заговорят; а сърцето ѝ бие тихо като на птичка. Тогава как заема толкова място?!

През годините графът бе свикнал да смята стаите си за предостатъчни. Сутрин те спокойно му позволяваха двайсет клякания и двайсет протягания, приятна закуска и четене на роман върху наклонен стол. Вечер след работа пораждаха полети на фантазията, спомени от пътешествия и размисли над историята, увенчани с добър сън. Ала по някакъв странен начин тази малка посетителка с брезентова торба и парцалена кукла бе променила всяко измерение на стаята. Едновременно бе изместила тавана надолу, пода нагоре, а стените навътре, така че накъдето и да помръднеш графът, тя вече беше там. Когато след неспокойния сън на пода понечи да си направи сутрешната гимнастика, тя стоеше на мястото за упражнения. На закуска изяде повече ягоди, отколкото ѝ се полагаха; после, когато графът се канеше да натопи втората си бисквита във втората чаша кафе, тя я загледа с такъв копнеж, че той нямаше друг избор, освен да попита дали я иска. А когато най-сетне беше готов да се облегне назад

в стола си с книга в ръката, тя вече седеше там и го гледаше настоятелно.

Но след като се засече, че енергично размахва четката за бръснене срещу собственото си отражение, графът рязко спря.

Мили Боже, помисли си той. Възможно ли е?

Вече?

На четирийсет и осем години?

— Александър Ростов, възможно ли е да си закостенял в навиците си?

На младини графът никога не би се притеснил от друго човешко същество. Той търсеше приятна компания още щом се събуждаше.

Когато четеше на стола си, не смяташе никое прекъсване за безпокойство. Всъщност дори предпочиташе да чете с малко шум в далечината. Например виковете на улични търговци; гамите на пиано в съседния апартамент; или най-хубавото от всичко — стъпки по стълбището; стъпки, които бързо изкачват два етажа, после внезапно спират, раздава се думкане по вратата му и задъхано обяснение, че двама приятели и карета с четворка коне чакат долу на улицата. (В края на краищата нали затова книгите имат номерирани страници? За да ги намираме по-лесно след някое наложително прекъсване.)

Що се отнася до вещите, той не даваше пет пари за тях. Пръв беше готов да послужи на познат с книга или чадър (без значение, че откакто свят светува никой познат не е върнал книга или чадър).

Ами рутината? Някога се гордееше, че никога няма да има такава. Един ден закусваше в десет сутринта, на другия в два следобед. В любимите си ресторанти никога не поръчваше едно и също ястие два пъти за сезона. Вместо това пътешестваше из менютата им както господин Ливингстън е бродил из Африка и Магелан из седемте морета.

Не, на двайсет и две години граф Александър Ростов не можеше да бъде притеснен, прекъснат или обезпокоен. Защото всяка неочаквана поява, забележка или обрат на събитията се приветстваше като взрив на фойерверки в лятно небе — като нещо, на което трябва да се чудиш и възхищаваш.

Но очевидно вече не беше така...

Неочакваното пристигане на петнайсеткилограмовата пратка бе смъкнало завесата от очите му. Без дори да забележи — без негово

съгласие, участие или разрешение — рутината се бе утвърдила в ежедневието му. Явно вече закусваше в определен час. Явно трябваше да си пие кафето и да похапва бисквити без прекъсване. Трябваше да чете на определен стол, наклонен под определен ъгъл, без да го разсейва друго, освен потропването на гълъба. Трябваше да избърсне първо дясната си буза, после лявата и чак тогава да премине към долната част на брадичката.

За тази цел сега графът отметна глава и вдигна бръснача, но промяната на зрителния ъгъл му разкри две бездънни очи, които се взираха в него от отражението в огледалото.

— Божичко!

— Разгледах картинките — каза тя.

— Кои?

— Всичките.

— Всичките! — Този път се разшириха очите на графа. — Е, това е чудесно, нали?

— Мисля, че това е за теб — каза тя и му подаде малък плик.

— Откъде го взе?

— Беше пъхнато под вратата ти...

Като взе плика в ръка, графът разбра, че е празен; но вместо адреса, отпред бе изписан с върбов почерк въпросът: Три следобед?

— А, да — каза графът и го пъхна в джоба си. — По работа е, нищо особено.

После благодари на София по начин, подсказващ, че сега може да се оттегли.

Тя отговори: „Моля“ по начин, подсказващ, че няма намерение да ходи никъде.

Ето защо още щом часовникът почна да бие дванайсет, графът скочи от леглото и плесна с ръце.

— Добре — каза той. — Какво ще речеш за обяд? Сигурно си прегладняла. Мисля, че Пиацата определено ще ти се стори възхитителна. Тя не е просто ресторант, създадена е, за да бъде продължение на града — на неговите градини, пазари и улици.

Но докато продължаваше да описва предимствата на Пиацата, графът забеляза, че София гледа часовника на баща му с изненадано изражение. А когато прекрачиха прага, за да слязат долу, тя отново

погледна назад и се поколеба — сякаш се канеше да попита как едно толкова деликатно устройство може да издава тъй прекрасен звук.

Е, помисли си графът, като посегна да затвори вратата, ако иска да узнае тайните на музикалния часовник, беше попаднала на точното място. Защото той не само знаеше доста неща за часовникарското дело, но и абсолютно всичко, което можеше да се знае за този конкретен...

— Чичо Александър — изрече София с нежния тон на човек, който трябва да съобщи печална вест. — Боя се, че часовникът ти е счупен.

Изненадан, графът пусна дръжката на вратата.

— Счупен? Не, не, уверявам те, София, моят часовник идеално отмерва времето. Всъщност създаден е от занаятчий, известни по цял свят със стремежа си към точност.

— Не е счупено отмерването на времето — обясни тя. — Камбанките са развалени.

— Но нали току-що звъняха прекрасно.

— Да. Звъняха по пладне. Но не звъняха в девет, десет и единайсет.

— А — усмихна се графът. — В друг случай щеше да бъдеш напълно права, скъпа. Но разбираш ли, този часовник бие само два пъти в денонощието. Така го е поръчал баща ми преди много години.

— Но защо?

— Защо наистина, приятелко, защо? Знаеш ли какво. Нека да се оттеглим в Пиацата, където — след като дадем поръчката и се настаним удобно — ще проучим всяко „защо“ и „как“ за часовника на баща ми. Защото за удоволствието от един цивилизован обяд няма нищо по-важно от хубава тема за разговор.

В 12:10 Пиацата още не гъмжеше от народ; но навярно така бе по-добре, тъй като графът и София получиха отлична маса и незабавното внимание на Мартин — способен нов сервитьор, който дръпна стола на София с възхитително чувство за учтивост.

— Моя племенница — обясни графът, докато София оглеждаше смаяно залата.

— И аз си имам една шестгодишна — отвърна Мартин с усмивка. — Ще ви изчакам.

Вярно, София не беше толкова изостанала, че да не знае за слоновете, но никога не бе виждала нещо подобно на Пиацата. Изумяваха я не само мащабите и елегантността на залата, но и всеки от отделните елементи, които сякаш преобръщаха здравия разум с главата надолу: таван от стъкло. Тропическа градина на закрито. Фонтан по средата на залата!

Когато завърши проучването си на парадоксите на Пиацата, София сякаш инстинктивно разбра, че подобна обстановка заслужава повишен стандарт на поведение. Защото изведнъж взе куклата си от масата и я сложи на празния стол отдясно; когато графът извади салфетката изпод приборите, за да я постави в скута си, София последва примера му, като много внимаваше да не звънне с вилицата и ножа; а когато, след като дадоха поръчката си на Мартин, графът каза: Много благодаря, добри ми човече, София повтори репликата дума по дума. После погледна графа с очакване.

— А сега? — попита тя.

— Какво сега, скъпа?

— Сега ли ще ми разкажеш за часовника?

— О, да. Точно така.

Но откъде да започне?

Естествено, от началото.

Музикалният часовник, обясни графът, беше поръчан от баща му на достопочтената фирма Бреге. След като отворила работилница в Париж през 1775 г., фамилията Бреге бързо се прочула по света не само заради прецизността на своите хронометри (тоест точността на часовниците им), но и заради изисканите средства, с които часовниците им сигнализирали за отминалото време. Имали часовници, които свирели няколко такта от Моцарт на всеки час. Имали часовници, които биели не само на кръгъл час, но и на половинките и четвъртинките. Имали часовници, които показвали фазите на луната, смяната на сезоните и цикъла на приливите. Но когато бащата на графа посетил работилницата им през 1882 г., той поставил пред фирмата много различно предизвикателство: часовник, който бие само два пъти на ден.

— Защо го е направил? — попита графът (изпреварвайки неизбежния въпрос на младата си слушателка).

Много просто, бащата на графа вярваше, че човек трябва да е близо до живота, но не прекалено близо до часовника. Последовател както на стоиците, така и на Монтен, той вярваше, че нашият Създател е определил сутрешните часове за труд. Тоест ако човек се събуди не по-късно от шест, закуси леко и после се захване с труд без прекъсване, до пладне би трябвало да е отметнал цялата работа за деня.

Така, според баща му, сигналът в дванайсет беше момент на равносметка. Когато камбанките звънат по пладне, усърдният мъж може да се гордее, че е използвал утрото както трябва и да седне на обяд с чиста съвест. Но когато сигналът звучи за лекомисления човек — човек, който е пропилял утрото си в леглото, или на закуска с три вестника, или в празни приказки във всекидневната, — той няма друг избор, освен да помоли своя Господ за прошка.

Според бащата на графа следобед човек трябваше да внимава да не живее според часовника в джобчето на жилетката си — да не отмята минутите, като че ли събитията от живота му са железопътни гари. Напротив, след като преди обяд е бил уместно трудолюбив, трябва да прекара следобеда си в разумна свобода. Тоест да се разхожда под върбите, да четете вечните автори, да разговаря с приятел под перголата, или да размишлява пред огнището — да се занимава с онези усилия, които нямат определен час и сами налагат своето начало и край.

А вторият звън?

Бащата на графа беше на мнение, че човек не бива никога да го чува. Ако е изживял деня си добре — в служба на трудолюбието, свободата и Бога, — би трябвало да е заспал много преди дванайсет. Така че вторият звън на часовника трябваше да е най-строг упрек. Какво правиш? — трябваше да казва той. — Дотолкова ли прахоса дневната светлина, та трябва да дириш какво да правиш по тъмно?

— Телешкото ви.

— А. Благодаря, Мартин.

Както бе редно, Мартин постави първото блюдо пред София, а второто пред графа. После остана малко по-близо до масата, отколкото бе необходимо.

— Благодаря — каза графът отново с любезен знак, че е свободен. Но когато графът пое приборите и започна да разказва на София как той и сестра му седяха до часовника в последната нощ на декември и го чакаха да обяви Нова година, Мартин пристъпи дори още по-близо.

— Да? — попита графът малко раздражено.

Мартин се поколеба.

— Дали... да нарежа месото на младата дама?

Графът погледна през масата към София, която с вилица в ръка зяпаше чинията си.

Mon Dieu, помисли си графът.

— Няма нужда, приятелю. Аз ще се погрижа.

Когато Мартин се оттегли с поклон, графът заобиколи масата и с няколко бързи движения нарязва месото на осем парчета. После понечи да остави приборите, но се поколеба и нарязва осемте парчета на шестнайсет. Докато се върне на мястото си, тя вече беше изяла четири.

След като възстанови енергията си чрез подхранване, София отприщи нов порой от въпроси. Защо е по-добре да общуваш с работата сутрин, а с природата следобед? Защо човек ще чете три вестника? Защо трябва да се разхожда под върбите, а не под други дървета? И какво е пергола? Което на свой ред доведе до допълнителни питання относно „Спокоен час“, графинята и Елена.

По принцип графът обикновено смяташе изобилието от въпросителни за неуместно. Оставени сами на себе си, думите кой, какво, защо, кога и къде не спомагат за разговора. Но когато започна да отговаря на неспирните въпроси на София, като начерта с вилица върху покривката схемата на имението, обрисова личностите на семейните членове и спомена за някои традиции, той забеляза, че София е изцяло, абсолютно и напълно увлечена. Онова, което не успяха да постигнат слоновете и принцесите, явно го постигна животът в „Спокоен час“. И неусетно телешкото ѝ беше изчезнало.

Когато чиниите бяха отнесени, Мартин отново се появи да попита дали ще желаят десерт. Графът погледна София с усмивка, предполагайки, че няма да изпусне такава възможност. Но тя прехапа долната си устна и поклати глава.

— Сигурна ли си? — попита графът. — Сладолед? Бисквитки? Парче торта?

Но тя само се поразмърда на стола и отново поклати глава.

Виж го ти новото поколение, помисли си графът и сви рамене, връщайки десертното меню на Мартин.

— Очевидно сме готови.

Мартин прие менюто, но пак се забави. След това леко се завъртя с гръб към масата и се приведе с явното намерение да прошепне нещо в ухото на графа.

За Бога, помисли си графът. Сега пък какво?

— Граф Ростов, мисля, че вашата племенница... може би трябва да отиде.

— Да отиде? Къде да отиде?

Мартин се поколеба.

— Да се... уедини...

Графът вдигна очи към сервитьора, после погледна София.

— Не казвай повече, Мартин.

Сервитьорът се поклони и отстъпи.

— София — предположи колебливо графът, — да посетим ли дамската тоалетна?

Продължавайки да хапе устни, София кимна.

— Имаш ли нужда... да те придружа вътре? — попита той, след като я отведе по коридора.

София поклати глава и изчезна зад вратата на тоалетната.

Докато чакаше, графът се упрекна за мудното мислене. Не само бе пропуснал да ѝ нареже месото и да я заведе в дамската тоалетна, но явно и не бе помислил да ѝ разопакова багажа, защото беше облечена със същите дрехи както предния ден.

— И ти се наричаш сервитьор... — каза си той.

След миг София се появи, видимо облекчена. Но после, въпреки очевидната си любов към въпросите, тя се поколеба като човек, който се чуди дали да попита нещо.

— Какво има, скъпа? Тревожи ли те нещо?

София се поколеба още миг, после събра кураж:

— Още ли можем да си вземем десерт, чичо Александър?

Този път облекченият беше графът.

— Без съмнение, скъпа. Без съмнение.

ИЗКАЧВАНЕ, СЛИЗАНЕ

В два часа, когато отвори вратата на ателието си и видя на прага графа в компанията на малко момиченце, хванало здраво за врата парцалена кукла, Марина бе толкова изненадана, че очите ѝ почти се изравниха.

— А, Марина — рече графът и вдигна многозначително вежди. — Нали помниш Нина Куликова? Мога ли да ти представя дъщеря ѝ София. Тя ще остане при нас в хотела за малко...

Като майка на две деца Марина не се нуждаеше от сигнала на графа, за да разбере, че в живота на детето се е случило нещо тежко. Но можеше също да види, че момичето е заинтригувано от бръмченето, долитащо откъм другия край на стаята.

— Колко ми е приятно да се запознаем, София — каза тя. — Добре познавах майка ти, когато беше само с няколко години по-голяма от теб сега. Но кажи ми: виждала ли си някога шевна машина?

София поклати глава.

— Добре тогава. Ела да ти покажа една.

Подавайки ръка на София, Марина поведе момичето към другата страна на стаята, където нейната помощничка поправяше завеса в кралско синьо. Като приклезна, за да е на едно ниво със София, Марина посочи различни части на машината и обясни тяхната употреба. После, като помоли младата шивачка да покаже на София колекцията им от тъкани и копчета, тя се върна при графа с въпросително изражение.

Той понижи глас и набързо описа събитията от предишния ден.

— Виждаш в какво затруднение се намирам — заключи графът.

— Виждам в какво затруднение се намира София — поправи го Марина.

— Да. Ти си абсолютно права — съгласи се графът. После, точно както се готвеше да продължи, му хрумна идея — идея тъй вдъхновена, че се зачуди как не му е дошла на ум досега. — Дойдох, Марина, за да видя дали би желала да гледаш София за час, докато съм на всекидневната среща в Боярски...

— Разбира се — каза Марина.

— Както казвам, дойдох с това намерение... Но ти правилно изтъкна, че София е тази, която заслужава нашата подкрепа и внимание. И сега като ви гледам заедно, виждайки инстинктивната ти нежност, и начина, по който тя веднага се почувства спокойна в компанията ти, изведнъж стана толкова очевидно, че на нея ѝ трябва, особено в този момент от живота ѝ, майчинска ласка, майчинска грижа, майчинска...

Но Марина го прекъсна. И изрече от дъното на сърцето си:

— Не искайте това от мен, Александър Илич. Поискайте го от себе си.

Мога да го направя, каза си графът, докато тичаше нагоре по стълбището към Боярски. В края на краищата трябваше само да се направят някои незначителни корекции — пренареждане на някои мебели и изместване на някои навици. Тъй като София бе твърде малка, за да остава сама, в крайна сметка щеше да се наложи да намери някой, който да я гледа, докато той е на работа. За днес просто щеше да си поиска свободна вечер, като предложеше да разделят неговите маси между Денис и Дмитрий.

Но като изключителен пример на приятелска грижа за нуждите на приятеля, когато след няколко минути графът пристигна на срещата на Триумвирата, Андрей каза:

— Готово, Александър. Емил и аз тъкмо обсъждахме, че Денис и Дмитрий могат да поемат твоите маси тази вечер.

Графът се стовари на стола си и въздъхна от облекчение.

— Идеално — каза той. — До утре ще измисля по-дългосрочно решение.

Главният готвач и салонният управител се завъртяха към него.

— По-дългосрочно решение?

— Не разделихте ли масите ми, за да си взема свободна вечер?

— Свободна вечер! — ахна Андрей.

Емил се изсмя.

— Александър, приятелю, днес е третата събота на месеца. В десет часа ще те чакат в Жълтата стая...

Mein Gott, помисли си графът. Съвсем беше забравил.

— ... Нещо повече, вечерята на ГАЗ е в Червената стая от седем и половина.

Директорът на Горковския автомобилен завод, водещото автомобилопроизводствено предприятие в страната, организираше официална вечеря по случай петата им годишнина. Освен главните членове на ръководството, събитието щеше да бъде посетено от комисаря на тежката промишленост и трима представители на „Форд Мотър Къмпани“ — които не знаеха нито дума руски.

— Ще се погрижа лично — каза графът.

— Добре — каза салонният управител. — Дмитрий вече е подредил стаята.

После плъзна по масата два плика към графа.

В съответствие с болшевишкия обичай, масите в Червената стая бяха подредени във формата на издължено П със столове откъм външната страна — така че всички седнали да могат да гледат почетните места, без да извиват вратове. След като се увери, че подреждането е както трябва, графът насочи вниманието си към пликите, които му бе дал Андрей. Отваряйки по-малкия, той извади схемата за настаняване, съставена вероятно в някоя кремълска канцелария. После отвори по-големия плик, изсипа картичките с имената и започна да ги подрежда според указанията. След като обиколи масата два пъти, за да провери точността на собственото си изпълнение, графът пъхна двата плика в джоба на панталона си — само за да открие още един плик...

Изваждайки третия плик, графът го огледа със сбръчкано чело. Но само докато го преобърна и видя върбовия почерк.

— Мили Боже!

Според стенния часовник вече беше 3:15.

Графът изскочи от Червената стая, хукна по коридора и се изкачи един етаж по-горе. Намери вратата на апартамент 311 открената, вмъкна се вътре, затвори вратата и прекоси приемната. В спалнята един силует се обърна откъм прозореца, докато роклята падаше на пода с нежно шумолене.

Графът лекичко се изкашля.

— Ана, любов моя...

Като забеляза изражението на графа, актрисата вдигна роклята си обратно на раменете.

— Ужасно съжалявам, но поради неочаквано стечение на обстоятелствата не мога да спазя уговорката ни за днес. Всъщност по

свързани с това причини, може да се наложи да помоля за малка услуга...

За петнайсетте години откакто се познаваха, графът бе помолил Ана за услуга само веднъж, а и тогава ставаше дума едва за четирийсет грама.

— Разбира се, Александър — отвърна тя. — Какво има?

— С колко куфара пътуваш?

Няколко минути по-късно графът бързаше надолу по служебното стълбище с два парижки куфара в ръце. Вече мислеше с подновено уважение за Гриша и Геня и всичките им предшественици. Защото макар да бяха изработени от най-качествени материали, куфарите на Ана изглеждаха създадени без никаква мисъл, че трябва да бъдат носени. Кожените дръжки бяха толкова малки, че човек едва можеше да пхне два пръста през тях; а размерите на куфарите бяха такива, че на всяка крачка се удряха ту в парапета, ту в коляното му. Как успяваха носачите да мъкнат тия неща без видимо усилие? А за по-весело често им добавяха и някоя кутия за шапки!

Като стигна до сутерена, графът мина през входа за персонала в пералнята. В първия куфар прибра два чаршафа, покривало за легло и хавлиена кърпа. Във втория сложи чифт възглавници. След това се върна шест етажа нагоре, като си удряше коленете във всеки завой на витото стълбище. В стаята си разтовари спалното бельо и отиде по коридора да вземе втори дюшек от една от изоставените стаи.

Когато му хрумна, това изглеждаше чудесна идея, но дюшекът се противопостави решително. Докато се навеждаше да го вдигне от пружината, матракът се запъна и отказа да мръдне. Когато успя да го изправи, той незабавно се захлупи над главата му и почти го събори. А когато най-сетне го издърпа по коридора до стаята си, дюшекът сякаш се разпери, окупирайки всеки свободен сантиметър от пода.

Така няма да стане, помисли си графът с ръце на кръста. Ако оставеше дюшека така, как щяха да се движат? А със сигурност нямаше да го изнася и внася всеки ден. Но в прилив на вдъхновение графът си спомни онази сутрин преди шестнайсет години, когато се бе утешил, че животът в тази стая ще му осигури удоволствието от пътуване с влак.

Да, помисли си той. Точно така.

Изправяйки дюшека на ръб, той го притисна към стената и го предупреди да стои така, ако не иска да си изпати. После взе куфарите на Ана и слезе четири етажа надолу до килера на Боярски, където се съхраняваха консервираните домати. С височина около двайсет сантиметра и диаметър петнайсет, кутиите бяха идеално пригодени за задачата. Така че след като ги отмъкна догоре (с немалко охкане и пъшкане), той се захвана да трупа, вдига, дърпа и намества, докато стаята бе готова. После върна куфарите на Ана и се спусна по стълбите.

Когато пристигна в кабинета на Марина (със закъснение повече от час), графът бе облекчен да завари шивачката и София седнали на пода и увлечени в разговор. София скочи и му протегна куклата си, която сега имаше кралско синя рокля с черни копченца отпред.

— Виждаш ли какво направихме за Куки, чичо Александър?

— Колко красиво!

— Тя е страхотна шивачка — каза Марина.

София прегърна Марина, после изтича в коридора с пременената си спътничка. Графът понечи да я последва, но Марина го повика.

— Александър, какво уредихте за София, докато сте на работа тази вечер...?

Графът прехапа устни.

— Добре — каза тя. — Тази вечер ще остана с нея. Но утре трябва да намерите някой друг. Поговорете с някоя от по-младите камериерки. Може би Наташа. Тя е неомъжена и сигурно се разбира с децата. Но трябва да ѝ предложите разумно заплащане.

— Наташа — потвърди графът с благодарност. — Още утре сутрин ще говоря с нея. И разумно заплащане, непременно. Много благодаря, Марина. Около седем ще пратя от Боярски вечеря за теб и София; и ако съдя по снощи, до девет ще е заспала. — Графът се обърна да си върви, после отново се завъртя. — И съжалявам за одеде...

— Няма нищо, Александър. Бяхте загрижен, защото досега не сте били с деца. Но съм сигурна, че ще бъдете на ниво. Ако някога ви налегнат съмнения, просто си спомнете, че за разлика от възрастните, децата искат да бъдат щастливи. Затова все още имат способността да намират най-голямо удоволствие в най-простите неща.

Като пример шивачката сложи в ръката на графа нещо малко и привидно незначително заедно с едно уверение и няколко напътствени думи.

В резултат, когато графът и София изкатериха петте етажа до своето жилище и тя обърна към него дълбокия си син поглед, изпълнен с очакване, графът беше готов.

— Би ли искала да си поиграем? — попита той.

— Бих — каза тя.

— Тогава ела насам.

Графът малко тържествено поведе София през вратата на гардероба към кабинета си.

— Ооо — каза тя, когато се озова от другата страна. — Това ли е твоята тайна стая?

— Това е нашата тайна стая — отвърна графът.

София кимна сериозно, за да покаже, че разбира. Но пък децата разбират целта на тайните стаи по-добре, отколкото целта на разни конгреси, съдилища и банки.

София малко плахо посочи картината.

— Това сестра ти ли е?

— Да. Елена.

— И аз обичам праскови. — Тя плъзна ръка по масичката за кафе. — Баба ти тук ли пиеше чай?

— Точно така.

София отново кимна.

— Готова съм за играта.

— Добре тогава. Ето как ще играем. Ти се връщаш в спалнята и броиш до двеста. Аз оставам, за да скрия това в кабинета. — И сякаш от въздуха, в ръката на графа изникна сребърният напръстник, който му беше дала Марина. — София, нали знаеш да броиш до двеста?

— Не — призна тя. — Но мога да преброя два пъти до сто.

— Браво.

София излезе през гардероба и дръпна вратата зад себе си.

Графът огледа стаята, търсейки подходящо място — такова, което да е сравнително трудно за детето, без да злоупотребява с възрастта му. След няколко минути размисъл той се приближи до библиотечката и внимателно постави напръстника върху „Ана Каренина“; после седна.

На двеста вратата на гардероба се откряна.

— Готов ли си? — попита тя.

— Готов съм.

Когато София влезе, графът очакваше тя да се разтича безредно из стаята, гледайки във всички посоки. Вместо това тя остана на прага и тихо, почти обезпокоително, проучи стаята квадрат по квадрат. Горния ляв, долния ляв, горния десен, долния десен. После, без да каже и дума, отиде право до библиотечката и взе напръстника от тома на Толстой. Това стана за по-малко време, отколкото би отнело на графа да преброи до сто.

— Bravo — каза графът, макар че не беше доволен. — Да поиграем пак.

София връчи напръстника на графа. Но щом тя излезе от стаята, графът се упрекна, че не е обмислил следващото скривалище преди започването на втория тур. Сега имаше само двеста секунди, за да намери подходящо място. Сякаш за да го изнерви още повече, София започна да брои толкова силно, че я чуваше през затворената врата на гардероба.

— Двайсет и едно, двайсет и две, двайсет и три...

И ето че графът се разтича безредно из стаята, гледайки във всички посоки — отхвърляше едно място, защото е твърде лесно, друго място, защото е твърде трудно. В края на краищата той пъкна напръстника под дръжката на Амбасадор — в най-далечния край на стаята от библиотечката.

Когато се върна, София последва същата процедура, както преди. Но сякаш очаквайки дребната хитрина на графа, този път тя започна проучването си от противоположния ъгъл на мястото, където бе намерила напръстника първия път. Трябваша ѝ двайсет секунди, за да го измъкне от скривалището.

Явно графът бе подценил противника си. Но поставяйки напръстника в толкова ниски позиции, той играеше там, където София бе най-силна. В следващия рунд щеше да се възползва от нейните ограничения, като го скрие на два метра от пода.

— Да опитаме пак? — каза той с лукава усмивка.

— Твой ред е.

— Как така?

— Твой ред е да търсиш, а аз да крия.

— Не, виждаш ли, в тази игра аз винаги крия, а ти винаги търсиш.

София се вгледа в графа както би сторила майка ѝ.

— Ако ти винаги криеш, а аз винаги търся, то това изобщо няма да е игра.

Графът се намръщи от неоспоримостта на твърдението. И когато София протегна ръка, той послушно постави напръстника в дланта ѝ. Сякаш тази победа не беше достатъчна, когато той посегна към дръжката на вратата, тя го дръпна за ръкава.

— Чичо Александър, няма да надничаш, нали?

Да не наднича? Графът много искаше да каже една-две думи за почитеността на семейство Ростови. Но вместо това само въздъхна.

— Не, София. Няма да надничам.

— Обещавах ли...?

...

— Обещавам.

Графът излезе в спалнята, като си мърмореше, че думата му на две не става, че никога не е мамил на карти и не е нарушавал облог, след това започна да брой. Докато отминаваше 150, чу София да се движи из кабинета, а когато стигна 175, чу един стол да се влачи по пода. Разбирайки много добре разликата между аристократ и мошеник, графът продължи да брой докато стаята стихна — тоест чак до 222.

— Готова ли си или не — извика той.

Когато влезе в стаята, София седеше на един високите столове.

Графът малко театрално събра ръце зад гърба си и обиколи стаята, сумтейки многозначително. Но след две обиколки малкият сребърен напръстник все още не се появяваше. Затова почна да търси малко по-сериозно. Като се поучи от опита на София, той раздели помещението на квадрати и ги прегледа систематично, но без резултат. Припомняйки си, че чу един от столовете да се движи и отчитайки ръста и обсега на София, графът прецени, че тя можеше да стигне поне до метър и половина над пода. И тъй, той надникна зад рамката на портрета; надникна под резето на прозорчето; надникна дори над рамката на вратата.

Все още нямаше и следа от напръстника.

От време на време той се озърташе към София с надеждата, че тя ще се издаде, като погледне скривалището. Но тя запазваше отчайващо

незаинтересовано изражение, сякаш изобщо не забелязваше развихрилото се дирене. И през цялото време клатеше крачетата напред-назад.

Като познавач на човешката психология графът реши, че трябва да се опита да реши проблема от гледна точка на противника. Точно както той искаше да се възползва от ограничената ѝ височина, може би тя се беше възползвала от неговия ръст. Разбира се, помисли си той. Звукът от придвижване на мебели не означаваше непременно, че тя се е качвала на стол; можеше да е дръпнала нещо настрани, за да скрие нещо под него. Графът се просна на пода и запълзя като гущер от библиотечката до Амбасадор и обратно.

А тя все така си седеше и клатеше крачетата.

Графът се изправи в пълен ръст и удари глава в скосения таван. Отгоре на всичко коленете го боляха от коравия дървен под, а сакото му беше покрито с прах. Изведнъж, докато се оглеждаше малко объркано из стаята, той усети една тихо прииждаща възможност. Тя бавно се прокрадваше към него като котка през ливада; и името на тази котка бе Поражение.

Възможно ли беше?

Нима той, един Ростов, се готвеше да се предаде?

Е, казано с една дума: Да.

Нямаше избор. Беше победен и го знаеше. Естествено, щеше да има една-две думи на самокритика, но най-напред той изруга Марина и предполагаемите удоволствия от простите игри. Дълбоко си пое дъх и издиша. След това застана пред София както генерал Мак застанал пред Наполеон, след като оставил руската армия да му се изплъзна.

— Добре, София — каза той.

София го погледна пряко за пръв път, откакто беше дошъл в стаята.

— Предаваш ли се?

— Отстъпвам — каза графът.

— Това същото ли е като да се предаваш?

— Да, същото е като да се предавам.

— Тогава трябва да го кажеш.

Естествено. Унижението му трябваше да бъде доведено до пълното си осъществяване.

— Предавам се — каза той.

Без ни най-малка следа от злорадство, София прие капитулацията му. После скочи от стола си и тръгна към него. Той леко отстъпи от пътя ѝ, допускайки, че трябва да е скрила напръстника някъде в библиотечката. Но тя не се приближи до библиотечката. Вместо това спря пред него, бръкна в джоба на сакото му и извади напръстника.

Графът беше потресен.

Всъщност дори взе да заеква.

— Но... но... но... София — това не е честно!

София го изгледа с любопитство.

— Защо да не е честно?

Вечно с това проклето Защо?

— Защото не е — отвърна графът.

— Но ти каза, че можем да го скрием навсякъде в стаята.

— Точно така, София. Джобът ми не беше в стаята.

— Джобът ти беше в стаята, когато скрих напръстника; и беше в стаята, когато търсеше...

И докато графът се взираше в нейното невинно малко лице, всичко му стана ясно. Той, майсторът на нюансите и фокусите, бе изигран на всяка крачка. Когато го помоли да не наднича и тъй сладко го дръпна за ръкава, това бе за да прикрие пъхването на напръстника в джоба му. А разместването на мебелите докато той приближаваше двеста? Чист театър. Безскрупулен случай на заблуда. И докато той търсеше, тя седеше, прегърнала малката Куки с яркосинята рокля, без изобщо да издава лукавството си.

Графът направи крачка назад и дълбоко се поклони.

В шест часа, след като слезе на партера, за да остави София под грижите на Марина, върна се на шестия етаж, за да вземе куклата на София и пак слезе на партера, за да я достави, графът продължи към Боярски.

Като се извини на Андрей, че е закъснял, той набързо огледа екипа си, провери масите, намести чашите, подреди приборите, надникна при Емил и накрая подаде сигнал, че ресторантът може да бъде отворен. В седем и половина отиде в Червената стая, за да

наглежда вечерята на ГАЗ. А в десет се отправя по коридора към вратата на Жълтата стая, охранявана от Голиат.

От 1930 г. насам графът вечеряше с Осип всяка трета събота в месеца, за да помогне на бившия червеноармейски полковник да разбере Запада.

След като посветиха първите няколко години на проучване на французите (обхващайки техните идиоми и форми на обръщение, личностите на Наполеон, Ришельо и Талейран, същността на Просвещението, гениалността на импресионистите и преобладаващата им способност за *je ne sais quoi*^[1]), графът и Осип прекараха следващите няколко години в изучаване на британците (обхващайки необходимостта от чай, неправдоподобните правила на крикета, етикета на лова на лисици, тяхната свирепа, макар и заслужена гордост заради Шекспир и всеобхватната, първостепенна важност на кварталната кръчма). Но напоследък бяха прехвърлили вниманието си към Съединените щати.

За целта тази вечер на масата до почти празните им чинии имаше два екземпляра от шедьовъра на Алексис дьо Токвил, „Демокрацията в Америка“. Осип беше малко изплашен от обема на книгата, но графът го увери, че няма по-добър текст, с който човек да постигне основно разбиране за американската култура. Така че бившият полковник чете три седмици на поразия и пристигна в Жълтата стая с нетърпението на добре подготвен ученик преди матура. И след като подкрепи обичта на графа към летните нощи, повтори комплиментите му за *sauce au poivre*^[2] и сподели възхищението му от бутилката кларет, Осип нямаше търпение да пристъпят към работа.

— Наистина прекрасно вино, прекрасна пържола и прекрасна лятна нощ — каза той. — Но не трябва ли да насочим вниманието си към книгата?

— Да, разбира се — каза графът, като остави чашата си. — Нека насочим вниманието си към книгата. Защо не започнете вие...

— Е, първо трябва да кажа, че това не е „Дивото зове“.

— Да — съгласи се графът с усмивка. — Със сигурност не е „Дивото зове“.

— И трябва да призная, че макар да оцених вниманието на Дьо Токвил към детайлите, като цяло първият том за американската политическа система ми се стори по-скоро муден.

— Да — каза сдържано графът. — Първият том може да се характеризира като прекомерно подробен...

— Но вторият том — за характеристиките на тяхното общество — според мен е абсолютно увлекателен.

— Не сте единствен.

— Всъщност още от първия ред... Чакайте. Къде беше? Ето го: Мисля, че в цивилизования свят няма страна, където се обръща по-малко внимание на философията, отколкото в Съединените щати. Ха! Това би трябвало да ни подсказва някои неща.

— Именно — каза графът с тихичък смях.

— И тук. Няколко глави по-нататък той разкрива необичайната им страст към материалното благополучие. Умовете на американците, казва той, са универсално заети със задоволяване на всяка телесна потребност и с грижа за малките удобства на живота. И това е било през 1840 година. Представете си, ако ги беше посетил през 20-те години на нашия век!

— Ха. Да ги посети през 20-те години. Добре казано, приятелю.

— Но кажете ми, Александър: какво да мислим за неговото твърдение, че демокрацията е особено подходяща за индустрията?

Графът се облегна назад и размърда приборите си.

— Да. Въпросът за индустрията. Това е отлично място да задълбаем, Осип. Точно в сърцевината. Вие какво мислите за това?

— Но аз питах какво мислите вие, Александър.

— И непременно ще чуете какво мисля. Но като ваш наставник бих допуснал грешка да изкривя вашите впечатления, преди да имате шанс да ги формулирате сам. Затова нека започнем със свежестта на вашите мисли.

Осип се вгледа в графа, който на свой ред посегна към чашата си.

— Александър... Вие сте чел книгата...

— Разбира се, че съм чел книгата — потвърди графът, оставяйки чашата.

— Искам да кажа, че сте чел двата тома — до последната страница.

— Осип, приятелю, в академичното учене съществува едно основно правило: дали студентът е прочел всяка дума от произведението има по-малко значение, отколкото да е постигнал разумно познаване на основния материал.

— И до коя страница се простира вашето разумно познаване в конкретния случай?

— Хъм — каза графът и разгърна на съдържанието. — Да видим сега... Да, да, да. — Той вдигна очи към Осип. — Осемдесет и седма?

Осип за момент се вторачи в графа. После вдигна Дьо Токвил и го запокити през стаята. Френският историк се стовари върху една рамка със снимка на Ленин на трибуната, разби стъклото и с грохот рухна на пода. Вратата на Жълтата стая се отвори и Голиат нахълта с револвер в ръката.

— Божке! — възкликна графът и вдигна ръце над главата си.

Осип явно беше готов да заповяда на телохранителя да гръмне наставника му, но дълбоко си пое дъх и само поклати глава.

— Всичко е наред, Владимир.

Владимир кимна и се върна на поста си в коридора.

Осип скръсти ръце на масата и погледна Графа, очаквайки обяснение.

— Съжалявам — каза графът, искрено притеснен. — Канех се да го довърша, Осип. Всъщност бях си изчистил календара за днес, за да изчета останалото, когато... се намесиха обстоятелства.

— Обстоятелства.

— Неочаквани обстоятелства.

— Какви неочаквани обстоятелства?

— Млада дама.

— Млада дама!

— Дъщеря на един стар приятел. Появи се изневиделица и ще остане с мен за известно време.

Осип погледна Графа като замаян, после избухна в смях.

— Гледай го ти Александър Илич. Млада дама ви е дошла на гости. Защо не го казахте. Абсолютно сте опростен, стари хитрецо. Или поне донякъде. Не се заблуждавайте, тепърва ще си говорим за Токвил; и вие ще го изчетете до последната страница. Но засега не ме оставяйте да ви бавя и секунда. Не е късно за хайвер в Шаляпин. После можете да я отмъкнете в Пиацата за малко танци.

— Всъщност... дамата е много млада.

...

— Колко млада?

— На пет или шест години.

— Пет или шест години!

— Бих казал почти сигурно шест.

— Значи сте приютили дете, почти сигурно на шест години.

— Да...

— В стаята си.

— Точно така.

— За колко време?

— Няколко седмици. Може би месец. Но не повече от два...

Осип се усмихна и кимна.

— Разбирам.

— Честно казано — призна графът, — досега посещенията й беше малко разрушително за всекидневната ми рутина. Но това навярно може да се очаква, тъй като тя току-що пристигна. След като извършим някои малки корекции и тя успее да се аклиматизира, всичко би трябвало да върви като по вода.

— Без съмнение — съгласи се Осип. — А междувременно няма да ви задържам.

Обещавайки да прочете Дьо Токвил до следващата им среща, графът се извини и се изниза през вратата, а Осип посегна към бутилката с кларет. Като откри, че е празна, той посегна през масата към недопитата чаша на графа и я пресипа в своята.

Спомняше ли си онези дни, когато децата му бяха почти сигурно на шест? Когато в коридорите се трополеше цял час преди разсъмване? Когато всеки предмет, по-малък от ябълка, не можеше да бъде намерен, освен ако ти попадне под краката? Когато книгите оставаха неизчетени, писмата без отговор и всяка мисъл оставаше nedovършена? Спомняше си ги, сякаш бе вчера.

— Без съмнение — повтори той с усмивка на лицето си. — След като извършат някои малки корекции, всичко би трябвало да върви като по вода...

Обикновено графът смяташе, че възрастните мъже не бива да тичат по коридорите. Но когато напусна Осип, беше почти единайсет, а той вече бе злоупотребил сериозно с добрината на Марина. Така че той направи изключение само за този случай, хукна по коридора, зави зад ъгъла и връхлетя на някакъв тип с чорлава брада, който крачеше нагоре по стълбището.

— Мишка!

— А. Ето те, Саша.

Още щом графът разпозна стария си приятел, първата му мисъл беше, че ще трябва да го отпрати. Какво друго можеше да направи? Нямаше избор.

Но като се вгледа в лицето на Мишка, той разбра, че това е невъзможно. Явно бе станало нещо значимо. Така че вместо да го отпрати, графът го отведе в кабинета си, където Мишка седна и взе да върти шапката в ръцете си.

— Не беше ли планирал да пристигнеш в Москва утре? — подпита графът след кратко мълчание.

— Да. — Мишка небрежно размаха шапката си. — Но дойдох ден по-рано по искане на Шаламов...

Техен познат от университетските им години, днес Виктор Шаламов работеше като старши редактор в Гослитиздат. Негова беше идеята Мишка да редактира предстоящите томове със събрани писма на Антон Чехов — проект, над който Мишка се трудеше като грешен дявол от 1934 г. насам.

— А — каза весело графът. — Трябва да си почти готов.

— Почти готов — повтори Мишка със смях. — Напълно си прав, Саша. Почти съм готов. Всъщност остава само да се премахне една дума.

Ето какво бе станало.

Рано тази сутрин Михаил Миндич пристигна в Москва с нощния влак от Ленинград. Шпалтите вече бяха на път към печатницата и Шаламов заяви, че иска да заведе Мишка на тържествен обяд в Централния дом на писателя. Но когато Мишка пристигна в приемната на издателя малко преди един часа, Шаламов го повика в кабинета си.

След като се настаниха, Шаламов поздрави Мишка за отличната работа. После посочи шпалтите, които се оказаха не на път към печатницата, а върху бюрото на редактора.

Да, работата е свършена с нюанс и ерудиция, каза Шаламов. Образец на изследователско мислене. Но има един малък въпрос, който трябва да бъде разгледан преди отпечатването. Съкращение в писмото от шести юни 1904 г.

Мишка добре знаеше това писмо — горчиво-сладко послание от Чехов до сестра му Мария, в което той предвижда пълното си възстановяване само няколко седмици преди смъртта. По време на

набирането трябва да беше отпаднала някоя дума — което само показва, че колкото и да преглеждаш шпалтите, никога няма да хванеш всяка грешка.

— Да видим — каза Мишка.

— Ето — каза Шаламов и завъртя шпалтите, така че Мишка сам да прегледа писмото.

Берлин,

6 юни 1904 г.

Скъпа Маша,

Пиша ти от Берлин. Тук съм вече цял ден. След като ти си тръгна, в Москва стана много студено и дори валя сняг; от лошото време сигурно съм настинал, почнаха да ме мъчат ревматични болки в ръцете и краката, нощем не можех да спя, много отслабнах, биха ми морфин, гълтах хиляди разни лекарства и си спомням с благодарност само хероина, който веднъж ми предписа Алтшулер. Все пак към времето за заминаване започнах да си възстановявам силите. Апетитът ми се завърна, почнах да си бия инжекции с арсен, и така нататък и така нататък, и накрая в четвъртък напуснах страната много измършавял, с много тънки, изпосталели крака. Имах чудесно, приятно пътуване. Тук в Берлин наехме удобна стая в най-добрия хотел. Много се радвам на живота тук и отдавна не съм ял така добре и с такъв апетит. Хлябът тук е изумителен, тъпча се с него, кафето е отлично, а трапезата е неопикуема. Хората, които никога не са били в чужбина, не знаят колко хубав може да бъде хлябът. Няма приличен чай (ние си носим наш) и няма от нашите ордьоври, но всичко останало е превъзходно, макар че тук е по-евтино, отколкото в Русия. Вече наддадох и днес, въпреки хладния въздух, дори предприех дългото пътуване до Зоологическата градина. И така, можеш да кажеш на Майка и всеки друг, който се интересува, че съм на път да оздравея или дори вече съм оздравял... И т.н., и т.н.

Твой:

Мишка прочете пасажа веднъж, после още веднъж, опитвайки мислено да види образа на оригиналното писмо. След четири години той знаеше повечето писма наизуст. Но колкото и да се опитваше, не успя да открие несъответствието.

— Какво липсва? — попита накрая той.

— О — каза Шаламов с тона на човек, който внезапно е проумял дребно недоразумение между приятели. — Не че нещо липсва. Трябва нещо да се извади. Ето тук.

Шаламов се пресегна през бюрото, за да посочи редовете, където Чехов споделяше първите си впечатления от Берлин, но най-вече неговата похвала за тамошния изумителен хляб и забележката, че руснаците, които не са пътували, нямат представа колко хубав може да бъде хлябът.

— Тази част трябва да бъде премахната?

— Да. Точно така.

— Като да я задраскаме.

— Ако предпочиташ.

— И мога ли да попитам защо?

— За по-кратко.

— Значи за да се спести хартия! И след като извадя този малък пасаж от шести юни, къде ще заръчаш да го сложа? В банката? В чекмеджето на скрина? В мавзолея на Ленин?

Докато Мишка разказваше на графа за разговора, гласът му ставаше все по-силен, сякаш от подновено чувство на възмущение; но после изведнъж млъкна.

— И тогава Шаламов — продължи той след миг, — този Шаламов от нашата младост, ми каза, че ако искам, мога да изстрелям пасажа с оръдие, това изобщо не го интересува, но текстът трябва да бъде премахнат. И знаеш ли какво направих, Саша? Можеш ли да си представиш?

Бихме могли да направим извода, че човек, който е склонен да крачи напред-назад, ще постъпва благоразумно — поради необичайното количество време, което отделя за разглеждане на причините и следствията, на взаимовръзките и въздействията. Но

графът знаеше от опит, че хората, склонни да крачат, вечно са на ръба на импулсивното действие. Защото макар да ги подтиква логиката, това е някаква многостранна логика, която не ги приближава до ясно разбиране, или дори състояние на убеденост. Вместо това тя така ги обърква, че в крайна сметка остават изложени на влиянието на най-простата прищявка, на изкушението за прибързано или безразсъдно действие — почти сякаш изобщо не са разглеждали въпроса.

— Не, Мишка — призна графът с лошо предчувствие. — Не мога да си представя. Какво направи?

Мишка плъзна длан по челото си.

— Какво да прави човек, когато се сблъска с такава лудост? Задрасках пасажа. После излязох от стаята, без да кажа и дума.

След като чу този развой на събитията, графът изпита дълбоко облекчение. Ако не беше потресеният вид на стария му приятел, той дори би се усмихнал. Защото трябва да признаем, че в обстоятелствата наистина имаше нещо комично. Това можеше да е разказ от Гогол, където Шаламов играе ролята на охранен статски съветник, впечатлен от собствения си ранг. А провинилият се пасаж, чувайки за предстоящата си участ, навярно скача през прозореца, удря на бяг и вече никога не чуват за него — е, докато не се появява пак десет години по-късно, хванал под ръка френска графиня с пенсне и ордена на Почетния легион.

Но графът запази сериозно изражение.

— Бил си напълно прав — успокои го той. — Било е въпрос само за няколко изречения. Петдесет думи от няколкостотин хиляди.

Графът изтъкна, че в крайна сметка Михаил има с какво да се гордее. Отдавна се чакаше пълно събрание на писмата на Чехов. То обещава да вдъхнови цяло ново поколение учени и изследователи, читатели и писатели. А Шаламов? С дългия му нос и малките очи, графът винаги го бе смятал за нещо като пор, а човек не бива да позволява на поровете да му провалят чувството за успех или походите за празнуване.

— Слушай, приятелю — рече графът с усмивка, — ти си пристигнал с нощния влак и си пропуснал обяда. Това е половината от проблемите ти. Върни се в хотела. Вземи си вана. Поръчай си нещо за хапване и чаша вино. Наспи се добре. А утре вечер ще се срещнем в

Шаляпин както планирахме, ще вдигнем чаши за брат Антон и ще се посмеем за сметка на онзи пор.

Така графът се опита да утеши стария си приятел, да ободри духа му и лекичко да го избута към вратата.

В 11:40 графът най-сетне слезе на партера етаж и почука на вратата на Марина.

— Съжалявам, че закъснях — каза той шепнешком, когато шивачката отвори вратата. — Къде е София? Мога да я отнеса горе.

— Няма нужда да шепнете, Александър. Тя не спи.

— Държала си я будна!

— Никого не съм държала — отвърна Марина. — Тя настояваше да ви дочака.

Двамата влязоха вътре, където София седеше на един стол съвършено изправена. При вида на графа тя скочи на пода, отиде до него и го хвана за ръката.

Марина повдигна вежди, сякаш да каже: Виждате ли...

Графът също вдигна вежди, сякаш да отговори: Представи си само...

— Благодаря ти за вечерята, лельо Марина — каза София на шивачката.

— Аз ти благодаря, че дойде, София.

После София вдигна поглед към графа.

— Сега можем ли да вървим?

— Разбира се, скъпа.

Когато напуснаха Марина, стана очевидно, че София е готова да си легне. Без да пуска ръката му, тя го отведе право към асансьора във фойето и натисна бутона за петия етаж с командата Престо. Когато стигнаха до витото стълбище, вместо да поиска да бъде носена, тя на практика го издърпа нагоре по стъпалата. А когато той ѝ представи гениалното устройство на новото легло, тя почти не обърна внимание. Вместо това изтича по коридора да си измие зъбите и да си облече нощницата.

Но когато се върна от банята, вместо да се пъхне под завивките, тя се покатери на стола.

— Не си ли готова за сън? — попита графът изненадан.

— Чакай — отвърна тя и му направи знак да мълчи.

После се приведе малко надясно, за да погледне покрай него. Озадачен, графът отстъпи настрани и се обърна — тъкмо навреме, за да види как дългнестият повелител на минутите догонва по-дребния си събрат, господаря на часовете. Когато двамата се прегърнаха, пружините се разхлабиха, колелцата се завъртяха и миниатюрното чукче на часовника започна да отбелязва идването на полунощ. София слушаше, застинала неподвижно. Сетне, заедно с дванайсетия и последен звън, тя скочи от стола и се покатери в леглото.

— Лека нощ, чичо Александър — каза тя; и преди графът да успее да я завие, заспа дълбоко.

Този ден беше дълъг за графа, един от най-дългите, откакто се помнеше. На ръба на изтощението, той си изми зъбите и облече пижамата почти толкова бързо като София. После се върна в спалнята, изгаси лампата и се отпусна върху дюшека под пружината на София. Вярно, графът нямаше собствена пружина, а консервните кутии едва повдигаха тази на София достатъчно високо, за да му позволят да се обърне настрани; но определено беше по-добре от коравия дървен под. И така, след като бе изживял един ден, с който баща му щеше да се гордее, и като чу деликатното дишане на София, графът затвори очи и се приготви да потъне в непробуден сън. Но уви, сънят не дойде толкова лесно при нашия уморен приятел.

Също като във филм, където танцьорите оформят две редици, така че един от тях да притича весело помежду им, всяка тревога на графа се представяше за обсъждане, покланяше се тържествено и после заемаше място в края на редицата, за да може следващата тревога да затанцува на преден план.

Какви точно бяха опасенията на графа?

Притесняваше се за Мишка. Макар да изпита истинско облекчение, като откри, че отчаянието на приятеля му идва от четири премахнати изречения на страница триста от третия том, той не можеше да се отърве от лошото предчувствие, че проблемът с петдесетте думи все още не е приключил...

Тревожеше се за Нина и нейното пътуване на изток. Графът не бе чувал много за Севвостлаг, но знаеше достатъчно за Сибир, за да разбира колко безмилостен път си е избрала Нина...

Тревожеше се за малката София — и то не само за нарязването на месото и смяната на дрехите ѝ. Независимо дали вечеря в Пиацата, или се вози с асансьора до петия етаж, едно малко момиченце в Метропол нямаше да остане задълго незабелязано. Макар че София трябваше да остане при графа само няколко седмици, винаги имаше възможност преди завръщането на Нина някой бюрократ да узнае за нейното пребиваване и да го забрани...

И накрая, в интерес на пълната откровеност, трябва да добавим, че графът се тревожеше за следващата сутрин — когато, след като си изгризе бисквитата и му отмъкне ягодите, София пак ще се покатери на стола и ще го погледне с тъмносините си очи.

Когато ни завърти вихърът на живота, навярно е неизбежно да лежим будни дори в най-мекото легло и да се борим с тревогите, били те големи или малки, реални или въображаеми. Но всъщност граф Ростов имаше сериозни основания да се тревожи за стария си приятел Мишка.

Когато напусна Метропол късно през нощта на двайсет и първи юни, Михаил Миндич последва буквално съвета на графа. Отиде право в хотела си, изкъпа се, хапна и легна да се наспи както трябва. А когато се събуди, той погледна събитията от предишния ден в по-широка перспектива.

В светлината на утрото видя, че графът е напълно прав — че става въпрос само за петдесет думи. И не беше като Шаламов да го е накарал да отреже последните редове на „Вишнева градина“ или „Чайка“. Нещата опираха до един пасаж, който можеше да се е появил в кореспонденцията на всеки пътник в Европа, и който самият Чехов най-вероятно бе съчинил почти без да мисли.

Но след като се облече и си поръча късна закуска, когато тръгна към Централния дом на писателите, Мишка случайно мина покрай онази статуя на Горки на Арбатския площад, където някога бе стояла мрачната статуя на Гогол. За Мишка Максим Горки беше най-великият съвременен герой след Маяковски.

— Ето един човек — каза си Мишка (докато стоеше на сред тротоара, без да обръща внимание на минавачите), — който някога пишеше с тъй свежа и сурова непосредственост, че спомените му за младостта станаха наши младежки спомени.

Но след като се засели в Италия, през 34-та година той бе подмамен обратно в Русия от Сталин и настанен в имението на Рябушински — за да води създаването на социалистическия реализъм като единствен художествен стил на целия руски народ...

— И какво излезе от всичко това? — обърна се Мишка към статуята.

Почти напълно съсипан, Булгаков не беше написал нито дума от години. Ахматова бе оставила перото. Говореше се, че Манделщам, който вече бе излежал присъдата си, изглежда е арестуван отново. А Маяковски? О, Маяковски...

Мишка заскуба брадата си.

Колко смело бе предрекъл на Саша през 22-ра година, че тези четирима ще се съберат, за да създадат новата поезия на Русия. Невероятно, може би. Но в крайна сметка те направиха точно това. Създадоха поезията на мълчанието.

— Да, мълчанието може да бъде мнение — каза Мишка. — Мълчанието може да бъде форма на протест. То може да бъде средство за оцеляване. Но може да бъде и училище по поезия — със свои собствени рими, ритми и условности. Такава, която не е задължително да се пише с молив или писалка; но може да бъде написана в сърцето с револвер, опрян до гърдите.

С тези думи Мишка обърна гръб на Максим Горки и Централния дом на писателите, и вместо това се отправи към редакцията на Гослитиздат. Там се изкачи по стълбището, безцеремонно пресече приемната и взе да отваря врата след врата, докато не откри пора в една заседателна зала да води редакторска среща. В средата на масата имаше чинийки със сирене, смокини и солена херинга, и по някаква необяснима причина самият им вид изпълни Мишка с ярост. Публиката обърна гръб на Шаламов, за да види кой се е вмъкнал през вратата; това бяха младши редактори и помощник-редактори, все млади и сериозни — факт, който само разгневи Мишка още повече.

— Много добре! — извика той. — Виждам, че си приготвил ножовете. Какво ще накълцаш днес? „Братя Карамазови“?

— Михаил Фьодорович — възкликна потресен Шаламов.

— Какво е това? — провикна се Мишка, като посочи една млада жена, която държеше резен хляб с парче херинга. — Този хляб да не е

от Берлин? Внимавайте, другарко. Ако хапнете и един залък, Шаламов ще ви изстреля с оръдие.

Мишка виждаше, че младата жена го смята за луд; но тя все пак остави хляба на масата.

— Аха! — възкликна отмъстително Мишка.

Шаламов се надигна от стола си, едновременно изнервен и разтревожен.

— Михаил — каза той. — Явно си разстроен. По-късно на драго сърце ще поговоря с теб в кабинета си за всичко, което те мъчи. Но както сам виждаш, в момента имаме съвещание. И работният ни ден тепърва започва...

— Тепърва започва. Не се и съмнявам.

Мишка започна да отброява на пръсти задачите за деня и при всяка точка грабваше ръкопис от масата пред някого от персонала и го хвърляше срещу Шаламов.

— Има статуи за преместване! Редове за съкращаване! А в пет следобед не бива да закъсняваш за банята си с другаря Сталин. Защото ако закъснееш, кой ще му изтърка гърба?

— Не е на себе си — рече един младеж с очила.

— Михаил — повтори умолително Шаламов.

— Бъдещето на руската поезия е в хайку! — провикна се Мишка в заключение, после с голямо задоволство затръшна вратата на излизане. Всъщност жестът бе толкова задоволителен, че той затръшна всяка врата, която го делеше от улицата.

И за да използваме фразата му, какво излезе от всичко това?

Само след ден същината на неговите коментари бе споделена със съответните органи; след седмица те бяха записани дума по дума. През август го поканиха за разпит в ленинградските служби на НКВД. През ноември той бе изправен пред една от извънредните съдебни тройки на онази епоха. А през март 1939 г. пътуваше с влак за Сибир и царството на закъснялото благоразумие.

Графът вероятно бе прав да се тревожи за Нина, макар че никога не ще го узнаем със сигурност — защото тя не се върна в Метропол нито след месец, нито след година, нито когато и да било. През октомври графът предприе някои усилия да открие нейното местонахождение, но всички останаха без резултат. Можем да предположим, че и Нина е предприела усилия да се свърже с графа, но

не дойде нито дума и Нина Куликова просто изчезна в необятната шир на руския Изток.

Графът бе също тъй прав да се притеснява, че присъствието на София ще бъде забелязано. Защото то не само бе забелязано в рамките на две седмици от пристигането ѝ, но и до една административна служба в Кремъл бе пратено писмо, в което се посочваше, че една Бивша Личност, живееща под домашен арест на последния етаж на хотел Метропол, се грижи за петгодишно дете с неизвестни родители.

След получаването си това писмо бе грижливо изчетено, подпечатано и препратено до по-горна служба — където пак бе подпечатано и прехвърлено два етажа нагоре. Там то стигна до онова бюро, където с един замах на перото можеха да бъдат задействани матроните от държавните сиропиталища.

Случи се обаче така, че един бърз преглед за текущите познанства на въпросната Бивша Личност доведе до някоя си актриса с върбова фигура — за която от години се шушукаше, че е завъртяла главата на един кръглолик комисар, назначен наскоро в Политбюро. Зад стените на малка, унила канцелария в особено бюрокративен клон на правителството обикновено е трудно да си представиш ясно света навън. Но никога не е трудно да си представиш какво може да стане с кариерата ти, ако грабнеш незаконна дъщеря на човек от Политбюро и я пратиш в дом за сираци. Такава инициатива би била възнаградена с превръзка на очите и една последна цигара.

В резултат на това бяха извършени само най-дискретни проучвания. Откриха се признаци, че актрисата вероятно е имала връзка с члена на Политбюро поне от шест години. Освен това служител на хотела потвърди, че точно в деня, когато момиченцето дошло в хотела, актрисата също е била там. При това положение цялата информация, събрана в хода на разследването, бе прибрана в заключено чекмедже (за в случай че някой ден може да се окаже полезна). А злонамереното писъмце, от което започна цялото разследване, бе подпалено и изхвърлено на боклука, където му беше мястото.

Така че да, графът имаше всички основания да се притеснява за Мишка, Нина и София. Но трябваше ли да се тревожи за следващата сутрин?

Както се оказа, след като си оправиха леглата и изгризаха бисквитите, София наистина се покатери на стола; но вместо да се вторачи с очакване в графа, тя изреди цял куп допълнителни въпроси за „Спокоен час“ и семейството му, сякаш ги бе съчинила насън.

И в следващите дни един мъж, който отдавна се гордееше със способността си да разказва истории по най-краткия начин, с ударение върху най-съществените подробности, по принуда стана майстор на лиричните отклонения, забележките в скоби, бележките под линия, накрая дори се научи да изпреварва неуморните питания на София, преди да е имала време да ги изрече.

Народната мъдрост ни казва, че когато въртележката на тревогите ни пречи да заспим, най-доброто лекарство е да броим овце на ливада. Но понеже предпочиташе агнетата препечени с билки и сервирани с винен сос, графът избра съвсем друг метод. Докато слушаше дишането на София, той се върна в онзи миг, когато се събуди на коравия под и възстановявайки систематично посещенията си във фойето, Пиацата, Боярски, апартамента на Ана, мазето и работилницата на Марина, грижливо пресметна колко стълбищни площадки е изкачил или слязъл в течение на деня. Мислено сновеше нагоре-надолу, броейки площадка след площадка, докато с финалното изкачване към кабинетния часовник стигна до крайната сума от петдесет и девет — при което потъна в заслужен сън.

[1] Не знам какво (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Сос с пипер (фр.). — Б.пр. ↑

ДОПЪЛНЕНИЕ

— Чичо Александър...?

...

— София...?

...

— Буден ли си, чичо Александър?

...

— Вече да, скъпа. Какво има?

...

— Забравих Куки в стаята на леля Марина...

...

...

— А, да...

1946

В събота, двацет и първи юни 1946 година, когато слънцето се издигна високо над Кремъл, една самотна фигура бавно се изкачи по стъпалата от кея на река Москва, продължи покрай катедралата „Василий Блажени“ и се отправи към Червения площад.

Облечен в дрипаво зимно палто, човекът извърташе десния си крак в малък полукръг на всяка крачка. По друго време комбинацията от парцаливо палто и куц крак би изглеждала необичайно в такъв ясен летен ден. Но през 1946 г. мъже с дрехи втора ръка куцаха из всеки квартал на столицата. Всъщност така бе във всеки град на Европа.

Този следобед площадът гъмжеше от хора, сякаш беше пазарен ден. Жени с пъстри рокли се спираха под арките на стария Държавен универсален магазин. Пред портите на Кремъл ученици се катереха по два бракувани танка, а войници с бели мундири стояха на равни интервали и ги наблюдаваха с ръце зад гърба. Пред мавзолея на Ленин се виеше опашка от 150 граждани.

Човекът с дрипавото палто спря за миг да погледа дисциплинираното държание на своите далечни сънародници, чакащи

на опашката. Най-отпред стояха осем узбеки с провиснали мустаци, облечени в най-хубавите си копринени халати; след това четири момичета от изток с дълги плитки и пъстри бродирани шапчици; после десет мъжици от Грузия, и така нататък, и така нататък — народност подир народност чакаха търпеливо да поднесат почитта си пред останките на човек, умрял преди повече от двайсет години.

Ако не сме научили нищо друго, помисли си самотникът с крива усмивка, то поне се научихме да стоим на опашка.

На някой чужденец би му се сторило, че Русия се е превърнала в страна на десетте хиляди опашки. Защото имаше опашки по трамвайните спирки, опашки пред бакалиите, опашки пред бюрата по труда, образованието и жилищното настаняване. Но всъщност не бяха десет хиляди, нито дори десет. Имаше една всеобхватна опашка, която се виеше из цялата страна и назад през времето. Това беше най-голямото нововъведение на Ленин: опашка, която като самия пролетариат е универсална и безкрайна. Той я установи с декрет през 1917 г. и лично зае първото място, докато другарите му се трупаха на опашка зад него. Един по един всички руснаци заеха местата си и опашката растеше все повече и повече, докато не обхвана всички области на живота. На нея се създаваха приятелства и пламваха романтични страсти; тя насърчаваше търпението; учеше на любезност; дори водеше към мъдрост.

Ако някой желае осем часа да стои на опашка, за да си купи погача хляб, помисли си самотникът, то какво са час-два, за да видиш безплатно трупа на героя?

Отминавайки мястото, където някога се бе издигала Казанската катедрала, човекът зави надясно и продължи; но когато стигна до Театралния площад, той спря. Защото докато погледът му се прехвърляше от Двореца на съюзите към Большой и Малий театър, и накрая към хотел Метропол, той неволно се удиви, че толкова много от старите фасади са останали непокътнати.

Точно преди пет години германците започнаха операция „Барбароса“ — офанзива, в която повече от три милиона войници, разположени от Одеса до Балтийско море, пресякоха руската граница.

Когато операцията започна, Хитлер прецени, че Вермахтът ще завладее Москва в рамките на четири месеца. Всъщност след като превзеха Минск, Киев и Смоленск, към края на октомври германските

сили вече бяха напреднали с почти хиляда километра и се приближаваха към Москва от север и юг в класическа формация клещи. До няколко дни градът щеше да бъде в обхвата на тяхната артилерия.

По това време в столицата бе настанало сериозно беззаконие. Улиците бяха претъпкани с бежанци и дезертъори, които спяха в импровизирани лагери и готвеха крадена храна на открити огънове. Подготвяше се прехвърляне на правителството в Куйбишев, а шестнайсетте моста на града бяха минирани, за да могат да бъдат взривени при първо нареждане. Над кремълските стени се издигаха колони пушек от кладите със секретни документи, докато по улиците общински и фабрични работници, които не бяха получавали заплати от месеци, гледаха с мрачно предчувствие как вечно светещите прозорци на древната крепост почват да гаснат един по един.

Но в следобед на трийсети октомври някой наблюдател — застанал точно там, където сега стоеше нашият дрипав странник — би зърнал невероятна гледка. Малка група работници под надзора на тайната полиция пренасяше столове от Большой към метростанция „Маяковски“.

По-късно тази нощ пълният състав на Политбюро се събра в метрото, на трийсет метра под повърхността на града. Защитени от ударите на германската артилерия, в девет часа те заеха местата си около дълга маса, отрупана с храна и вино. Скоро след това на станцията пристигна влак, вратите му се отвориха и отвътре излезе Сталин в пълна военна униформа. Заемайки полагащото му се място начело на масата, маршал Сосо каза, че целта му да свика партийното ръководство е двойна. Първо, да заяви, че присъстващите могат да заминат за Куйбишев, но лично той няма намерение да ходи никъде. Ще остане в Москва, докато се пролее последната капка руска кръв. И второ, той съобщи, че на седми ноември годишното честване на Революцията ще бъде проведено на Червения площад, както обикновено.

Мнозина московчани щяха да запомнят този парад като повратна точка. Да чуят възторжените звуци на „Интернационала“ под съпровода на петдесет хиляди ботуши, докато техният водач стоеше предизвикателно на трибуната — това засили увереността им и

затвърди тяхната решителност. През онзи ден, щяха да помнят те, приливът решително се обърна.

Други обаче биха посочили седемстотинте хиляди войници, които Сосо беше държал за резерв в Далечния изток, и които в самия момент на празненството се устремяваха през страната, за да помогнат на Москва. Трети пък биха отбелязали, че през онзи декември имаше снеговалежи в двайсет и осем от общо трийсет и един дни, което на практика заземи Луфтвафе. Със сигурност не бе зле, че средната температура падна до минус 20° — климат тъй чужд за Вермахта, както някога за войските на Наполеон. Каквато и да е причината, макар че войските на Хитлер само за пет месеца стигнаха от руската граница до покрайнините на Москва, те никога нямаше да минат през портите на града. След като взеха над един милион пленници и един милион жертви, те щяха да започнат отстъпление през януари 1942 г., оставяйки града изненадващо непокътнат.

Слизайки от бордюра, нашият самотник изчака да мине един млад офицер на мотоциклет с момиче в ярко оранжева рокля в коша; после пресече между двата пленени немски изстребителя, изложени в пресъхналата градинка; накрая заобиколи главния вход на Метропол, зави зад ъгъла и изчезна в тясната уличка зад хотела.

ЩУРОТИИ, ВЪЗРАЖЕНИЯ, ЗЛОПОЛУКА

В един и половина следобед в управителския кабинет на хотел Метропол граф Александър Илич Ростов седна срещу бюрото на човека с тясна глава и надменно държание.

Когато му съобщи в Пиацата, че Шахматният подофицер го вика, графът предположи, че въпросът трябва да е спешен, защото пратеникът го изчака да си допие кафето и веднага го поведе към административната част. Но след като въведоха графа, началството едва вдигна очи от документите, които подписваше. Само махна небрежно с писалката към празния стол, сякаш искаше да покаже, че след малко ще му отдели внимание.

— Благодаря ви — каза графът, приемайки това пренебрежително предложение с пренебрежително кимване.

Тъй като не умееше да седи без действие, графът използва свободните минути, за да огледа кабинета, който бе претърпял известни промени от времето, когато го заемаше Йозеф Халецки. Макар че бюрото на бившия управител си стоеше на място, то вече не беше тъй впечатляващо пусто. Освен с купища документи, вече можеше да се похвали с телбод, моливник и два телефона (навярно за да може Подофицерът да остави Централния комитет на изчакване, докато набира Политбюро). Вместо винения диван, на който според злите езици си полягаше старият поляк, сега стърчаха три сиви канцеларски шкафа със стоманени ключалки. А възхитителните ловни сцени, които някога украсяваха махагоновата ламперия, бяха заменени — разбира се — с портрети на господата Сталин, Ленин и Маркс.

След като сложи напълно задоволително подписа си върху дванайсет листа хартия, Подофицерът намести нова купчинка документи на ръба на бюрото си, върна писалката на място и за пръв път погледна графа в очите.

— Доколкото знам, вие сте ранобуден, Александър Илич — каза той след кратко мълчание.

— Целеустремените хора обикновено са такива.

Ъгълчето на устните на Подофициера се надигна едва забележимо.

— Да разбира се. Целеустремените хора. — Той се пресегна през бюрото си, за да приглади най-новата купчинка документи. — И закуските в стаята си около седем...?

— Правилно.

— После в осем имате навика да четете вестници във фойето.

Мътните да го вземат, помисли си графът. Прекъсва завършека на един прелестен обяд със специална призовка. Очевидно си е наумил нещо. Но трябва ли вечно да го усуква? Не знае ли що е директен въпрос? Или не го харесва? Трябваше ли да седят тук и да обсъждат типичния ден на графа минута по минута — когато срещата на Триумвирата беше насрочена за след по-малко от час?

— Да — потвърди графът малко нетърпеливо. — Сутрин чета сутрешните вестници.

— Но във фойето. Слизате във фойето.

— Неизменно слизам по стълбището, за да чета в уюта на фойето.

Шахматният подофицер се облегна назад и му отправи най-кратката възможна усмивка.

— Тогава може би сте наясно с инцидента, който се случи тази сутрин в коридора на четвърти етаж в осем без четвърт...

За протокола: графът бе станал малко след седем. След като направи петнайсет клякания и петнайсет протягания, закуси приятно с кафе, бисквити и плод (днес мандарина), изкъпа се, избръсна се и се облече, той целуна София по челото и излезе от спалнята с намерение да почете вестници в любимото си фойе. Слезе един етаж, излезе от витото стълбище и се запъти по коридора към главното, както правеше всеки ден. Но докато завиваше по площадката на пети етаж, чу суматоха отдолу.

Първото впечатление бе за петнайсет гласа, викащи на двайсет различни езика. Съпровождаше ги затръшване на врата, трясък на чиния и доста настоятелни крясъци, които имаха определено птичи характер. Когато стигна до четвъртия етаж, някъде към 7:45, графът завари истинско природно бедствие.

Почти всяка врата зееше отворена и всички гости бяха в коридора. Сред тях имаше двама френски журналисти, един

швейцарски дипломат, трима узбекски търговци на кожи, представител на Римокатолическата църква и един завърнал се от чужбина оперен тенор с петчленното си семейство. Все още по пижами, повечето участници в този необичаен конгрес размахваха ръце и се изразяваха най-настойтелно — а три едри гъски търчаха между краката им, грачеха и пляскаха с криле.

Няколко от жените изглеждаха тъй ужасени, сякаш ги бяха нападнали харпии. Съпругата на тенора се криеше зад внушителния торс на мъжа си, а Кристина, една от камериерките на хотела, бе отстъпила до стената, притискайки празен поднос към гърдите си и в нозете ѝ се валяше смес от прибори, чинии и каша.

Когато тримата синове на тенора демонстрираха пъргавината си, като подгониха трите птици в три различни посоки, пратеникът на Ватикана посъветва тенора относно правилното поведение на децата. Тенорът, който говореше само няколко думи италиански, уведоми свещенослужителя (*fortissimo*), че с него шега не бива. Швейцарският дипломат, който говореше свободно руски и италиански, демонстрира прословутата неутралност на нацията си, като изслуша и двамата със затворена уста. Когато прелатът пристъпи напред, за да докаже правотата си с по-богоугодни средства, една от гъските, приклепена от най-големия син на тенора, се стрелна между краката му право в неговия апартамент — откъдето внезапно изскочи млада жена, загърната само със синьо кимоно, която определено не беше представителка на Римокатолическата църква.

Междувременно суматохата очевидно беше събудила гостите на петия етаж, тъй като неколцина слязоха по стълбището да видят за какво е цялата тази врява. В челната редица на този контингент беше американският генерал — страховита фигура, произхождаща от така наречената „Велика държава Тексас“. След като набързо оцени ситуацията, генералът грабна за гърлото една от гъските. Скоростта, с която улови птицата, вдъхна увереност на събраното множество. Неколцина дори нададоха възторжени възгласи. Но само докато не обви и втората си ръка около шията на гъската, с явното намерение да я строши. Това изтръгна писък от младата жена в синьото кимоно, сълзи от дъщерята на тенора и суров укор от страна на швейцарския дипломат. Прекъснат точно в мига на решително действие, генералът

изказа раздразнението си от некадърността на цивилните, влезе в апартамента на прелата и метна гъската през прозореца.

Твърдо решен да възстанови реда, генералът се върна след миг и умело хвана втората гъска. Но когато повдигна птицата, за да увери присъстващите в мирните си намерения, коланът на кръста му се разхлаби и халатът му се разтвори, разкривайки чифт вехти масленозелени гащи — гледка, от която жената на тенора рухна в несвяст.

Докато наблюдаваше тези процеси от стълбищната площадка, графът усети до себе си нечие присъствие. Обърна се и откри, че това е адютантът на генерала, общителен млад мъж, който бе станал едва ли не постоянно присъствие в Шаляпин. Като оцени гледката от пръв поглед, адютантът въздъхна доволно и след това подхвърли, без да се обръща към някого:

— Колко обичам този хотел.

И тъй, беше ли графът „наясно“ какво се е случило в коридора на четвърти етаж в осем без четвърт? Все едно да попитаме Ной дали е наясно с Потопа, или Адам с ябълката. Разбира се, че беше наясно. Никой на този свят не бе по-наясно. Но какъв аспект от неговата осведоменост би могъл да оправдае прекъсването на обедното му кафе?

— Запознат съм със събитията от тази сутрин — потвърди графът, — тъй като точно в този момент излизах на стълбищната площадка.

— Значи лично станахте свидетел на хаоса...?

— Да. Видях от първа ръка развоя на щуротиите. Но при все това не разбирам напълно защо съм тук.

— Значи сте в недоумение.

— Всъщност съм напълно объркан. Озадачен.

— Разбира се.

След кратко мълчание Подофицерът му отправи най-благочестивата си усмивка. После, сякаш беше съвсем нормално да се разхожда из кабинета по средата на разговор, той стана и пристъпи към стената, където грижливо намести портрета на господин Маркс, който се беше кривнал на куката и с това несъмнено подкопаваше идеологическата сила на кабинета.

След като се обърна, Подофицерът продължи.

— Мога да разбере защо описвайки тези злощастни събития, вие избрахте думата щуротии вместо хаос. Защото щуротии сякаш подсказва известна детинщина...

Графът се позамисли.

— Да не би да подозирате момчетата на тенора?

— Едва ли. Все пак гъските бяха заключени в клетка в килера на Боярски.

— Нима намеквате, че Емил има нещо общо с това?

Подофицерът пренебрегна въпроса на графа и се върна на мястото си зад бюрото.

— Хотел Метропол — уведоми той графа, макар че това едва ли бе необходимо — приютява някои от най-изтъкнатите държавници и видни творци на света. Когато минават през прага ни, те имат правото да очакват несравним комфорт, ненадминато обслужване и утрини без суматоха. Излишно е да казвам — завърши той, посягайки към писалката си, — че ще разнищя тази работа.

— Е — отговори графът, ставайки от стола, — ако се налага разнищване, сигурен съм, че няма по-подходящ човек за тази задача.

Известна детинщина, мърмореше си графът, докато излизаше от кабинета на управителя. Утрини без суматоха...

Дали Подофицерът го смяташе за глупак? Дали си въобразяваше дори за секунда, че графът не го разбира накъде бие? Какво намеква? Че малката София е замесена по някакъв начин?

Графът не само разбираше съвсем точно накъде бие Подофицерът, но и можеше да го обори с няколко свои намека — и то в ямбически петостишия. Но идеята за участие на София бе тъй неоснователна, тъй абсурдна, тъй скандална, че не заслужаваше отговор.

Вярно, графът не можеше да отрече, че София има известна игрива жилка, както се полага на всяко тринайсетгодишно дете. Но тя не беше пакостничка. Нито хулиганка. Нито непрокопсаничка. Всъщност докато графът се връщаше от управителския кабинет, ето я, че седеше във фойето, приведена над някакъв дебел учебник. Това бе картинка, позната за целия персонал на Метропол. С часове наред тя седеше на същото това кресло, запаметявайки столици, спрягайки глаголи и пресмятайки хикс или игрек. С еднакво чувство на всеотдайност изучаваше шиенето с Марина и сосовете с Емил. Ако

помолехте всеки, който познава София, да я опише, би ви казал, че е усърдна, срамежлива и добре възпитана; или с една дума, въздържана.

Докато се качваше по стълбището към горните етажи, графът изброяваше основните факти като юрист: за осем години София не бе имала нито едно детинско избухване; всеки ден си миеше зъбите и тръгваше на училище без възражения; и независимо дали беше време да се облича, да се хваща на работа или да си яде граха, тя вършеше всичко, без да се жалва. Дори и онази нейна малка игра, която сама бе измислила и толкова обичаше да играе, се основаваше на уравнивост, съвсем нетипична за нейната възраст.

Ето как се играеше.

Двамата седяха нейде в хотела — например четяха в кабинета си в неделя сутрин. Точно в дванайсет графът оставяше книгата и се оттегляше за седмичното си посещение при бръснаря. След като слизаше един етаж по-надолу и тръгваше по коридора към главното стълбище, той продължаваше още пет етажа до сутерена, където минаваше покрай цветарския и вестникарския павилион и влизаше в бръснарницата — само за да открие... София, седнала кротко с книга в ръка на пейката до стената.

Естествено, това предизвикваше споменаване всуе на името Господне и изпускане на каквото държеше в ръка (досега за тази година три книги и една чаша вино).

Без да броим факта, че подобна игра може да се окаже фатална за мъж, приближаващ шейсетте, човек неволно се възхищаваше на уменията на младата дама. Тя сякаш знаеше как да се пренесе мигновено от единия до другия край на хотела. През годините навярно бе опознала всички тайни коридори, служебни проходи и свързващи врати на хотела, придобивайки при това свръхестествен усет за времето. Но особено впечатляващо беше нейното неземно спокойствие след откриването. Независимо колко далеч или колко бързо се беше придвижвала, в нея нямаше и следа от умора. Нито разтуптяно сърце, нито ускорен дъх, нито капка пот по челото ѝ. Не се кискаше, не проявяваше ни най-малък знак за самодоволство. Напротив. С усърдно, срамежливо и благовъзпитано изражение тя посрещаше графа с приятелско кимване, после пак свеждаше поглед към книгата и скромно прелистваше страницата.

Идеята, че едно такова дете ще съзаклятничи за освобождаването на гъските, беше просто абсурдна. Със същия успех можеха да я обвинят, че е съборила Вавилонската кула или е отчупила носа на Сфинкса.

Вярно, тя беше в кухнята и вечеряше, когато главният готвач за пръв път получи вест, че някакъв швейцарски дипломат, който беше поръчал печена гъска, оспорвал свежестта на домашната птица. И, разбира се, тя обожаваше чичо си Емил. Ала все пак, как можеше едно тринайсетгодишно момиче да пренесе три възрастни птици до четвъртия етаж на международен хотел в седем сутринта, без никой да усети? Самата идея, заключи графът, докато отваряше вратата на стаята си, объркваше човешкия разсъдък, обиждаше природните закони и накърняваше здравия...

— Боже Господи!

София, която преди малко беше във фоайето, сега седеше до писалището на великия княз, усърдно приведена над книгата си.

— О, здравей, татко — каза тя, без да вдига поглед.

...

— Явно вече не се смята за учтиво да откъснеш очи от работата си, когато в стаята влиза гост.

София се завъртя на стола.

— Извинявай, татко. Бях се унесла в четене.

— Хммм. И какво толкова четеш?

— Есе за канибализма.

— Есе за канибализма!

— От Мишел дьо Монтен.

— А. Да. Добре. Благотворно прекарано време, сигурен съм — одобри графът.

Но докато се отправяше към кабинета, той си помисли: Мишел дьо Монтен...? После стрелна поглед към основата на писалището.

...

— Това там „Ана Каренина“ ли е?

София проследи погледа му.

— Да, струва ми се.

— Но какво прави там долу?

— Беше най-близка по дебелина до Монтен.

— Най-близка по дебелина!

— Сбъркала ли съм нещо?

...

— Мога само да кажа, че Ана Каренина никога не би сложила теб под писалището, само защото си дебела колкото Монтен.

— Самата идея е абсурдна — казваше графът. — Как едно тринайсетгодишно момиче ще прехвърли три угоени гъски през два етажа, без никой да се усети? Освен това, питам ви: нима подобно поведение съвпада с характера ѝ?

— Твърдо не — каза Емил.

— Ни най-малко — съгласи се Андрей.

Тримата поклатиха глави в знак на единодушно възмущение.

Едно от предимствата на дългогодишната съвместна работа е, че всекидневните задачи могат да бъдат отменати набързо, оставяйки предостатъчно време за обсъждане на по-сериозни тревоги — като ревматизъм, слабости на обществения транспорт и дребнавото поведение на необяснимо повишените люде. След две десетилетия членовете на Триумвирата знаеха това-онова за дребните душици, които седяха зад купчини хартия, и така наречените чревоугодници от Женева, които не можеха да различат гъска от яребица.

— Това е скандално — каза графът.

— Без съмнение.

— И да ме викне половин час преди ежедневната ни среща, на която никога не липсват важни въпроси за обсъждане.

— Така си е — съгласи се Андрей. — И като стана дума, Александър...

— Да?

— Преди да отворим тази вечер, би ли пратил някого да почисти кухненския асансьор?

— Разбира се. Много ли е изцапан?

— Боя се, че да. По някакъв начин се е задръстил с перушина...

При тези думи Андрей използва един от легендарните си пръсти, за да се почеше по горната устна, а Емил се престори, че отпива от чая си. Ами графът? Той отвори уста с явното намерение да даде съвършения отговор — някаква забележка, която веднага да пресече един човек и да бъде цитирана от други за години напред.

Но на вратата се почука и младият Иля влезе с дървената си лъжица.

В хода на Великата отечествена война Емил бе загубил един по един опитните членове на екипа си, дори подсвиркващия Станислав. След като всички здрави мъже рано или късно попаднаха в армията, той бе принуден да запълни кухнята с юноши. Така Иля, който беше нает през 1943 г., през 1945 въз основа на старшинство вече бе повишен до заместник-главен готвач на преклонната възраст деветнайсет години. Като знак на върховно доверие, Емил го бе дарил с лъжица вместо нож.

— Е? — попита Емил, вдигайки нетърпеливо очи.

Вместо отговор Иля се поколеба.

Емил погледна останалите членове на Триумвирата и завъртя очи към тавана, сякаш за да каже: Виждате ли какво трябва да търпя? После пак се обърна към своя чирак.

— Както всеки може да види, ние сме много заети хора. Но явно ти имаш нещо толкова важно, че чувстваш необходимост да ни прекъснеш. Добре тогава, изплюй камъчето — преди да сме издъхнали от възмущение.

Младежът отвори уста, но вместо да обясни, той просто посочи с лъжицата си към кухнята. Следвайки посоката на кухненското приспособление, членовете на Триумвирата погледнаха през прозореца на канцеларията и там, близо до вратата на задното стълбище, стоеше някакъв клетник в дрипаво зимно палто. При вида му лицето на Емил стана пурпурно.

— Кой го е пуснал тук?

— Аз...

Емил скочи толкова рязко, че едва не катурна стола си. После, също както разгневен командир би откъснал нашивките от пагоните на виновен офицер, той грабна лъжицата от ръката на Иля.

— Значи вече си Комисар на Навлеците, така ли? А? Докато бях с гръб към теб, си се повишил до Генерален секретар на Просията?

Младежът отстъпи крачка назад.

— Не... Не съм се повишил.

Емил стовари лъжицата върху масата тъй свирепо, че почти я строши.

— Разбира се, че не си! Колко пъти съм ти казвал да не пускаш просяци в кухнята? Не виждаш ли, че ако днес му дадеш къшей хляб, утре ще дойде с петима приятели, а вдругиден с петдесет?

— Да, но... но...
— Какво ми нонокаш?
— Той не молеше за храна.
— А?

Младежът посочи графа.

— Питаше за Александър Илич.

Андрей и Емил изненадано се обърнаха към колегата си. Графът пък погледна през прозореца към просяка. После, без да каже и дума, той стана от стола си, излезе от кабинета и прегърна този спътник от блажените времена, когото не беше виждал осем дълги години.

Макар че Андрей и Емил никога не бяха срещали непознатия, щом чуха името му, веднага разбраха кой е той: онзи, който беше живял с графа над обуцарницата; онзи, който можеше да измине хиляда километра на пространство от десетина крачки; поклонникът на Маяковски и Манделщам, който като мнозина други бе съден и осъден в името на Член 58.

— Защо не се настаните удобно — предложи Андрей с елегантен жест. — Можете да използвате кабинета на Емил.

— Да — съгласи се Емил. — Непременно. Моят кабинет.

С безупречния си инстинкт Андрей настани Мишка на стола с гръб към кухнята, докато Емил слагаше на масата хляб и сол — този древен руски символ на гостоприемството. След миг той се върна с чиния картофи и телешки котлети. После главният готвач и салонният управител се оттеглиха и затвориха вратата, за да могат двамата стари приятели да разговарят на спокойствие.

Мишка погледна масата.

— Хляб и сол — каза с усмивка той.

Докато графът гледаше Мишка, разтърсиха го две противоположни чувства. От една страна беше онази особена радост да срещнеш неочаквано приятел от младини — щастливо събитие, без значение кога или къде се случва. Но в същото време графът се сблъскваше с неоспоримите факти от външността на Мишка. Отслабнал с петнайсет килограма, облечен в протрито палто и провлачващ единия крак зад себе си — нищо чудно, че Емил го помисли за просяк. Разбира се, през последните години графът бе наблюдавал как възрастта започва да слага своя печат върху Триумвирата. Беше забелязал случайните потрепвания в лявата ръка на

Андрей и напредващата глухота в дясното ухо на Емил. Беше забелязал как се прошарва и оредява косата на първия, и как изтънява вторият. Но при Мишка не ставаше дума само за опустошенията на времето. Това бяха белезите на един човек върху друг, на една епоха върху нейната рожба.

Може би най-удивителна бе усмивката на Мишка. В младостта си Мишка беше почти неизменно сериозен и никога не говореше иронично. Но когато изрече „хляб и сол“ в усмивката му имаше явен сарказъм.

— Толкова е хубаво да те видя, Мишка — каза след малко графът. — Не мога да ти опиша колко ми олекна, когато прати вест за освобождаването си. Кога се върна в Москва?

— Не съм се върнал — отговори неговият приятел с новата си усмивка.

След благополучното излежаване на осемте години, обясни Мишка, бяха го възнаградили с „минус шест“. За да посети Москва, той бе взел назаем паспорт от една сродна душа с известна външна прилика.

— Разумно ли е? — попита графът с безпокойство.

Мишка сви рамене.

— Пристигнах тази сутрин с влака от Явас. Довечера ще се върна пак там.

— Явас... Къде е това?

— Някъде между мястото, където се отглежда пшеницата и мястото, където се яде хляб.

— Преподаваш ли...? — попита неуверено графът.

— Не — поклати глава Мишка. — Не ни насърчават да преподаваме. Но всъщност не ни насърчават и да четем или пишем. Едва ни се разрешава да ядем.

Тъй Мишка започна да описва живота си в Явас; и при това използваше първо лице множествено число толкова често, че графът предположи, че трябва да се е заселил там с някой друг затворник от лагерите. Но постепенно стана ясно, че казвайки „ние“, той няма предвид отделни личности. За Мишка „ние“ обхващаше всички негови събратя по съдба — и не само тези, които бе срещал в Архангелск. Думата обхващаше милионите, които се бяха трудили на Соловецките

острови, в Севвостлаг или на Беломорканал, независимо дали през двайсетте, през трийсетте, или все още работеха там.^[1]

Мишка замълча.

— Странни неща ти идват в главата нощем — каза след малко той. — След като захвърляхме лопатите и се помъквахме към бараките, набързо излапвахме кашата и се завивахме презглава, бързайки да заспим. Но неизбежно идваше някаква неочаквана мисъл, някакъв неканен спомен, който искаше да бъде оценен, измерен и претеглен. И в много от тия нощи си мислех за онзи немец, с когото се срещнахте в бара и който твърдеше, че водката е единственият принос на Русия за Запада, предизвиквайки някой да назове още три.

— Добре го помня. Тогава взех назаем твоята забележка, че Толстой и Чехов са страничните дъски в лавицата на повествованието, после споменах Чайковски и накрая поръчах на онзи простак порция хайвер.

— Точно така. — Мишка поклати глава, после погледна графа с усмивка. — Една нощ преди няколко години се сетих за още един, Саша.

— Пети принос?

— Да, пет принос: изгарянето на Москва.

Графът се смая.

— Имаш предвид през 1812 година?

Мишка кимна.

— Можеш ли да си представиш физиономията на Наполеон, когато го събудили в два през нощта и излязъл от новичката си спалня в Кремъл, само за да разбере, че градът, който е превзел преди броени часове, вече гори, подпален от своите граждани? — Мишка се засмя тихичко. — Да, изгарянето на Москва е особено руско явление, приятелю. Не може да има съмнение. Защото не става дума за конкретно събитие, а за формата на събитието. Един пример сред хиляди други в историята. Като народ ние, руснаците, се оказахме необичайно способни в унищожаването на онова, което сме създали.

Може би заради накуцването, Мишка вече не ставаше да крачи напред-назад; но графът забеляза, че обхожда с очите си стаята.

— Всяка страна има своята велика картина, Саша — така наречения шедьовър, който виси в някоя свещена зала и обобщава националната идентичност за идните поколения. За французите това е

„Свободата води народа“ на Дьолакроа; за холандците — „Нощна стража“ на Рембранд; за американците — „Вашингтон пресича река Делауеър“; а за нас, руснаците? Две картини близнаци: „Петър Велики разпитва царевич Алексей“ на Николай Ге и „Иван Грозни убива сина си“ на Иля Репин. От десетилетия тези две картини са почитани от нашата публика, възхвалявани от нашите критици и скицирани от нашите усърдни студенти по изкуствата. И все пак, какво изобразяват? На едната нашият най-просветен цар разглежда подозрително първородния си син, преди да го осъди на смърт; а на другата Иван невъзмутимо държи тялото на сина си, след като вече му е наложил смъртното наказание със скиптъра по главата. Ние изгаряме една по една нашите църкви, прочути по цял свят с красотата на своите ярко оцветени кули и невероятни кубета. Събаряме статуите на стари герои и изтриваме имената им от улиците, сякаш са плод на въображението ни. А поетите или заставяме да замълчат, или чакаме сами да млъкнат.

Мишка взе вилицата си, заби я в недокоснатото телешко и го вдигна във въздуха.

— Знаеш ли, че през 30-те години, когато обявиха задължителната колективизация на селското стопанство, половината от нашите селяни заклаха собствения си добитък, вместо да го дадат на кооперациите? Четиринайсет милиона глави добитък, захвърлени на лешоядите и мухите.

Той внимателно върна парчето месо в чинията си, сякаш в знак на уважение.

— Как да го разберем, Саша? Какво ѝ става на една нация, та насърчава у своите хора желанието да унищожават собствените си произведения на изкуството, да опустошават градовете си и да избиват собственото си потомство без угризения? За чужденците това навярно е потресаващо. Трябва да им се струва, че ние, руснаците, притежаваме тъй грубо безразличие, че за нас няма нищо свято, дори и плодът на утробата ни. И как ме боли от тази идея. Как ме отчайва. Колкото и да бях изтощен, мисълта за това ме караше да се мятам на нара чак до зори... И после една нощ той дойде в съня ми, Саша, самият Маяковски. Цитира няколко стиха — прекрасни, омайващи стихове, които не бях чувал преди — за кората на брезичка, блестяща под зимното слънце. След това зареди револвера с удивителен знак и притисна цевта към гърдите си. Когато се събудих, изведнъж разбрах,

че тази склонност към самоунищожаване не е нещо чудовищно, срамно или позорно; тя е нашата най-голяма сила. Обръщаме револвера срещу себе си не защото сме по-безразлични и по-некултурни от британците, французите или италианците. Напротив. Ние сме готови да унищожим това, което сме създали, защото вярваме повече от всички тях в силата на картината, поемата, молитвата или човека.

Мишка поклати глава.

— Помни ми думите, приятелю: не изгаряме Москва за последен път.

Както в миналото, Мишка говореше с трескаво напрежение, едва ли не сякаш убеждаваше сам себе си. Но щом си изля душата, той погледна през масата и видя тревожното изражение по лицето на графа. Тогава изведнъж се разсмя сърдечно, без горчивина или ирония, и се пресегна да стисне ръката на стария си приятел.

— Виждам, че те разстроих, Саша, с моите приказки за револвери. Но не се притеснявай. Още не съм приключил. Все още имам нещо за вършене. Всъщност точно затова се промъкнах в града: да посетя библиотеката за един малък проект, над който работя...

С чувство на облекчение графът разпозна старата искра в очите на Мишка — онази, която неизбежно проблясваше, преди той да се хвърли стремглаво в поредната схватка.

— Поетична творба ли е? — попита графът.

— Поетична? Да, предполагам, че в известен смисъл е поетична... Но е и нещо по-важно. Нещо, върху което може да се гради. Още не съм готов да го споделя; но когато бъда, ти ще си първият.

Когато излязоха от кабинета и графът поведе Мишка към задното стълбище, кухненската работа беше в разгара си. На тезгяха кълцаха лук, режеха цвекло, скубеха кокошки. От печката, където къкреха шест тенджери, Емил направи на графа знак да почака. След като избърса ръце в престилката си, той дойде до вратата с малко храна, увита в кафява хартия.

— Нещичко за из път, Михаил Фьодорович.

Мишка изглеждаше изненадан от предложението и за миг графът си помисли, че приятелят му ще го откаже по принцип. Но Мишка благодари на готвача и взе пакета.

Андрей също дойде, за да изкаже удоволствието си, че най-сетне е срещнал Мишка, и да му пожелае всичко хубаво.

След като отвърна на пожеланията, Мишка отвори вратата към стълбището, но след това спря. За момент се озърна към кухнята с цялата ѝ трескава дейност и изобилие, огледа добродушния Андрей и сърдечния Емил, и накрая се обърна към графа.

— Когато преди толкова години те осъдиха на доживотен затвор в Метропол — каза той, — кой би си помислил, че си станал най-щастливият човек в цяла Русия.

В седем и половина същата вечер, когато графът влезе в Жълтата стая, Осип изгаси цигарата си и скочи от стола.

— А! Ето те и теб, Александър. Мислех си за едно бързо пътуване до Сан Франциско. Не сме се връщали там от година. Изгаси лампите, ако обичаш.

Докато Осип се отправяше с бърза крачка към дъното на стаята, графът разсеяно седна на масата за двама и сложи салфетката в скута си.

...

— Александър...

Графът се озърна назад.

— Да?

— Лампите.

— О. Извинявай.

Графът стана, изгаси лампите и застана до стената.

...

— Ще седнеш ли пак? — попита Осип.

— А, да. Разбира се.

Графът се върна към масата и седна на стола на Осип.

...

— Наред ли е всичко, приятелю? Виждаш ми се разстроен...

— Не, не — увери го графът с усмивка. — Всичко е превъзходно. Моля, продължавай.

Осип изчака малко, за да е сигурен, после дръпна ръчката и побърза обратно към масата, докато по стената на трапезарията започваха да трептят величествените стари сенки.

Два месеца след онова, което Осип обичаше да нарича „Аферата Токвил“, той се появи в Жълтата стая с кинопроектор и нецензурирано копие на „Един ден на конни състезания“. От онази вечер нататък, двамата зарязаха историческите томове на рафтовете, където им беше мястото, и напредваха в изучаването на Америка посредством филми.

Всъщност Осип Иванович бе овладял английския език чак до минало време в бъдещето още през 1939 г. Но според него американските филми все още заслужаваха внимателното им обсъждане не само като прозорци към западната култура, но и като безпрецедентен механизъм за класово потисничество. Защото чрез киното янките явно бяха открили как да усмирят цялата работническа класа срещу четвърт долар на седмица.

— Просто погледни тяхната Депресия — казваше той. — От началото до края тя продължи десет години. Цяло десетилетие, през което пролетариатът бе оставен сам да се грижи за себе си, да спи по улиците и да проси пред църквите. Ако някога е идвало време за американския работник да отхвърли ярема, то със сигурност е било тогава. Но застанаха ли те до своите братя? Нарамиха ли брадвите, за да разбият портите на дворците? Нито за ден. Вместо това се тътреха до най-близкия киносалон, където провесваха пред очите им най-новата фантазия, както хипнотизатор полюшва джобния си часовник на верижка. Да, Александър, ние трябва да проучим този феномен с най-голямо усърдие и внимание.

Така и сториха.

И графът можеше да потвърди, че Осип подхождаше към задачата с най-голямо усърдие и внимание, защото когато прожектираха филм, той почти не можеше да стои неподвижен. Когато в някой уестърн избухнеше битка в салона, Осип стискаше юмруци, отбиваше удари, замахваше с ляв прав в корема и ъперкът в челюстта. Когато Фьодор Астер танцуваше с Джинджър Роджърс, пръстите му се разтваряха широко и пърхаха на нивото на кръста, а краката му пристъпваха напред-назад по килима. А когато се появи Бела Лугоши, Осип скочи от стола и едва не се просна на пода. После, докато вървяха надписите, той клатеше глава в знак на морално разочарование.

— Срамно — казваше той.

— Скандално.

— Коварно!

Като опитен учен, Осип подлагаше всичко видяно на хладнокръвна дисекция. Мюзикълите бяха „сладкиши, предназначени да упоят бедните с мечти за непостижимо блаженство“. Филмите на ужаса бяха „фокуси, чрез които страховете на работника се заместват с тези на хубавите момичета“. Комичните водевили бяха „абсурдни наркотици“. А уестърните? Те бяха най-коварният вид пропаганда: басни, където злото е представено от колективи, които насилват и грабят; а добродетелта се явява в лицето на самотник, който рискува живота си, за да защити свещената частна собственост на някой друг. Накратко? „Холивуд е най-опасната сила в цялата история на класовата борба.“

Или поне така твърдеше Осип, докато не откри жанра на американското кино, който по-късно щеше да стане известен под името *film noir*^[2]. Той жадно гледаше филми като „Наемен убиец“, „Сянка на съмнение“ и „Двойна застраховка“.

— Какво е това? — питаше той, без да чака отговор — Кой прави тези филми? Под чие покровителство?

Всички те сякаш изобразяваха една Америка, в която корупцията и жестокостта са на почит; в която справедливостта е просякиня, а доброто е глупост; в която верността е изработена от хартия, а личният интерес — изкован от стомана. С други думи, те предлагаха дързък портрет на капитализма такъв, какъвто беше в действителност.

— Как става това, Александър? Защо позволяват да се правят тези филми? Не осъзнават ли, че забиват клин под собствените си основи?

Но нито една звезда на жанра не очарова Осип повече от Хъмфри Богарт. С изключение на „Казабланка“ (която Осип смяташе за женски филм), двамата бяха изгледали поне по два пъти всички филми на Богарт. Независимо дали във „Вкаменената гора“, „Да имаш и да нямаш“, или особено в „Малтийският сокол“, Осип харесваше грубоватата външност на артиста, неговите язвителни забележки и пълната липса на сантименти.

— Забеляваш ли как в първото действие винаги изглежда толкова отдалечен и безразличен; но щом възмущението му се разпали, Александър, никой друг не е тъй готов да направи необходимото — да

действа съзнателно, бързо и непоколебимо. Той наистина е човек на целта.

В Жълтата стая Осип лапна две хапки от специалитета на Емил (телешко със сос от хайвер), отпи глътка грузинско вино и вдигна очи точно навреме, за да види изображението на моста Голдън Гейт.

В следващите минути услугите на Сам Спейд отново бяха наети от съблазнителната, макар и малко загадъчна, госпожица Уондърли. Партньорът на Спейд отново беше застрелян на една задна уличка само няколко часа преди подобна съдба да сполети и Флойд Търсби. И отново Джоел Кайро по прякор Дебелака и Бриджит О'Шонеси тайно се съюзяваха, упояваха Спейд и тръгваха към кея, очаквайки безкрайното търсене най-сетне да стигне до края си. Но докато Спейд опитваше да се отърве от главоболието, някакъв непознат с черно палто и шапка нахълтваше, залитайки, в кантората му, пускаше пакет на пода и рухваше мъртъв на дивана!

— Мислиш ли, че руснаците са особено груби, Осип? — попита графът.

— Какво? — прошепна Осип, сякаш наоколо имаше и други зрители, които не искаше да смущава.

— Мислиш ли, че по принцип сме по-груби от французите, англичаните или тези американци?

— Александър — изсъска Осип (докато Спейд миеше кръвта на непознатия от ръцете си). — Какви ги говориш?

— Искам да кажа, мислиш ли, че сме по-склонни от другите да унищожаваме онова, което сме създали?

Осип, който още не бе откъснал очи от екрана, се завъртя и изгледа смаяно графа. После рязко стана, изтропа до проектора и замрази филма в момента, когато Спейд, след като бе сложил грубо увития пакет върху бюрото, извади ножче от джоба си.

— Нима не разбираш какво се случва? — попита той, сочейки към екрана. — След като е пътувал от Ориента до доковете на Сан Франциско, капитан Джейкъби е прострелян пет пъти. Той скача от горящия кораб, влачи се през целия град и използва последния си дъх, за да донесе на другаря Спейдски този загадъчен пакет, обвит в хартия и вързан с канап. А ти избираш точно този момент да разсъждаваш за метафизика!

Графът, който се беше обърнал, вдигна ръка, за да заслони отблясъка от екрана.

— Но, Осип — каза той, — гледали сме го поне три пъти как отваря пакета.

— Какво значение има? Ти си чел „Ана Каренина“ поне десет пъти, но се обзалагам, че все още плачеш, когато тя се хвърля под влака.

— Това е съвсем друго.

— Така ли?

Настана тишина. После Осип с кисела гримаса изгаси проектора. Включи лампите и се върна на масата.

— Добре, приятелю. Виждам, че нещо те притеснява. Хайде да видим дали можем да го изясним, за да си продължим заниманията.

И тъй, графът описа на Осип разговора си с Мишка. Или по-скоро изложи възгледите на Мишка за изгарянето на Москва, събарянето на статуи, замлъкването на поетите и клането на четиринайсет милиона глави добитък.

Осип, който вече бе изразил раздразнението си, сега слушаше графа внимателно и от време на време кимаше на някои идеи на Мишка.

— Добре — каза той, след като графът свърши. — И така, какво точно те безпокои, Александър? Шокира ли те твърдението на твоя приятел? Засяга ли чувствителността ти? Разбирам, че се притесняваш за душевното му състояние; но не е ли възможно той да е прав в своите мнения, а да греши в чувствата си?

— Какво искаш да кажеш?

— То е като малтийския сокол.

— Осип. Моля те.

— Не, говоря съвсем сериозно. Какво е черната птица, ако не символ на самото наследство на Запада? Скулптура от злато и скъпоценни камъни, изработена от рицари-кръстоносци като почетен дар за крал, това е емблема на църквата и монархиите — тези хищни институции, които са положили основата на изкуството и идеите в цяла Европа. Е, кой би отрекъл, че тяхната любов към това наследство е също тъй заблудена, както тази на Дебелака към неговия сокол? Може би точно това трябва да бъде отхвърлено, преди да се появи надежда за прогрес. — Тонът му стана по-мек. — Болшевиките не са

хуни, Александър. Ние не сме варварски орди, нападащи Рим и унищожавачи всичко красиво от невежество и завист. Точно обратното. През 1916 г. Русия беше варварска държава. Имаше най-неграмотния европейски народ и по-голямата част от населението живееше в леко изменено феодално робство: оряха нивите с дървено рало, биеха жените си на свещи, просваха се на пейките пияни от водка, а призори се събуждаха, за да се покаят пред иконите. Тоест живеяха точно както техните прадеди преди петстотин години. Не е ли възможно да ни е тласкала назад именно нашата почит към всички статуи, катедрали и древни институции?

Осип помълча и без да бърза наля отново вино в чашите.

— Но къде се намираме сега? Докъде сме стигнали? Като съчетахме американското темпо със съветските цели, ние сме на прага на всеобщата грамотност. Многострадалните, двойно поробени руски жени, се издигнаха до положението на равни. Изградихме цели нови градове и нашето промишлено производство надминава това на повечето страни в Европа.

— Но на каква цена?

Осип удари с длан по масата.

— На най-скъпа цена! Но мислиш ли, че постиженията на американците — на които завижда целият свят — са дошли наготово? Само попитай техните африкански братя. А мислиш ли, че инженерите, които са проектирали техните великолепни небостъргачи или са строили техните магистрала, са се поколебали дори за миг, преди да срутят прекрасните малки квартали, които стояли на пътя им? Гарантирам ти, Александър, те са заложили динамита и сами са натиснали копчето на взривателя. Както вече ти казах, ние и американците ще бъдем начело през останалата част на този век, защото сме единствените народи, които са се научили да отхвърлят миналото, вместо да се кланят пред него. Но докато те са го правили в името на любимия си индивидуализъм, ние се опитваме да го направим в името на общото благо.

Когато се раздели с Осип в десет вечерта, вместо да се изкачи по стълбището до шестия етаж, графът се отпрати към Шаляпин с надеждата да го заvari празен. Но когато влезе в бара, откри шумна

група журналисти, членове на дипломатическия корпус и две от младите сервитьорки с техните къси черни роклички — и в центъра на шумотевицата за трета поредна вечер беше адютантът на американския генерал. Прегърбен, с разперени ръце, той се люшкаше от пети на пръсти и разиграваше историята си като борец на тепиха.

— ... Като заобиколи монсиньора, старият Портърхаус бавно тръгна към втората гъска, чакайки плякката му да го погледне в очите. Това е тайната, разбирате ли: гледането в очите. Точно в този момент Портърхаус позволява на противниците да си въобразят, че са му равни. След като направи две крачки наляво, Портърхаус изведнъж направи три надясно. Изкарана от равновесие, гъската срещна погледа на стареца — и тогава Портърхаус се хвърли напред!

Адютантът се хвърли напред.

Двете сервитьорки изпищяха.

После се разкикотиха.

Когато се изпъна в пълен ръст, адютантът държеше ананас. С едната ръка около гърлото и другата под опашката, той демонстрира плода на всички наоколо, както генералът бе демонстрирал втората гъска.

— И в този съдбовен момент поясът на добрия генерал се разпаса и халатът му се разгърна, разкривайки чифт униформени долни гащи от американската армия — от чийто вид мадам Велошка припадна.

Докато публиката ръкопляскаше, адютантът се поклони. После внимателно остави ананаса на бара и вдигна чашата си.

— Реакцията на мадам Велошка изглежда напълно разбираема — каза един от журналистите. — Но какво направихте вие, когато видяхте долните гащи на стареца?

— Какво направих? — възкликна помощникът. — Ами козирувах им, разбира се.

Докато другите се смееха, той пресуши питието си.

— А сега, господа, предлагам да се отправим навън в нощта. Ще ви кажа от личен опит, че в „Национал“ можете да чуete най-жалката самба в Северното полукуълбо. Барабанистът е сляп с едното око и не може да удря цимбалите. А водачът на групата няма и капка усет за латино темпо. Беше най-близко до Южна Америка, когато падна по

стълбище от махагон. Но има превъзходни намерения и тупето му идва направо от рая.

И след тия думи шарената групичка се изниза в нощта, оставяйки графа да пристъпи към бара в относителна тишина и покой.

— Добър вечер, Аудриус.

— Добър вечер, граф Ростов. Какво ще обичате?

— Може би чаша „Арманяк“.

Малко по-късно, докато разклащаше брeндитo в чашата си, графът с усмивка си припомни сценката на адютанта — което от своя страна го накара да се замисли над личността на американците като цяло. С присъщата си убедителност Осип твърдеше, че по време на Депресията Холивуд е подкопал неизбежните сили на революцията чрез рафинираното си мошеничество. Но графът се чудеше дали Осип не преобръща анализа с главата надолу. Разбира се, изглеждаше вярно, че бляскавите мюзикъли и примитивните комедии процъфтяваха през 30-те години в Америка. Но същото се отнасяше и до джаза и небостъргачите. Бяха ли и те наркотици, предназначени да упоят една неспокойна нация? Или бяха признаци на местния дух, тъй неударжим, че дори Депресията не можеше да го смаже?

Докато графът продължаваше да поклаща брeндитo в чашата си, през две табуретки вляво от него седна нов клиент. За негова изненада това се оказа адютантът.

Неизменно внимателният Аудриус опря лакът на бара и се приведе напред.

— Добре дошли отново, капитане.

— Благодаря, Аудриус.

— Какво мога да ви предложа?

— Същото както преди, предполагам.

Аудриус се обърна да приготви питието, а капитанът потропа с пръсти по бара и разсеяно се огледа наоколо. Като срещна погледа на графа, той кимна и се усмихна приятелски.

— Не бяхте ли тръгнали към „Национал“? — неволно попита графът.

— Изглежда, приятелите ми толкова бързаха да ме придружат, че ме изоставиха — отговори американецът.

Графът се усмихна съчувствено.

— Съжалявам да го чуя.

— Не. Моля ви, не съжалявайте. Много обичам да ме изоставят. Това винаги ми разкрива съвсем нова перспектива за мястото, което си мисля, че напускам. Освен това утре рано сутрин си заминавам у дома за известно време, тъй че навярно така е най-добре.

Той протегна ръка към графа.

— Ричард Вандъруайл.

— Александър Ростов.

Капитанът пак кимна приветливо, после извърна очи и изведнъж го погледна отново.

— Не ме ли обслужвахте снощи в Боярски?

— Да, аз бях.

Капитанът въздъхна облекчено.

— Слава Богу. В противен случай би се наложило да откажа напитката.

Сякаш по сигнал, Аудриус сложи питието на бара. Капитанът го взе, отпи глътка и въздъхна отново. След това за момент се вгледа в графа.

— Руснак ли сте?

— До мозъка на костите.

— Ами тогава нека от самото начало да кажа, че съм буквално очарован от вашата страна. Обичам вашата смешна азбука и тези малки кифлички, пълнени с месо. Но представата на нацията ви за коктейл е доста дразнеща...

— Как така?

Капитанът дискретно посочи към края на бара, където един апаратчик с рошави вежди бърбеше с млада брюнетка. Двамата държаха напитки с потресаващ лилаво-пурпурен оттенък.

— Разбрах от Аудриус, че тази смес съдържа десет различни съставки. Освен водка, ром, бренди и гренадин, тя може да се похвали с розова есенция, един даш горчив лимон и разтопена близалка. Но коктейлът не трябва да бъде смес. Това не е потпури или великденски парад. В най-добрия случай коктейлът трябва да бъде свеж, елегантен, искрен — и ограничен до две съставки.

— Само две?

— Да. Но трябва да са съставки, които се допълват взаимно; които се смеят на шегите си и търпят чуждите недостатъци; и които никога не се надвикват в разговора. Като джин и тоник — каза

адютантът, посочвайки питието си. — Или бърбън и вода... Или уиски и сода... — Той поклати глава, вдигна чашата си и отпи от нея. — Извинете ме, че се разприказвах.

— Всичко е наред.

Капитанът кимна с благодарност, но след малко попита:

— Имате ли нещо против да споделя едно наблюдение? Искам да кажа лично.

— Съвсем не — каза графът.

Капитанът плъзна чашата си по бара и се премести с една табуретка по-близо.

— Изглеждате тъй, сякаш нещо ви тежи на душата. Имам предвид, въртите това бренди в чашата от около половин час. Ако не внимавате, водовъртежът, който създавате, ще пробие дупка в пода и всички ще се озовем в мазето.

Графът със смях остави чашата си.

— Вероятно сте прав. Нещо трябва да ми тежи на душата.

— Е, тогава — каза Ричард, посочвайки празния бар, — дошъл сте на точното място. От стари времена благовъзпитаните мъже са се събирали в подобни питейни заведения, за да си излеят мъката в компания на сродни души.

— Или просто на непознати?

Капитанът вдигна пръст.

— Сродните души се срещат по-рядко от непознатите. И така, какво ще речете да прескочим въстъплението. Какво ви мъчи? Жени ли? Пари? Липса на вдъхновение?

Графът пак се засмя; после като другите благовъзпитани мъже от стари времена, реши да си излее мъката пред тази сродна душа. Описа Мишка и неговата идея, че руснаците са някак извънредно способни да унищожават това, което са създали. После описа Осип и неговата идея, че Мишка е напълно прав, но че унищожаването на паметниците и шедьоврите е от съществено значение за развитието на нацията.

— О, така значи — каза капитанът, сякаш това би било четвъртото му предположение.

— Да. Но какви изводи бихте направили от всичко това? — попита графът.

— Какви изводи ли?

Ричард пийна отново.

— Мисля, че и двамата ви приятели са много умни. Искам да кажа, че е необходима голяма сърчност, за да издърпаш нишка от тъканта, без да я скъсаш. Но все пак ми се струва, че пропускат нещо... — Той затропа с пръсти по бара, опитвайки да оформи мисълта си. — Разбирам, че в Русия имате богат опит в събарянето; и че премахването на една красива стара сграда непременно ще породи малко скръб за изчезналото и вълнение за онова, което ще дойде. Но в крайна сметка си мисля, че великите неща устояват. Да вземем например онзи приятел, Сократ. Преди две хиляди години той се скитал около пазара, споделял мислите си с всеки срещнат и дори не отделил време да ги запише. А после, като закъсал, сам гушнал китката, ритнал камбаната, дръпнал завесата. Адиос. Сбогом. Финис. А времето си вървяло. Римляните дошли на власт. После варварите. Сетне цялото Средновековие се струпало върху него. Стотици години на епидемии, отровителства и горене на книги. И по някакъв странен начин, след всичко това, великите мисли, изречени от този човек на пазара, все още са с нас... Всъщност, опитвам се да изтъкна, че като вид просто не ни бива в писането на некролози. Не знаем как човек или неговите постижения ще се възприемат след три поколения, точно както не знаем какво ще закусват неговите праправнуци във вторник през март. Защото, когато Съдбата предава нещо на потомството, прави го зад гърба му.

Двамата помълчаха. После капитанът пресуши чашата си и посочи с пръст брендито на графа.

— Да ви питам обаче, това нещо върши ли работа?

Когато напусна Шаляпин един час по-късно (след като направи на капитан Вандървайл компания за по два коктейла в лилаво-пурпурен цвят), графът с изненада откри, че София все още чете във фойайето. Забелязвайки погледа му, тя леко помахна с ръка и пак се наведе прилежно над книгата...

Графът трябваше да впрегне цялото си самообладание, за да прекоси фойайето с бавна крачка. С безспорния вид на спокоен човек той внимателно стъпи на стълбището и бавно започна да се изкачва. Но щом зави зад ъгъла, втурна се в спринт.

Докато търчеше нагоре, той едва удържаше злорадството си. Скрытата гениалност в играта на София винаги бе в това, че тя избираше кога да играе. Естествено, тя издебваше онези моменти, когато той е разсеян или не внимава, така че играта всъщност свършваше преди той дори да разбере, че е започнала. Но тази вечер нещата щяха да бъдат различни — защото по небрежното махване на София графът се бе досетил, че играта предстои.

Този път я спипах, помисли си той, докато минаваше през втория етаж със зловеща усмивка. Но когато отмина площадката на третия, трябваше да признае второто предимство на София в тази игра: нейната младост. Защото без съмнение скоростта му започваше да спада значително. Ако се съдеше по задъхването, на шестия етаж щеше да пълзи — ако изобщо стигнеше жив дотам. За всеки случай, когато стигна до петия етаж, той намали темпото до енергична крачка.

Отвори вратата на витото стълбище и спря да се послуша. Като погледна надолу, не видя нищо. Можеше ли вече да е профучала отгук? Невъзможно. Не би имала време. И все пак, за в случай че се е пренесла по някаква невъобразима магия, графът изкачи на пръсти последните стъпала и когато отвори вратата си, стори го с подчертано безразличие — само за да открие, че стаята е наистина празна.

Потривайки ръце, той се зачуди: Къде да застана? Замисли се дали да не легне и да се престори на заспал, но искаше да види изражението ѝ. Затова седна на стола, килна го назад и сграбчи най-близката книга, която по случайност се оказа господин Монтен. Разгръщайки тома напосоки, той попадна на есето „За възпитанието на децата“.

— Точно така — рече той с лукава усмивка. После направи ученолюбива физиономия и се престори, че чете.

Но след пет минути тя все още не се бе появила.

— А, добре. Сигурно съм сбъркал — призна той с известно разочарование, и точно тогава вратата рязко се отвори. Но не беше София.

Беше една от камериерките. Ужасена.

— Илана. Какво има?

— София! Паднала е!

Графът скочи от стола.

— Паднала! Къде?

— На служебното стълбище.

Графът се втурна покрай камериерката и изтича надолу по витото стълбище. След две празни площадки някакъв глас в дъното на съзнанието му почна да разсъждава, че Илана трябва да е сгрешила; но когато зави по третата площадка, зърна София — просната на стъпалата със затворени очи и сплъстена от кръв коса.

— Боже мой.

Графът падна на колене.

— София...

Тя не отговори.

Като повдигна леко главата ѝ, графът видя раната над челото. Черепът не изглеждаше счупен, но тя кървеше и беше в безсъзнание.

Разплаканата Илана се появи зад него.

— Ще отида за лекар — каза тя.

Но часът минаваше единайсет. Кой би могъл да каже колко време щеше да мине?

Графът пхна ръце под шията и коленете на София, вдигна я от стъпалата и я понесе надолу. На партера отвори вратата с рамо и прекоси фойето. Почти не забеляза двойката на средна възраст, чакаща до асансьора; Василий, застанал зад бюрото си; гласовете откъм бара. И изведнъж се озова на стъпалата на Метропол в топлия летен въздух — за пръв път след повече от двайсет години.

Нощният портиер Родион го изгледа смаяно.

— Такси — каза графът. — Трябва ми такси.

През рамото на портиера видя, че четири таксита са спрели на петдесет метра от входа, изчаквайки последните клиенти на Шаляпин. Най-отпред двама шофьори пушеха и разговаряха. Преди Родион да вдигне свирката към устните си, графът вече тичаше към тях.

Когато шофьорите забелязаха приближаването на графа, по лицето на единия се изписа многозначителна усмивка, а другият се навъси строго — и двамата бяха решили, че господинът носи на ръце пияно момиче. Но и двамата се стегнаха, когато видяха кръвта по лицето ѝ.

— Дъщеря ми — каза графът.

— Хайде — каза един от шофьорите, като хвърли цигарата си на земята и изтича да отвори задната врата на купето.

— Към „Свети Анселм“ — каза графът.

— „Свети Анселм“...?

— Колкото може по-бързо.

Шофьорът включи на скорост, изкара колата на Театралния площад и пое на север, докато графът притискаше сгъната носна кърпа върху раната на София с едната си ръка, разресваше косата ѝ с другата и шепнеше утешителни думи, които отлитаха нечути — а покрай тях бясно прелитаха улиците на града.

След броени минути таксито спря.

— Пристигнахме — каза шофьорът. Той слезе и отвори задната врата.

Графът внимателно се измъкна със София в прегръдката си и изведнъж спря.

— Нямам пари — каза той.

— Какви пари! За Бога, вървете.

Графът прекоси тротоара и се втурна към болницата, но още докато минаваше през вратите, осъзна, че е направил ужасна грешка. По пейките във фоайето спяха възрастни хора като бежанци на железопътна гара. Светлините в коридора примигваха, сякаш захранвани от повреден генератор, а из въздуха се носеше мирис на амоняк и цигарен дим. Когато графът бе млад, „Свети Анселм“ се водеше сред най-добрите болници в града. Но това беше преди трийсет години. Досега болшевиките вероятно бяха построили нови болници — модерни, светли и чисти, — а тази стара сграда беше оставена като някаква клиника за ветераните, бездомните и изоставените.

Заобикаляйки един човек, който изглеждаше заспал прав, графът се приближи до бюрото, където млада медицинска сестра четеше списание.

— Това е дъщеря ми — каза той. — Ранена е.

Сестрата вдигна очи и изпусна списанието. Изчезна през една врата и сякаш след цяла вечност се върна с млад мъж в бяла лекарска престилка. Графът протегна София към него и вдигна подгизналата от кръв кърпичка, за да покаже раната. Лекарят вдигна ръка пред устата си.

— Това момиче трябва да бъде прегледано от хирург — каза той.

— Имате ли такъв тук?

— Какво? Не, разбира се, че не. — Той погледна часовника на стената. — В шест, може би.

— В шест? Но тя се нуждае от преглед още сега. Трябва да направите нещо.

Лекарят отново разтърка устни, после се обърна към сестрата.

— Намерете доктор Краснаков. Кажете му да се яви в Четвърта хирургия.

Докато медицинската сестра изчезваше отново, лекарят докара носилка.

— Сложете я тук и елате с мен.

Следван от графа, лекарят подкара София към асансьора. На третия етаж минаха през двойка летящи врати и влязоха в дълъг коридор, където имаше още две носилки, всяка със спящ пациент.

— Ето тук.

Графът отвори вратата и лекарят въведе София в Четвърта хирургия. Студената зала беше облицована с плочки от пода до тавана. В единия ъгъл плочките бяха започнали да се отлепват. Имаше хирургическа маса, шарнирни лампи и поднос за инструменти. След няколко минути вратата се отвори и влезе зле избръснат лекар заедно с младата медицинска сестра. Изглеждаше току-що станал от сън.

— Какво има? — попита той с уморен глас.

— Младо момиче с травма на главата, доктор Краснаков.

— Добре, добре — каза Краснаков. След това махна с ръка към графа и добави: — Без посетители в операционната.

Младият лекар хвана графа за лакътя.

— Чакайте малко — каза графът. — Този човек може ли изобщо да оперира?

Краснаков го погледна и лицето му почервения.

— Какво каза той?

Графът продължи да говори на младия лекар.

— Казахте, че трябва да бъде прегледана от хирург. Този човек хирург ли е?

— Изведи го оттук, казах ти! — изкрещя Краснаков.

Но вратата на операционната пак се отвори и влезе висок мъж на възраст малко под петдесет, придружен от официално облечена спътничка.

— Кой отговаря тук? — попита той.

— Аз — каза Краснаков. — А ти кой си? Какво става?

Като избута Краснаков настрани, новодошлият пристъпи до масата и се наведе над София. Внимателно отметна косата ѝ, за да огледа раната. Повдигна с палец единия ѝ клепач, после провери пулса, като я държеше за китката и гледаше часовника си. Едва тогава се обърна към Краснаков.

— Аз съм Лазовски, главен хирург в Първа общинска. Ще се погрижа за тази пациентка.

— Ама какво е това? Вижте сега!

Лазовски се обърна към графа.

— Вие ли сте Ростов?

— Да — отвърна смаяно графът.

— Кажете ми кога и как се случи това. Бъдете колкото се може по-точен.

— Тя падна, докато тичаше нагоре по стълбището. Мисля, че си е ударила главата в ръба на площадката. В хотел Метропол. Трябва да е било преди не повече от трийсет минути.

— Пила ли е?

— Какво? Не. Тя е дете.

— На колко години?

— Тринайсет.

— Как се казва?

— София.

— Добре. Много добре.

Без да обръща внимание на неспирните възражения на Краснаков, Лазовски се обърна към своята официално облечена спътничка и започна да дава нареждания: да намери престилки за екипа и подходящо място за миене; да събере необходимите хирургически инструменти; да стерилизира всичко.

Вратата рязко се отвори и влезе млад мъж с веселото изражение на човек, който току-що е излязъл от бал.

— Добър вечер, другарю Лазовски — каза той с усмивка. — Какво очарователно местенце си имате тук.

— Добре, Антонович. Стига толкова. Имаме фрактура в предната част на лявата париетална кост, с вероятна опасност от субдурален хематом. Преоблечи се. И виж дали можеш да направиш нещо за това осветление.

— Да, другарю Лазовски.

— Но първо ги изкарай оттук.

Докато Антонович с безгрижна усмивка избутваше двамата лекари от операционната, Лазовски посочи младата медицинска сестра, която бе седяла зад бюрото долу.

— Не ти. Пригответи се да асистираш. — После се обърна към графа. — Дъщеря ви се е ударила здравата, Ростов, но все пак не е паднала от самолет. Черепът е създаден, за да издържа на тежки удари. В подобни случаи най-големият риск не е от пряко увреждане, а от подуване на мозъка. Но не ни е за пръв път. Незабавно ще се погрижим за дъщеря ви. Междувременно ще трябва да поседите навън. Ще дойда да ви уведомя при първа възможност.

Отведоха графа до пейката пред операционната. Трябваше му известно време, за да осъзнае, че в изминалите минути коридорът е бил изчистен: двете носилки със спящите пациенти бяха изчезнали. Вратата в края на коридора изведнъж се отвори и през нея се появи Антонович, който вече беше с престилка и си подсвиркуваше. Докато вратата се затваряше, графът забеляза, че я придържа един мъж в черен костюм. Когато Антонович се върна в Четвърта хирургия, графът остана сам в празния коридор.

Как прекара следващите минути? Както всеки друг на негово място.

Помоли се за пръв път, откакто беше дете. Позволи си да си представи най-лошото, после се увери, че всичко ще бъде наред, обмисляйки отново и отново оскъдните забележки на хирурга.

— Черепът е създаден, за да издържа на тежки удари — повтаряше си той.

Но неволно го посещаваха противоположни примери. Спомни си например за един добродушен дървар от село Петровское, който на младини бе ударен в главата от падащ клон. Когато се свести, беше здрав и силен, както преди, но мрачен по дух; понякога не можеше да познае приятелите си; и без никаква причина избухваше в гняв срещу собствените си сестри — сякаш бе легнал един човек, а от леглото стана съвсем друг.

Графът започна да се упреква: Как бе позволил на София да играе такава безразсъдна игра? Как можа да виси цял час в бара, обсъждайки исторически картини и статуи — докато Съдбата се готвеше да посегне на живота на дъщеря му?

Въпреки всички разнообразни тревоги, свързани с отглеждането на деца — за учението, облеклото и възпитанието, — в крайна сметка отговорността на родителя е пределно проста: да доведе безопасно детето до зряла възраст, така че да има шанс да изживее смислен, а ако е рекъл Господ и щастлив живот.

Отмина незнаен брой минути.

Вратата на операционната се отвори и отвътре излезе доктор Лазовски. Беше свалил маската под брадичката си. Ръцете му бяха голи, но по престилката му имаше кръв.

Графът скочи на крака.

— Моля ви, Ростов — каза хирургът. — Седнете.

Графът се отпусна на пейката.

Лазовски не седна до него; само сложи ръце на кръста си и го изгледа отвисоко с несъмнена професионална увереност.

— Както ви казах, в тези ситуации най-големият риск е подуването на мозъка. Ние предотвратихме този риск. Все пак обаче тя е претърпяла сътресение, което в най-общи линии представлява контузия на мозъка. Ще има главоболия и ще се нуждае от много почивка. Но след една седмица пак ще е на крака.

Хирургът се обърна да си върви.

Графът протегна ръка.

— Доктор Лазовски... — изрече той с гласа на човек, който отчаяно иска да зададе въпрос, но изведнъж не намира сили за това.

Но хирургът не за пръв път водеше този разговор и го разбира много добре.

— Тя ще е същата както преди, Ростов.

Докато графът започваше да му благодари, мъжът с черния костюм отново отвори вратата в края на коридора, само че този път през нея се появи Осип Глебников.

— Извинете ме — каза хирургът на графа.

Осип и Лазовски се срещнаха по средата на коридора и за момент си поговориха тихичко, докато графът ги гледаше смаяно. Когато хирургът изчезна в операционната, Осип седна до графа на пейката.

— Е, приятелю — каза той с ръце на коленете си. — Твоята малка София здравата ни уплаши.

— Осип... Какво правиш тук?

— Исках да се уверя, че и двамата сте добре.

— Но как успя да ни намериш?

Осип се усмихна.

— Както ти казах, Александър, работата ми е да следя някои интересни хора. Но в момента това няма значение. Важното е, че София ще оздравее. Лазовски е най-добрият хирург в града. Утре сутрин ще я прехвърли в Първа общинска, където тя може да се възстанови на спокойствие. Но се боя, че повече не можеш да стоиш тук.

Графът понечи да протестира, но Осип вдигна успокояваща длан.

— Чуй ме, Саша. Щом аз знам какво се е случило тази вечер, скоро и други ще разберат. И няма да е от полза нито за теб, нито пък за София, ако те заварят да седиш тук. Тъй че ето какво трябва да направиш: в края на този коридор има стълбище. Трябва да слезеш на партера и през черната метална врата да излезеш на уличката зад болницата. Там двама души ще чакат да те откарат обратно в хотела.

— Не мога да оставя София — каза графът.

— Боя се, че трябва да го направиш. Но тревогата ти е напълно разбираема. Затова уредих някой да постои при София вместо теб, докато тя бъде готова да се прибере у дома.

При тази забележка вратата се отвори и в коридора влезе объркана и стресната жена на средна възраст. Беше Марина. Зад шивачката вървеше едра матрона в униформа.

— А — каза Осип, ставайки на крака. — Ето я.

Понеже Осип беше прав, Марина погледна най-напред него. Виждаше го за пръв път, затова срещна погледа му с тревога. Но после видя графа на пейката и се затича напред.

— Александър! Какво се е случило? Какво правите тук? Нищо не ми обясниха.

— София пострада, Марина. Падна зле по служебното стълбище на хотела, но сега хирургът е с нея. Ще оздравее.

— Слава Богу.

Графът се обърна към Осип, сякаш се канеше да го представи, но Осип го изпревари.

— Другарко Самарова — каза той с усмивка. — Не сме се срещали, но аз също съм приятел на Александър. За жалост той трябва да се върне в Метропол. Но за него би било голяма утеха, ако можете

да останете със София до нейното възстановяване. Нали така, приятелю?

Осип сложи ръка върху рамото на графа, без да откъсва очи от Марина.

— Знам, че молбата е прекалена, Марина — каза графът. — Но...

— Нито дума повече, Александър. Разбира се, че ще остана.

— Отлично — каза Осип и се обърна към униформената жена. — Ще се погрижите ли другарката Самарова да получи всичко, необходимо?

— Да, другарю Глебников.

Осип отправи към Марина още една успокояваща усмивка, след това хвана графа за лакътя.

— Насам, приятелю.

Той поведе графа по коридора и надолу по задното стълбище. Мълчаливо слязоха един етаж по-долу и Осип спря на площадката.

— Тук се разделяме. Запомни: на долната площадка излез през черната метална врата. Естествено, най-добре би било да не споменаващ никому, че някой от двама ни е бил тук.

— Осип, не знам как да ти се отблагодаря.

— Александър — каза Осип с усмивка, — ти си на мое разположение вече над петнайсет години. За мен е удоволствие поне веднъж аз да бъда на твое.

И той изчезна.

Графът слезе по последните стъпала и мина през черната метална врата. Утрото приближаваше и дори на тясната уличка графът усети нежния пролетен въздух. До другия тротоар бе спряла бяла камионетка с голям надпис отстрани „Пекарска кооперация Червена звезда“. Зле избръснат младеж се подпираше на лявата врата и пушеше. Като видя графа, той хвърли цигарата и затръшна вратата зад него. Без да го пита кой е, мина зад камионетката и отвори задната врата.

— Благодаря — каза графът, докато се качваше, но не получи отговор.

Едва когато вратата се затвори и графът се озова прегърбен в каросерията, той осъзна едно изненадващо усещане: миризмата на прясно изпечен хляб. Когато видя емблемата на пекарската кооперация, бе предположил, че това е хитрост. Но на рафтовете от

едната страна на камионетката бяха подредени грижливо над двеста хляба. Лекичко, почти без да вярва, графът посегна да докосне един от тях и откри, че е мек и топъл, излязъл от фурната преди не повече от час.

Отвън вратата на кабината се затръшна и двигателят заработи. Графът бързо седна на металната пейка срещу рафтовете и колата потегли.

В тишината графът чуваше как се сменят скоростите на камионетката. След като на няколко пъти ускори и забави по разни завои, двигателят на микробуса увеличи оборотите до скоростта на открито шосе.

Като се примъкна приведен до задната част на камионетката, графът надникна през малкото квадратно прозорче на вратата. Гледайки как прелитат сгради, навеси и фирми на магазини, за момент той не успя да определи къде се намира. После изведнъж видя стария английски клуб и осъзна, че трябва да са на Тверская — стария радиален път от Кремъл към Санкт Петербург, по който бе минавал хиляди пъти.

Към края на 30-те години улица Тверская беше разширена, за да поеме официалните паради, които завършваха на Червения площад. Макар че по това време някои от най-красивите сгради бяха повдигнати и изместени, повечето бяха съборени и заменени с многоетажки — в съответствие с новата наредба, че сградите на първокласните улици трябва да са високи най-малко десет етажа. Затова графът би трябвало да се напруга, за да различи от движещата се камионетка други познати забележителности. Но той бе престанал да търси познатото и вместо това гледаше как размазаните фасади и улични лампи стремително се отдалечават от него, сякаш нещо ги изтегляше в далечината.

Когато се върна на тавана на Метропол, графът завари вратата все още отворена и Монтен проснат на пода. Вдигна бацината си книга и седна на леглото на София. После за пръв път през тази нощ си позволи да заплаче и гърдите му се разтърсиха от напора на облекчението. Но макар сълзите да се лееха по лицето му, те не бяха сълзи на скръб. Бяха сълзите на най-щастливия човек в цяла Русия.

След няколко минути графът въздъхна дълбоко и изпита чувство на умиротворение. Осъзнавайки, че още държи книгата на баща си, той стана от леглото на София, за да я остави — и тогава видя черния кожен калъф върху бюрото на великия княз. Беше около трийсет на трийсет сантиметра, висок към половин педя, с кожена дръжка и хромирани закопчалки. Отгоре бе залепена бележка с непознат почерк, адресирана до него. Графът взе бележката, разгъна я и зачете:

Александър,

Какво удоволствие бе да ви срещна тази вечер. Както споменах, аз се прибирам у дома за известно време. Реших, че междувременно това тук може да ви свърши добра работа. Струва си да обърнете специално внимание на съдържанието на най-горния плик, тъй като смятам, че ще ви се стори пряко свързано с нашия разговор.

С най-топли чувства до следващата ни среща:

Ричард Вандървайл

Графът щракна закопчалките и вдигна капака на кутията. Оказа се преносим грамофон. Вътре имаше малка купчинка плочи в кафяви хартиени пликове. Както бе препоръчал Ричард, графът извади най-горната плоча. Според етикета в средата това бе запис на Владимир Хоровиц, изпълняващ първия концерт за пиано на Чайковски в нюйоркския Карнеги Хол.

Графът бе виждал Хоровиц да свири в Москва през 1921 г., по-малко от четири години преди пианистът да замине за официален концерт в Берлин — с пачка чужда валута, скрита в обувките му...

На гърба на калъфа графът намери малко отделение, където бе прибран електрическият кабел. Размота го и включи грамофона в контакта. После извади плочата от плика, постави я върху диска, дръпна лостчето, намести иглата и пак седна на леглото на София.

Отначало чу приглушени гласове, съдържано кашляне и последното шумолене на сядаща публика; после тишина; след това бурни аплодисменти, навярно докато изпълнителят излизаше на сцената.

Графът затаи дъх.

Фанфарите нададоха първите си тържествени звуци, надигнаха се струнните инструменти и после неговият сънародник засвири, разкривайки пред американската публика прокрадването на вълк сред брезите, вятъра из степта, трептенето на свещ в бална зала и проблясъка на оръдие в Бородино.

[1] Лишени от имена и семейни връзки, от професии и имущество, струпани като стадо в глад и лишения, обитателите на Гулаг — зеките — ставаха неразличими един от друг. Това, разбира се, беше част от идеята. Върховните власти не се задоволяваха само с мъките, причинени от задържането и принудителния труд в убийствени условия, а се стремяха да заличат народните врагове.

Но като неочаквана последица от тази стратегия се появи нов обществен слой. След като бяха лишени от своята самоличност, занапред зеките — макар и милиони на брой — щяха да се движат в съвършен синхрон, споделяйки както лишенията, така и волята си да оцелеят. Отсега нататък те щяха да се разпознават, където и да се срещнат. Щяха да си осигуряват подслон и трапеза, обръщайки се един към друг с думите брат, сестра или приятел; но никога, при никакви обстоятелства, не използваша думата другар. ↑

[2] Черен филм (фр.) — обобщаващо название на гангстерските филми. — Б.пр. ↑

ДОПЪЛНЕНИЕ

В четири часа следобед на двацет и трети юни Андрей Дюрас пътуваше с автобуса към квартирата си на Арбат, след като бе използвал почивния ден, за да посети София в Първа общинска болница.

На следващия ден щеше да докладва пред ежедневната среща на Триумвирата, че София е в добро настроение. Настанена в специалното крило на болницата, тя разполагаше с отделна слънчева стая и постоянното внимание на цял батальон медицински сестри. Емил щеше да се радва да чуе, че курабийките му са посрещнати с радост и София обещава да се обади веднага щом свършат. Андрей пък ѝ беше занесъл книга с любимите на сина му приключенски истории.

На Смоленския площад Андрей отстъпи мястото си на една възрастна жена. Така или иначе след няколко пресечки щеше да слезе — за да купи краставици и картофи от селския пазар на площада. Емил му бе дал половин килограм свинска кайма и той искаше да изпържи на жена си кюфтета.

Андрей и съпругата му живееха в тесен четириетажен жилищен блок между две пресечки. Квартирата им беше една от най-малките, но пък само за тях. Поне засега.

След като напазарува, Андрей се изкачи по стълбището до третия етаж. Минавайки покрай другите врати в коридора, усети иззад едната мирис на пържен лук, иззад друга долитаха звуци на радио. Като прехвърли торбата с покупки в лявата си ръка, той извади ключа.

Влезе и извика жена си, макар да знаеше, че тя няма да си е у дома. Сигурно чакаше на опашка пред новата млекарница, открита в една бивша църква в другия край на квартала. Казваше, че там млякото е по-свежо и опашката по-къса, но Андрей знаеше, че това не е вярно. Както мнозина други, жена му ходеше там, защото в малкия параклис зад църквата имаше мозайка с изображение на Христос и жената при кладенеца, която никой не си бе направил труда да изкърти; а жените, които на опашката за мляко можеха да ти запазят реда, докато отскочиш да се помолиш.

Андрей внесе покупките в малката стаичка с изглед към улицата, която им служеше едновременно за кухня и всекидневна. Сложи зеленчуците на малкия плот. След като си изми ръцете, изплакна краставиците и ги нарязва. Обели картофите и ги сложи в тенджерата с вода. Замеси каймата от Емил с накълцан лук, оформи кюфтетата и ги покри с кърпа. Сложи тигана на печката и сипа малко олио за покъсно. След като разчисти плота, той пак си изми ръцете, подреди масата и тръгна по коридора с намерението да си полегне. Но без дори да се замисли, той мина покрай вратата на спалнята и влезе в съседната стая.

Преди много години Андрей бе посетил жилището на Пушкин в Санкт Петербург — онова, където бяха минали последните години на поета. Стаите бяха запазени точно както в деня на смъртта му. На писалището дори имаше недовършено стихотворение и писалка. Гледайки писалището на поета иззад преградното въже, Андрей си бе помислил, че цялото това начинание е нелепо — сякаш запазвайки няколко вещи на място, човек може наистина да защити един миг от безмилостния напор на времето.

Но когато единственият им син Иля загина в битката за Берлин — само няколко месеца преди края на войната, — той и съпругата му направиха същото: оставиха всяка завивка, всяка книга, всяка дреха точно където е била в деня, когато получиха известието.

Първоначално Андрей трябваше да признае, че това беше голяма утеха. Когато оставаше сам в апартамента, той неволно посещаваше стаята; и тогава виждаше вдлъбнатината върху леглото, където навярно бе седяла съпругата, докато той беше на работа. Сега обаче се тревожеше, че тази грижливо запазена стая е почнала по-скоро да подхранва, отколкото да облекчава тяхната скръб; и знаеше, че е дошло времето да се отърват от вещите на сина си.

Но макар да го знаеше, той така и не повдигна въпроса пред съпругата си. Защото знаеше също, че скоро някой от сградата ще привлече вниманието на жилищните власти към смъртта на техния син; тогава щяха да ги преместят в още по-малка квартира, или да ги принудят да вземат чужд човек и животът щеше да си присвои стаята.

Но докато си мислеше всичко това, Андрей пристъпи до леглото и приглади завивките, където бе седяла жена му; и едва тогава изгаси лампата.

КНИГА ЧЕТВЪРТА

1950 АДАЖИО, АНДАНТЕ, АЛЕГРО

Додето мигнеш.

С тези думи граф Александър Ростов обобщи на първи юни пътешествието на дъщеря си от тринайсет до седемнайсет години, когато Василий подметна колко е пораснала.

— Сякаш вчера търчеше нагоре-надолу по стълбите — същинска пакостничка, хулиганка, непрокопсаничка, — а ето че вече е умна и изтънчена млада жена.

И това беше самата истина. Защото ако графът бе прибързал да определи тринайсетгодишната София като въздържана и благоразумна, то на прага на зрялата възраст предвиждането му се оправда изцяло. Надарена със светла кожа и дълга черна коса (освен един бял кичур на мястото на старата рана), София можеше с часове да седи и да слуша музика в техния кабинет. Можеше часове наред да бродира с Марина в шивашката работилница или да си бърби с Емил в кухнята, без нито веднъж да се размърда на стола.

Когато София беше едва на пет, графът наивно предполагаше, че от нея ще израсне тъмнокосо копие на майка ѝ. Но макар да наследи от Нина ясения поглед и твърдото мнение, София беше съвсем различна в поведението. Докато майка ѝ бе склонна да изразява непримиримост към най-дребните световни несъвършенства, София сякаш допускаше, че ако и понякога да обърка въртенето, земята като цяло е добронамерена планета. И докато Нина не се колебаеше да прекъсне някого наред изречението, за да изложи противоположния възглед, а после да обяви въпроса за решен веднъж завинаги, София слушаше тъй внимателно и с тъй съчувствена усмивка, че след като нейният събеседник получише свободата да изложи подробно мнението си, гласът му често заглъхваше и човекът почваше да поставя под въпрос собствените си убеждения...

Благоразумна. Това бе най-точната дума. И преходът стана буквално за миг.

— Когато стигнеш до нашата възраст, Василий, всичко отлита толкова бързо. Сякаш цели сезони отминават, без да оставят ни най-

малък белег в паметта ни.

— Колко вярно... — съгласи се портиерът (докато преглеждаше купчинка билети).

— Но със сигурност в това има и утеха — продължи графът. — Защото докато седмиците шеметно прелитат край нас, те оставят най-дълбоки впечатления у децата ни. Когато навършиш седемнайсет и почнеш да опознаваш този пръв период на истинска независимост, сетивата ти са тъй бдителни, чувствата ти тъй тънко настроени, че всеки разговор, всеки поглед, всеки смях може да се впише незаличимо в твоята памет. Ами приятелите, които намираш в тези незабравими години? Оттам насетне винаги ги срещаш с изблик на обич.

След като изрази този парадокс, графът се озърна към фойето, където Гриша мъкнеше багажа на един гост към рецепцията, а Геня носеше багажа на друг към вратата.

— Може би е въпрос на небесен баланс — продължи замислено той. — Някакво космическо равновесие. Може би общото преживяване на Времето е константа и тъй, за да получат децата ни толкова ярки впечатления от този конкретен юни, ние трябва да се откажем от нашите претенции върху него.

— Значи, за да запомнят те, ние трябва да забравим — обобщи Василий.

— Точно така! — каза графът. — За да запомнят те, ние трябва да забравим. Но трябва ли да се засягаме от това? Трябва ли да се чувстваме оцетени от идеята, че тяхното усещане на момента може да бъде по-богато от нашето? Не мисля. Защото в тия късни години целта ни едва ли е да натрупаме нов албум с трайни спомени. По-скоро трябва да си поставим за цел те да вкусват свободно новото преживяване. И да го правим без колебания. Вместо да ги завиваме и да им закопчаваме дрешките, трябва да имаме вяра в тях, че ще се завиват и закопчават сами. А ако сбъркат нейде в новооткритата си свобода, ние трябва да останем спокойни, щедри и разсъдливи. Трябва да ги насърчим да прекрачат навън под бдителния ни поглед, а след това да въздъхнем от гордост, когато най-сетне минат през въртящата се врата на живота...

Сякаш за да подчертае думите си, графът размаха ръка към входа на хотела и въздъхна демонстративно. После потропа с пръст по

бюрото на портиера.

— Между другото, случайно да знаеш къде е?

Василий откъсна очи от билетите си.

— Госпожица София?

— Да.

— Мисля, че е в балната зала с Виктор.

— А. Сигурно му помага да лъска пода за предстоящия банкет.

— Не. Не Виктор Иванович. Виктор Степанович.

— Виктор Степанович?

— Да. Виктор Степанович Скадовски. Диригентът на оркестъра в Пиацата.

Ако приемем отчасти, че графът се опитваше да изрази пред Василий как в златните ни години потокът на времето може да бъде тъй мимолетен и да оставя толкова слаб отпечатък в нашата памет, че сякаш едва ли не нищо не се е случило — е, тогава ето ви един чудесен пример.

Защото трите минути, необходими на графа, за да измине пътя от приятния разговор пред бюрото на портиера до балната зала, където сграбчи един негодяй за реверите, отлетяха също тъй мигновено. Всъщност отминаха толкова бързо, че графът дори не запомни как събори багажа от ръката на Гриша, докато се разминаваше с него по коридора; нито пък как отвори вратата и викна „Аха!“, или как грабна злополучния Казанова от диванчето, където беше преплел пръсти със София.

Не, графът не си спомняше нищо подобно. Но за да се осигури небесният баланс и равновесието на космоса, онзи мустакат мошеник във вечерен костюм със сигурност щеше да запомни всяка една секунда до края на дните си.

— Ваше превъзходителство — примоли се той, докато висеше във въздуха. — Станало е ужасно недоразумение!

Поглеждайки слисаното лице над юмруците си, графът установи, че няма никакво недоразумение. Определено ставаше дума за същия тип, който тъй изящно размахваше диригентската палка на подиума в Пиацата. И макар че явно знаеше как най-уместно да използва почетни титли, той несъмнено бе по-коварен и от змията, изпълзяла някога от храсталака на Едем.

Но независимо от степента на неговото коварство, сегашната ситуация създаваше известни затруднения. Какво следва да направиш с един мошеник, след като си го сграбчил за реверите? Ако държиш негодника за яката, можеш поне да го измъкнеш навън и да го метнеш по стълбите. Но когато го държиш за реверите, той не е толкова лесен за отстраняване. Преди графът да разреши тази трудна дилема, София го натовари с още една.

— Папа! Какво правиш?

— Върви в стаята си, София. С този господин имаме да обсъдим някои неща — преди да му тегля пердах, какъвто не е и сънувал.

— Пердах ли? Но Виктор Степанович е моят наставник.

Без да изпуска от поглед мерзавеца, графът се втренчи с едно око в дъщеря си.

— Какво?

— Моят наставник. Учи ме на пиано.

Самозваният наставник кимна четири пъти в бърза последователност.

Без да изпуска реверите на злодея, графът отметна глава назад, за да проучи малко по-внимателно мизансцена. Погледнато по-отблизо, диванчето, на което седяха двамата, се оказа простичка дървена пейка пред пианото. А там, където ръцете им се преплитаха, имаше дълга редица клавиши от слонова кост.

Графът стисна още по-здраво.

— Значи това ти е номерът, а? Да прелъстяваш девойките с джаз и буги-уги?

Самозваният наставник се сащиса.

— Нищо подобно, ваше превъзходителство. Никого не съм прелъстявал с джаз. Свирим гамите и сонати. Аз самият съм учил в Консерваторията — където получих медала „Мусоргски“. Дирижирам в ресторанта само за да свързвам двата края. — Използвайки колебанието на графа, той кимна към пианото. — Позволете да ви покажем. София, хайде да изспириш ноктюрното, което репетирахме.

— Ноктюрно ли...?

— Както кажете, Виктор Степанович — отвърна учтиво София, после се завъртя към клавиатурата, за да подреди нотните листове.

— Може би... — измънка наставникът с ново кимване към пианото. — Ако ми позволите...

— О — каза графът. — Да разбира се.

Пусна го на земята и набързо изтръска реверите му.

После наставникът се настани на пейката до ученичката си.

— Добре, София.

София изпъна рамене, сложи пръсти върху клавишите и засвири безкрайно изящно.

При звука на първия такт графът отстъпи две крачки назад.

Бяха ли му познати тия осем ноти? Разпознаваше ли ги поне малко? О, той би ги разпознал, дори ако не ги беше чувал от трийсет години и случайно достигнеха до слуха му в претъпкан влак. Би ги разпознал, ако се срещнеше с тях по улиците на Флоренция в разгара на туристическия сезон. С една дума, би ги разпознал навсякъде.

Беше Шопен.

Опус 9, номер 2, в ми бемол мажор.

Докато София завършваше първото повторение на мелодията в перфектно пианисимо и преминаваше към второто с неговия намек за нарастваща емоционална сила, графът направи още две крачки назад и се озова седнал на някакъв стол.

Беше ли се гордял със София преди? Да, разбира се. Всекидневно. Гордееше се с успеха ѝ в училище, с красотата ѝ, с нейната сдържаност, с обичта, която си бе спечелила от всички работещи в хотела. И затова беше сигурен, че това, което изпитва в момента, не може да се нарече гордост. Защото в чувството на гордост има и малко предварително знание. Виж — казва ти то, — не ти ли казах колко специална е тя? Колко е умна! Колко е хубава! Е, сега виждаш сам. Но докато слушаше как София свири Шопен, графът бе напуснал сферата на познанието и навлезе в сферата на смайването.

На едно ниво той бе изумен от разкритието, че София изобщо може да свири на пиано; на друго — че тъй умело се справя с основната и вторичната мелодия. Но истински изумителна беше чувствителността на нейната музикална изразност. Човек може цял живот да овладява техническите аспекти на пианото и никога да не достигне състоянието на музикална изразност — онази алхимия, с която изпълнителят не само разбира чувствата на композитора, но и по някакъв начин ги предава на публиката чрез начина си на свирене.

Каквото и лично чувство на скръб да бе искал да изрази Шопен чрез тази малка композиция — независимо дали е било породено от

загуба на любима, или просто от сладката болка, която човек изпитва, когато съзира мъгла над поляната в ранно утро, — то беше тук, готово да бъде изпитано с пълна сила в балната зала на хотел Метропол, сто години след смъртта на композитора. Но как, пита се, как може едно седемнайсетгодишно момиче да постигне тъй величава изразност, ако не чрез въвличане на свое собствено чувство на загуба и копнеж?

Докато София започваше третото повторение на мелодията Виктор Степанович се озърна през рамо с повдигнати вежди, сякаш искаше да каже: Можете ли да повярвате? Представяли ли сте си го поне веднъж през всичките тези години? След това бързо погледна пак към пианото и усърдно обърна листа пред София, почти както го прави чирак за майстора си.

След като бе извел Виктор Степанович в коридора, където можеха за момент да си поговорят насаме, графът се върна в балната зала. Завари София все още на пианото и седна до нея, с гръб към клавишите.

Помълчаха и двамата.

— Защо не ми каза, че учиш пиано? — попита графът след малко.

— Исках да е изненада — каза тя. — За рождения ти ден. Не исках да те разстройвам. Извинявай.

— София, ако някой трябва да се извинява, това съм аз. Ти не си сторила нищо лошо. Напротив. Беше чудесно — наистина чудесно.

София се изчерви и наведе очи към клавиатурата.

— Композицията е прекрасна — каза тя.

— Е, да — съгласи се графът със смях, — прекрасна е. Но всъщност е парче хартия с кръгчета, чертички и точки. Почти всеки ученик по пиано от един век насам се е учил да свири тази малка творба на Шопен. Но повечето от тях просто го рецитират. Само един на хиляда, или дори на сто хиляди може да съживи музиката, както стори ти преди малко.

София продължаваше да се взира в клавиатурата. Графът се поколеба. После с лека тревога попита:

— Наред ли е всичко?

Малко изненадана, София вдигна очи. После видя колко е сериозен баща ѝ и се усмихна.

— Разбира се, папа. Защо питаш?

Графът поклати глава.

— Никога не съм свирил на инструмент, но разбирам малко от музика. За да изсвириш встъпителните тактове на тази мелодия с тъй съвършено чувство на душевна болка, би трябвало го извлечеш от някакъв извор на скръб в самата себе си.

— О, разбирам — каза тя. После започна да обяснява с ентузиазма на млада ученичка: — Виктор Степанович го нарича настроение. Той казва, че преди да изсвири и една нота, човек трябва да открие дълбоко в сърцето си пример за настроението на композицията. Затова при тази мелодия мисля за майка си. Мисля как малкото ми спомени за нея сякаш избледняват, и тогава започвам да свиря.

Графът мълчеше, замаян от нова вълна на удивление.

— Звучи ли смислено? — попита София.

— И още как — каза той. Позамисли се и добави: — На младини усещах същото за сестра си. С всяка отминала година сякаш ми се изплъзваше още малко от нея; и почнах да се страхувам, че един ден напълно ще я забравя. Но истината е: независимо колко време минава, онези, които сме обичали, никога не се откъсват изцяло от нас.

Двамата замълчаха. После графът се озърна и размаха ръка.

— Това беше нейната любима зала.

— На сестра ти ли?

— Не, не. На майка ти.

София се огледа с лека изненада.

— Балната зала...?

— Определено. След революцията всички стари начини за вършене на едно или друго бяха изоставени — такава беше целта, предполагам. Но новите начини все още трябваше да бъдат определени. Така че в цяла Русия всевъзможни групи — профсъюзи, граждански комитети, комисариати — се събираха в зали като тази, за да определят кое как ще става.

Графът посочи към балкона.

— Когато беше на девет, майка ти се спотайваше там зад парапета да гледа тези Събрания с часове наред. Смяташе го за много вълнуващо. Търтенето на столове, страстните речи и ударите на чукчето. И като поглеждам назад, беше напълно права. В края на

краищата пред очите ни се чертаеше нов курс за страната. Но по онова време само ми се схващаше вратът от всичкото лазене и клечене.

— И ти ли се качваше там?

— О, тя настояваше.

Графът и София се усмихнаха едновременно.

— И като стана дума — добави графът след миг, — точно така се запознах с леля ти Марина. Защото при всяко второ посещение на балкона си цепвах дъното на панталоните.

София се засмя. После графът вдигна пръст като човек, който току-що си е спомнил нещо.

— По-късно, когато вече беше на тринайсет или четиринайсет, майка ти идваше тук, за да провежда експерименти...

— Експерименти!

— Майка ти не приемаше нищо на вяра. Ако не видеше някое явление със собствените си очи, за нея то си оставаше хипотеза. И към това спадаха всички закони на физиката и математиката. Един ден я заварих тук да проверява принципите на Галилео и Нютон, като пускаше разни предмети от балкона и засичаше с хронометър времето на падане.

— Нима е възможно?

— За майка ти беше.

Помълчаха още малко, после София се завъртя и целуна графа по бузата.

Когато София излезе да се срещне с приятелка, графът отиде в Пиацата и си поръча обяд с чаша вино — нещо, което на младини правеше всекидневно, но откакто навърши четирийсет, рядко си го позволяваше. След откровенията от тази сутрин обаче жестът изглеждаше напълно уместен. Всъщност, когато изпразни чинията и съвестно отказа десерта, той дори си поръча втора чаша.

Докато се облягаше назад с виното в ръка, графът погледна младия мъж на съседната маса, който рисуваше нещо в скицника си. Беше го забелязал предния ден да седи във фоайето с албума в скута и малка кутия с цветни моливи до себе си.

Графът се поприведе надясно.

— Пейзаж, портрет или натюрморт?

Младият мъж вдигна глава с изненада.

— Моля?

— Нямахте как да не забележа, че скицирате. Просто се чудех дали е пейзаж, портрет или натюрморт.

— За жалост нищо от изброеното — отвърна учтиво младият мъж. — Рисувам интериор.

— На ресторанта?

— Да.

— Може ли да видя?

Младежът се поколеба, после подаде на графа скицника си.

Още щом го пое в ръка, графът съжали, че е помислил за скициране. Думата просто подценяваше творческите умения на младежа, защото бе уловил идеално Пиацата. Гостите по масите бяха изобразени с кратките, ярки похвати на импресионизма, подсилвайки усещането, че са увлечени в оживени разговори; докато сервитьорите, които се движеха сърчно между масите, изглеждаха леко размазани. Но свободният стил, с който младежът представяше хората, влизаше в рязък контраст с нивото на детайлност в изображението на самата зала. Колоните, фонтана, арките бяха претворени в перфектна перспектива и перфектно съотношение, с всеки орнаменти на място.

— Това е прекрасен рисунък — каза графът. — Но трябва да кажа, че вашето чувство за пространство е особено изискано.

Непознатият се усмихна малко печално.

— Защото съм архитект по образование, а не художник.

— Хотел ли проектирате?

Архитектът се засмя.

— Както вървят нещата, бих бил щастлив да проектирам и къщичка за птици.

Забелязвайки любопитното изражение на графа, младежът поясни:

— Напоследък в Москва се строят много сгради, но почти няма нужда от архитекти. Затова поех една поръчка от Интурист. Подготвят брошура за най-добрите хотели в града и аз рисувам интериорите.^[1]

— А — каза графът. — Защото една снимка не може да улови усещането за заведението!

— Всъщност — отвърна архитектът — защото една снимка прекалено лесно улавя състоянието на заведението.

— О, разбирам — каза графът и се почувства малко засегнат от името на Пиацата. И за да я защити, не се удържа и изтъкна, че макар навремето ресторантът да се славеше със своята елегантност, тази слава никога не бе идвала от обзавеждането или архитектурните детайли.

— От какво тогава? — попита младежът.

— От гражданите.

— В какъв смисъл?

Графът завъртя стола си, за да вижда съседа по-добре.

— Преди години имах удоволствието да си попътувам. И мога да ви кажа от личен опит, че повечето от хотелските ресторанти — не само в Русия, разбирате ли, а в цяла Европа — бяха създадени, за да обслужват гостите на хотела, което и правеха. Но този ресторант не беше и не е такъв. Той беше създаден да бъде сборно място за цяла Москва. — Графът посочи към центъра на залата. — През по-голямата част от последните четирийсет години, в типична съботна вечер, можеше да намериш руснаци от всяка черга, струпани около този фонтан и готови да подхванат разговор с когото и да било на съседната маса. Естествено, това водеше до ненадейни влюбвания и разпалени спорове за предимствата на Пушкин пред Петрарка. Та аз съм виждал таксиметрови шофьори да седят рамо до рамо с комисари, владики с черноборсаджии; и поне веднъж видях със собствените си очи млада дама да променя възгледите на старец.

Графът посочи място на около пет-шест метра от тях.

— Виждате ли онези две маси? Един следобед през 1939 година видях как двама непознати решиха, че са се срещали някога и си поделиха предястието и десерт, докато разчепкваха стъпка по стъпка целия си живот в търсене на момента, когато е станало.

Оглеждайки ресторанта с подновено одобрение, архитектът отбеляза:

— Предполагам, че една зала е сбор от всичко, което се е случило в нея.

— Да, мисля, че е така — съгласи се графът. — И макар да не съм съвсем сигурен какво точно е произлязло от цялото общуване в тази зала, твърдо вярвам, че то е направило света по-добър.

Графът помълча, докато се оглеждаше на свой ред. После посочи с пръст към подиума в другия край на залата.

— Виждали ли сте оркестъра, който свири тук вечер?

— Не, не съм. Защо?

— Днес ми се случи нещо невероятно...

— Казва, че както си вървял по коридора, ненадейно чул откъм балната зала да долита вариация на Моцарт. Заинтригуван, той надникнал вътре и открил София на клавиатурата.

— Не! — възкликна Ричард Вандъруайл.

— Естествено, човекът я попитал къде се е учила. Слисал се, като узнал, че не е учила при никого. Научила се да свири мелодията, като слушала един от записите, които ми беше дал ти, и след това пробвала нотите една по една.

— Невероятно.

— Човекът бил толкова впечатлен от вродените ѝ способности, че незабавно я взел за ученичка и оттогава ѝ преподава класически репертоар в балната зала.

— И това е онзи от Пиацата, казваш?

— Самият той.

— Дето размахва палката?

— Същият.

Ричард смаяно поклати глава.

— Аудриус, чухте ли всичко това? Трябва да вдигнем чаши за младата дама, и то час по-скоро. Два коктейла „Жълтурче“, добри ми човече.

Вездесъщият барман вече подреждаше бутилки с различни размери, включително жълт шартрьоз, амарето, мед и лимонова водка. В онази вечер през 1946 г., когато графът и Ричард се запознаха за пръв път с лилаво-пурпурната смес на Аудриус, американецът бе предизвикал бармана да измисли коктейл във всеки от цветовете на катедралата Василий Блажени. Така се родиха „Жълтурче“, „Яйце на червеношийка“, „Тухлена стена“ и една тъмнозелена отвара, наречена „Коледна елха“. В допълнение из бара се разнесе мътва, че всеки, който успее да изпие четирите коктейла един след друг, печели правото да бъде наричан „Всерусийски патриарх“ — стига да не е рухнал в несвяст.

Макар че Ричард, който вече работеше за Държавния департамент, при идванията си в Москва предпочиташе да отсяда в посолството, все пак понякога идваше в Метропол, да пийне по едно за

лека нощ с графа. Така жълтурчето беше забъркано и двамата вдигнаха чашите с тост: „За старите приятели.“

Някои може да се учудят, че тези двама мъже се смятаха за стари приятели след едва четиригодишно познанство; но стойността на приятелството никога не се е влияла от времето. Те биха се чувствали като стари приятели дори ако се бяха срещнали само преди няколко часа. В известна степен това се дължеше на факта, че бяха сродни души — намираха достатъчно общи теми и поводи за смях в непринудения си разговор; но със сигурност беше и въпрос на възпитание. Израснали в заможни семейства от космополитни градове, запознати със съвременните изкуства, получили достатъчно свободно време и обкръжени от красиви вещи, макар и родени с десет години и шест хиляди километра разлика, графът и американецът имаха повече общо помежду си, отколкото с мнозинството от своите сънародници.

Това, разбира се, е причината гранд-хотелите на световните столици да изглеждат еднакво. Плаза в Ню Йорк, Риц в Париж, Кларидж в Лондон, Метропол в Москва — построени с петнайсет години разлика, те също бяха сродни души, първи в своите градове с централно отопление, с топла вода и телефони в стаите, с международни вестници във фоайетата, интернационална кухня в ресторантите и американски барове във фоайето. Тези хотели бяха построени за хора като Ричард Вандъруайл и Александър Ростов, така че когато пътуват в чуждестранен град, да бъдат като у дома си и в компания на близки по дух.

— Все още не мога да повярвам, че е онзи от Пиацата — каза Ричард и отново поклати глава.

— Знам — съгласи се графът. — Но той всъщност е учил тук, в Московската консерватория, където е получил медала „Мусоргски“. Дирижира в Пиацата само за да свърже двата края.

— Човек трябва да свързва двата края — потвърди небрежно Аудриус, — или да си чака края.

Ричард се вгледа за момент в бармана.

— Е, това му е същината, нали?

Аудриус сви рамене в знак, че барманът е призван именно да вниква в същината, после се извини и отиде да вдигне телефона зад бара. Докато той се отдалечаваше, графът изглеждаше особено впечатлен от забележката на бармана.

— Чувал ли си за манчестърските пеперуди? — обърна се той към Ричард.

— Манчестърските пеперуди... Да не е някакъв футболен отбор?

— Не — рече графът с усмивка. — Не е футболен отбор, а необикновен случай от анализите на естествените науки, за който чух от баща си като дете.

Но преди графът да може да продължи, Аудриус се върна.

— Обаждаше се жена ви, мистър Вандъруайл. Помоли ме да ви напомня за срещата утре сутрин; и да ви предупредя, че вашият шофьор чака отвън.

Макар че повечето клиенти на бара не бяха срещали госпожа Вандъруайл, знаеше се, че тя е невъзмутима като Аркадий, наблюдателна като Аудриус и вездесъща като Василий — когато трябваше да прекъсне вечерните занимания на господин Вандъруайл.

— А, да — съгласи се господин Вандъруайл.

След като се споразумяха, че дългът винаги е на първо място, графът и господин Вандъруайл си стиснаха ръцете и си пожелаха всичко хубаво до следващата среща.

Когато Ричард си тръгна, графът отново огледа залата, за да види дали няма някой познат и с удоволствие откри, че младият архитект от Пиацата седи на една маса в ъгъла, приведен над скициника, и вероятно рисува бара.

Той също е една от манчестърските пеперуди, помисли си графът.

Когато графът беше на девет години, баща му седна до него, за да му обясни теорията за естествения подбор на Дарвин. Докато момчето слушаше, същността на идеята на англичанина изглеждаше напълно разбираема — че в продължение на десетки хиляди години животинските видове бавно се развиват, за да увеличат максимално шансовете си за оцеляване. В края на краищата щом ноктите на лъва стават по-остри, то и газелата има интерес да стане по-бързонога. Но графът се озадачи, когато баща му поясни, че понякога естественият подбор не се нуждае от десетки хиляди години. Дори не и от сто. Бил е наблюдаван да се развива в течение на няколко десетилетия.

Вярно е, каза баща му, че в относително статична среда скоростта на еволюцията неминуемо се забавя, тъй като отделните видове нямат към какво ново да се приспособяват. Но средата никога

не е статична задълго. Природните сили неминуемо се развихрят по такъв начин, че подтикват необходимостта от адаптация. Продължителна суша, необичайно студена зима, вулканично изригване, всички те могат да променят баланса между качествата, които подобряват шанса на даден вид за оцеляване и тези, които го възпрепятстват. По същество точно това станало в Манчестър, Англия през деветнайсети век, когато градът се превърнал в една от първите столици на индустриалната революция.

В продължение на хиляди години пеперудите в Манчестър имали бели крила, напръскани с черно. Това оцветяване осигурявало на вида им съвършен камуфлаж, когато кацали върху светлосивата кора на местните дървета. Във всяко поколение се случвали и отклонения — например пеперуди с изцяло черни крила, но те бивали изкълвани от птиците, преди да имат шанс да създадат поколение.

Но когато в началото на деветнайсети век Манчестър се препълнил с фабрики, саждите от комините започнали да полепват на всяка възможна повърхност, включително по кората на дърветата; и светло оцветените крила, които дотогава служели за предпазване на мнозинството от пеперудите, изведнъж безмилостно ги разкрили пред хищниците — докато по-тъмните крила на отклоненията ги правели невидими. Така чисто черните видове, които представлявали по-малко от 10 процента от популацията на манчестърските пеперуди през 1800 г., нараснали до над 90 процента към края на века. Или поне така го обясни бащата на графа, с прагматичното задоволство на учен мислител.

Но урокът не се понрави на младия граф. Ако се случва толкова лесно с пеперудите, помисли си той, то какво му пречи да се случи и на децата? Какво би станало например с него и сестра му, ако бъдат изложени на твърде много дим от камината или внезапни климатични крайности? Нямаше ли да станат жертва на ускорена еволюция? Всъщност графът дотолкова се разтревожи от тази идея, че когато през септември над „Спокоен час“ се струпаха дъждовни бури, в сънищата му редовно нахлуваха огромни черни пеперуди.

Няколко години по-късно графът щеше да разбере, че е преобръщал въпроса с главата надолу. Темпът на еволюцията не беше нещо, от което да се бои. Защото макар че природата не се интересува дали крилата на пъстрата пеперуда са черни или бели, тя наистина се

надява пеперудата да оцелее. И затова е предвидила еволюционните сили да действат по-скоро в течение на поколенията, отколкото на хилядолетия — за да осигури на пеперудите и хората възможност да се приспособят.

Също като Виктор Степанович, помисли си графът. Съпруг и баща на две деца, той трябва да свързва двата края. Затова размахва диригентската палка в Пиацата, загърбвайки съзнателно класическия репертоар. Но ето че когато един ден случайно се натъква на многообещаваща млада пианистка, той почва в оскъдното си свободно време да ѝ преподава ноктюрните на Шопен на чуждо пиано. Точно както Мишка има своя „проект“; а този млад архитект, лишен от възможността да строи, намира гордост и удоволствие в грижливото скициране на хотелски интериори.

За момент графът се запита дали да не отиде при младежа, но той явно прилагаше уменията си с такова удовлетворение, че би било престъпление да го прекъсне. Затова само допи чашата си, потропа с пръст по бара и се качи да си легне.

Разбира се, графът беше напълно прав. Когато животът лиши човек от възможността да следва мечтите си, той все пак ще ги следва. И тъй, докато графът си миеше зъбите, Виктор Степанович беше оставил настрана аранжимента, който подготвяше за оркестъра си и преглеждаше вариациите на Голдберг — търсейки коя ще е най-подходяща за София. Докато в село Явас, в стая под наем, не по-голяма тази на графа, Михаил Миндич седеше на свещ и прегърбен над масата, съчиняваше манифест от шестнайсет страници. А в Шаляпин? Младият архитект продължаваше да се гордее и да се наслаждава на работата си. Но въпреки предположенията на графа, той не добавяше скица на бара към колекцията си от хотелски интериори. Всъщност работеше над съвсем друг скицник.

На първата от многото страници в този албум имаше проект за двестаэтажен небостъргач — с трамплин на покрива, откъдето наемателите могат да скочат с парашут към затревения парк в подножието. На друга страница имаше катедрала на атеизма с петдесет различни кубета, някои от които можеха да се изстрелват като ракети към Луната. А на трета — гигантски музей на архитектурата, представящ копия в естествен размер на всички велики стари сгради, които бяха разрушени в Москва, за да дадат път на новото.

Но точно в този момент архитектът работеше над подробен чертеж на претъпкан ресторант, който много приличаше на Пиацата. Само че под пода на този ресторант имаше сложен механизъм от оси, пружини и зъбни колела; а от външната стена излизаше грамадна ръчка, при чието завъртане всички столове в ресторанта почваха да се въртят като балерина в музикална кутия, после да се преместват из залата, докато спрат на съвсем друга маса. И извисен над цялата тази картина, един шейсетгодишен господин надничаше през стъкления таван с ръка върху манивелата, готов да задвижи гостите.

[1] Що за нелепи обстоятелства могат да доведат до бум на строителството и упадък за архитектите? Много просто:

През януари кметът на Москва бе свикал конференция на градските архитекти, за да обсъдят потребностите на столицата предвид бързия ръст на нейното население. В течение на три дни различните комисии бързо постигнаха вълнуващ консенсус, че е дошло времето за смели нови стъпки. Използвайки предимството на най-новите материали и технологии, те предложиха в града да бъдат издигнати четирийсететажни кули със скоростни асансьори от фоайето до покрива и апартаменти, които да отговарят на всяка индивидуална потребност, всеки от тях с модерна кухня, самостоятелна баня и прозорци от закалено стъкло, осигуряващи естествено осветление!

На церемонията по закриването на конференцията кметът — плешив и грубоват тип, когото ще имаме повод да посетим и по-късно — благодари на участниците за тяхната артистичност, изобретателност и вяръност към партията. „Отрадно е да открием, че всички сме еднородни — заключи той. — За да настаним нашите другари колкото се може по-бързо и икономично, трябва наистина да предприемем смели нови стъпки. Затова нека не се обременяваме със сложни проекти, нито пък да се кланяме на някаква естетична суетност. Вместо това да се стремим към универсалния идеал, подходящ за нашето време.“

Така се роди златната ера на панелните пететажни жилищни блокове — и квартирите от четирийсет квадрата с достъп до общи бани с миниатюрни седящи вани (в края на краищата кой има време да се излежава във ваната, когато съседите тропат на вратата).

Тъй изобретателно бяха проектирани тези нови жилищни сгради, толкова интуитивна бе тяхната архитектура, че можеха да се изграждат по един-единствен чертеж — дори ако е преобърнат наопаки! Само за шест месеца хиляди от тях изникнаха в покрайнините на Москва, като гъби след дъжд. И се строяха така систематично, че човек можеше да попадне погрешно във всеки апартамент от своя блок и моментално да се почувства у дома си. ↑

1952 АМЕРИКА

През една сряда вечер в края на юни графът и София вървяха ръка за ръка към Боярски, където обичаха да вечерят в свободната вечер на графа.

— Добър вечер, Андрей.

— Bonsoir, mon ami. Bonsoir, mademoiselle. Масата ви очаква.

Докато Андрей ги въвеждаше в залата с приветствен жест, графът забеляза, че е поредната натоварена вечер. По пътя към маса номер десет минаха покрай съпругите на двама комисари, настанени на четвърта маса. На шеста маса вечеряше сам един виден професор по литература — за когото разправяха, че собственоръчно ударил в земята цялото творчество на Достоевски. А на седемнайсета маса седеше самата чаровница Ана Урбанова в компанията на свой обожател.

След като през 30-те години успешно се върна на сребърния екран, през 1948 г. Ана бе привлечена обратно на сцената от директора на Малий театър. Това беше невероятен късмет за една петдесетгодишна актриса, защото докато екранът проявяваше ясни предпочитания към младите красавици, то театърът сякаш разбираше добродетелите на възрастта. В края на краищата Медея, лейди Макбет и Ирина Аркадина не бяха роли за синеоки и румени хубавици. Те бяха за жени, които познават горчивината на радостта и сладостта на отчаянието. Но завръщането на Ана към сцената се оказа късмет и за графа, защото вместо да посещава Метропол за няколко дни в годината, сега тя живееше там по няколко месеца наред, което позволяваше на нашия опитен астроном да опознава крайно грижливо най-новите съзвездия...

След като се настаниха, графът и София внимателно проучиха менютата си (преглеждайки по навик отзад напред — от основните ястия към ордъворите), дадоха поръчката на Мартин (който по препоръка на графа бе повишен в Боярски през 1942 г.), и накрая насочиха вниманието си към текущите дела.

Разбира се, промеждутъкът от време между даването на поръчката и пристигането на предястията е един от най-опасните в цялото човешко взаимодействие. Колцина млади любовници не са се сблъскали в подобен момент с внезапно мълчание, изглеждащо толкова непреодолимо, че заплашва да хвърли съмнение над магията на тяхната двойка? Колцина съпрузи и съпруги не са се стряскали внезапно от страха, че вече никога не ще могат да си кажат нещо спешно, страстно или изненадващо? Затова повечето от нас съвсем основателно посрещат този опасен преход с лошо предчувствие.

Но графът и София? Те го очакваха през целия ден — защото това беше моментът, определен за Zut.

Изобретена от тях, играта Zut имаше съвсем прости правила. Играч номер едно предлага категория, обхващаща специализирана подгрупа от явления — например струнни инструменти, или известни острови, или крилати същества, различни от птиците. След това двамата играчи почват да си прехвърлят отговори, докато един от тях не успее да намери подходящ пример в разумен интервал от време (да речем, две и половина минути). Побеждава първият играч, който спечели два от три рунда. А защо играта се наричаше Zut? Защото според графа Zut alors!^[1] беше единственото подходящо възклицание пред лицето на поражението.

И тъй, след като цял ден бяха търсили най-трудните категории и внимателно обмисляли приемливите отговори, когато Мартин прибра менютата, баща и дъщеря се изправиха един срещу друг в пълна бойна готовност.

Като победен в предишната среща, графът имаше право да предложи първата категория и го направи с увереност: „Знаменити четворки“.

— Добър избор — каза София.

— Благодаря.

Двамата отпиха по малко вода и графът започна.

— Четирите сезона.

— Четирите стихии.

— Север, Юг, Изток и Запад.

— Кари, спатии, купи и пики.

— Бас, тенор, алт и сопран.

София се замисли.

...

— Матей, Марк, Лука и Йоан — четиримата евангелисти.

— Борей, Зефир, Нот и Евр — четирите ветрове.

...

...

Със спотаена усмивка графът започна да брой секундите; ала беше прибързал.

— Жълта жлъчка, черна жлъчка, кръв и лимфа — четирите течности — каза София.

— Tres bien!

— Merci.

София отпи глътка вода, за да прикрие злорадата усмивка, напиреща на устните ѝ. Но сега тя тържествуваше преждевременно.

— Четирите конници на Апокалипсиса.

— Ах — каза София с въздишката на човек, който току-що е получил смъртоносен удар, и в този момент Мартин пристигна с „Шато д’Икем“. След като представи бутилката, сервитьорът извади тапата, наля за проба и обслужи масата.

— Втори тур? — попита София, когато Мартин си тръгна.

— С удоволствие.

— Животни, които са черно-бели — например зебрата.

— Отлично — каза графът.

За миг той се загледа в приборите си. Намести ги, отпи глътка вино и бавно върна чашата си на масата.

— Пингвин — каза той.

— Кайра.

— Скункс.

— Панда.

Графът се замисли; след това се усмихна.

— Косатка.

— Манчестърска пеперуда — контрира София.

Графът се възмути.

— Но това е мое животно!

— Не е твое животно; но сега е твой ред...

Графът се намръщи.

...

— Далматинец! — възкликна той.

Този път София намести приборите си и отпи от виното.
— Времето върви... — каза графът.

...

...

— Аз — каза София.

— Какво!

Тя приведе глава и подръпна белия кичур в черната си коса.

— Но ти не си животно.

София се усмихна съчувствено и каза:

— Ти си наред.

...

...

Има ли черно-бяла риба? — запита се графът. — Черно-бял паяк? Черно-бяла змия?

...

...

— Тик-так, тик-так — каза София.

— Да, да. Изчакай малко.

...

...

Знам, че има и друго черно-бяло животно, помисли си графът. Сравнително често срещано. Виждал съм го с очите си. Върти ми се на върха на...

— С Александър Ростов ли имам удоволствието да говоря?

Графът и София изненадано вдигнаха глави. Пред тях стоеше видният професор от шеста маса.

— Да — каза графът и стана от масата. — Аз съм Александър Ростов. Това е дъщеря ми София.

— Аз съм професор Матей Сирович от Ленинградския държавен университет.

— Разбира се — каза графът.

Професорът благодари с леко кимване.

— Както мнозина други — продължи той, — аз съм почитател на вашите стихове. Може би ще ми окажете честта да седнете с мен на чаша коняк след вечерята?

— За мен ще е удоволствие.

— Аз съм в апартамент 317.

— Ще бъда там след един час.

— Моля ви, не бързайте.

Професорът се усмихна и деликатно отстъпи от масата.

Графът отново седна и небрежно разпъна салфетката в скута си.

— Матей Сирович — обясни той на София — е един от нашите най-почитани професори по литература; и очевидно би искал да си поговорим за поезия на чаша коняк. Ти какво мислиш?

— Мисля, че времето ти изтече.

Графът се навъси.

— Да. Добре. Отговорът ми се въртеше на върха на езика. Щях да се сетя след миг, ако не ни бяха прекъснали.

София кимна дружелюбно като човек, който няма намерение да обсъжда аргументите за обжалване.

— Добре — призна графът. — Един на един.

Той извади копейка от джобчето на жилетката си и се приготви да я подхвърли, за да определят кой ще избере категорията за решаващия рунд. Но преди да го стори, Мартин се появи с първото блюдо: за София салата Оливие по специалната рецепта на Емил, а за графа пастет от гъши черен дроб.

Тъй като никога не играеха по време на ядене, двамата насочиха вниманието си към приятно обсъждане на събитията от деня. И докато графът мажеше остатъка от пастета върху крайчето на препечена филийка, София съвсем небрежно подметна, че Ана Урбанова е в ресторанта.

— Какво? — попита графът.

— Ана Урбанова, актрисата. Седи на седма маса.

— Тъй ли?

Графът вдигна глава и с лениво любопитство погледна през залата; след това продължи да маже.

— Защо не вземеш да я поканиш на нашата маса?

Графът погледна с леко смаяно изражение.

— Да я поканя на нашата маса! А не искаш ли и Чарли Чаплин?
— Той се позасмя и поклати глава. — Преди да поканиш някого на вечеря, редно е да се запознаеш с него, скъпа.

И след това той приключи както с разговора, така и с пастета.

— Мисля, че се притесняваш да не ме скандализираш по някакъв начин — продължи София. — Но Марина мисли, че е защото...

— Марина! — възкликна графът. — Марина има мнение защо да каня или да не каня тази... тази Ана Урбанова на нашата маса?

— Естествено, папа.

Графът се облегна назад.

— Ясно. И тъй, какво е толкова естествено в становището на Марина?

— Тя мисли, че е защото обичаш да си държиш копчетата в кутиите.

— Да си държа копчетата в кутиите!

— Нали знаеш: сините копчета в една кутия, черните в друга, червените в трета. Така е и с връзките ти — едната тук, другата там и искаш да ги държиш поотделно.

— Тъй ли? Нямах представа, че се отнасям към хората като към копчета.

— Не с всички хора, папа. Само с приятелите си.

— Какво облекчение.

— Може ли?

Мартин се бе появил и сочеше празните чинии.

— Благодаря — отсече графът.

Усещайки, че е прекъснал разгорещен спор, Мартин бързо разчисти масата, върна се с две порции телешко Пожарски, доля чашите и изчезна безмълвно. Графът и София вдъхнаха горския аромат на гъбите и започнаха да се хранят в мълчание.

— Емил се е надминал — каза графът след няколко хапки.

— Така е — съгласи се София.

Графът отпи солидна глътка Шато д'Икем, което беше от 1921 година и чудесно подхождаше на телешкото.

— Ана мисли, че е защото си твърде закостенял в навиците си.

Графът се разкашля в салфетката си, което отдавна бе определил като най-ефективния начин за изкарване на вино от кривото гърло.

— Добре ли си? — попита София.

Графът остави салфетката в скута си и неопределено махна с ръка към седма маса.

— И как, ако разрешиш да попитам, знаеш какво мисли Ана Урбанова?

— Тя ми го каза.

— Значи се познавате.

— Ами разбира се. Знаем се от години.

— Е, направо чудесно — сопна се графът. — Защо ти не я поканиш на вечеря. Всъщност, щом съм такова копче в кутия, може би ще е най-добре да си вечеряте в тесен кръг — ти, Марина и госпожица Урбанова.

— Ами точно това препоръча Андрей!

— Как е вечерята?

— За вълка говорим! — кресна графът и захвърли салфетката си върху чинията.

Слисаният Андрей се озърна тревожно от графа към София.

— Има ли нещо нередно?

— Храната в Боярски е върховна — отвърна графът — и обслужването е превъзходно. Но клюките? Те наистина са ненадминати.

Графът стана.

— Мисля, че имате репетиция на пианото, млада госпожице — каза той на София. — А сега, ако ме извините, очакват ме горе.

Докато вървеше по коридора, графът неволно си помисли, че не много отдавна имаше времена, когато един аристократ можеше да очаква известна дискретност спрямо личните си дела. Почти с пълна увереност можеше да остави кореспонденцията си в чекмеджето или дневника си на нощното шкафче.

Макар че от друга страна търсачите на мъдрост открай време редовно са се оттегляли в планини, пещери и горски хижи. Тъй че може би точно натам трябва да се насочи човек, ако има надежди за постигане просветление без намесата на досадници. Ето типичен пример: докато графът се отправяше към стълбището, кого завари да чака пред асансьора? Самата прочута специалистка по човешкото поведение Ана Урбанова.

— Добър вечер, ваше превъзходителство... — каза тя с многозначителна усмивка. Но после веждите ѝ се вдигнаха, когато забеляза изражението му. — Наред ли е всичко?

— Не мога да повярвам, че си водила тайни разговори със София — каза графът съвсем тихо, макар че наоколо нямаше жива душа.

— Не бяха тайни — отвърна шепнешком Ана. — Просто се случиха, докато ти беше на работа.

— И мислиш ли, че е уместно? Да завързваш приятелство с дъщеря ми в мое отсъствие?

— Е, ти си харесваш копчетата в отделни кутии, Саша...

— Чух го вече!

Графът понечи да си тръгне, но отново се завъртя.

— И ако случайно си харесвам копчетата в отделни кутии, има ли нещо лошо в това?

— Съвсем не.

— Щеше ли светът да е по-добър, ако държахме всички копчета в голям стъклен буркан? В такъв свят, когато се опиташ да бръкнеш за копче с определен цвят, върховете на пръстите ти неизбежно ще го избутват надолу, под другите копчета, докато престанеш да го виждаш. Накрая от яд ще изсипеш всички копчета на пода — и след това час и половина ще ги прибиращ обратно.

— За истински копчета ли говорим сега? — попита Ана с неподправен интерес. — Или все още е алегория?

— Не е алегория — заяви графът — срещата ми с един изтъкнат професор. Което, между другото, ще наложи анулиране на всякакви допълнителни срещи за вечерта!

Десет минути по-късно графът почука на вратата, която бе отварял за гости хиляда пъти, но на която никога не бе чукал.

— А, ето ви — каза професорът. — Моля, влезте.

Графът не беше влизал в стария си апартамент повече от двайсет и пет години — от онази нощ през 1926 г., когато стоеше на ръба на парапета.

Все още оформени в стила на френски салон от деветнайсети век, стаите си оставаха елегантни, макар и малко поовехтели. Сега на стената висеше само едно от двете позлатени огледала; тъмночервените завеси бяха избледнели; диванът и столовете в същия цвят се нуждаеха от претапициране; а старият семеен часовник все още стоеше на стража до вратата, но стрелките му бяха спрели на 4:22 — което го правеше част от декора на стаята, а не съществен инструмент за спазване на ангажменти. Но ако вече никой не чуваше тихия звук на времето в апартамента, на негово място идваха тактовете на валс, долитащи от електрическо радио в трапезарията.

Като последва професора в дневната, графът по навик погледна северозападния ъгъл с неговата изключителна гледка към Болшой — и

там, обрамчен от прозореца, стоеше силует на човек, загледан в нощта навън. Висок, слаб, с аристократична осанка, той можеше да бъде сянка на графа от друго време. Но после сянката се обърна и прекоси стаята с протегнатата ръка.

— Александър!

...

— Ричард?

Да, самият той. Облечен в костюм по поръчка, Ричард Вандървайл се усмихна и стисна ръката на графа.

— Радвам се да те видя! Колко време мина? Почти две години?

Тактовете на валса в трапезарията станаха малко по-силни. Графът се озърна точно навреме, за да види как професор Сирович затвори вратата на спалнята си и завъртя месинговото резе. Ричард посочи един от столовете до масичката за кафе, върху която имаше разнообразни закуски.

— Сядай. Вечерял си, както виждам, но няма да имаш нищо против, ако си похапна, нали? Направо умирам от глад.

Ричард седна на дивана, сложи резен пушена съомга върху парче хляб и задъвка с удоволствие, докато размазваше хайвер върху блините.

— Днес следобед зърнах София във фоайето и не повярвах на очите си. Каква хубавица е станала! Сигурно всички московски момчета чукат на вратата ви.

— Ричард — каза графът и леко размаха ръка към стаята, — какво правим тук?

Ричард кимна и изтръска трохите от дланите си.

— Извинявам се за театъра. Професор Сирович е стар приятел и е достатъчно щедър, за да ми услужва понякога с всекидневната си. Пристигнах в града само за няколко дни и не исках да пропусна възможността да поговоря с теб насаме, тъй като не съм съвсем сигурен кога ще се върна.

— Случило ли се е нещо? — попита графът с тревога.

Ричард вдигна ръце.

— Не, няма нищо. Дори казаха, че ме повишават. През следващите няколко години ще работя в парижкото посолството по една наша малка инициатива, която вероятно ще ме държи закотвен на бюрото. Всъщност, Александър, точно затова исках да те видя... —

Ричард се поприведе напред с лакти върху коленете. — Откакто войната отмина, отношенията между нашите държави може и да не са особено дружески, но поне са предсказуеми. Ние почваме Плана Маршал, вие почвате Плана Молотов. Ние създаваме НАТО; вие създавате Коминформбюро. Ние разработваме атомна бомба, вие разработвате атомна бомба. Беше като игра на тенис — което е не само чудесно физическо упражнение, но и страшно забавно за гледане. Водка?

Ричард наля по една чаша за двамата.

— За вас — каза на руски той.

— За вас — отвърна графът.

Пиха до дъно и Ричард отново напълни чашите.

— Проблемът е, че вашият топ играч водеше играта тъй добре и толкова дълго, че е единственият, когото познаваме. Ако утре вземе да напусне играта, няма да имаме представа кой ще поеме неговата ракета и дали ще играе от базовата линия или от мрежата. — Ричард помълча. — Играеш ли тенис?

— За съжаление не.

— А. Ясно. Въпросът е, че другарят Сталин изглежда едва се крепи и когато предаде Богу дух, нещата стават много непредсказуеми. И не само в областта на международната дипломация. Имам предвид тук, в Москва. В зависимост от това, кой ще поеме командването, портите на града може да се отворят широко към света, или да се затръшнат и залостят отвътре.

— Да се надяваме на първото — заяви графът.

— Абсолютно — съгласи се Ричард. — Определено не ни е работа да се молим за второто. Но каквото и да се случи, за предпочитане е да сме предвидливи. Което ни води към целта на моето посещение. Разбираш ли, групата, която ще ръководя в Париж, е в областта на разузнаването. Нещо като изследователски отдел. И търсим тук-там приятели, които биха могли сегиз-тогиз да проясняват това-онова...

— Ричард — каза графът с лека изненада, — да не би да ме молиш да шпионирам страната си?

— Какво? Да шпионираш страната си? В никакъв случай, Александър. Предпочитам да си го представям по-скоро като един вид космополитни клюки. Нали разбираш: кой е поканен на танците и кой

се е появил неканен; кои се държат за ръце в ъгъла; и кого го стяга якичката. Типичните теми за разговор на закуска в неделя сутрин навсякъде по света. И в замяна на подобни дреболии, бихме могли да се окажем изключително щедри...

Графът се усмихна.

— Ричард, не съм склонен нито да клюкарствам, нито да шпионирам. Тъй че нека да не говорим повече за това и да си останем най-добри приятели.

— Тогава за най-добрите приятели — каза Ричард и чукна чашата си в тази на графа.

И през следващия час двамата зарязаха тениса и вместо това заговориха за живота си. Графът разказа за София, която постигаше чудесен напредък в Консерваторията и си оставаше все тъй разсъдлива и кротка. Ричард разказа за момчетата си, които постигаха чудесен напредък в детската градина и не бяха нито разсъдливи, нито кротки. Говориха за Париж, Толстой и Карнеги Хол. Накрая, около девет часа, тези две сродни души станаха от местата си.

— Навярно е най-добре да не те изпращам — каза Ричард. — О, и ако някога стане дума, с професор Сирович сте имали дълъг спор за бъдещето на сонета. Ти си бил „за“, той „против“.

След като си стиснаха ръцете, Ричард изчезна в спалнята, а графът за момент се загледа след него, после се завъртя към вратата. Но докато минаваше покрай старинния часовник, той се поколеба. Колко вярно бе стоял този часовник в салона на баба му и как отмерваше времето за чай, за вечеря, за лягане. На Бъдни вечер той обявяваше момента, когато графът и сестра му можеха да разтворят заветната врата.

Отваряйки тясната стъклена вратичка на часовника, графът бръкна вътре и намери ключа все още на куката. Пъхна го в ключалката, нави часовника до предел, нагласи точния час и побутна махалото, като си мислеше: Нека старецът да отмерва времето още няколко часа.

Почти девет месеца по-късно, на 3 март 1953 г., човекът, известен като Скъпият Баща, Вождът, Коба, Сосо или просто Сталин, щеше да умре в резиденцията си в Кунцево след мозъчен удар.

На следващия ден работници и камиони, натоварени с цветя, пристигнаха в Двореца на съюзите на Театралния площад и след

броени часове фасадата на сградата бе украсена с портрет на Сталин, висок три етажа.

На шести март Харисън Солсбъри, новият шеф на московското бюро на „Ню Йорк Таймс“, стоеше в някогашния апартамент на графа (сега зает от мексиканския шарже д'афер), и гледаше как членовете на Президиума пристигат с кавалкада от лимузини ЗИМ, и как ковчегът на Сосо, докаран с яркосиня линейка, бива внесен тържествено вътре. А на седми, когато Дворецът на съюзите беше отворен за обществеността, Солсбъри гледаше с известно учудване как опашката от гражданите, чакащи да се поклонят пред тленните останки, се разтяга на осем километра в града.

Защо, чудеха се мнозина западни наблюдатели, над един милион граждани ще стоят на опашка, за да видят трупа на тирана? По-лекомыслените твърдяха, че навярно хората искат да проверят дали наистина е мъртъв; но подобно твърдение не бе честно спрямо мъжете и жените, които чакаха и ридяха. Всъщност цели легиони оплакваха загубата на човека, който ги бе довел до победата във Великата отечествена война срещу пълчищата на Хитлер; други легиони оплакваха загубата на човека, целенасочено превърнал Русия в световна сила; а трети просто плачеха от разбирането, че е започнала нова ера на несигурност.

Разбира се, прогнозата на Ричард се оказа напълно правилна. Когато Сосо издъхна, нямаше план за наследяване, нямаше очевиден заместник. В президиума имаше осем различни мъже, които можеха основателно да претендират за правото да ръководят: министърът на сигурността Берия, министърът на въоръжените сили Булганин, заместник-председателят на Съвета на министрите Маленков, министърът на външната търговия Микоян, външният министър Молотов, членовете на секретариата Каганович и Ворошилов, и дори бившият кмет на Москва Никита Хрущов — този тъп, груб и плешив апаратчик, който не много отдавна бе усъвършенствал пететажния панелен жилищен блок.

За голямо облекчение на Запада след погребението изглеждаше, че човекът, който най-вероятно ще надделее, е прогресивният интернационалист и откровен критик на ядрените оръжия Маленков — защото също като Сталин бе назначен едновременно за министър-председател и за генерален секретар на Централния комитет. Но във

висшите кръгове на партията бързо се оформи консенсус, че вече никога не бива да се допуска някой да заеме и двете позиции. Така десет дни по-късно премиерът Маленков бе принуден да предаде председателството си на консерватора Хрущов, подготвяйки сцената за дуумвират от антагонисти — деликатен баланс на властта между двама мъже с противоположни възгледи и двусмислени съюзи, който щеше да държи света в неведение през идните няколко години.

— Как може някой да живее в очакване на Второто?

Макар да бе заявил, че няма да има време за повече срещи тази вечер, когато зададе този въпрос, графът се намираше в леглото на Ана Урбанова...

— Знам, че има нещо донкихотовско в мечтата за Първото — продължи той, — но в крайна сметка ако има дори и най-малка възможност за него, то как човек да се покори пред вероятността за Второто? Това би било в противоречие с човешкия дух. Тъй изконно е нашето желание да зърнем друг начин на живот или да споделим възгледа си за нашия начин на живот с другиго, че дори когато силите на Второто са залостили градските порти, силите на Първото ще намерят начин да се промъкнат през процепа.

Графът се пресегна, взе цигарата на Ана и смукна от нея. Позамисли се, после размахна цигарата към тавана.

— През последните години обслужвах американци, които са пътували чак до Москва, за да посетят едно представление в Большой. По същото време нашето импровизирано трио в Шаляпин не пропускаше да изсвири нито едно парче американска музика, чуто по радиото. Това безспорно са прояви на силите на Първото.

Графът смукна още веднъж.

— Когато Емил е в кухнята си, готви ли Второто? Не, разбира се. Той задушавя, пече и сервира Първото. Телешко от Виена, гъльб от Париж или яхния от морски дарове от Юга на Франция. Или да погледнем случая с Виктор Степанович...

— Нали няма пак да разправяш за манчестърските пеперуди?

— Не — смирено се съгласи графът. — Говоря за съвсем друго. Когато Виктор и София седят на пианото, свирят ли Мусоргски, Мусоргски и пак Мусоргски? Не. Те свирят Бах и Бетовен, Росини и Пучини, докато в Карнеги Хол Хоровиц изпълнява Чайковски и публиката го възнаграждава с гръмотевични аплодисменти.

Графът се завъртя на една страна, за да погледне актрисата.

— Необичайно си мълчалива — каза той докато ѝ връщаше цигарата. — Може би не си съгласна?

Ана смукна и бавно издиша.

— Не че не съм съгласна с теб, Саша. Но не съм толкова сигурна, че човек може просто цял живот да танцува по мелодията на Първото, както го наричаш. Където и да живееш, трябва да се съобразяваш с определени реалности, а в Русия това означава мъничко да се огъваш пред Второто. Да вземем любимата ти супа буюбес, или овациите в Карнеги Хол. Неслучайно градовете, от които идват твоите примери, са пристанищни: Марсилия и Ню Йорк. Бих казала, че ще намериш подобни примери в Шанхай и Ротердам. Но Москва не е пристанище, любов моя. В центъра на всичко, което представлява Русия — нейната култура, нейната психология и може би нейната съдба — стои Кремъл, хилядолетна крепост на шестстотин километра от морето. Физически казано, стените му вече не са достатъчно високи, за да отблъснат атаката; и все пак още хвърлят сянка над цялата страна.

Графът се извъртя по гръб и втренчи поглед в тавана.

— Саша, знам, ти не искаш да приемеш идеята, че Русия може изначално да е съсредоточена вътре в себе си, но мислиш ли, че в Америка изобщо водят подобен разговор? Мислиш ли, че се питат дали да отворят или да затворят портите на Ню Йорк? Дали Първото е по-вероятно от Второто? По всичко личи, че Америка е основана на Първото. Те дори не знаят какво е Второто.

— Говориш така, сякаш си мечтала да живееш в Америка.

— Всеки мечтае да живее в Америка.

— Това е смешно.

— Смешно ли? Половината жители на Европа биха се преселили там още утре само заради удобствата.

— Удобства! Какви удобства?

Ана се завъртя, изгаси цигарата си и извади от чекмеджето на нощното шкафче голямо американско списание с претенциозното заглавие „Лайф“. Прелисти го и започна да сочи разни шарени фотографии. Всяка от тях сякаш показваше една и съща жена в различна рокля, която се усмихваше пред някаква новоизмислена джунджурия.

— Миялни машини. Перални машини. Прахосмукачки. Гостери. Телевизори. И гледай тук, автоматична гаражна врата.

— Каква е тая автоматична гаражна врата?

— Врата, която се отваря и затваря сама. Как ти се струва?

— Мисля, че ако бях гаражна врата, щяха да ми липсват старите дни.

Ана запали нова цигара и я подаде на Графа. Той смукна и се загледа как димът отлита по спирала към тавана, където музите надничаха иззад облаците.

— Ще ти кажа какво е удобство — каза след малко той. — Да спиш до пладне и някой да ти носи закуската на поднос. Да отменяш уговорки в последната минута. Да те чака карета пред вратата на празненството, та при първо хрумване да те откара на друго. Да бягаш от брака на младини и напълно да се откажеш от деца. Това са най-големите удобства, Анушка — и едно време ги имах всичките. Но в крайна сметка неудобствата се оказаха най-важни за мен.

Ана Урбанова взе цигарата от пръстите на графа, пусна я във водната чаша и го целуна по носа.

[1] Френско възклицание, което може да се преведе приблизително като „Ама че работа!“ или „Да му се не види!“. — Б.пр.

↑

1953 АПОСТОЛИ И ОТСТЪПНИЦИ

— Като звездния кръговрат — промърмори графът, крачейки напред-назад.

Така тече времето, когато те оставят да чакаш по незначителна причина. Часовете стават безкрайни. Минутите безмилостни. А секундите? О, всяка от тях не само държи за свое място на сцената, но и настоява за монолог, пълен с тягостни паузи и изкусни колебания, а после изскача на бис при най-малкия намек за аплодисменти.

Но нима някога сам графът не беше изпадал в поетично умиление пред бавния ход на звездите? Не беше ли възпявал как съзвездията сякаш спират по пътя си, когато в топла лятна нощ лежиш по гръб и се заслушваш за стъпки в тревата — като че ли самата природа съзаклятнички, за да удължи последните няколко часа преди зората, та да можеш да им се насладиш до предел?

Е, да. Със сигурност беше така, когато човек е на двайсет и две и чака на ливадата млада дама — след като се е изкатерила по бръшляна и е почукал на прозореца. Но да го караш да чака, когато е на шейсет и три? Когато косата му оредява, ставите се вдървяват и всеки дъх може да бъде последен? В края на краищата има едно нещо, наречено учтивост.

Трябва да приближава един след полунощ, пресметна графът. По план изпълнението трябваше да завърши в единайсет. Приемът в дванайсет. Трябваше да са тук още преди половин час.

— Не са ли останали таксите в Москва? Няма ли тролейбуси? — запита се той на глас.

Или бяха спрели някъде по пътя към дома...? Възможно ли бе на минаване покрай някое кафене да не са устояли на изкушението да се вмъкнат вътре и да си поделят сладкиш, докато той чака, чака и чака? Можеха ли да са толкова безсърдечни? (Ако е тъй, да не са посмели да крият този факт, защото той може от петнайсет метра да разбере дали някой е ял паста, или не!)

Графът спря, за да надникне зад Амбасадор, където грижливо беше скрил бутилка „Дом Периньон“.

Подготовката за евентуален празник е трудна работа. Ако Фортуна се усмихне, трябва да си готов да удариш тапата в тавана. Но ако Фортуна свие рамене, тогава трябва да си готов да се държиш сякаш е просто поредната вечер без особено значение — и после да хвърлиш в морето неотворената бутилка.

Графът пхна ръка в кофичката. Ледът се бе стопил почти наполовина и температурата на водата беше перфектна, около десет градуса. Ако не се върнеха скоро, температурата щеше да се вдигне дотолкова, сякаш бутилката наистина е лежала в морето.

Е, така им се пада.

Но докато отдръпваше ръка и се изправяше в пълен ръст, графът чу необичаен звук да долита от съседната стая. Беше камбанката на стария салонен часовник. Верният Бреге обявяваше полунощ.

Невъзможно! Графът чакаше поне от два часа. Беше извървял над трийсет километра. Трябваше да е към един и половина. Нито минута по-рано.

— Може би верният Бреге вече не е чак толкова верен — промърмори графът. В края на краищата часовникът беше на повече от петдесет години, а дори и най-хубавите часовници не устояват под ударите на времето. В крайна сметка зъбчатите колелца губят зъбчатост, а пружините спират да пружинират. Но докато си мислеше за това, графът чу през тясната капандура как часовниковата кула в далечината бие веднъж, после два пъти, три пъти...

— Да, да — каза той и се свлече на стола. — Разбрах те.

Очевидно днес беше ден за ядове.

По-рано този ден заместник-управителят бе събрал персонала на Боярски, за да представи новите процедури по приемане, предаване и фактуриране на поръчките.

Занапред, обясни той, когато сервитьорът получи поръчка, ще я записва в бележник, предназначен за тази цел. Напускайки масата, той ще занесе поръчката на счетоводителя, който, след като отбележи в регистъра, ще издаде готварски фиш за кухнята. В кухнята ще се направи съответната отметка в готварския дневник и тогава може да се пристъпи към готвенето. Когато храната е готова за консумация, ще се издаде потвърждаващ фиш от кухнята до счетоводителя, който на свой ред ще предостави подпечатана касова бележка за сервитьора, разрешаваща приемането на храната. Така няколко минути по-късно

сервитьорът ще може да направи съответната отметка в бележника си, потвърждаваща, че ястието е поръчано, записано, приготвено, прието и най-сетне пристига на масата...

Нека кажем открито: в цяла Русия нямаше по-голям почитател на писменото слово от граф Александър Илич Ростов. Той неведнъж бе виждал куплет на Пушкин да разтърсва колебливо сърце. Бе виждал как откъс от Достоевски тласка един човек към действие, а друг към безразличие — в един и същ час. Смяташе за благословия на съдбата, че когато Сократ говорил на агората и Иисус на Хълма, някой в публиката е проявил присъствие на ума да съхрани думите им за потомството. Така че нека да бъдем наясно: притесненията на графа за тази нова система не се дължаха на някакво презрение към моливите и хартията.

Всичко беше въпрос на контекст. Защото, ако човек е избрал да обядва в Пиацата, може да очаква сервитьорът да се надвеси над масата и да драска в бележника. Но откакто графът стана оберкелнер в Боярски, неговите клиенти можеха да очакват техният сервитьор да ги гледа в очите, да отговаря на въпросите им, да дава препоръки и безупречно да запомня предпочитанията им — като през цялото време държи ръце зад гърба си.

Разбира се, когато новата схема бе приложена тази вечер, клиентите на Боярски бяха шокирани да видят касиер, седнал на малко бюро зад подиума на салонния управител. Озадачиха, се като зърнаха парчета хартия да се подмятат из залата, сякаш се намираха на фондовата борса. Но буквално излязоха от кожата си, когато телешките котлети и младите аспержи почнаха да пристигат на масите им студени като от хладилника.

Естествено, това беше нетърпимо.

За късмет, в средата на втората смяна графът забеляза Шахматния подофицер да спира за миг на вратата на Боярски. И понеже беше възпитан с принципа, че цивилизованите люде трябва да споделят своите грижи и да действат в духа на колегиалния здрав разум, графът прекоси залата и последва Подофицера в коридора.

— Другарю Лепневски!

— Другарю Ростов — каза Подофицерът, показвайки лека изненада от обръщението на графа. — Какво мога да направя за вас...?

— Всъщност въпросът е толкова дребен, че едва ли си струва да ви безпокоя с него.

— Ако засяга хотела, значи засяга и мен.

— Точно така — съгласи се графът. — Уверявам ви, другарю Лепневски, че в цяла Русия няма по-голям почитател на писменото слово...

И като постави въпроса по този начин, графът премина към възхвали за куплетите на Пушкин, прозата на Достоевски и съхраненото слово на Сократ и Иисус. След това обясни заплахата, която представляват моливите и бележниците за традиционната романтична елегантност на Боярски.

— Можете ли да си представите — заключи графът с блясък в очите, — че когато сте поискали ръката на жена си е трябвало да представите предложението си с печат от ръководещата агенция, а след това да запишете нейния отговор на бележника си в три екземпляра — за да връчите едно копие на нея, едно на баща ѝ и едно на семейния свещеник?

Но още преди графът да довърши тази прочувствена реч, изражението на Подофицера му напомни, че е желателно да се избягват всякакви теми, засягащи семейното му положение...

— Не виждам жена ми да има нещо общо с това — заяви Подофицерът.

— Вярно — съгласи се графът. — Неудачно се изразих. Искях да кажа, че Андрей, Емил и аз...

— Значи отправяте тази жалба от името на салонния управител Дюрас и главния готвач Жуковски?

— Всъщност не. Обърнах се към вас по своя преценка. И само по себе си това не е жалба. Но и тримата сме се посветили на целта да задоволяваме клиентите на Боярски.

Подофицерът се усмихна.

— Разбира се. И съм сигурен, че и тримата си имате свои специални тревоги, свързани с конкретните ви задължения. Но като управител на Метропол аз съм длъжен да гарантирам, че всеки аспект на хотела ще отговаря на стандарта за съвършенство; а това изисква зорка бдителност за премахване на всички несъответствия.

Графът се обърка.

— Несъответствия? Какви несъответствия?

— Всякакви несъответствия. Един ден може да има несъответствие между това колко лук е пристигнал в кухнята и колко е сложен в яхнията. Друг път може да има несъответствие между това колко чаши вино са поръчани и колко са сипани.

Графът изстина.

— Вие говорите за кражби.

— Тъй ли?

Двамата се спогледаха за момент, после Подофицерът се усмихна едва забележимо.

— Като се има предвид вашата обща загриженост, моля при първа възможност да споделите нашия разговор с главния готвач Жуковски и салонния управител Дюрас.

Графът стисна зъби.

— Уверявам ви, че ще го направя още утре на всекидневната ни среща.

Подофицерът се вгледа в графа.

— Значи имате всекидневна среща...?

Достатъчно е да кажем, че и клиентите от втората смяна в Боярски бяха шокирани, озадачени и изкарани от кожата си, а парчета хартия хвъркаха из залата като фазани след гърмеж. И след като бе изтърпял всичко това, ето че графът седеше сам в кабинета си и броеше минутите.

Той потропа с пръсти по облегалката на стола, стана и отново започна да крачи, като си тананикаше Моцартовата Соната за пиано №1 в до мажор.

— Дум де дум де дум — тананикаше той.

Трябваше да признае, че композицията е прекрасна и извънредно подходяща за личността на дъщеря му. Първата част имаше темпото на десетгодишната София, идваща у дома след училище с поне петнайсет неща за разказване. Без да си прави труда да обяснява кой, какво и що, тя почваше да разправя, изпъстряйки разказа си с и после, и после, и после, и после. Във втората част сонатата преминаваше в анданте, по-подходящо за София на седемнайсет, когато тя с радост посрещаше гръмотевичните бури в съботните следобеди, за да може да седне да ги изучава с книга в скута, или със запис на фонографа. В третата част, с нейния пъргав ритъм и поантилистичен стил, почти можеше да я чуеш как на тринайсетгодишна възраст тича по стълбите на хотела, спира за

миг на площадката, за да се размине с някого, и след това весело хуква напред.

Да, това беше прекрасна композиция. Без никакъв спор. Но беше ли очарователна? Дали съдиите нямаше да я възприемат като недостатъчно солидна за днешното време? Когато София избра композицията, графът се опитва дипломатично да изрази опасенията си, като нарече произведението „приятно“ и „доста развлекателно“; а след това си замълча. Защото ролята на родителя е да изрази своята загриженост и после да отстъпи три крачки назад. Не една, забележете, не две, а три. Или може би четири. (Но в никакъв случай пет.) Да, родителят трябва да сподели колебанията си, а после да направи три или четири крачки назад, за да може детето само да вземе решение — дори когато това решение може да доведе до разочарование.

Но почакай!

Какво беше това?

Докато графът се обръщаше, вратата на гардероба се отвори и Ана нахълта в кабинета, влачейки София след себе си.

— Тя спечели!

За пръв път от двайсет години насам графът извика:

— Ха-ха!

Той прегърна Ана за чудесната новина.

После прегърна София за победата.

После отново прегърна Ана.

— Извинявай, че толкова се забавихме — каза задъхано Ана. — Но не искаха да я пуснат от приема.

— Изобщо недей да мислиш за това! Аз дори не усетих как мина времето. Но седнете, седнете, седнете и ми разкажете всичко.

Като предложи на дамите двата стола с високи облегалки, графът се възкачи на ръба на Амбасадор и насочи нетърпелив поглед към София. Тя пък със срамежлива усмивка отстъпи думата на Ана.

— Беше невероятно — каза актрисата. — Преди София имаше петима изпълнители. Двама цигулари, един виолончелист...

— Къде беше? В кое помещение?

— В голямата зала.

— Знам я добре. Проектирана от Загорски в началото на века. Беше ли пълна? Кой беше там?

Ана сбръчка чело. София се засмя.

— Папа. Остави я да разказва.

— Добре, добре.

И графът се подчини: остави Ана да разказва. А тя разказа как преди София имало петима изпълнители: двама цигулари, един виолончелист, един с валдхорна и още един пианист. И петимата били истинска гордост за консерваторията, държали се професионално и свирели прецизно на инструментите си. Две творби на Чайковски, две на Римски-Корсаков и нещо от Бородин. Но тогава дошъл редът на София.

— Казвам ти, Саша, когато тя се появи, чух как хората ахнаха. Прекоси сцената към пианото, без роклята ѝ изобщо да прошумоли. Сякаш плуваше като лебед.

— Ти ме научи на това, лельо Ана.

— Не, не, София. Начинът, по който влезе, не подлежи на обучение.

— Несъмнено — съгласи се графът.

— Е, когато директорът съобщи, че София ще свири Соната за пиано номер едно на Моцарт, имаше леко мърморене и размърдване на столове. Но щом тя започна да свири, всички бяха омаяни.

— Знаех си. Не ви ли го казах? Не казах ли, че малко Моцарт никога не е излишен?

— Папа...

— Тя свиреше с толкова нежност — продължи Ана, — с толкова радост, че публиката беше спечелена от самото начало. На всяко лице във всеки ред имаше усмивка, казвам ти. А аплодисментите, когато тя свърши! Само да можеше да ги чуеш, Саша. Прахът се разхвърча от полилеите.

Графът плесна с ръце и потри длани.

— Колко музиканти се представиха след София?

— Нямаше значение. Конкурсът беше приключил и всички го знаеха. Горкото момче след нея трябваше да бъде едва ли не насила измъкнато на сцената. А после тя беше звездата на приема, приветстваха я от всички страни.

— Mon Dieu! — възкликна графът и скочи на крака. — Без малко да забравя!

Той избута Амбасадор настрани и извади кофичката с шампанското.

— Voila!

Като потопи ръка във водата, графът прецени, че температурата се е вдигнала до 13°, но какво значение имаше. С едно завъртане на пръстите той смъкна станиола, после тапата литна към тавана! Шампанското се разля по ръцете му и всички се засмяха. Напълни две високи чаши за дамите и една винена за себе си.

— За София — каза той. — Нека тази вечер бележи началото на едно славно приключение — което със сигурност ще я отведе нависоко и надалече.

— Папа — изчерви се София. — Това беше само училищно състезание.

— Само училищно състезание! Това е едно от присъщите ограничения на младостта, скъпа моя, че никога не можеш да разбереш кога е започнало славното приключение. Но като човек с опит можеш да ми повярваш, че...

Изведнъж Ана му направи знак да мълчи. Озърна се към вратата на гардероба.

— Чу ли това?

Тримата застинаха неподвижно. Да, несъмнено чуваха глас, макар и приглушен. Навярно някой стоеше пред вратата на спалнята.

— Ще разбере кой е — прошепна графът.

Той остави чашата си, промъкна се между костюмите, отвори вратата на гардероба и влезе в спалнята, само, за да завари... Андрей и Емил да си шушукат, застанали до леглото. Емил държеше многослойна торта с формата на пиано, а Андрей изглежда му предлагаше да я оставят на леглото с бележка, защото Емил категорично отвърщаше, че „торта добуш не се оставя на легло“ — и точно тогава вратата на гардероба се отвори и отвътре изникна графът.

Андрей ахна.

Графът въздъхна.

Емил изгърва тортата.

И може би вечерта можеше да приключи дотук, ако не беше инстинктивната неспособност на Андрей да остави нещо да падне на пода. С една съвсем лека стъпка и изпънати пръсти бившият жонгльор улови тортата във въздуха.

Докато Андрей въздъхваше с облекчение, а Емил го гледаше зяпнал, графът опита да се държи небрежно.

— О, Андрей, Емил, каква приятна изненада...

Взимайки пример от графа, Андрей също се престори, че не е станало нищо особено.

— Емил направи нещичко за София в очакване на победата ѝ — каза той. — Моля, предай ѝ нашите сърдечни поздравления.

След това внимателно остави тортата върху бюрото на великия княз и се обърна към вратата.

Но Емил не помръдна.

— Александър Илич — попита той, — какво, за Бога, правехте в гардероба?

— В гардероба ли? — попита графът. — Ами че аз... аз бях...

Гласът му затихваше прогресивно.

Андрей се усмихна съчувствено, после лекичко завъртя ръце, сякаш да каже: Светът е широк и чудни са хорските обичаи...

Но Емил се намръщи насреща му, сякаш отвърщаше: Глупости.

Графът гледаше ту единия член на Триумвирата ту другия.

— Къде ми е възпитанието? — каза най-сетне той. — София ще се радва да види и двама ви. Моля, елате насам.

И той посочи с приветствен жест към гардероба.

Емил изгледа графа, сякаш се питаше дали не се е побъркал. Но Андрей, който никога не отказваше на любезна покана, взе тортата и направи крачка към вратата на гардероба.

Емил изпъшка раздражено.

— Ако влизаш там — каза той на Андрей, — внимавай да не оставиш глазура по ръкавите.

Салонният управител предаде тортата на Емил и внимателно раздели костюмите на графа с деликатните си ръце.

Изненадата на Андрей, когато излезе от другата страна и видя за пръв път кабинета на графа, бе незабавно изместена от вида на София.

— *Notre champion!*^[1] — възкликна той, като я хвана за ръцете и я целуна по двете бузи.

За Емил обаче изненадата да види кабинета на графа беше засенчена от още по-голямата изненада да завари там филмовата звезда Ана Урбанова. Защото тайно от Триумвирата готвачът беше гледал всеки един от нейните филми, най-често от втория ред.

Забелязвайки замаяното изражение на Емил, Андрей бързо направи крачка напред и подложи ръце под тортата. Но този път Емил

не изпусна товара си. Вместо това изведнъж тласна тортата към Ана, сякаш я беше изпекъл за нея.

— Много благодаря — каза тя. — Но не е ли за София?

Емил се изчерви от раменете до върха на голата си глава и се завъртя към София.

— Направих ти любимата торта — каза той. — Добуш с шоколадов крем.

— Благодаря ти, чичо Емил.

— Във формата на пиано — добави той.

Докато Емил вадеше секача изпод престилката си и почваше да реже тортата, графът взе от Амбасадор още две чаши и ги напълни с шампанско. Историята за победата на София бе разказана отново и съвършенството на нейното изпълнение бе сравнено от Ана със съвършенството на тортата на Емил. Готвачът започна да обяснява на актрисата по какъв сложен процес се прави такава торта, а Андрей разправяше на София как една вечер преди много години той и неколцина други отпразнуваха пристигането на графа на шестия етаж.

— Спомняш ли си, Александър?

— Като че беше вчера — отвърна графът с усмивка. — Онази вечер ти вдигна тост с бренди, приятелю; и Марина беше тук, и Василий също...

Сякаш по магия, точно когато графът изрече името на Василий, портиерът прекрачи през вратата на гардероба. Като същински военен той щракна токове и поздрави присъстващите в бърза последователност без ни най-малък признак на изненада от местонахождението им:

— Госпожице Урбанова. София. Андрей. Емил. — После се обърна към графа. — Александър Илич, може ли да ви кажа нещо...?

От начина, по който Василий зададе въпроса, беше ясно, че иска да поговори с графа насаме. Но тъй като кабинетът беше едва десетина квадратни метра, можеха да отстъпят само на около две крачки от другите, за да си осигурят усамотение — действие, което веднага загуби всякакъв смисъл, когато останалите четирима от групата изминаха същото разстояние в същата посока.

— Искам да ви уведомя — каза Василий, — че управителят на хотела е на път.

Сега бе ред на графа да изрази изненада.

— На път?

— Идва насам. Или по-скоро... натам — каза Василий, посочвайки към спалнята на графа.

— Но по каква причина?

Василий обясни, че докато преглеждал резервациите за следващата нощ, случайно забелязал Подофицера да се мотае из фойето. Когато няколко минути по-късно един дребничък господин с широкопола шапка се приближил до рецепцията и попитал за графа по име, Подофицерът се представил, казал, че очаква посетителя и предложил да го отведе лично до стаята на графа.

— Кога беше това?

— Те тъкмо влизаха в асансьора, когато тръгнах по стълбите; но с тях бяха господин Хариман от апартамент 215 и семейство Таркови от стая 426. Като пресметнем спиранията на втория и четвъртия етаж, предполагам, че трябва да бъдат тук всеки момент.

— Мили Боже!

Всички се спогледаха.

— Никой да не издава звук — рече графът. Влизайки в гардероба, той затвори вратата на кабинета зад себе си, после отвори вратата към спалнята малко по-предпазливо, отколкото последния път. Облекчен, че заварва стаята празна, той затвори вратата на гардероба, взе книгата „Бащи и синове“, която четеше София, седна на стола си зад бюрото и се наклони назад точно навреме, за да чуе почукване на вратата.

— Кой е? — подвикна графът.

— Управителят Лепневски — отвърна Шахматният подофицер.

Графът шумно отпусна предните крака на стола и отвори вратата. В коридора стояха Подофицерът и някакъв непознат.

— Надявам се да не ви безпокоим — каза Подофицерът.

— Е, часът е доста необичаен за разговор...

— Разбира се — отвърна Подофицерът с усмивка. — Но позволете да ви запозная с другаря Фриновски. Той попита за вас във фойето, така че си позволих да му покажа пътя, понеже стаята ви... е доста отдалечена.

— Колко любезно от ваша страна — отговори графът.

Когато Василий отбеляза, че другарят Фриновски е дребничък, графът си бе помислил, че портиерът е колоритен в избора си на

прилагателни. Но всъщност думата нисък не би била достатъчно умалителна, за да подсказе размерите на другаря Фриновски. Когато се обърна към посетителя, графът едва устоя на изкушението да се приклепне.

— Как мога да ви услужа, другарю Фриновски?

— Тук съм заради дъщеря ви — обясни Фриновски, сваляйки шапката от главата си.

— София? — попита графът.

— Да, София. Аз съм диригент на младежкия оркестър „Червения октомври“. Дъщеря ви наскоро ни бе представена като надарена пианистка. Всъщност имах удоволствието да присъствам на изпълнението ѝ тази вечер, което обяснява късното ми посещение. Но с най-голямо удоволствие идвам да ѝ предложа мястото на втори пианист.

— Младежният оркестър на Москва! — възкликна графът. — Това е прекрасно. Къде ви е залата?

— Не. Съжалявам, ако не съм бил ясен — обясни Фриновски. — Младежният оркестър „Червения октомври“ не е в Москва, а в Сталинград.

След първия миг на объркване графът опита да се овладее.

— Както казах, това е чудесно предложение, другарю Фриновски... Но се боя, че София няма да прояви интерес.

Фриновски се озърна към Подофицера, сякаш не бе разбрал отговора на графа.

Подофицерът само поклати глава.

— Не е въпрос на интерес — каза Фриновски на графа. — Направена бе заявка и получихме назначение... от регионалния заместник-секретар по културата. — Диригентът извади писмо от самото си, подаде го на графа и се пресегна да посочи подписа на заместник-секретаря. — Както виждате, София трябва да се яви в оркестъра на първи септември.

С чувството, че му прилява, графът изчете писмото, което с чисто канцеларски език приветстваше дъщеря му в оркестъра на един индустриален град на хиляда километра от Москва.

— Младежният оркестър на Сталинград — обади се Подофицерът. — Колко вълнуващо трябва да е за вас, Александър Илич...

Откъсвайки очи от писмото, графът забеляза пробляска на злорадство в усмивката на Подофицера и в същия миг чувствата на гадене и недоумение изчезнаха — заменени от хладна ярост. Като се изпъна в цял ръст, графът направи крачка към Подофицера с твърдото намерение да го сграбчи за реверите, или още по-добре за гърлото — когато вратата на гардероба се отвори и Ана Урбанова влезе в стаята.

Графът, офицерът и дребничкият режисьор се озърнаха с изненада.

Ана грациозно пристъпи до графа, деликатно сложи ръка на кръста му, огледа израженията на двамата в коридора и се обърна с усмивка към Подофицера.

— Управител Лепневски, та вие изглеждате тъй, сякаш никога не сте виждали красива жена да излиза от гардероб.

— Не съм — измънка Подофицерът.

— Разбира се — каза тя със съчувствие. След това насочи вниманието си към непознатия. — И кого виждаме тук?

Преди Подофицерът или графът да отговорят, дребничкият мъж изписука:

— Другарят Иван Фриновски, диригент на младежкия оркестър „Червения октомври“ от Сталинград. За мен е чест и привилегия да се срещна с вас, другарко Урбанова!

— Чест и привилегия — повтори Ана с най-обезоръжаващата си усмивка. — Преувеличавате, другарю Фриновски; но няма да ви се сърдя.

Другарят Фриновски отвърна на усмивката и се изчерви.

— Чакайте — добави тя, — дайте да ви помогна с шапката.

Защото диригентът, без да усети беше сгънал шапката си на две. Като я взе от ръцете му, Ана внимателно възстанови горнището, изпъна периферията и върна шапката с жест, за който диригентът щеше да разказва стотици пъти през следващите години.

— Значи вие сте диригент на Младежкия оркестър в Сталинград?

— Да — потвърди той.

— Тогава може би познавате другаря Начевко?

При споменаването на кръглоликия министър на културата диригентът се изпъна тъй усърдно, че порасна поне с два сантиметра.

— Никога не съм имал честта.

— Пантелеймон е възхитителен човек — увери го Ана — и голям поддръжник на младежкото изкуство. Всъщност той прояви личен интерес към дъщерята на Александър, младата София.

— Личен интерес...?

— О да. Снощи на вечеря, например, ми каза колко вълнуващо ще бъде да гледа как се развива талантът ѝ. Смятам, че има страхотни планове за нея тук в столицата.

— Не знаех...

Диригентът се озърна към Подофицера с изражението на човек, който е бил поставен в неприятно положение не по своя вина. Обърна се отново към графа и внимателно взе писмото.

— Ако дъщеря ви някога пожелае да свири в Сталинград — каза той, — надявам се без колебание да се свържете с мен.

— Благодаря, другарю Фриновски — каза графът. — Много любезно от ваша страна.

Поглеждайки ту Ана, ту графа, Фриновски каза:

— Много съжалявам, че ви обезпокоихме в толкова неподходящ час.

После си сложи шапката и забърза към витото стълбище, следван по петите от Подофицера.

След като тихо затвори вратата, графът се обърна към Ана, чието лице беше необичайно сериозно.

— Откога министърът на културата почна лично да се интересува от София? — попита той.

— От утре следобед — отвърна тя. — Най-късно.

Ако гостите в кабинета на графа имаха основателен повод да празнуват преди посещението на Подофицера, то поводът стана още по-основателен след неговото оттегляне. Всъщност докато графът отваряше бутилка бренди, Ана откри плоча с американски джаз, която Ричард бе пъхнал между класическите записи, и я сложи на фонографа. През следващите минути брeндитo се лееше в изобилие, тортата на Емил бе изядена до троха, джазът свиреше, без да спира и всеки от господата изигра по един танц с присъстващите дами.

Когато наляха последните капки бренди, Емил — който поради късния час бе изпаднал почти в екстаз — предложи всички да слязат

долу за по още едно питие, още малко танци и да включат в празнуването Виктор Степанович, който все още беше на подиума в Пиацата.

Предложението на Емил тутакси бе подкрепено и прието с единомушие.

— Но преди да тръгнем — каза София, която беше поруменяла, — искам да вдигна тост: за моя ангел-пазител, баща и приятел, граф Александър Ростов. За човека, склонен да види най-хубавото у всички нас.

— Така е! Така е!

— И недей да се притесняваш, папа — продължи София. — Защото който и да почука на вратата, нямам намерение да напускам Метропол.

След като се присъединиха с възторг към тоста, гостите пресушиха чашите, провряха се през гардероба и излязоха в коридора. Графът отвори вратата на стълбището, леко се поклони и направи на всички знак да продължат. Но точно когато се канеше да ги последва, една жена малко над средната възраст, с чанта на рамото и забрадена коса, излезе от сенките в края на коридора. Макар че графът я виждаше за пръв път, от поведението ѝ беше ясно, че чака да поговори с него насаме.

— Андрей — подвикна графът към стълбището, — забравих нещо в стаята. Вие вървете, аз ще ви догоня след малко...

Едва когато последният отзвук от гласове заглъхна надолу по стълбището, жената се приближи. На светло графът видя, че тя притежава почти сурова красота — като човек, за когото никога няма да има полумерки по въпросите на сърцето.

— Аз съм Катерина Литвинова — каза тя без усмивка.

На графа му трябваша няколко мига, за да осъзнае, че това не е коя да е, а Катерина на Мишка — поетесата от Киев, с която той бе живял през 20-те години.

— Катерина Литвинова! Колко невероятно. На какво дължа...

— Има ли къде да поговорим?

— Ами да... Разбира се...

Графът въведе Катерина в спалнята и след кратко колебание я упъти през гардероба към кабинета. Колебанието му явно беше излишно, защото жената огледа стаята така, като че ли вече бе чувала

нейното описание, и лекичко кимна, докато прехвърляше поглед от библиотечката към масичката за кафе и Амбасадор. Тя свали чантата от рамото си и изведнъж сякаш я налегна умора.

— Ето — каза графът и ѝ предложи стол.

Катерина седна и сложи чантата в скута си. После плъзна ръка по главата си и свали забрадката, разкривайки светлокестенява коса, подстригана късо, като на мъж.

— Мишка, нали... — каза след малко графът.

— Да.

— Кога?

— Днес става една седмица.

Графът кимна, като че беше очаквал новината отдавна. Не попита Катерина как е умрял старият му приятел, а и тя не предложи да каже. Беше ясно, че времето го е връхлетяло изневиделица.

— Бяхте ли с него? — попита графът.

— Да.

— В Явас?

— Да.

...

— Бях останал с впечатление, че...

— Преди известно време изгубих съпруга си.

— Съжалявам. Не знаех. Имате ли деца...?

— Не. — Изрече го рязко, сякаш в отговор на глупав въпрос; но след това продължи по-тихо. — Получих вест от Михаил през януари. Отидох при него в Явас. Бяхме заедно през последните шест месеца. — След малко добави: — Той често говореше за вас.

— Той беше верен приятел — каза графът.

— Беше предан във всичко — поправи го Катерина.

Графът се канеше да отбележи склонността на Мишка да се забърква в схватки и любовта му към краченето, но тя току-що бе описала стария му приятел по-добре, отколкото някога той би го сторил. Михаил Фьодорович Миндич беше предан във всичко.

— И чудесен поет — добави графът, почти на себе си.

— Един от двамата.

Графът погледна Катерина с недоумение. После се усмихна печално.

— Никога през живота си не съм писал стихотворение — каза той.

Сега бе ред на Катерина да недоумява.

— Какво искате да кажете? Ами „Къде е тя сега“?

— Мишка написа това стихотворение. В южния салон на „Спокоен час“ ... През лятото на 1913 година...

Катерина все още изглеждаше объркана, затова графът поясни.

— След революцията от 1905 година и последвалите репресии, когато се дипломирахме все още беше опасно време да се пишат стихотворения на политически теми. Като се има предвид биографията на Мишка, онези от Охранка щяха да го изметат с желязна метла. Така че една нощ — след като бяхме изпили особено добра бутилка „Марго“ — ние решихме да публикуваме стихотворението под мое име.

— Но защо под ваше?

— Какво можеха да направят на граф Александър Ростов — член на Жокейския клуб и кръщелник на царския съветник? — Графът поклати глава. — Иронията, разбира се, е, че в крайна сметка спасен беше моят живот, а не неговият. Ако не беше това стихотворение, щяха да ме разстрелят през 1922 година.

Катерина, която бе изслушала напрегнато тази история, едва удържа сълзите си.

— Ах, такъв беше той — каза тя.

Двамата помълчаха, докато тя се успокои.

— Искам да знаете — рече графът — колко съм благодарен, че дойдохте да ми кажете лично.

Но Катерина отхвърли благодарността.

— Дойдох по молба на Михаил. Той ме помоли да ви донеса нещо.

Тя извади от чантата си правоъгълен пакет, обвит с обикновена кафява хартия и вързан с канап. Като пое пакета, графът разбра по тежестта му, че съдържа хартия.

— Това е неговият проект — каза графът с усмивка.

— Да — потвърди тя. После добави натъртено: — Хвърляше всички сили за него.

Графът кимна, за да изрази разбирането си и да увери Катерина, че приема сериозно това наследство.

Катерина отново огледа стаята и леко поклати глава, сякаш по някакъв начин видяното обясняваше загадката на съдбата; после каза, че ще си тръгва.

Графът стана заедно с нея и остави проекта на Мишка на стола си.

— В Явас ли се връщате? — попита той.

— Не.

— Ще останете ли в Москва?

— Не.

— Къде тогава?

— Има ли значение?

Тя се обърна да си върви.

— Катерина...

— Да?

— Мога ли нещо да направя за вас?

Изпървом Катерина изглеждаше изненадана от предложението на графа, след това готова да го отхвърли. Но след миг каза:

— Помнете го.

После излезе.

Графът се върна до стола и мълчаливо седна. След няколко минути той взе наследството на Мишка, развърза канапа и разгъна хартията. Вътре имаше малко томче, с кожена подвързия. На корицата имаше отпечатана проста геометрична шарка, в центъра на която беше изписано работното заглавие: Хляб и сол. По грубо изрязаните страници и раздърпаните нишки личеше, че подвързията е работа на усърден аматьор.

След като плъзна ръка по корицата, графът разгърна книгата на заглавната страница. Там беше подпъхната снимка, направена през 1912 г. по настояване на графа и за голяма досада на Мишка. Отляво младият граф стоеше с цилиндър на главата, блясък в очите и мустаци, щръкнали далече извън бузите му; а отдясно стоеше Мишка, сякаш готов всеки момент да побегне от кадъра.

И все пак той бе пазил снимката през всичките тези години.

Със скръбна усмивка графът остави снимката и прелисти към първата страница от книгата на стария си приятел. Тя съдържаше един-единствен цитат с леко неравен шрифт:

А на човека рече: понеже си послушал гласа на жена си и си ял от дървото, за което ти заповядах, като казах: да не ядеш от него, то проклета да бъде земята поради тебе... С пот на лицето си ще ядеш ХЛЯБ, докато се върнеш в земята, защото от нея си взет; понеже си пръст и в пръстта ще се върнеш.

Битие, 3:17–19

Графът прелисти на втората страница, където също имаше само един цитат:

И тъй изкусителят дойде и Му рече: ако си Божий Син заповядай тия камъни да станат ХЛЯБОВЕ. А той в отговор каза: писано е: „Не само с ХЛЯБ ще живее човек, но с всяко слово, което излиза от Божиите уста.“

Матей, 4:3–4

И после на третата...

И взе ХЛЯБ, и, като благодари, разчупи го, даде им и рече: Това е Моето тяло, което за вас се дава; това правете за Мое възпоминание.

Лука, 22:19

Докато продължаваше бавно да прелиства страниците, графът откри, че неволно се смее. Защото това тук беше проектът на Мишка в миниатюра: сборник цитати от класически текстове, подредени в хронологичен ред, но във всеки от тях думата хляб беше отпечатана с главни букви. Започвайки с Библията, цитатите продължаваха през древногръцки и римски творби към Шекспир, Милтън и Гьоте. Но особена почит бе отдадена на златния век на руската литература:

От приличие Иван Яковлевич облече над ризата си фрак, седна до масата, взе нож и като направи многозначителна гримаса, почна да реже ХЛЯБА. Като го разреза на две половини, той погледна в средата и за свое учудване видя, че нещо се белее. Иван Яковлевич разчопли с ножа и опипа с пръст:

„Твърдо — каза си той. — Какво ли може да бъде?“

Пъхна пръстите си и измъкна — един нос!

Нос!

Николай Гогол, (1836)

Не, комуто не е писано да живее на белия свят, него и слънчицето не грее както другите, и ХЛЕБЕЦЪТ не му е от полза.

„Записки на ловеца“, Иван Тургенев, (1852)

Миналото и настоящето са се преплели и смесили. Сънува той, че е достигнал оная обетована земя, където текат реки от мляко и мед, където ядат неприпечелен ХЛЯБ и ходят облечени в злато и сребро...

„Обломов“, Иван Гончаров, (1859)

Всичко това са глупости — каза си той с надежда, — и нямаше защо да се тревожа! Просто съм физически разнебитен. Една нищо и никаква чаша бира, малко сух ХЛЯБ, и ето — в миг умът е укрепнал, мисълта се е прояснила, намеренията стават твърди!

„Престъпление и наказание“, Фьодор Достоевски,
(1866)

Но аз, мръсният Лебедев, не вярвам на каруците, които возят ХЛЯБ на човечеството! Защото ако не ги

направлява една морална идея, тези каруци, които носят ХЛЯБ на цялото човечество, могат съвсем хладнокръвно да отнемат насладата от ХЛЯБА, който носят на значителна част от човечеството.

„Идиот“, Фьодор Достоевски, (1869)

Как да ви обясня, че човечеството ще мине и без англичанина, и без Германия ще се оправи, и твърде вероятно и без руснака, и без наука може, без ХЛЯБА дори може, и само без красотата ще загине...

„Бесове“, Фьодор Достоевски, (1872)

Всичко това стана едновременно: момченцето хукна към гълъба и усмихнато погледна Левин; гълъбът изпляска с криле и хвъркна, като блестеше на слънцето между трептящите във въздуха пращинки сняг, а от едно прозорче лъхна миризма на печен ХЛЯБ и се появи хлябчетата. Всичко това вкупом беше така необикновено хубаво, че Левин се засмя и заплака от радост.

„Ана Каренина“, Лев Толстой, (1877)

А виждаш ли тези камъни в тази гола знойна пустиня? Обърни ги на ХЛЯБОВЕ — и човечеството ще се затири след тебе като стадо, благодарно и послушно... Но ти не поиска да лишиш човека от свобода и отхвърли предложението, защото каква е тая свобода, разсъждаваше ти, щом послушанието им е купено с ХЛЯБОВЕ?

Из „Великият инквизитор“, „Братя Карамазови“,
Фьодор Достоевски, (1880)

Докато прелистваше страниците, графът се усмихваше, разпознавайки характерната сприхавост в проекта на Мишка. Но след цитата от „Великият инквизитор“ имаше втори цитат от „Братя

Карамазови“ — една сцена, която графът почти бе забравил. Разказваше се за малкото момче Илюшечка, което било тормозено от своите съученици, докато се разболяло тежко. Когато момчето най-накрая умира, съкрушеният му баща казва на благочестивия Альоша Карамазов, че синът му е имал една последна молба:

Татенце, като зароят гроба ми, нарони отгоре коричка ХЛЕБЕЦ да дойдат врабченца, аз да ги чуя, като дойдат, и ще ми бъде по-весело, че не съм сам.

След като прочете това, Александър Ростов най-сетне се прекърши и зариде. Разбира се, той плачеше за приятеля си, тази щедра и все пак темпераментна душа, която само за кратко намери своя момент във времето — и която като онова изгубено дете не бе склонна да съди света за всичките му неправди.

Но, разбира се, графът плачеше и за себе си. Защото въпреки дружбата му с Марина, Андрей и Емил, въпреки любовта му към Ана, въпреки София — тази невероятна благословия, която го бе връхлетяла изневиделица, — когато Михаил Фьодорович Миндич умря, отиде си последният от онези, които го бяха познавали като младеж. Макар че, както справедливо бе отбелязала Катерина, оставаха му поне спомените.

Графът дълбоко въздъхна и опита да се овладее, твърдо решен да прочете последните страници от последното слово на стария си приятел. Прогресията от цитати, които обгръщаха над две хиляди години, не продължаваше много напред. Вместо да се разпространява из настоящето, изследването приключваше в юни 1904 г. с изреченията, които Мишка беше изрязал от писмото на Чехов преди толкова много години:

Тук в Берлин наехме удобна стая в най-добрия хотел. Много се радвам на живота тук и отдавна не съм ял така добре и с такъв апетит. ХЛЯБЪТ тук е изумителен, тъпча

се с него, кафето е отлично, а трапезата е неописуема. Хората, които никога не са били в чужбина, не знаят колко хубав може да бъде ХЛЯБЪТ.

С оглед на трудностите през 30-те години, графът предполагаше, че разбира защо Шаламов (или неговият началник) е настоявал за това дребно цензуриране — мислейки, че наблюдението на Чехов може да доведе само до чувство на недоволство или озлобление. Но иронията, разбира се, беше там, че наблюдението на Чехов вече дори не бе вярно. Защото без съмнение днес руският народ знаеше по-добре от който и да било в Европа колко хубаво може да бъде парче хляб.

Когато затвори книгата на Мишка, графът не тръгна веднага да слезе при другите. Вместо това поседя в кабинета си, унесен в мисли.

Предвид обстоятелствата един наблюдател би могъл да си направи съвсем разбираемо извода, че докато седеше там, графът се бе унесъл в спомени за стария си приятел. Но всъщност той вече не мислеше за Мишка. Мислеше за Катерина. По-точно мислеше — с мрачно предчувствие, — че в течение на двайсет години тази светулка, тази огнена въртележка, това чудо на света се е превърнала в жена, която на въпроса къде отива, може да отговори без капчица колебание: Има ли значение?

[1] Нашата победителка (фр). — Б.пр. ↑

КНИГА ПЕТА

1954 АПЛОДИСМЕНТИ И ВЪЗХВАЛИ

— Париж...?

Или поне така попита Андрей — като човек, който не вярва на ушите си.

— Да — каза Емил.

— Париж... Франция?

Емил сбръчка чело.

— Пиян ли си? Да не са те ударили по главата?

— Но как? — попита салонният управител.

Емил се облегна назад и кимна. Защото това вече беше въпрос, достоен за интелигентен човек.

Известно е, че сред всички видове на земята *Homo sapiens* е един от най-приспособимите. Заселиш ли едно племе в пустиня, хората ще се обличат с памук, ще спят в шатри и ще яздят камили; заселиш ли ги в Арктика, те ще се обличат с тюленови кожи, ще спят в иглута и ще пътуват с кучешки впрягове. А ако ги заселиш в Съветския климат? Ще се научат да водят приятелски разговори с непознати, докато чакат на опашка; ще се научат да подреждат спретнато дрехите си в своята половина от чекмеджето на бюрото; и ще се научат да рисуват въображаеми сгради в скицниците си. Тоест ще се приспособят. Но със сигурност един аспект от приспособяването на онези руснаци, които бяха виждали Париж преди революцията, бе да приемат, че вече никога, никога няма да видят Париж...

— Ето го и него — каза Емил, докато графът влизаше през вратата. — Попитай го сам.

След като седна, графът потвърди, че след шест месеца, на двайсет и първи юни, София ще бъде в Париж, Франция. А когато го попитаха как е възможно това, той сви рамене и отговори: „ВОКС“. Тоест Всесъюзното общество за културни връзки с чужбина.

Сега бе ред на Емил да изрази недоверие:

— Имаме ли културни връзки с чужбина?

— Изглежда, че вече пращаме наши творци по целия свят. През април изпращаме балет в Ню Йорк; през май изпращаме драматичен

състав в Лондон; а през юни изпращаме оркестъра на Московската консерватория в Минск, Прага и Париж — където София ще изпълни Рахманинов в „Пале Гарние“.

— Това е невероятно — каза Андрей.

— Фантастично — каза Емил.

— Знам.

Тримата се засмяха, после Емил размаха секача срещу колегите си:

— Но заслужено.

— О, абсолютно.

— Без съмнение.

Тримата помълчаха, всеки унесен за миг в своите спомени за Града на Светлината.

— Мислите ли, че се е променил? — попита Андрей.

— Да — каза Емил. — Колкото и пирамидите.

И тук тримата членове на Триумвирата можеха да потънат в розови видения за миналото, ако не беше фактът, че вратата към кабинета на Емил се отвори и влезе най-новият член на всекидневната среща в Боярски — Шахматният подофицер.

— Добър ден, другари. Извинявайте, че ви накарах да чакате. На рецепцията имаше проблем, който изискваше незабавната ми намеса. За в бъдеще, моля, не се чувствайте длъжни да се събирате, преди да дойда.

Емил изръмжа полугласно.

Без да му обръща внимание, Подофицерът се завъртя към графа.

— Оберкелнер Ростов, днес не ви ли е ден за почивка? Не се чувствайте длъжен да присъствате на ежедневната среща, когато не сте на работа.

— Добре осведомен значи добре подготвен — каза графът.

— Разбира се.

Преди няколко години Подофицерът назидателно бе обяснил на графа, че докато служителите на Метропол имат своите ограничени и малки задачи, единствено управителят трябва да осигури стандарт на съвършенство за целия хотел. И нека не си кривим душата — личността на Подофицера го правеше идеален за тази задача. Защото където и да било — в стаите за гости, във фойето или в шкафа за спално бельо на втория етаж — нито една подробност не бе прекалено

дребна, нито един недостатък не бе твърде незначителен, нито един момент твърде неподходящ, за да не бъде осенен от безценната придиричност и леко пренебрежителната намеса на Шахматния подофицер. И със сигурност точно такъв беше случаят в рамките на Боярски.

Ежедневната среща започна с подробно описание на специалитетите за вечерта. Разбира се, Подофицерът беше отменил традиционната дегустация с мотивите, че готвачът отлично знае какъв е вкусът на храната, и че приготвянето на образци за персонала е както безсмислено, така и разточително. Вместо това Емил имаше нареждането да описва специалитетите собственоръчно.

С още едно ръмжене главният готвач плъзна менюто по масата. След като надраска поредица от колелца, стрелки и кръстчета, Подофицерът задържа молива във въздуха.

— Мисля, че свинското ще върви с цвекло не по-зле, отколкото с ябълки — заяви той. — А ако не греша, главен готвач Жуковски, в килера все още имате цял куп цвекло.

Докато Подофицерът включваше това подобрение в менюто на Емил, готвачът хвърли през масата яростен поглед към човека, когото наричаше „Граф Дърдорко“.

След като върна коригираното меню на готвача, Подофицерът насочи вниманието си към салонния управител, който плъзна Книгата към него през масата. Въпреки факта, че беше един от последните дни на 1953 г., Подофицерът отвори Книгата на първата страница и прелисти седмиците на годината една по една. Накрая пристигна в настоящето и провери резервациите за вечерта с върха на молива си. След това даде на Андрей инструкции за настаняването и върна Книгата. Като последна задача Подофицерът предупреди управителя за факта, че цветята в централната композиция са започнали да вехнат.

— И аз го забелязах — каза Андрей. — Но се боя, че нашият цветарски магазин не разполага с необходимия инвентар за по-често освежаване на композицията.

— Ако не можете да осигурите достатъчно свежи цветя от цветаря Айзенберг, тогава може би е време да преминем към копиринен аранжирмент. Това би премахнало необходимостта от освежаване на композицията и навярно би имало допълнителното предимство да е по-икономично.

— Днес ще говоря с цветаря Айзенберг — каза Андрей.

— Разбира се.

След като Шахматният подофицер приключи срещата и Емил тръгна мърморейки да търси купчината цвекло, графът придружи Андрей до главното стълбище.

— A tout a l'heure — каза салонният управител, докато се насочваше към цветарския магазин.

— A bientôt^[1] — отвърна графът и се отправи към стаята си.

Но щом Андрей изчезна от погледа му, графът се върна на площадката на втория етаж. Като надникна зад ъгъла, за да се увери, че приятелят му се е отдалечил, графът забърза към Боярски. Заклучи вратата зад себе си и надникна в кухнята, за да е сигурен, че Емил и неговите помощници са заети. Едва тогава пристъпи към подиума на салонния управител, отвори чекмеджето, прекръсти се два пъти и извади Книгата за 1954 г.

За броени минути прегледа всички резервации за януари и февруари. Спря се на едно събитие, насрочено в Жълтата стая през март и на още едно, насрочено в Червената стая през април, но и двете не му вършеха работа. Докато напредваше в бъдещето, страниците на Книгата ставаха все по-пустинни. Цели седмици преминаваха без нито един запис. Графът взе да прелиства с по-бързо темпо и дори с наченки на отчаяние — докато не попадна на единайсети юни. След като изучи бележките в полето, изписани с деликатния почерк на Андрей, графът потупа записа два пъти. Съвместна вечеря на Президиума и Съвета на министрите — два от най-мощните органи в Съветския съюз.

Като върна Книгата в чекмеджето, графът се изкачи по стълбището към спалнята си, бутна стола настрана, седна на пода и за пръв път след почти трийсет години отвори една от скритите вратички в краката на писалището на великия княз. Защото макар че графът реши да действа още в онази нощ преди шест месеца, когато го посети Катерина, часовникът бе започнал да отброява едва след новината за миротворческото турне на Консерваторията.

Когато в шест часа тази вечер графът пристигна в Шаляпин, постоянните клиенти на бара празнуваха злополуките на „Шишко“ Уебстър — купонджия, но голям неудачник, който наскоро беше

пристигнал в столицата. Двайсет и девет годишен и все още страдащ от прекомерното тегло, с което си беше спечелил прякора още като момче, Шишко бе изпратен в Русия от баща си — собственик на американската „Компания за търговски автомати“, разположена в Монтклеър, Ню Джърси — със строга заръка да не се прибира у дома, докато не продаде хиляда машини. След триседмични усилия той най-сетне бе уредил първата си среща с партиен служител (заместник-управител на пързалката в Горки Парк), и по този повод неколцина журналисти го убедиха да организира масово черпене с шампанско.

Графът се настани на табуретка в другия край на бара и прие от Аудриус чаша шампанско с усмивката на човек, който има свой собствен повод за празнуване. Човешките планове са пословично уязвими от случайност, колебание и прибързаност; но ако графът бе имал властта да начертае оптималния ход на събитията, той едва ли би свършил по-добра работа, отколкото му поднесе Съдбата. Затова надигна чашата с усмивка на устните.

Но да вдигнеш тост за Съдбата означава да я предизвикаш. Така и стана — още докато графът оставяше чашата си на плота, порив на мразовит въздух облъхна тила му, последван от настоятелен шепот:

— Ваше превъзходителство!

Като се завъртя на табуретката, графът с изненада откри, че зад него стои Виктор Степанович със скреж по раменете и сняг по шапката. Преди няколко месеца Виктор бе постъпил в един камерен оркестър и затова напоследък рядко се мяркаше вечер в хотела. Нещо повече, той се задъхваше, сякаш току-що бе прекосил тичешком целия град.

— Виктор! — възкликна графът. — Какво става? Изглеждаш ужасно.

Без да обръща внимание на забележката, Виктор заговори с нетипично за него нетърпение.

— Знам, че защитавате дъщеря си, ваше превъзходителство, и с право. Такъв е прерогативът на всеки родител и дългът на човек, който отглежда нежно сърце. Но с цялото си уважение мисля, че правите ужасна грешка. Тя ще завърши след шест месеца и шансовете ѝ да получи достойно място ще бъдат възпрепятствани от вашето решение.

— Виктор — каза графът и стана от табуретката. — Нямам представа за какво говориш.

Виктор се вгледа в графа.

— Не сте ли заръчали на София да оттегли името си?

— От какво да го оттегли?

— Току-що ми се обади диригентът Вавилов. Той ме уведоми, че тя отказала поканата да пътува с оркестъра на консерваторията.

— Отказала поканата! Уверявам те, приятелю, че нямах представа. Всъщност съм съгласен с теб на сто процента, на хиляда процента, че нейното светло бъдеще зависи от участието в това турне.

Двамата се спогледаха с недоумение.

— Сигурно е действала на своя глава — каза след малко графът.

— Но с каква цел?

Той поклати глава.

— Боя се, че може да е по моя вина, Виктор. Вчера следобед, когато получихме новината, аз изпаднах във възторг: Възможност да свири Рахманинов пред многохилядна публика в Пале Гарние! Сигурно съм я стреснал. Тя има нежно сърце, както казваш; но има и кураж. През следващите седмици ще се окопити.

Виктор хвана графа за ръкава.

— Само че няма следващи седмици. В петък ще обявят публично маршрута на оркестъра и музикалната програма. Дотогава диригентът трябва да знае всичките си изпълнители. Предполагайки, че решението за оттегляне на София е било ваше, аз го помолих да изчака двайсет и четири часа преди да запълни мястото — за да мога да се опитам да ви убедя. Ако тя е взела решението сама, тогава трябва тази вечер да поговорите с нея и да я разубедите. Тя трябва да защити собствения си талант!

Един час по-късно на маса номер десет в Боярски, след като прегледаха менютата и поръчаха, София погледна графа с очакване — тъй като бе негов ред да започне играта Zut. Но въпреки факта, че си беше подготвил многообещаваща категория (използването на восьък)^[2], графът предпочете да извади от миналото си една неизвестна история.

— Разказвал ли съм ти някога за Деня на отличията в академията? — започна той.

— Да — каза София. — Разказвал си.

Графът сбръчка чело и прегледа в хронологичен ред всички разговори, които някога бе водил с дъщеря си, но не откри никакви признаци да е разказвал тази история и друг път.

— Един-два пъти може и да съм споменавал за Деня на отличията — отстъпи любезно той, — но съм съвсем сигурен, че никога не съм ти разказвал точно тази история. Виждаш ли, като момче имах вродена дарба за стрелба. И една пролет — когато бях приблизително на твоята възраст — в академията обявиха Ден на отличията, на който всички се състезавахме в различни дисциплини...

— Не си ли бил по-скоро на тринайсет?

— Какво?

— Не беше ли на тринайсет, когато се случи това?

Очите на графа зашариха напред-назад, докато пресмяташе на ум.

— Е, да — продължи той нетърпеливо — сигурно съм бил някъде на тази възраст. Важното е, че поради моята дарба ме смятаха за фаворит в училищното състезание по стрелба с лък, и аз очаквах събитието с голямо нетърпение. Но колкото повече приближавахме Деня на отличията, толкова по-слаба ставаше стрелбата ми. Славех се, че улучвам гроздово зърно от петдесет крачки, а изведнъж не можех да ударя и слон от петнайсет крачки. Само като погледнех лъка, ръцете ми се разтреперваха и очите ми помътняваха. Стигна се дотам, че аз — един Ростов — съзнателно флиртувах с идеята да си измисля някаква болест и да се укривя в лечебницата.

— Но не го направи.

— Вярно. Не го направих.

Графът отпи глътка вино и помълча за драматичен ефект.

— Най-сетне настана страховитият ден; и пред всички зрители, сбрани на игрището, дойде времето за състезание по стрелба с лък. Още щом застанах срещу мишената, вече предчувствах унижението, което със сигурност щях да изпитам, когато — въпреки цялата ми репутация — стрелата прелети далеч от целта. Но докато изпълвах тетивата с треперещи ръце, зърнах с крайчеца на окото си как старият професор Тартаков се спъна в бастуна си и падна в купчина тор. Е, гледката ме изпълни с такива радост, че пръстите ми сами пуснаха тетивата...

— И като описа дъга във въздуха, стрелата ти попадна точно в центъра на мишената.

— Ами да. Вярно. Точно в центъра. Значи може и да съм ти разказвал преди. Но знаеш ли, че оттогава всеки път, щом се тревожех

дали ще улуча целта, сещам се как старият професор Тартаков се катурна в обorskия тор и непременно улучвам.

И за финал графът размахна ръка в театрален жест.

София се усмихна, но с леко недоумяващо изражение, сякаш не бе съвсем сигурна защо прочутият стрелец е избрал да разкаже точно тази история точно в този момент. Затова графът поясни.

— В живота е същото с всички нас. Неминуемо се сблъскваме с моменти на трепет, независимо дали излизаме на парламентарната трибуна, на спортното игрище, или... на концертния подиум.

За момент София се втренчи в Графа, сетне весело се разсмя.

— На концертния подиум.

— Да — потвърди графът, малко обидено. — На концертния подиум.

— Някой ти е казал за разговора ми с диригента Вавилов.

Графът пренарежда вилницата и ножа си, които някак бяха успели да се разместят.

— Може и да съм подочул нещо от някого — отвърна сдържано той.

— Папа. Не ме е страх да свиря с оркестъра пред публика.

— Можеш ли да си сигурна?

— Категорично.

— Никога не си свирила в толкова голяма зала като Пале Гарние...

— Знам.

— А французите са пословично взискателна публика...

София пак се засмя.

— Е, ако се опитваш да ме успокоиш, не се справяш много добре. Но честно казано, папа, тревогата няма нищо общо с решението ми.

— Тогава какво?

— Просто не искам да отида.

— Как може да не искаш?

София наведе очи към масата и размести собствените си прибори.

— Тук ми харесва — каза тя най-сетне и с един широк жест обгърна залата и целия хотел. — Харесва ми тук, при теб.

Графът се вгледа в дъщеря си. С дългата си черна коса, светла кожа и тъмносини очи тя изглеждаше необичайно безметежна за възрастта си. И може би точно там беше проблемът. Защото ако спокойствието е отличителен белег на зрелостта, то устремът трябва да бъде отличителен белег на младостта.

— Искам да ти разкажа една друга история — каза той. — История, която съм сигурен, че никога не си чувала. Случи се в този хотел преди около трийсет години — в една снежна нощ през декември, съвсем като днешната...

И графът разказа на София за коледната вечер, която бе отпразнувал с майка ѝ в Пиацата през 1922 г. Разказа ѝ за сладоледения ордювър на Нина, за нейното нежелание да седи в класната стая и твърдението ѝ, че ако човек иска да разшири хоризонта си, най-добре ще го стори като премине отвъд хоризонта.

Графът внезапно помръкна.

— Боя се, че ти направих много лоша услуга, София. Още от малка те подмавих в един живот, почти изцяло затворен между четирите стени на тази сграда. Всички го сторихме. Марина, Андрей, Емил и аз. Постарахме се този хотел да изглежда широк и прекрасен като света, та да желаеш да прекарваш повече време в него с нас. Но майка ти беше напълно права. Човек не постига потенциала си, като слуша „Шехерезада“ в позлатена зала или чете „Одисея“ във всекидневната. Постига го, като прекрачи в незнайните простори — също като Марко Поло, когато тръгнал към Китай, или Колумб, когато потеглил към Америка.

София кимна с разбиране.

Графът продължи.

— Имах безброй причини да се гордея с теб; и със сигурност една от най-големите беше вечерта на конкурса в Консерваторията. Но мигът, когато изпитах онази гордост, не беше когато ти и Ана донесохте у дома вестта за победата. Беше по-рано същата вечер, когато те гледах как излизаш през портите на хотела, на път към залата. Защото важното в живота не е дали ще получим аплодисменти; важното е имаме ли смелостта да прекрачим напред, макар да не е сигурно дали ще получим признание.

— Ако ще свиря на пиано в Париж — каза след малко София, — искам само да бъдеш там, сред публиката, за да ме чуеш.

Графът се усмихна.

— Уверявам ви, скъпа, че дори и да свириш на луната, ще чуя всеки акорд.

[1] Довиждане. — До скоро. (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Изработка на свещи; запечатване на писма; правене на макети; лъскане на паркет; премахване на косми; оформяне на мустаци! ↑

АХИЛ НА КЪСИ РАЗСТОЯНИЯ

— Привет, Аркадий.

— Привет и на вас, граф Ростов. Мога ли нещо да сторя за вас тази сутрин?

— Ако няма много да те затрудня, би ли ми отделил малко канцеларски материали?

— Разбира се.

Застанал прав на рецепцията, графът написа бележка от едно изречение под емблемата на хотела и адресира плика с изящно наклонен почерк; изчака отговорникът за носачите да бъде зает другаде, небрежно прекоси фойето, пусна бележката върху бюрото му и се отправя надолу за седмичното си посещение при бръснаря.

Бяха минали много години, откакто Ярослав Ярославъл вършеше магията си в бръснарницата на Метропол, и междувременно мнозина наследници се опитаха да заемат достойно мястото му. Последният от тях — Борис „някой си -ович“ — беше напълно квалифициран да подстригва мъжка коса; но не притежаваше нито творческия, нито разговорния талант на Ярослав. Всъщност той си вършеше работата с тъй мълчалива ефективност, че човек неволно се питаше дали не е отчасти машина.

— Подстригване? — попита той, без да си губи времето с подлози, глаголи или други излишъци на езика.

Имайки предвид оредялата коса на графа и склонността на бръснаря към ефективност, подстригването можеше да трае не повече от десет минути.

— Да, подстригване — каза графът. — Но може би и бръснене...

Бръснарят сбръчка чело. Без съмнение човешкото в него бе склонно да отбележи, че графът очевидно се е бръснал преди няколко часа; но машината в него бе така прецизно настроена, че той вече оставяше ножиците и посягаше към бръснарската четка.

След като разби достатъчно пяна, Борис я прехвърли върху онези области от лицето на графа, където биха били бакенбардите, ако графът имаше нужда от бръснене. Наточи един бръснач на каиша,

наведе се над стола и с нетрепваща ръка избърсна горната част от бузата на графа с един замах. После избърса острието в кърпата на кръста си наведе се над лявата горна буза на графа и я избърсна със същата прецизност.

Ако я кара тъй, разтревожи се графът, ще бъде готов след минута и половина.

С кокалчето на подгънатия си показалец бръснарят повдигна брадичката на клиента. Графът усети как металът на бръснача влиза в контакт с гърлото му. И точно тогава един от новите носачи се появи на вратата.

— Извинявайте.

— Да? — рече бръснарят, продължавайки да държи бръснача плътно до гърлото на графа.

— Имам бележка за вас.

— На пейката.

— Но тя е спешна — каза младежът с известна тревога.

— Спешна?

— Да, другарю. От управителя.

Бръснарят за пръв път погледна момчето.

— Управителя?

— Да, другарю.

С тежка въздишка бръснарят отдръпна острието от гръкляна на графа, прие посланието и — докато носачът изчезваше по коридора — отвори плика с бръснача си.

След като разгъна бележката, бръснарят се вгледа в нея за цяла минута. През тези шейсет секунди сигурно я прочете поне десет пъти, защото в нея имаше само четири думи: Елате веднага при мен!

Бръснарят въздъхна отново, после погледна стената.

— Не мога да си представя — каза той, без да се обръща към някого. Замисли се за още една минута и накрая се обърна към графа: — Трябва да се погрижа за нещо.

— Разбира се. Вършете си работата. Аз не бързам.

За да подчертае думите си, графът отпусна глава назад и затвори очи, сякаш се канеше да задреме; но когато стъпките на бръснаря затихнаха по коридора, графът рипна от стола като попарена котка.

На младини графът се гордееше с факта, че не го трогва тиктакането на часовника. През ранните години на двайсети век някои негови познати, които въвеждаха ново чувство на неотложност в най-малкото си усилие. Измерваха времето на закуската, на пътя до службата и дори на закачването на шапката си с такава точност сякаш се готвеха за военна кампания. Вдигаха телефона от първото позвъняване, преглеждаха заглавията по диагонал, ограничаваха разговорите си до най-важното и обикновено прекарваха дните си в преследване на секундната стрелка. Бог да ги благослови.

Графът от своя страна бе предпочел да живее целенасочено, но без да бърза. Не само избягваше да препуска към определен час — избягвайки дори да носи часовник, — но и изпитваше най-голямо удовлетворение, когато уверяваше някой приятел, че светските дела могат да изчакат в полза на един спокоен обяд или разходка по крайбрежната улица. В края на краищата нима виното не става по-хубаво с възрастта? Нима отминалите години не придават старите мебели прекрасната им патина? В крайна сметка задачите, които повечето съвременни мъже смятат за спешни (например срещи с банкери и хващане на влакове), вероятно биха могли да чакат, докато онези, които те смятаха за лекомислени (например чаша чай и приятелски разговор) заслужават незабавното им внимание.

Чаша чай и приятелски разговор! — възразява съвременният човек. — Ако трябва да отделяме време за толкова празни работи, то как изобщо бихме могли да се погрижим за потребностите на зрялата възраст?

За щастие отговорът на тази главоблъсканица ни е предоставен от философа Зенон през пети век преди Христа. Ахил, човек на действието и бързината, обучен да измерва усилията си до десета от секундата, би трябвало бързо да се справи с едно тичане на двайсет метра. Но за да напредне с един метър, героят трябва първо да измине петдесет сантиметра; а за да напредне с петдесет сантиметра, първо трябва да измине двайсет и пет; но за да напредне с двайсет и пет, трябва първо да измине дванайсет и половина, и тъй нататък. Следователно в стремежа си да пробяга двайсетте метра Ахил трябва да преодолее безкраен брой дължини — което по дефиниция ще отнеме безкрайно време. И по аналогия (както графът обичаше да изтъква) човекът, който има среща в дванайсет, разполага с безкраен

брой интервали между сегашния и тогавашния момент, в които да се отдаде на духовни наслади.

Quod erat demonstrandum.^[1]

Но от онази вечер в края на декември, когато София се прибра у дома с вест за турнето на Консерваторията, графът вече имаше съвсем друг възглед за времето. Още преди да са свършили празнуването, той изчисли, че ѝ остават по-малко от шест месеца, преди да замине. Почти сто седемдесет и осем дни; или 356 удара на салонния часовник. А в този кратък период имаше толкова много работа...

Като се има предвид младежкото членство на графа в редиците на целенасочено незабързаните, би могло да се очаква тиктакането на този часовник да бръмчи в ушите му като комар през нощта; или да го подканя като Обломов да се завърти на една страна и да зяпа стената в пълен душевен упадък. Но стана точно обратното. В следващите дни то ободри стъпката му, изостри сетивата и ускори разума му. Защото точно като разбуденото възмущение на Хъмфри Богарт, тиктакането на часовника разкри графа като човек на действието.

През последната седмица на декември една от Екатеринките, която графът извади от писалището на великия княз, беше отнесена от Василий до сутерена на ЦУМ и заменена за кредит в магазина. С боновете портиерът закупи малък кафяв куфар заедно с други пътни принадлежности като кърпа, сапун, паста и четка за зъби. Те бяха обвити в празнична хартия и връчени на София на Бъдни вечер (в полунощ).

По решение на диригента Вавилов изпълнението на Втория концерт за пиано на Рахманинов от София трябваше да бъде предпоследно в програмата, следвано от гениален млад цигулар, който щеше да изсвири концерт на Дворжак заедно с целия оркестър. Графът не се съмняваше, че Вторият концерт на Рахманинов е напълно по силите на София; но дори Хоровиц е имал своя Тарновски^[2]. Така че в началото на януари графът нае Виктор Степанович, за да ѝ помогне в репетициите.

В края на януари графът поръча на Марина да ушие нова рокля за концерта. След съвещание за модела, в което участваха Марина, Ана и София — и което по някаква неразбираема причина не включваше графа — Василий беше изпратен отново до ЦУМ за топ синя тафта.

През годините графът се бе постарал да запознае София с основите на разговорния френски език. Въпреки това от началото на февруари бащата и дъщерята зарязаха игрите на Zut, за да прегледат по-практичните приложения на езика, докато си чакат предястията.

— Pardonnez-moi, Monsieur, avez-vous l'heure, s'il vous plait?

— Oui, Mademoiselle, il est dix heures.

— Merci. Et pourriez-vous me dire où se trouvent les Champs-Elysees?

— Oui, continuez tout droit dans cette direction.

— Merci beaucoup.

— Je vous en prie.^[3]

В началото на март графът за пръв път от години посети подземното на Метропол. Преминавайки през котелното и трансформатора, той се отправи към кътчето, където хотелът прибираще забравените от гостите вещи. Като коленичи пред рафта с книги, той огледа гръбчетата, обръщайки специално внимание на онези малки червени томчета със златни букви — пътеводителите „Бедекер“. Естествено, повечето от пътеводителите в мазето бяха посветени на Русия, но някои бяха за други страни, вероятно захвърлени в края на продължително пътешествие. И така сред изоставените романи графът откри един пътеводител за Италия; един за Финландия; един за Англия; и накрая два за Париж.

А след това, на двацет и първи март, графът изписа с наклонен почерк онова настоятелно изречение под емблемата на хотела, подхвърли го върху бюрото на началника на носачите, отиде на седмичното си посещение при бръснаря и изчака бележката да пристигне...

След като надникна в коридора, за да проследи как Борис се изкачва по стълбите, графът затвори вратата на бръснарницата и насочи вниманието си към прочутия стъклен шкаф на Ярослав. В предната част на шкафа имаш едва редици големи бели бутилки с емблемата на фабриката за шампоани „Сърп и чук“. Но зад тези войници в борбата за всеобща чистота се криеше група почти забравени пъстри шишенца от старите дни. Като извади няколко от

бутилките с шампоан, графът прегледа тониците, сапуните и маслата — но не успя да намери каквото търсеше.

Трябва да е тук, помисли си той.

Започна да мести шишетата като шахматни фигури — за да види кое зад кое се крие. И там, пъхнато в ъгъла зад два прашни флакона с френски одеколон, покрити с прах, стоеше онова малко черно шишенце, което Ярослав Ярославъл споменаваше с намигване като „извор на младостта“.

Графът прибра шишенцето в джоба си, подреди шкафа и затвори вратичките. Изтича обратно на стола, приглади чаршафа и отпусна глава назад; но докато затваряше очи, сякаш отново зърна как Борис срязва плика с бръснача си. Пак скочи от стола, грабна един от резервните бръсначи, пъхна го в джоба си и отново се върна на място — точно когато бръснарят влезе през вратата, мърморейки за глупави поръчки и изгубено време.

Горе в стаята си графът прибра малкото черно шишенце в дъното на чекмеджето, после седна зад бюрото с парижкия пътеводител. След като провери съдържанието, той разгърна на петдесета страница, където започваше разделът за Осми район. И да — преди описанията на Триумфалната арка и Гран Пале, на Мадлената и „Максим“, имаше сгъвка от тънка хартия с подробна карта на квартала. Като извади бръснача на Борис от джоба си, графът внимателно изрязва картата от пътеводителя; след това грижливо начерта с червено мастило лъкатушна линия от Авеню Джордж V до Рю Пиер Шарон и надолу по Шанз-Елизе.

След като свърши с картата, графът мина в кабинета и измъкна бащиния си том с есетата на Монтен от библиотечката, където философът пребиваваше в уют, откакто София го бе освободила изпод писалището. Като върна книгата на бюрото на великия княз, графът започна да прелиства страниците, спирайки тук-там, за да прочете пасажите, подчертани от баща му. Докато се бе задържал на един раздел от главата „За възпитанието на децата“, салонният часовник обяви, че е пладне.

Още сто седемдесет и три удара, помисли си графът.

След това въздъхна, поклати глава, прекръсти се два пъти и с бръснача на Борис започна да премахва текста от двестата страници на шедьовъра.

[1] Което следваше да се докаже (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Сергей Тарновски (1883–1976) — руски музикант и педагог, помогнал в развитието на пианиста Владимир Хоровиц. — Б.пр. ↑

[3] — Извинете, господине, знаете ли колко е часът?

— Да, госпожице, часът е десет.

— Благодаря. А можете ли да ми кажете къде е Шанз-Елизе?

— Да, продължете направо.

— Много благодаря.

— Моля. ↑

ARRIVEDERCI

Една вечер в началото на май, докато седеше в креслото между бъчвите с палми, графът зърна над вестника си младата италианска двойка да излиза от асансьора. Тя беше висока мургава красавица в дълга черна рокля, а той нисък мъж със сако и панталони. Графът нямаше представа какво е довело двойката в Москва, но те неизменно напуснаха хотела всяка вечер в седем часа, вероятно да се възползват от нощния живот на града. Така беше и днес — като излязоха от асансьора в 18:55, те тръгнаха право към бюрото на портиера, където Василий ги чакаше с два билета за „Борис Годунов“ и резервация за късна вечеря. После двойката мина край рецепцията, за да остави ключа, който Аркадий прибра в двайсет и осмото отделение на четвъртия ред.

Графът остави вестника си на масата, стана, прозя се и се протегна. Тръгна към въртящата се врата, сякаш искаше да види как е времето вън. На стълбището Родион поздрави младата двойка, повика такси и им отвори задната врата. Когато таксито потегли, графът се завъртя на пети и прекоси фойето към стълбището. Изкачвайки стъпалата едно по едно (както му бе станало навик от 1952 година), той стигна до четвъртия етаж, прекоси коридора и спря пред двайсет и осмата врата. С два пръста извади от джобчето на жилетката си ключа на Нина. После бързо хвърли поглед наоколо и се вмъкна вътре.

Не беше влизал в стая 428 от началото на 30-те години — когато Ана се опитваше да съживи кариерата си, — но не губи време да преценява как се е променил интериорът на малката дневна. Вместо това влезе право в спалнята и отвори лявата врата на гардероба. Беше пълен с рокли точно като онази, която носеше мургавата красавица тази вечер: дълги до коляното, с къси ръкави, едноцветни. (В края на краищата точно това ѝ прилягаше.) Затваряйки лявата страна на гардероба, графът отвори съседната врата. Вътре имаше закачалки с панталони и сака, и едно каскетче, каквито носят вестникарчетата. Като избра чифт кафяви панталони, той затвори вратата. Във второто чекмедже на бюрото намери официална бяла риза. Извади от джоба си

сгъната калъфка за възглавница и пъхна дрехите вътре. Върна се в дневната, откряна вратата, увери се, че коридорът е пуст и се измъкна.

Едва когато ключалката щракна, графът се сети, че трябваше да вземе каскетчето. Но докато отново пъхваше пръсти в джоба на жилетката си, чу характерния звук на въртящи се колелца. С три бързи крачки по коридора графът изчезна във витото стълбище — точно когато Олег от обслужването по стайте се появи иззад ъгъла с количката за сервиране.

В одинайсет часа тази вечер графът седеше в Шаляпин на чаша бренди и преглеждаше списъка си. Екатеринбургите, пътеводителят, Изворът на младостта, панталоните и ризата, здрава игла и конец от Марина — всичко бе налице. Имаше още неща за вършене, но само едно слабо звено: въпросът за предизвестията. От самото начало графът знаеше, че това ще се окаже най-трудният елемент от плана. В края на краищата не можеше просто да прати телеграма. Но и не беше абсолютно необходимо. При липса на алтернатива графът беше готов да продължи без него.

Графът изпразни чашата си с намерението да тръгне нагоре, но преди да стане от табуретката, Аудриус се озова пред него с бутилка в ръката.

— Още едно от заведението?

Откакто навърши шейсет, графът обикновено се въздържаше от алкохол след одинайсет, тъй като беше установил, че вечерните питиета, също като развълнуваните деца, могат да те събудят в три или четири сутринта. Но би било твърде грубо да откаже предложението на бармана, особено след като си бе направил труда да отвори бутилката. Затова прие питието с подобаващо благодарна усмивка, настани се удобно и насочи вниманието си към малката група американци, които се смееха в другия край на бара.

За пореден път източник на веселието беше злополучният търговец от Монтклеър, Ню Джърси. След като първоначално се бе помъчил да докопа по телефона някой началник, през април американецът почна да търси лични срещи с висши бюрократи във всеки възможен правителствен клон. Срещаше се със служители в

Народните комисариати по храните, финансите, труда, образованието и дори външните работи. Знаейки, че един търговски автомат има толкова шансове да се продаде в Кремъл, колкото и портрет на Джордж Вашингтон, журналистите гледаха смяяно този ход на събитията. Тоест докато не научиха, че за да илюстрира по-добре функциите на своите машини, Уебстър е помолил баща си да му изпрати петдесет сандъчета американски цигари и шоколади. Така търговецът, който досега не успяваше да си осигури среща, изведнъж бе посрещан в стотици служби с отворени обятия — и отпращан с празни ръце.

— Наистина си мислех, че днес ми е провървяло — казваше той.

Докато американецът се впускаше в подробности как се е разминал на косъм с успеха, графът неволно си спомни за Ричард, който имаше почти същите широко разтворени очи като Уебстър, същия общителен характер и същата готовност да се шегува на собствен гръб.

Графът остави чашата си на бара.

Чудя се, помисли си той. Възможно ли е?

Но преди графът да отговори на собствения си въпрос, пълничкият американец махна приятелски на някого във фойето — и кой му отвърна? Един известен професор...

Малко след полунощ американецът уреди сметката си в бара, потупа събутилниците си по раменете и пое лъкатушно нагоре по стълбището, като си подсвиркваше някакво подобие на „Интернационала“. В коридора на четвъртия етаж той дълго налучква ключалката. Но след като вратата на стаята се затвори зад него, стойката му стана малко по-права, изражението му малко по-трезво.

Точно тогава графът включи лампата.

Макар че вероятно се стресна да завари непознат на един от неговите столове, американецът не отскочи назад и не изкрещя.

— Извинете ме — каза той с пиянска усмивка. — Трябва да съм влязъл в погрешната стая.

— Не — каза графът. — В правилната стая сте.

— Е, ако съм в правилната стая, то вие трябва да сте в погрешната...

— Може би — каза графът. — Но не мисля така.

Американецът направи крачка напред и се вгледа малко по-внимателно в неканения си гост.

— Не сте ли сервитьорът от Боярски?

— Да — каза графът. — Аз съм сервитьорът.

Американецът бавно кимна.

— Разбирам. Господин...?

— Ростов. Александър Ростов.

— Е, господин Ростов, бих ви предложил едно питие, но часът е напреднал, а имам доста ранна среща. Мога ли да сторя нещо друго за вас?

— Да, господин Уебстър, подозирам, че има. Виждате ли, имам писмо, което трябва да бъде предадено на един приятел в Париж, когото мисля, че може да познавате...

Въпреки късния час и ранната среща, в крайна сметка Шишко Уебстър все пак предложи на графа чаша уиски.

По правило графът избягваше да пие след единайсет и абсолютно никога не пиеше след полунощ. Всъщност веднъж дори бе цитирал на София мнението на баща си по темата — че единствените резултати от подобен навик са неразумни постъпки, нежелателни връзки и комарджийски дългове.

Но след като се вмъкна в стаята на американеца и уреди доставката на съобщението, графът изведнъж осъзна, че Хъмфри Богарт никога не би отказал едно питие след полунощ. Всъщност по всичко личеше, че Богарт предпочита да пие след полунощ — когато оркестърът е спрял да свири, табуретките са опустели и клиентите са се затътрили навън в нощта. Това бе часът, когато зад затворените врати на кръчмата, с приглушени светлини и бутилка уиски на масата, мъжете на действието могат да разговарят без любовта и смехът да ги разсейват.

— Да, благодаря — каза графът на господин Уебстър. — Чаша уиски ще ми дойде точно на място.

И както се оказа, инстинктът на графа бе абсолютно прав, защото чашата уиски дойде точно на място. Както и втората.

Така че когато най-сетне пожела на господин Уебстър лека нощ (с пакет американски цигари за Ана в единия джоб и блокче шоколад за София в другия), графът се насочи към стаята си в приповдигнато състояние на духа.

Коридорът на четвъртия етаж беше пуст и безмълвен. Зад редицата затворени врати спяха практичните и предсказуемите, предпазливите и домошарите. Скрити под завивките си, те сънуваха закуската, оставяйки по коридорите на нощта да бродят хора като Самуел Спейдски, Филип Марлоу и Александър Илич Ростов...

— Да — каза графът, докато се клатушкаше по коридора. — Аз съм сервитьорът.

И тогава с фино настроените сетива на това нощно братство, графът зърна нещо важно с крайчеца на окото си. Беше вратата на стая 428.

Операта „Борис Годунов“ траеше три часа и половина. Вечерята след представлението би отнела час и половина. Така че по всяка вероятност италианците нямаше да се върнат в хотела поне още трийсет минути. Графът почука и изчака; почука отново за по-сигурно; след това извади ключа от жилетката си, отключи вратата и прекрачи прага — бдителен, бърз и безстрашен.

От пръв поглед видя, че вечерната смяна вече е посетила апартамента, защото всичко беше на точното място: столовете, списанията, гарафата с вода и чашите. В спалнята ъглите на завивките бяха подгънати под ъгъл от четирийсет и пет градуса.

Отваряйки дясната врата на гардероба, той понечи да вземе каскетчето от куката, когато забеляза нещо, което беше пропуснал преди. На лавицата над дрехите имаше пакет, обвит в хартия и завързан с канап — пакет с размерите на малка статуетка...

Като си сложи каскетчето, графът извади пакета от лавицата и го постави на леглото. Развърза канапа и внимателно разгъна хартията — само за да открие комплект руски матрьошки. Боядисана в простишкия традиционен стил, срещан поне в сто магазина в Москва, матрьошката беше точно такава причудлива играчка, която двама родители биха донесли у дома на детето си от пътуване до Русия.

И в която лесно биха могли да скрият нещо...

Седнал на леглото, графът отвори най-голямата от куклите. След това отвори втората по големина. После отвори третата. И се канеше да отвори четвъртата, когато чу шума на ключ в ключалката.

За миг човекът на действието се превърна в човек, който не знае какво да прави. Но чувайки звука от отварянето на вратата към

коридора и гласовете на двамата италианци, графът грабна половинките от куклите, вмъкна се в гардероба и тихо затвори вратата.

Лавицата над релсата за закачалките трябва да беше на по-малко от метър и осемдесет над пода, защото за да се побере в гардероба, графът трябваше да наведе глава като каещ се грешник. (И с право.)

Само за няколко минути двамата си свалиха палтата и минаха в спалнята. Графът си помисли, че ако влезеха в банята за вечерния си тоалет заедно, той би имал идеалната възможност да избяга. Но стая 428 имаше само малка баня и вместо да се блъскат около мивката, съпругът и съпругата решиха да се редуват. Слушайки внимателно, графът чу шума от миенето на зъби, отваряне на чекмеджета и обличане на пижами. Чу как отмятат завивките. Чу тих разговор, вземане на книги и прелистване на страници. След петнайсет минути, или може би цяла вечност, прозвуча размяна на нежности, деликатна целувка и светлините изгаснаха. Слава Богу, тази хубава двойка предпочете почивката пред съпружеските интимности...

Но колко време, запита се графът, им трябваше, за да заспят? Внимавайки да не помръдне нито един мускул, той се вслушваше в дишането им. Чу кашлица; подсмръкване; въздишка. После някой се превъртя. Би се уплашил, че може сам да заспи, ако не беше жестоката болка във врата и нарастващото усещане, че ще скоро ще трябва да отскочи до тоалетната.

Е, видя ли, помисли си графът. Още една причина да не пиеш след полунощ...

— Che cos'era questo?! Tesoro, svegliati!

— Cos'è?

— C'è qualcuno nella stanza!

...

[Бум]

— Chi è là?

— Scusa.

— Claudio! Accendi la luce!

[Бам]

— Scusa.

[Тряс]

— Arrivederci!^[1]

[1] — Какво беше това?! Скъпи, събуди се!

— Какво става?

— Има някой в стаята.

...

— Кой е?

— Извинете.

— Клаудио! Запали лампата!

— Извинете.

— Довиждане. ↑

ЗРЕЛОСТ

— Готови ли сте? — попита Марина.

Графът и Ана, които седяха един до друг на дивана в апартамента на актрисата, отговориха утвърдително.

Марина тържествено отвори вратата на спалнята, за да разкрие София.

Роклята, която шивачката бе изработила за концерта, беше с дълги ръкави, тип тромпет — стегната над талията и разкроена под коляното. Синевата на плата, която напомняше океанските дълбини, създаваше фееричен контраст със светлата кожа на София и черната ѝ коса.

Ана ахна.

Марина грейна.

А графът?

Александър Ростов не беше нито учен, нито мъдрец; но на шейсет и четири години беше достатъчно мъдър, за да разбере, че животът не се развива със скокове и граници. Той се разгръща. Във всеки един момент той представлява сбор от хиляди преходи. Сетивата ни се изострят и отслабват, опитът ни се трупа, възгледите ни се развиват — ако не неусетно, то поне постепенно. Така че събитията от един обикновен ден са способни да ни преобразят дотолкова, колкото щипка черен пипер преобразява яхнията. И все пак за графа, когато вратата към спалнята на Ана се отвори и София прекрачи напред, в този момент тя прекоси прага на зрелостта. От едната страна на това разделение имаше момиче на пет, десет или двайсет години с кротък характер и щуро въображение, което разчиташе на него за приятелство и съвет; а от другата страна беше млада жена, надарена с вкус и изящество, която не трябва да разчита на никого, освен на себе си.

— Е? Какво мислиш? — попита срамежливо София.

— Нямам думи — каза графът с нескрита гордост.

— Изглеждаш великолепно — каза Ана.

— Нали? — рече Марина.

Опиянена от комплиментите и ръкопляскането на Ана, София се завъртя в кръг.

И тогава графът откри потресен, че роклята няма гръб. Тафтата (и то закупена на цял топ) падаше от раменете в отвесна парабола, достигаща най-ниската си точка в основата на гръбнака на София.

Графът се обърна към Ана.

— Предполагам, че това е твое дело!

Актрисата престана да ръкопляска.

— Какво съм направила?

Той махна с ръка към София.

— Тази разголена рокля. Със сигурност си я измъкнала от някое от твоите популярни списания.

Преди Ана да отговори, Марина тропна с крак.

— Моя работа беше!

Стреснат от тона на шивачката, графът видя с трепет, че докато едното ѝ око се е извъртяло от възмущение към тавана, другото го обстрелва с гюлета като старинно оръдие.

— Роклята е по мой проект — каза тя, — изработена с моите ръце за моята София.

Осъзнавайки, че може неволно да е обидил един творец, графът възприе по-примирителен тон.

— Несъмнено роклята е красива, Марина. Една от най-хубавите, които съм виждал; а навремето съм виждал какви ли не чудни рокли.

— Графът се засмя неловко, с надеждата да разведри атмосферата, после продължи с дружески и благоразумен тон: — Но след дълги месеци подготовка София ще изпълнява Рахманинов в Пале Гарние. Не би ли било жалко, ако вместо да слуша нейното изпълнение, публиката се взира в гърба ѝ?

— Може би трябва да ѝ наденем власеница — предложи шивачката. — За да не разсейва публиката.

— В никакъв случай не бих предложил власеница — възрази графът. — Но има едно нещо, наречено умереност, дори и в рамките на екстравагантното.

Марина отново тропна с крак.

— Стига! Не ни интересуват вашите скрупули, Александър Илич. Като сте виждали кометата от 1812 година, това не значи, че София трябва да носи фуста и кринолин.

Графът отвори уста да възрази, но Ана се намеси.

— Може би трябва да чуем какво има да каже София.

Всички погледнаха към София, която, без да обръща внимание на хода на спора, се любуваше на отражението си. Тя се обърна и хвана ръцете на Марина.

— Мисля, че е прекрасно.

Марина погледна триумфално графа; след това пак се завъртя към София, наклони глава и огледа творбата си с по-критично око.

— Какво има? — попита Ана, заставайки до шивачката.

— Трябва ѝ нещо...

— Наметка? — промърмори Графа.

Трите жени единодушно го игнорираха.

— Знам — каза Ана след миг. Изтича в спалнята си и след малко донесе панделка със сапфирена висулка. Подаде панделката на Марина, която я закрепил около шията на София, после двете жени отстъпиха назад.

— Перфектно — заявиха единодушно те.

— Вярно ли е? — попита Ана, когато тя и графът вървяха по коридора след пробата.

— Кое да е вярно?

— Наистина ли си виждал кометата от 1812 година?

Графът издаде някакво странно сумтене: Хрррумпффф.

— Само защото съм човек на благоприличието не означава, че съм допотопен сухар.

Ана се усмихна.

— Чу ли се как изсумтя?

— Може би. Но все пак си оставам неин баща. Какво искаш от мен? Да абдикирам от отговорностите си?

— Да абдикираш! — отвърна Ана със смях. — Не, разбира се, ваше височество.

Двамата бяха стигнали до онази точка от коридора, където се намираще почти незабележимата вратичка към служебното стълбище. Графът спря и се обърна към Ана с изкуствено любезна усмивка.

— Време е за ежедневната среща в Боярски. Поради това за жалост трябва да ти кажа adieu.

И с леко кимване графът изчезна зад вратата.

Щом започна да слиза по стълбите, той изпита чувство на облекчение. С прецизната си геометрия и необятната тишина витото стълбище приличаше на параклис или читалня — място, създадено за да осигурява уединение и покой. Ала само докато вратата се отвори и Ана прекрачи на площадката.

Изуменият граф се върна нагоре по стъпалата.

— Какво правиш? — прошепна той.

— Трябва да отида до фойайето — отвърна тя. — Реших да ти правя компания по пътя надолу.

— Не може да ми правиш компания. Това е служебното стълбище!

— Но аз съм гост на хотела.

— Точно там е работата. Служебното стълбище е запазено за служителите. А отсреща по коридора има парадно стълбище за онези, които водят парада.

Ана се усмихна и направи крачка към графа.

— Какво ти е бръмнало в главата?

— Нищо не ми е бръмнало в главата. Моята глава не бръмчи.

— Навярно е разбираемо — продължи философски тя. — Един баща няма как да не се поразстрои от откритието, че дъщеря му е станала красива млада жена.

— Не бях разстроен — възрази графът, отстъпвайки крачка назад. — Искях само да кажа, че гърбът на роклята не трябва да е изрязан чак толкова ниско.

— Трябва да признаеш, че гърбът ѝ е прекрасен.

— Може и да е. Но светът не е длъжен да опознае всеки един от прешлените ѝ.

Ана направи още една крачка напред.

— Ти често си се възхищавал на прешлените ми.

— Това е съвсем различно.

Графът се опита да направи още крачка назад, но гърбът му опря в стената.

— Ще ти покажа кометата от 1812 година — каза Ана.

— Да започваме ли?

Този потресаващо пряк въпрос идваше не от кого да е, а от човека, който ядеше, пиеше и спеше накриво.

Емил изръмжа и плъзна менюто през бюрото.

Графът и Андрей се размърдаха на столовете си.

След като през лятото на 1953 г. започна да посещава ежедневната среща на Боярски, през април 1954 г. Шахматният подофицер премести събитието от кабинета на Емил в своя собствен под предлог, че кухненската работа го разсейвала. За членовете на Триумвирата управителят бе осигурил три френски стола, подредени пред бюрото му. Въпросните столове имаха толкова деликатни пропорции, че не беше изключено някога да са били предназначени за деца в двора на Луи XIV. Тоест за възрастни беше практически невъзможно да седят удобно на тях, особено когато са подредени плътно един до друг. В резултат салонният управител на Боярски, главният готвач и оберкелнерът се чувстваха като ученици, повикани при директора.

Като прие менюто, Подофицерът го изравни с ръба на бюрото си. След това с върха на молива прегледа всеки ред, досущ като банкиер, който проверява сметките на дребен чиновник.

Разбира се, междуременно тримата ученици зяпаха наоколо. Ако стените бяха украсени с карти на света или периодична таблица, те биха могли да използват плодотворно времето — като си представят, че са Колумбовци, прекосяващи Атлантическия океан, или алхимици в древна Александрия. Но разполагайки само с портретите на Сталин, Ленин и Маркс за гледане, тримата нямаха друг избор, освен да се въртят на столовете.

Когато отредактира менюто на Емил и го върна на готвача, Подофицерът с тихо сумтене се обърна към Андрей, който послушно подаде Книгата. Както обикновено, Подофицерът разгърна в началото и Триумвиратът бе принуден да гледа с безмълвна досада как той преглежда страниците докато най-последна стигна до последната вечер на май.

— Готово — каза той.

Върхът на банкиерския молив отново проследи запис по запис, колона по колона, ред по ред. Подофицерът даде на Андрей инструкции за настаняването тази вечер и остави молива си.

Усещайки, че съвещанието скоро ще свърши, членовете на Триумвирата се приплъзнаха към ръба на столовете си. Но вместо да затвори Книгата, Подофицерът изведнъж прелисти напред, за да

проучи следващите седмици. След като отметна няколко страници, той спря.

— Как върви подготовката за съвместната вечеря на Президиума и Министерския съвет...?

Андрей се изкашля.

— Всичко е наред. По официално искане вечерята няма да се проведе в Червената стая, а в апартамент 417, който Аркадий е уредил да бъде свободен; Емил току-що завърши менюто; а Александър, който ще наглежда вечерята, работи в тясно сътрудничество с другаря Проп, нашата връзка от Кремъл, за да осигури спокойното протичане на вечерта.

Подофицерът вдигна очи от Книгата.

— Като се има предвид значението на събитието, не трябва ли да го наблюдавате лично, другарю Дюрас?

— Имах намерение да остана в Боярски, както обикновено. Но със сигурност бих могъл да присъствам на вечерята, ако считате, че е за предпочитане.

— Отлично — каза Подофицерът. — Тогава оберкелнер Ростов може да остане в ресторанта, за да се погрижи всичко да е на ниво.

Докато Подофицерът затваряше Книгата, графът изтръпна.

Вечерята за Президиума и Съвета на министрите беше идеална за неговите намерения. Не можеше да си представи по-добър случай. Но дори и да имаше такъв, до турнето на Консерваторията оставаха само шестнайсет дни и графът просто не разполагаше с време.

Подофицерът плъзна обратно Книгата по бюрото и съвещанието приключи.

Както обикновено, членовете на Триумвирата излязоха мълчаливо на стълбището. Но на площадката, когато Емил пое нагоре към втория етаж, графът хвана Андрей за ръкава.

— Андрей, приятелю — каза тихичко той. — Можеш ли да ми отделиш един момент...?

СЪОБЩЕНИЕ

В 18:45 на 11 юни граф Александър Ростов стоеше в апартамент 417, облечен в бялото сако на Боярски, за да се увери, че обстановката е уместно подготвена и хората му са в добър външен вид, преди да отвори вратите за съвместната вечеря на Президиума и Министерския съвет.

Както знаем, единайсет дни по-рано графът бе отстранен от това задължение доста безцеремонно. Но в ранния следобед на десети юни салонният управител Дюрас дойде на ежедневната среща на Боярски с тревожни новини. От известно време каза той, изпитвал треперене на ръцете, напомнящо пристъпи на парализа. Тази сутрин, когато се събудил след една неспокойна нощ, той открил, че състоянието му се е влошило значително. За доказателство протегна дясната си ръка над масата и тя трепереше като лист.

Емил гледаше потресен. Що за Божество, сякаш си мислеше той, би сътворило свят, в който една старческа болест да сполети точно това качество на човека, което го отличава от ближните и го издига в очите на всички?

Що за Божество ли, Емил? Същото, което е отнело слуха на Бетовен и зрението на Моне. Защото каквото Господ дава, е точно същото, което по-късно ще дойде да си прибере.

Но ако лицето на Емил изразяваше едва ли не светотатствено негодувание към състоянието на приятеля му, Подофицерът направи гримаса на раздражение.

Забелязвайки досадата на управителя, Андрей се опита да го успокои.

— Не бива да се притеснявате, управител Лепневски. Вече се свързах с другаря Проп в Кремъл и го уверих, че макар да не мога да надзиравам утрешното вечерно събитие, оберкелнер Ростов ще поеме моите отговорности. Излишно е да казвам — добави той, — че другарят Проп беше крайно облекчен от новината.

— Разбира се — каза Подофицерът.

Съобщавайки, че другарят Проп е бил крайно облекчен да види оберкелнер Ростов начело на тази държавна вечеря, Андрей не преувеличаваше. Роден десет години след Революцията, другарят Проп не знаеше, че оберкелнер Ростов е под домашен арест в Метропол; той дори не знаеше, че оберкелнер Ростов е от Бившите. Знаеше само — и то от личен опит, — че на оберкелнер Ростов може да се разчита, за да изпипа всеки детайл на масата и да реагира веднага на най-малкия намек за неудовлетвореност на клиента. И макар че другарят Проп бе все още сравнително неопитен в обичаите на Кремъл, той вече беше достатъчно опитен, за да знае, че всеки недостатък на вечерта непременно ще бъде стоварен на негов гръб, сякаш лично той е подреждал масата, сготвил ястията и наливал виното.

Другарят Проп лично сподели облекчението си с Графа по време на кратката сутрешна среща преди събитието. На маса за двама в Боярски младият организатор прегледа с графа, макар и съвсем излишно, всички подробности за вечерта: часът (вратите трябваше да бъдат отворени точно в 21:00 часа); разположението на масите (издължено П с по двайсет стола от двете страни и шест в тясната част); менюто (традиционен руски празник в интерпретация на главен готвач Жуковски); виното (украинско бяло); и необходимостта свещите да се изгасят точно в 22:59 часа. После, може би за да подчертае значението на вечерта, другарят Проп даде на графа да надникне в списъка на гостите.

Макар да е вярно, че графът обикновено не се интересуваше от вътрешните механизми на Кремъл, това не означава, че не познаваше имената върху този лист хартия — защото ги беше обслужвал всичките. Разбира се, той ги бе обслужвал на официални банкети в Червената и Жълтата стая, но също така и на по-интимните и по-малко охранявани маси в Боярски, когато вечеряха със съпруги или любовници, приятели или врагове, покровители или протежета. Различаваше грубияните от нетърпеливите и злобарите от самонадеяните. Беше виждал всички от тях трезви и повечето пияни.

— Ще се погрижим за всичко — каза графът, докато младият апаратчик ставаше да си върви. — Но, другарю Проп...

Другарят Проп спря.

— Да, оберкелнер Ростов? Забравих ли нещо?

— Не ми дадохте разпределението на местата.

— А. Не се притеснявайте. Тази вечер няма да има разпределение на местата.

— Тогава бъдете сигурни — отговори графът с усмивка, — че вечерта ще бъде успешна.

Защо графът бе толкова доволен да чуе, че на тази държавна вечеря няма да има разпределение на местата?

От хиляда години цивилизацията по цял свят са приемали челното място на масата като привилегировано. Виждайки официално подредена маса, човек инстинктивно знае, че мястото начело е пожелано от тези от страни — защото то неизбежно придава на притежателя си усещането за власт, значимост и легитимност. Знае също така, че колкото по-далеч седиш от челното място, толкова по-малко властен, значим и легитимен ще изглеждаш. Така че да поканиш четирийсет и шестима лидери на политическа партия да се хранят по периферията на едно издължено П без разпределение на местата носи риск от определен безпорядък...

Томас Хобс, без съмнение, би сравнил ситуацията с „Човека в естествено състояние“ и би ни посъветвал да очакваме сблъсък. Родени с еднакви способности и тласкани от еднакви желания, четирийсет и шестимата присъстващи имаха равни права над всяко място около масата. При това положение най-вероятно трябваше да последва втурване към челното място, придружено от взаимни обвинения, упреци, размяна на юмруци и евентуално стрелба.

Джон Лок, от друга страна, би възразил, че щом вратата на столовата се отвори, след кратък момент на объркване добрата същност на четирийсет и шестимата ще надделее и предразположението им към разума ще ги доведе до справедлив и организиран процес на заемане на места. Така присъстващите най-вероятно биха хвърлили жребий, за да определят настаняването си, или просто биха разместили масите в кръг — също както сторил крал Артур за да осигури равенството на рицарите си.

Откъм средата на осемнайсети век Жан Жак Русо би уведомил господата Лок и Хобс, че четирийсет и шестимата гости — освободени най-после от тиранията на обществените условности — ще изблъска масите на страни, ще съберат в ръце даровете на земята и ще ги споделят свободно, в състояние на естествено блаженство!

Но комунистическата партия не беше „естествено състояние“. Напротив, тя беше една от най-сложните и целенасочени конструкции, създавани някога от човека. По същество — йерархията над йерархиите.

Затова графът беше напълно уверен, че когато пристигнат гостите, няма да има размахване на юмруци, теглене на жребий или волно споделяне на дарове. По-скоро, след съвсем малко побутване и въртене, всеки от четирийсет и шестимата участници щеше да си намери подобаващо място на масата; и това „спонтанно“ подреждане би дало на наблюдателния свидетел всичко необходимо, за да предскаже управлението на Русия през следващите двацет години.

По сигнал на графа вратите на апартамент 417 бяха отворени точно в 21:00. До 21:15 четирийсет и шестима мъже с различен ранг и старшинство заеха местата, съответстващи на тяхното положение. Без нито една напътствена дума челото на масата бе предоставено на Булганин, Хрущов, Маленков, Микоян, Молотов и Ворошилов — шестимата най-изявени членове на партията, като двете централни места бяха запазени за премиера Маленков и генералния секретар Хрущов.^[1]

Всъщност, сякаш за да изтъкне положението, когато влезе в стаята, Хрущов дори не тръгна към челното място. Вместо това размени няколко забележки с елегантния министър на средното машиностроене Вячеслав Малишев, който седеше близо до края на масата. Едва когато всички останали се настаниха удобно, бившият кмет на Москва потупа Малишев по рамото и небрежно отиде да седне до Маленков — на последния празен стол в стаята.

През следващите два часа присъстващите ядоха с апетит, пиха на воля и вдигаха тостове, които варираха от високо идейни до хумористични, но винаги в крайно патриотичен дух. А между тостовете, докато графът представяше ястията, доливаше чашите, прибираще празни чинии и почистваше трохи от покривките, присъстващите подхвърляха забележки към съседите си отляво, разговаряха със съседите си отдясно, или си мърмореха под носа сред общия празничен шум.

След като прочетете това, може би ще се изкушите да попитате малко язвително дали граф Ростов — самообявил се за човек на благоприличието — си позволяваше да подслуша някои от частните разговори около масата? Но вашият въпрос, както и цинизмът ви, ще бъде съвсем неуместен. Защото също като най-добрите прислужници, способният сервитьор е длъжен да слуша.

Помислете например за иконома на великия княз Демидов. Навремето Кемп можел да стои часове наред в дъното на библиотеката, безмълвен и неподвижен като статуя. Но ако някой от гостите на великия княз подметнел дори полугласно, че е жаден, Кемп мигновено се появявал с предложение за питие. Ако някой тихичко се оплачел, че е студено, Кемп се озовавал до камината и разбърквал жаравата. А когато великият княз споменавал на свой приятел, че макар графиня Шерматова да е „прелестна“, синът ѝ е „ненадежден“, Кемп знаел, без да му се казва, че ако някой от Шерматови се появи без покана, великият княз е на разположение за нея и недостъпен за него.

И така, подслуша ли графът нещо от частните разговори на присъстващите? Чу ли лукавите наблюдения, острите забележки или пренебрежителните оценки, изречени под сурдинка?

Да, той чу всяка една дума.

Всеки има свой собствен облик на масата и не е нужно да си обслужвал членове на комунистическата партия двайсет и осем години, за да знаеш, че докато другарят Маленков вдига тостове само по важни поводи, и то с чаша бяло вино, другарят Хрущов вдига по четири тоста на вечер, и винаги с водка. Затова по време на храненето графът не пропусна да забележи, че бившият кмет на Москва нито веднъж не стана на крака. Но в единайсет без десет, когато вечерята почти приключваше, генералният секретар потропа по чашата си с върха на ножа.

— Другари — започна той, — Метропол не е чужд на историческите събития. Всъщност през 1918 г. другарят Свердлов е заключил членовете на Конституционната комисия в апартамента на два етажа под нас — и ги уведомил, че няма да бъдат пуснати, докато не си свършат работата.

Смях и аплодисменти.

— За Свердлов! — извика някой, и докато Хрущов изпразваше чашата си със самоуверена усмивка, всички около масата последваха

примера му.

— Тази вечер — продължи Хрущов — имаме честта да бъдем свидетели на друго историческо събитие в Метропол. Ако се присъедините към мен до прозорците, другари, смятам, че министър Малишев има за вас съобщение...

С изражения, вариращи от любопитни до озадачени, четирийсет и четиримата други присъстващи избутаха столовете си назад и се приближиха до високите прозорци с изглед към Театралния площад, където вече стоеше Малишев.

— Благодаря ви, другарю генерален секретар — каза Малишев с лек поклон към Хрущов, последван от многозначителна пауза. — Другари, както знаят повечето от вас, преди три години и половина започнахме изграждането на новата електростанция в град Обнинск. С гордост ви съобщавам, че в понеделник следобед обектът Обнинск влезе в експлоатация — шест месеца предсрочно.

Подходящи похвали и кимане на глави.

— Освен това — продължи Малишев — точно в единайсет часа тази вечер — след по-малко от две минути — електростанцията ще започне да осигурява енергия на половината град Москва...

С тези думи Малишев се обърна към прозореца (докато графът и Мартин тихо гасяха свещите на масата). Навън светлините на Москва блестяха както винаги, тъй че докато секундите отминаваха, мъжете в стаята почнаха да пристъпват от крак на крак и да обменят забележки. Но изведнъж в най-северозападния край на града лампите в цял квартал изгаснаха наведнъж. Миг по-късно изгаснаха светлините в съседния квартал. После тъмнината плъзна из града като сянка през равнината, идвайки все по-близо и по-близо, додето някъде около 23:02, вечно осветените прозорци на Кремъл почерняха, а няколко секунди по-късно ги последваха и тези на хотел Метропол.

В тъмнината мърморенето отпреди миг се засили и промени тона си, изразявайки някаква комбинация от изненада и уплаха. Но внимателният наблюдател би различил по силуета на Малишев, че когато настана тъмнина, той нито проговори, нито се раздвижи. Продължаваше да гледа през прозореца. Изведнъж в далечния северозападен ъгъл на столицата лампите на първоначално помръкналите квартали заблестяха отново. Сега светлината плъзна из града, идвайки все по-близо и по-близо, докато прозорците на Кремъл

светнаха, последван от полилея над главите им — и съвместната вечеря на Президиума и Съвета на министрите избухна в заслужени аплодисменти. Защото светлините на града сякаш наистина грееха по-ярко с електричеството от първата ядрена електроцентрала в света.

Без съмнение финалът на тази държавна вечеря представляваше най-добрият образец на политически театър, както Москва някога бе виждала. Но дали някои от столичните граждани не пострадаха, когато светлините изгаснаха?

За щастие през 1954 г. Москва не беше световна столица на електроуредите. Но в краткия интервал на прекъсването спряха поне триста хиляди часовника, замлъкнаха четирийсет хиляди радиоточки и почерняха екраните на пет хиляди телевизора. Кучетата виеха, котките мяукаха. Катурваха се лампиони, плачеха деца, родители си удряха пиццалите в масички за кафе, и немалко шофьори — зяпайки през предните стъкла към внезапно затъмнените сгради — блъснаха броните на автомобили пред тях.

В онази малка сива сграда на ъгъла на улица Дзержински малкият сив човек, натоварен да събира подслушаното от сервитьорките, продължи да трака на машината. Защото като всеки добър бюрократ, той умееше да пише дори със затворени очи. Вярно, когато малко след като светлините изгаснаха някой се препъна в коридора и нашият стреснат машинописец вдигна очи, пръстите му неволно прескочиха един ред клавиши, така че втората половина от доклада му щеше да бъде неразбираема или кодирана, в зависимост от гледната точка.

Междувременно в Малий театър, където Ана Урбанова — с прошарена перука — играеше ролята на Ирина Аркадина в „Чайка“ на Чехов, публиката нададе приглушени тревожни възгласи. Макар че Ана и нейните колеги актьори бяха добре тренирани да напускат сцената в тъмнина, те не го сториха. Тъй като бяха обучени по методите на Станиславски, веднага започнаха да действат точно като биха действали техните герои, ако изведнъж се озоват в затъмнение.

АРКАДИНА: [Тревожно] Светлините изгаснаха!

ТРИГОРИН: Остани, където си, скъпа. Ще потърся свещ.

[Звук на предпазливо движение, когато ТРИГОРИН излиза, последван от миг тишина]

АРКАДИНА: О, Константин. Страхувам се.

КОНСТАНТИН: Това е само тъмнина, майко — тази, от която сме дошли и към която ще се върнем.

АРКАДИНА: [Сякаш не е чула сина си] Мислиш ли, че светлините са изгаснали в цяла Русия?

КОНСТАНТИН: Не, майко. Изгаснали са в целия свят...

А в Метропол? Двама сервитьори в Пиацата се сблъскаха, докато носеха поръчки към масите; четирима клиенти в Шаляпин разляха напитките си и един бе оципан; заклещен в асансьора между втория и третия етаж, американецът Шишко Уебстър сподели шоколади и цигари със събратята си по нещастие; а седнал сам в кабинета си, управителят на хотела се зарече „да разнищи тая работа“.

Но в залата на Боярски, където вече почти петдесет години атмосферата се диктуваше от светлината на свещите, клиентите бяха обслужени без прекъсване.

[1] Ученолюбивият читател навярно си спомня, че след смъртта на Сталин начело на партията имаше осем високопоставени мъже. Къде бяха другите двама по време на тази вечеря? Лазар Каганович, правоверен стар сталинист с железен юмрук, беше изпратен на административна мисия в Украйна. След няколко години той щеше да ръководи фабрика за калий на хиляда и петстотин километра от Москва. Но поне имаше малко повече късмет от Лаврентий Берия. Бившият началник на тайната полиция, за когото мнозина западни наблюдатели вярваха, че е в добра позиция да наследи трона след смъртта на Сталин, вместо това бе награден от партията с куршум в тила. И така останаха шестима. ↑

АНЕКДОТИ

Вечерта на шестнайсети юни графът сложи до празния куфар и раницата на София всички онези неща, които бе събрал заради нея. Предната вечер, когато тя се върна от репетиция, той я помоли да седне и обясни точно какво трябва да направи.

— Защо си отлагал разговора чак досега? — попита тя, готова да се разплаче.

— Боях се, че ако ти кажа по-рано, ще възразиш.

— Но аз наистина възразявам.

— Знам — каза той и я хвана за ръцете. — Но често, София, най-добрият ни път за действие изглежда неприемлив при първата стъпка. Всъщност почти винаги е така.

Последва спор между баща и дъщеря по въпросите защо и с каква цел, противопоставяне на перспективи, сравняване на времеви хоризонти и енергично изразяване на противоречиви надежди. Но в крайна сметка графът помоли София да му се довери; и това се оказа молба, на която тя не знаеше как да откаже. Така че след миг споделено мълчание, с онази смелост, която бе проявявала още от първия ден, когато се срещнаха, София изслуша внимателно как графът описва всеки детайл стъпка по стъпка.

Тази вечер, докато привършваше подреждането на предметите, графът преповтори същите детайли за себе си, за да се увери, че нищо не е забравено или пренебрегва; и най-сетне почувства, че всичко е наред, когато вратата се отвори.

— Сменили са мястото! — възкликна задъхано София.

Баща и дъщеря се спогледаха с тревога.

— С кое?

София понечи да отговори, но замълча и затвори очи. След това ги отвори с наченки на отчаяние.

— Не си спомням.

— Всичко е наред — увери я графът, защото знаеше много добре, че отчаянието не е приятел на паметта. — Какво точно каза

диригентът? Помниш ли нещо за новото място Някаква подробност за квартала или името?

София отново затвори очи.

— Мисля, че беше зала... la sale.

— Зала „Плейел“?

— Точно така!

Графът въздъхна от облекчение.

— Няма защо да се притесняваме. Добре познавам мястото. Историческа сграда с чудесна акустика — и също е в осми район...

И докато София подреждаше багажа си, графът слезе в мазето. След като намери втория парижки пътеводител, той откъсна картата, изкачи се по стълбището, седна на бюрото на великия княз и начерта нова червена линия. После, когато всички ремъци бяха затегнати и ключалките щракнати, графът тържествено въведе София в кабинета през вратата на гардероба, почти както преди шестнайсет години. И точно както в онзи случай, София възкликна:

— Ооо!

Защото след като този следобед тя тръгна за последната си репетиция, тайният им кабинет се беше преобразил. На библиотечката ярко гореше свещник. Двата стола с високи облегалки бяха поставени в двата края на ориенталската масичка за кафе на графинята, която пък беше драпирана с бяла покривка, украсена с малка композиция от цветя и подредена с най-добрите сребърни прибори на хотела.

— Масата ви очаква — каза графът с усмивка, придърпвайки стола на София.

— Окрошка? — попита тя, докато слагаше салфетката в скута си.

— Абсолютно — отвърна графът, заемайки мястото си. — Преди пътуване в чужбина е най-добре да похапнеш протичка родна супа, която стопля сърцето, тъй че да можеш да си я спомняш, когато се почувстваш потиснат.

— Непременно ще го сторя — каза с усмивка София — в мига, щом усетя носталгия.

Докато довършваха супата, София забеляза, че до цветната композиция има малка сребърна статуетка на дама в рокля от осемнайсети век.

— Какво е това? — попита тя.

— Защо не провериш сама?

София вдигна малката дама и като чу тихо звънтене я разклати напред-назад. При този звук вратата на кабинета се отвори и влезе Андрей, бутайки количка за сервиране с голям сребърен похлупак.

— Bonsoir, monsieur! Bonsoir, mademoiselle!

София се засмя.

— Надявам се супата да ви е харесала — каза той.

— Беше чудесна.

— Tres bien.

Андрей прибра купичките от масата и ги сложи на долния плот на количката, докато графът и София гледаха сребърния похлупак с нетърпение. Но когато Андрей се изправи, вместо да разкрие какво им е подготвил главният готвач Жуковски, той извади бележник.

— Преди да поднеса следващото блюдо — обясни той, — ще трябва да ми потвърдите задоволството си от супата. Моля, подпишете тук, тук и тук.

Потресеното изражение по лицето на графа изтръгна изблик на смях както от Андрей, така и от София. После салонният управител с елегантен жест вдигна похлупака и представи най-новия специалитет на Емил: „Гъска а ла София“.

— По рецепта — обясни той — гъската се превозва със сервизен асансьор, гони се по коридора и се изхвърля през прозореца, преди да бъде изпечена.

Само с едно движение на ръцете Андрей разреза птицата, поднесе зеленчуците и наля от бутилката „Шато Марго“. След това им пожела Bon appétit, докато се оттегляше през вратата.

Докато двамата се наслаждаваха на последното творение на Емил, графът разказа подробно на София каква суматоха бе заварил на четвъртия етаж в онази сутрин през 1946 г. — включително армейските долни гащи, на които Ричард Вандъруайл бе козирувал. И това някак доведе до разказ за онзи случай, когато Ана Урбанова изхвърли всичките си дрехи през прозореца, само за да си ги прибере обратно посред нощ. Тоест двамата споделяха онези весели малки истории, от които е изградена семейната летопис.

Може би някои ще намерят това за изненадващо, след като са предположили, че Графът ще използва тази вечеря за съвети в стила на Полоний или за изразяване на душевни страдания. Но графът съвсем

съзнателно бе избрал да се погрижи за всичко това предната вечер, след обсъждането какво трябва да се направи.

Проявявайки почти нетипично чувство за лична сдържаност, графът се ограничи до два кратки родителски съвета. Първият беше, че ако човек не овладява обстоятелствата, неминуемо ще бъде овладян от тях; а вторият бе максимата на Монтен, че най-сигурният знак за мъдрост е постоянното веселие. Но когато се стигна до признания за душевна болка, графът не се удържа. Каза ѝ колко тъжен ще бъде в нейно отсъствие, и все пак колко радостен ще се чувства при най-малката мисъл за нейното велико приключение.

Защо графът толкова грижливо се постара всичко това да приключи вечерта преди заминаването на София? Защото добре знаеше, че когато за пръв път пътува в чужбина, човек не желае да се озърта към усърдни наставления, тежки съвети или съзлививи сантименти. Също като спомена за обикновената супа, когато човекът страда от носталгия, най-много ще го успокоят спомените за онези безгрижни малки истории, които са били разказвани хиляди пъти преди това.

И след като всичко това беше казано, когато чиниите им най-сетне опустяха, графът се опита да въведе нова тема, която явно му тежеше на душата.

— Мислех си... — започна той малко колебливо. — Или поточно хрумна ми, че може да поискаш... Или в някакъв момент, може би...

Развеселена да види баща си тъй нетипично объркан, София се засмя.

— Какво има, папа? Какво бих поискала?

Графът бръкна във вътрешния си джоб и смутено извади снимката, която Мишка бе вмъкнал между страниците на своя проект.

— Знам колко цениш снимката на родителите си, затова си помислих... може би ще желаеш и моя снимка. — Изчервен за пръв път от над четирийсет години, той ѝ подаде снимката и добави: — Това е единствената, която имам.

Искрено трогната, София прие снимката с намерение да изрази най-дълбоката си благодарност; но като я погледна, тя вдигна ръка пред устата си и започна да се смее.

— Мустаците ти! — прихна тя.

— Знам, знам — каза той. — Макар че ако щеш вярвай, по някое време им завиждаше целият Жокейски клуб...

София пак се засмя.

— Добре — каза графът и протегна ръка. — Ако не искаш, ще те разбера.

Но тя притисна снимката към гърдите си.

— Не бих се разделила с това за нищо на света. — Тя се усмихна, пак погледна мустаците му, после смаяно вдигна очи към баща си. — Какво стана с тях?

— Да, какво стана с тях...

Графът отпи дълга глътка вино и разказа на София за онзи ден през 1922 г., когато единият му мустак бе отрязан най-безцеремонно от някакъв мъжага в хотелската бръснарница.

— Какъв грубиян.

— Да — съгласи се графът, — и поглед към онова, което ни чакаше. Но в известен смисъл трябва да благодаря на този човек за живота си с теб.

— Как така?

Графът описа как няколко дни след инцидента в бръснарницата майка ѝ се бе появила на масата му в Пиацата, за да зададе на практика същия въпрос, който току-що бе задала София: Къде отидоха? И от този простичък въпрос започна тяхната дружба.

София на свой ред отпи от виното си.

— Съжالياваш ли понякога, че се завърна в Русия? — попита след малко тя. — Искам да кажа след революцията.

Графът се вгледа в дъщеря си. Когато София излезе от стаята на Ана в синята си рокля, той бе почувствал, че тя прекрачва прага на зряла възраст, а сега виждаше идеалното потвърждение. Защото както с тона, така и намерението си София задаваше този въпрос не както дете пита родител, а както един възрастен пита друг за направения от него избор. Затова графът обмисли въпроса с подobaващото внимание. После ѝ каза истината:

— Като поглеждам назад, струва ми се, че има хора, които играят важна роля при всеки обрат. И нямам предвид само наполеоновците, които променят хода на историята. Имам предвид мъжете и жените, които редовно се появяват в критичните мигове от развитието на изкуството, търговията или еволюцията на идеите — като че ли самият

Живот ги е призовал отново, за да му помогнат да изпълни своето предназначение. Е, още от деня, в който съм се родил, София, имаше само един път, когато животът се нуждаеше от мен да бъда на определено място в определено време, и това е когато майка ти те доведе във фойето на Метропол. И не бих приел трона на цяла Русия в замяна на това, че бях точно в този хотел, в този час.

София стана от масата, за да целуне баща си по бузата. После се върна на стола си, облегна се назад, присви очи и каза:

— Известни Тройки.

— Ха-ха! — възкликна графът.

И тъй, докато пламъчетата бавно смаляха свещите и бутилката „Марго“ се изпразваше до дъно, бе споменато за Отца, Сина и Светия дух; чистилице, рай и ад; трите пръстена на Москва; тримата влхви; трите парки; тримата мускетари; вещиците от „Макбет“; гатанката на Сфинкса; главите на Цербер; Питагоровата теорема; вилици, лъжици и ножове; четене, писане и смятане; Вяра, Надежда и Любов (като най-велика сред тях е любовта).

— Минало, настояще, бъдеще.

— Начало, среда, край.

— Сутрин, обед и вечер.

— Слънце, луна, звезди.

И навярно с тази конкретна категория играта можеше да продължи цяла нощ, ако графът не беше капитулирал с поклон, когато София каза:

— Андрей, Емил и Александър.

В десет часа, когато графът и София изгасиха свещите и се върнаха в спалнята, някой тихо почука на вратата. Двамата се спогледаха с печалните усмивки на хора, които разбират, че часът е дошъл.

— Влез — каза графът.

Беше Марина, с палто и шапка.

— Извинявайте, че закъснях.

— Не, не. Идваш точно навреме.

Докато София си взимаше жакета от гардероба, графът вдигна куфара и раницата от леглото. После тримата се спуснаха по витото стълбище до петия етаж, където излязоха, прекоси коридора и продължиха да слизат по главното стълбище.

По-рано този ден София вече се бе сбогувала с Аркадий и Василий; въпреки това те излязоха иззад бюрата си, за да я изпратят, а след малко към тях се присъединиха Андрей със смокинг и Емил по престилка. Дори Аудриус дотича иззад бара на Шаляпин, оставяйки временно клиентите без надзор. Това малко събрание се струпало около София в кръг от благопожелания, усещайки онази лекичка завист, която е напълно приемлива сред роднини и приятели от различни поколения.

— Ще бъдеш най-красива в Париж — каза един от тях.

— Ще чакаме с нетърпение да чуем вести за теб.

— Някой да ѝ поноси куфара.

— Да, влакът тръгва след час!

Когато Марина излезе навън да повика такси, сякаш по предварителна уговорка Аркадий, Василий, Аудриус, Андрей и Емил се отдръпнаха на няколко крачки — за да могат графът и София да си кажат насаме няколко последни думи. После бащата и дъщерята се прегърнаха и София, макар че все още не беше уверена в бъдещия успех, мина през безкрайно въртящите се врати на хотел Метропол.

След като се върна на шестия етаж, графът дълго оглежда спалнята си от ъгъл до ъгъл и откри, че тя вече изглежда неестествено тиха.

Значи това се нарича опустяло гнездо, помисли си той. Колко тъжно положение.

Наля си чаша бренди, отпи солидна глътка, седна зад бюрото на великия княз и написа пет писма на бланки на хотела. Когато свърши, графът прибра писмата в чекмеджето, изми си зъбите, облече пижамата и след това, въпреки че София вече я нямаше, спа на матрака под леглото.

АСОЦИАЦИЯ

С избухването на Втората световна война много очи в поробена Европа се насочиха с надежда или отчаяние към свободата в двете Америки. Лисабон стана мечтаната точка за преход. Но не всеки можеше да стигне пряко до Лисабон, и така се появи кривата, заобиколна бежанска пътека. От Париж до Марсилия, през Средиземно море до Оран, след това с влак, автомобил или пеш по ръба на Африка до Казабланка във Френско Мароко. Тук щастливците можеха с помощта на пари, връзки или късмет да получат изходни визи и да избягат към Лисабон, а от Лисабон към Новия свят. Но другите чакат в Казабланка — и чакат — и чакат — и чакат...

— Свалям ти шапка, Александър — прошепна Осип. — Това беше отличен избор. Съвсем бях забравил колко е вълнуващо.

— Шшт — каза графът. — Започва...

След като започнаха обучението си през 1930 г. с ежемесечни срещи, в течение на годините графът и Осип се срещаха все по-рядко. Отначало на тримесечие, после на полугодие и накрая изведнъж престанаха да се срещат.

Защо? — може да попитате вие.

Но трябва ли да има причина? Все още ли вечеряте с всички приятели, с които сте вечеряли преди двайсет години? Достатъчно е да кажем, че двамата изпитваха топли чувства един към друг и въпреки най-добрите им намерения, животът ги раздели. И когато една вечер в началото на юни Осип посети Боярски с колега, на излизане от ресторанта той се приближи до графа, за да подхвърли, че е минало много време.

— Да, така е — съгласи се графът. — Трябва да се съберем за едно кино.

— Колкото по-скоро, толкова по-добре — каза Осип с усмивка.

И може би всичко щеше да свърши дотук, но когато Осип се завъртя да догони колегата си на прага, на графа му хрумна идея.

— Какво е намерението в сравнение с плана? — каза той, хващайки Осип за ръкава. — Щом рекохме колкото по-скоро, толкова

по-добре, то защо не и следващата седмица?

Осип се обърна и погледна графа за миг.

— Знаеш ли, ти си абсолютно прав, Александър. Какво ще речеш за деветнайсети?

— Деветнайсети ще е идеално.

— Какво ще гледаме?

Без колебание графът каза:

— „Казабланка“.

— „Казабланка“... — изстена Осип.

— Хъмфри Богарт не ти ли беше любимец?

— Разбира се. Но „Казабланка“ не е филм на Хъмфри Богарт. Тя е само любовна история, в която той случайно играе.

— Напротив, твърдя, че „Казабланка“ е филм на Хъмфри Богарт.

— Мислиш така само защото той носи бял смокинг през половината филм.

— Това е нелепо — отвърна графът малко сковано.

— Може и да е малко нелепо — призна Осип, — но не искам да гледам „Казабланка“.

Графът обаче не се хващаше на чужди детинщини и се нацупи на свой ред.

— Добре де — въздъхна Осип. — Но щом ти избираш филма, аз пък ще избира менюто.

И все пак, щом филмът започна, Осип бе очарован. В края на краищата имаше убийство на двама немски куриери в пустинята, после хайка за заподозрени на пазара, застрелване на беглец, обир на британец, пристигане на самолет на Гестапо, музика и хазарт в американското кафене на Рик, както и укриване на две транзитни писма в пиано — и то само в първите десет минути!

На двайсетата минута, когато капитан Рено възложи на своя офицер да прибере Угарте незабелязано и офицерът козирува, Осип също козирува. Когато Угарте прибра печалбата си, Осип прибра своята. А когато Угарте се втурна между пазачите, затръшна вратата, извади пистолета си и стреля четири пъти, Осип се втурна, затръшна, извади и стреля.

[Угарте няма къде да се скрие и тича лудо по коридора. Виждайки Рик да се задава насреща, той го сграбчва.]

УГАРТЕ: Рик! Рик, помогни ми!

РИК: Не ставай глупак. Не можеш да се измъкнеш.

УГАРТЕ: Рик, скрий ме. Направи нещо! Трябва да ми помогнеш, Рик. Направи нещо! Рик! Рик!

[Рик стои безучастно докато пазачите и жандармите измъкват Угарте.]

КЛИЕНТ: Когато дойдат да ме приберат, Рик, надявам се, да бъдеш по-услужлив.

РИК: Не си залагам главата за никого.

[Крачейки небрежно сред масите и разтревожените клиенти, някои от които се канят да си вървят, Рик говори спокойно към залата.]

РИК: Съжалявам, че имаше неприятности, хора, но вече всичко свърши. Всичко е наред. Просто седнете и се забавлявайте. Веселете се... Добре, Сам.

Когато Сам и неговият оркестър започнаха да свирят, възстановявайки донякъде безгрижното настроение в кръчмата, Осип се приведе към Графа.

— Може да си бил прав, Александър. Това може да е Богарт в най-добрата си форма. Видя ли какво безразличие прояви, докато буквално откъсваха Угарте от реверите му? А когато онзи високомерен американец подхвърля самодоволната си забележка, Богарт му отговаря, без дори да го погледне. После, след като нарежда на пианиста да свири, той си гледа работата, сякаш нищо не се е случило.

Графът изслушаше навъсено Осип, после изведнъж стана и изключи проектора.

— Ще гледаме ли филма или ще говорим за него?

Стреснатият Осип увери приятеля си:

— Ще гледаме.

— До края?

— Докато тръгнат надписите.

При това положение графът включи отново проектора, а Осип прикова цялото си внимание към екрана.

Честно казано, след като бе вдигнал толкова шум за вниманието, графът не насочи своето внимание към хода на филма. Да, той гледаше съсредоточено, когато в трийсет и осмата минута Сам завари Рик да пие уиски сам в кръчмата. Но когато из дима от цигарата на Рик се разля монтаж на дните му в Париж с Илза, мислите на графа се разляха в негов собствен парижки монтаж.

За разлика от този на Рик обаче, монтажът на графа не черпеше от неговите спомени, а от въображението му. Започна със слизането на София на Гар дю Нор, докато парата от локомотива се носи на облаци над перона. Миг по-късно тя беше извън гарата с куфарите в ръка и се готвеше да се качи на автобуса с колегите си музиканти. После гледаше през прозореца забележителностите на града, докато пътуваха към хотела, в който младите музиканти щяха да останат до концерта си — под бдителния надзор на двама служители от Консерваторията, двама представители на ВОКС, културното аташе и трима „екскурзоводи“ на служба в КГБ...

Когато филмът се върна от Париж в Казабланка, същото стори и графът. Прогонвайки мислите за дъщеря си, той проследи действието, наблюдавайки с крайчеца на окото си пълното сливане на Осип с чувствата на героите.

Но графът изпита особено удоволствие от увлечението на своя приятел през последните минути на филма. Защото когато самолетът за Лисабон вече беше във въздуха, майор Щрасер лежеше мъртъв, а капитан Рено огледа намръщено бутилката минерална вода „Виши“, пусна я в кошчето за боклук и го ритна по пода — то Осип Глебников, бивш полковник от Червената армия и високопоставен партиен служител, както седеше на ръба на стола си, наля, намръщи се, захвърли и ритна.

ВЪОРЪЖЕНИ ПРОТИВНИЦИ (И ОПРОЩЕНИЕ)

— Добър вечер и добре дошли в Боярски — започна графът на руски език, докато двамата съпрузи на средна възраст с руса коса и сини очи откъсваха погледи от менютата си.

— Говорите ли английски? — попита съпругът на английски, но с определено скандинавски ритъм на говора.

— Добър вечер и добре дошли в Боярски — бързо преведе графът. — Името ми е Александър и ще бъда ваш сервитьор тази вечер. Но преди да опиша нашите специалитети, мога ли да ви предложа аперитив?

— Мисля, че сме готови да поръчаме — каза съпругът.

— Току-що пристигнахме в хотела след дълго пътуване — обясни жена му с уморена усмивка.

Графът се поколеба.

— А откъде пристигате, ако мога да попитам...?

— Хелзинки — отговори съпругът с нотка на нетърпение.

— Е, тогава *tervetuloo Moskova* — каза графът.

— *Kiitos* — отвърна жената с усмивка.

— Заради дългото ви пътуване ще се погрижа да получите вкусна вечеря без забавяне. Но преди да приема поръчката ви, ще бъдете ли така любезно да ми дадете номера на стаята си...?

От самото начало графът беше решил, че ще трябва да отмъкне някои неща от норвежец, датчанин, швед или финландец. Сама по себе си тази задача не би трябвало да представлява сериозно предизвикателство, тъй като е скандинавските посетители се срещаха сравнително често в Метропол. Проблемът беше, че въпросният посетител със сигурност щеше да уведоми управителя на хотела веднага щом разбере, че е бил обран, което на свой ред можеше да доведе до уведомяване на властите, официален разпит на хотелския персонал, може би дори претърсване на стаи и разполагане на патрули по гарите. Така че обирът трябваше да се проведе в последната минута. Междувременно графът можеше само да стиска палци в критичния момент хотелът да има скандинавски гост.

Той бе наблюдавал с мрачно внимание как един търговец от Стокхолм напусна хотела на тринайсети юни. После на седемнайсети един журналист от Осло бе повикан обратно от вестника си. Графът се упрекуваше с най-остри думи, че не е действал по-рано. И гледай ти — когато му оставаха само двайсет и четири часа, двойка уморени финландци влязоха в Боярски и седнаха точно на неговата маса.

Но оставаше едно малко усложнение. Основната вещ, която графът се надяваше да получи, беше паспортът на господина. А тъй като повечето чужденци в Русия носят паспортите у себе си, графът нямаше да може да посети апартамента на финландците на другата сутрин, когато обикалят града; трябваше да го посети тази вечер — докато те са там.

Колкото и да не ни е приятно, Съдбата няма пристрастия. Тя е справедлива и обикновено предпочита да поддържа някакъв баланс между вероятностите за успех и неуспех във всичките ни начинания. Така, след като постави графа в тежкото положение да е принуден да отмъкне паспорт в последната минута, съдбата му предложи малка утеха: когато в 21:30 той попита финландците дали биха искали да видят десертната количка, те отказаха под претекст, че са изтощени и готови да си лягат.

Малко след полунощ, когато Боярски беше затворен и графът пожела лека нощ на Андрей и Емил, той се изкачи по стълбището до третия етаж, продължи до средата на коридора, събу си обувките и с универсалния ключ на Нина се вмъкна по чорапи в апартамент 322.

Преди много години, омаян от една известна актриса, графът бе пребивавал известно време в редиците на невидимите. Затова, докато влизаше на пръсти в спалнята на финландците, той призова Венера да го забули в мъгла — също както бе сторила за сина си Еней, когато се скитал по улиците на Картаген, — та стъпките му да бъдат безшумни, сърцето му спокойно и присъствието му в стаята не по-забележимо от полъх на вятъра.

Тъй като беше краят на юни, финландците бяха дръпнали завесите, за да засенчат светлината на белите нощи, но между двете пердета прозираше лъч светлина. При това оскъдно осветление графът пристъпи до леглото и се вгледа в спящите фигури на пътешествениците. Слава Богу, те бяха на около четирийсет години. Петнайсет години по-млади, изобщо не биха заспали. Но след като се

дотътриха до хотела от късна вечеря в „Арбат“, на която бяха поръчали две бутилки вино, сега те спяха прегърнати. Петнайсет години по-стари, щяха да се въртят и обръщат, да стават по два пъти на нощ до тоалетната. Но на четирийсет? Имаха достатъчно апетит да се хранят добре, достатъчно сдържаност, за да пият умерено и достатъчно мъдрост да се насладят на добър сън в отсъствието на децата си.

За броени минути графът се сдоби с паспорта на господина и 150 финландски марки от бюрото, мина на пръсти през дневната и се измъкна обратно в коридора, който бе празен. Всъщност толкова празен, че дори и обувките му не бяха там.

— По дяволите — каза си графът на себе си. — Трябва да ги е взела нощната смяна за лъскане.

След се наруга с цяла поредица грозни думи, графът се утеши, че най-вероятно на следващата сутрин обувките му просто ще бъдат върнати от финландците на рецепцията, където ще ги захвърлят в хотелската колекция от неидентифицирани загубени вещи. Докато се изкачваше по витото стълбище, той намери допълнителна утеха в това, че всичко останало вървеше по плана. По това време утре вечер..., мислеше си той, докато отваряше вратата на спалнята си — само за да открие Шахматния подофицер, седнал зад бюрото на великия княз.

Естествено, първото чувство на графа при тая гледка бе възмущение. Този брояч на несъответствията, този съдиращ на винени етикети не само бе влязъл неканен в жилището на графа, но и подпираше лакти върху тази нашарена от времето повърхност, където някога бяха писани убедителни послания до държавници и изискани съвети до приятели. Графът тъкмо отваряше уста, за да поиска обяснение, когато видя, че едно чекмедже е отворено и Подофицерът държи лист хартия.

Писмата, осъзна графът с ужас.

О, ако бяха само писмата...

Грижливо изписаните изрази на привързаност и приятелство може и да не са обичайни между колеги, но едва ли са подозрителни сами по себе си. Човек има пълното право — и дори известна отговорност — да съобщава своите добри чувства на приятелите си. Но Подофицерът не държеше едно от тия наскоро написани писма. Държеше първата карта от пътеводителя — онази, на която графът бе

начертал яркочервена линия, свързваща Пале Гарние с американското посолство по авеню Джордж V.

Всъщност може би нямаше значение дали е писмо или карта. Защото когато се обърна към шума на вратата, Подофицерът видя как възмуцението по лицето на графа се превръща в ужас — преход, който доказваше наличие на вина още преди да е отправено обвинение.

— Оберкелнер Ростов — каза Подофицерът, сякаш изненадан да види графа в собствената му стая. — Вие наистина сте човек с разнообразни интереси: Вино... кухня... парижките улици...

— Да — каза графът, опитвайки да се овладее. — Напоследък четох Пруст и така си припомних подредбата на градските райони.

— Разбира се — каза Подофицерът.

Жестокостта знае, че няма нужда от крясъци. Тя може да бъде тъй спокойна и тиха, колкото ѝ харесва. Може да въздъхне, да поклати глава с леко учудване, или да предложи съчувствено извинение за онова, което трябва да стори. Може да действа бавно, методично, неумолимо. И тъй Подофицерът, като остави внимателно картата върху бюрото на великия княз, стана от стола, прекоси стаята и безмълвно мина покрай графа.

Какво минаваше през ума на Шахматния подофицер, докато се спускаше през петте етажа от тавана до партера? Какво чувство изпитваше?

Може би беше злорадство. След като над трийсет години се бе чувствал презиран от графа, може би сега изпитваше удоволствието най-сетне да постави на място този претенциозен многознайко. Или пък беше праведен гняв. Може би другарят Лепневски беше толкова отдаден на пролетарското братство (от който произхождаше), че съществуването на тази Бивша личност в нова Русия разтърсваше чувството му за справедливост. Или пък бе просто хладното задоволство на завистливия. Защото тия, които на младини са имали трудности в училище или при намиране на приятели, винаги ще разпознават с горчив поглед онези, за които животът сякаш е лесен.

Злорадство, праведен гняв, удовлетворение — кой може да каже? Но чувството, което изпита Подофицерът, когато отвори вратата на кабинета си, почти несъмнено бе потрес — защото противникът, когото беше оставил на тавана само преди броени минути, сега седеше зад бюрото на управителя с пистолет в ръка.

Как беше възможно?

Когато Подофицерът напусна спалнята на графа, графът беше замръзнал на място от вихър на чувства — ярост, недоумение, самообвинения и страх. Вместо да изгори картата, той като последен глупак я беше захвърлил в чекмеджето. Шест месеца най-грижливо планиране и усърдно изпълнение рухнаха от една-единствена грешка. И още по-лошо, той бе изложил София на риск. Каква цена щеше да плати тя за неговата небрежност?

Но ако графът бе замръзнал на място, това трая не повече от пет секунди. Защото тези напълно разбираеми чувства, които заплашваха да изцедят кръвта от сърцето му, бяха прогонени от чувството на решителност.

Графът рязко се завъртя, отиде до началото на витото стълбище и се послуша, докато Подофицерът слезе по първите две стълбища. Все още по чорапи, графът тръгна по стъпките на Подофицера; но когато стигна до петия етаж, излезе от витото стълбище, изтича по коридора и слезе по главното стълбище точно както правеше София на тринайсет години.

Сякаш все още забулен в мъгла, когато стигна долу, той побягна по коридора и влезе в служебното крило, без да види жива душа; но като спря пред вратата на Подофицера, завари я заключена. Понечи да изрече всуе името Господно, но изведнъж с облекчение се плесна по жилетката. Защото все още носеше ключовете на Нина в джоба си. Щом влезе вътре, графът заключи отново вратата и пристъпи към стената, където канцеларските шкафове бяха заместили дивана на господин Халецки. Спирайки пред портрета на Карл Маркс, графът сложи длан в средата на второто пано отдясно, натисна рязко и го отвори. Взе инкрустираната кутия от тайното отделение, сложи я на бюрото и отвори капака.

— Просто чудесно — каза той.

След това седна на стола на управителя, извади двата пистолета, зареди ги и изчака. Досещаше се, че има само броени секунди преди вратата да се отвори, но ги използва по най-добрия начин, за да успокои дишането си, да забави сърдечните удари и да отпусне нервите си; така че когато ключът на Подофицера се завъртя в ключалката, той беше спокоен като хладнокръвен убиец.

Присъствието на графа зад бюрото бе толкова неочаквано, че Подофицерът затвори вратата, преди да го забележи. Но ако всеки човек има своите силни страни, една от тези на Подофицера беше, че той никога не се откъсваше на повече от крачка от дребнавия протокол и вроденото си чувство за превъзходство.

— Оберкелнер Ростов — каза той почти сприхаво, — нямате работа в този кабинет. Настоявам да напуснете незабавно.

Графът вдигна единия пистолет.

— Сядай.

— Как смеете!

— Сядай — повтори графът по-бавно.

Подофицерът пръв би признал, че няма никакъв опит с огнестрелното оръжие. Всъщност едва успяваше да различи револвера от полуавтоматичния пистолет. Но всеки глупак можеше да разбере, че това, което държи графът, е антика. Музеен експонат. Вехтория.

— Не ми оставяте друг избор, освен да уведомя властите — каза той. После пристъпи напред и вдигна слушалката на единия от двата си телефона.

Графът завъртя пистолета си от Подофицера към портрета на Сталин и простреля бившия вожд между очите.

Потресен както от звука, така и от светотатството, Подофицерът отскочи назад и с трясък изпусна слушалката.

Графът вдигна втория пистолет и го насочи към гърдите на Подофицера.

— Сядай — каза отново той.

Този път Подофицерът се подчини.

Продължавайки да се цели с втория пистолет в гърдите на Подофицера, графът стана. Върна телефонната слушалка на вилката. Заобиколи заднешком стола на Подофицера и заключи вратата на кабинета. След това се върна да седне зад бюрото.

Двамата мълчаха, докато Подофицерът си възстанови чувството за превъзходство.

— Е, оберкелнер Ростов, изглежда, че под заплаха с насилие успяхте да ме задържите против волята ми. Какво смятате да правите сега?

— Ще чакаме.

— Какво?

Графът не отговори.

След няколко минути един от телефоните започна да звъни. Подофицерът инстинктивно посегна към него, но графът поклати глава. Телефонът иззвъня единайсет пъти, преди да млъкне.

— Колко време смятате да ме държите тук? — настоя Подофицерът. — Час? Два? До сутринта?

Въпросът беше добър. Графът огледа стените на стаята за часовник, но не намери такъв.

— Дай си часовника — каза той.

— Моля?

— Чу ме.

Подофицерът свали часовника от китката си и го хвърли върху бюрото. По принцип графът не беше привърженик на отнемането на чужди вещи с огнестрелно оръжие, но след като години наред се бе гордял, че пренебрегва секундната стрелка, сега идваше времето да я следи.

Според часовника на Подофицера (който вероятно беше нагласен с пет минути напред, за да не закъснява за работа), приближаваше един след полунощ. Някои от гостите на хотела все още щяха да се завръщат от късни вечери, някои щяха да висят в бара, освен това предстоеше почистването и подреждането на Пиацата и минаването с прахосмукачка из фоайето. Но след 2:30 всяко кътче в хотела щеше да стихне.

— Настани се удобно — каза графът. После, за да минава времето, започна да си подсвирква мелодия от „Така правят всички жени“ на Моцарт. Някъде към втората част той осъзна, че Подофицерът се усмихва презрително.

— Тормози ли те нещо? — попита графът.

Горния ляв ъгъл на устата на Подофицера се изкриви.

— Такива като теб — изсумтя той. — Колко сте убедени винаги, че постъпвате правилно. Сякаш сам Бог е дотолкова впечатлен от вашите безценни маниери и възхитителни начини да извъртите нещата така, та Той да ви благослови да правите каквото си искате. Каква суета.

Офицерът издаде някакъв звук, който навярно минаваше за смях в неговите среди.

— Е, мина ти времето — продължи той. — Имаше възможността да се залъгваш с илюзии и да действаш безнаказано. Но твоят малък оркестърът престана да свири. Каквото и да кажеш сега, каквото и да сториш, каквото и да си мислиш, макар да е в два или три сутринта зад заключена врата, то ще излезе наяве. И когато това стане, ще трябва да отговаряш.

Графът слушаше Подофициера с истински интерес и лека изненада. Такива като него? Божия благословия да прави, каквото си иска? Да се залъгва с илюзии? Графът нямаше представа за какво говори Подофициерът. В края на краищата той живееше под домашен арест в хотел Метропол вече повече от половината си живот. Почти се усмихна, готов да подхвърли забележка за голямото въображение на дребните мъже — но лицето му стана сериозно, когато си помисли за самодоволното убеждение на Подофициера, че всичко ще „излезе наяве“.

Погледът му се насочи към шкафовете, които сега бяха пет на брой.

Продължавайки да държи Подофициера на прицел, графът пристъпи към шкафовете и дръпна лявото горно чекмедже. То беше заключено.

— Къде е ключът?

— Нямате работа с тези шкафове. В тях са моите лични папки.

Графът мина зад бюрото и отвори чекмеджетата. Те бяха изненадващо празни.

Къде човек като Подофициера би държал ключа за личните си папки? Ами у себе си. Разбира се.

Графът заобиколи бюрото и се надвесил над Подофициера.

— Можеш да ми дадеш този ключ — каза той, — или мога да го взема насила. Трети начин няма.

Когато вдигна поглед с израз на умерено възмущение, Подофициерът видя, че графът е вдигнал старинния пистолет във въздуха с ясното намерение да го стовари върху лицето му. Извади от джоба си малка връзка ключове и я хвърли на бюрото.

Още преди ключовете да издрънчат, графът видя, че Подофициерът е претърпял някаква трансформация. Внезапно бе загубил чувството си за превъзходство, сякаш то през цялото време беше осигурено от притежаването на тези ключове. Графът взе

връзката и прегледа ключовете докато откри най-малкия, след което отключи всички шкафове на Подофицера един по един.

В първите три шкафа бяха подредени грижливо доклади за дейността на хотела: приходи; заетост; набиране на персонал; разходи по поддръжката; материални запаси; и да, несъответствия. Но в останалите шкафове папките бяха посветени на отделни лица. В допълнение към папките на различни гости, отсядали в хотела през годините, имаше подредени по азбучен ред досиета за членовете на персонала. За Аркадий, Василий, Андрей и Емил. Дори за Марина. Графът трябваше само да ги погледне, за да узнае тяхната цел. Те представяха грижлив отчет на човешките недостатъци, отбелязвайки конкретни случаи на закъснение, неуважение, недоволство, пиянство, леност, желание. Не можеше да се каже, че съдържанието на тези папки е фалшиво или неточно. Без съмнение всички гореспоменати бяха виновни за тези човешки слабости в една или друга степен; но за всеки един от тях Графът можеше да състави петдесет пъти по-голяма папка, изброяваща техните добродетели.

След като извади папките на приятелите си и ги захвърли на бюрото, графът се върна при шкафовете и провери на буква „Р“. Когато намери своето досие, със задоволство установи, че то е от най-дебелите.

Графът погледна часовника си (или по-точно този на Подофицера). Беше 2:30 след полунощ — часът на призраците. Презареди първия пистолет, пъкна го под колана си и насочи другия към Подофицера.

— Време е да тръгваме — каза той, после махна с пистолета към папките на бюрото. — Твои са, ти ще ги носиш.

Подофицерът ги събра без възражение.

— Къде отиваме?

— Скоро ще видиш.

Графът поведе Шахматния подофицер покрай празните канцеларии и надолу по служебното стълбище — два етажа под нивото на улицата.

Въпреки цялото си високомерно вторачване към всяка дреболия в хотела, Подофицерът явно никога не бе стъпвал в мазето. Преминавайки през вратата в подножието на стълбите, той се огледа със смесица от страх и отвращение.

— Първа спирка — каза графът, като отвори тежката стоманена врата, която водеше към котелното помещение. Подофицерът се поколеба, затова графът го побутна с цевта на пистолета. — Натам. — Като извади кърпичка от джоба си, графът отвори вратичката на пещта. — Хвърляй вътре — каза той.

Без да каже и дума, Подофицерът хвърли папките в пламъците. Може би от близостта до пещта или от усилието да мъкне купчината досиета надолу по стълбището, но беше започнал да се поти по явно нетипичен за него начин.

— Идвай — каза графът. — Следваща спирка.

Щом излязоха от котелното, графът подкараше офицера по коридора към стаята за забравени вещи.

— Там. На долния рафт. Вземи малката червена книжка.

Подофицерът се подчини и подаде на графа пътеводителя „Бедекер“ за Финландия. Графът му кимна да продължи напред през мазето. Сега Подофицерът изглеждаше съвсем пребледнял и след няколко крачки коленете му почнаха да се подкосяват.

— Само още малко — увери го графът. И миг по-късно спряха пред яркосинята врата.

Като извади ключа на Нина от джоба си, графът отключи.

— Влизай — нареди той.

Подофицерът влезе и се обърна.

— Какво ще ми сториш?

— Нищо няма да ти сторя.

— А кога ще се върнеш?

— Никога няма да се върна.

— Не можеш да ме оставиш тук — каза Подофицерът. — Може да минат седмици, преди някой ме намери!

— Вие посещавате ежедневната среща в Боярски, другарю Лепневски. Ако сте слушали внимателно последния път, сигурно си спомняте, че във вторник вечер в балната зала ще има банкет. Без съмнение някой ще ви намери тогава.

След което графът затвори вратата и заключи Подофицера в тази стая, където разкошът чакаше своето време.

Ще си паснат идеално, помисли си графът.

Беше три часа сутринта, когато графът влезе във витото стълбище на нивото на фойето. Докато се изкачваше, той усещаше

облекчение от спасението в последния миг. Бръкна в джоба си, извади откраднатия паспорт и финландските марки и ги пхна в пътеводителя. Но когато зави зад ъгъла на четвъртия етаж, по гърба му пробягаха тръпки. Защото на площадката точно над него стоеше призракът на едноокия котарак. От високата си позиция котаракът погледна надолу към Бившата личност — която стоеше там по чорапи, с пистолети на пояса и крадени вещи в ръцете.

Казват, че адмирал лорд Нелсън, след като ослепял с едното око в битката при Нил през 1798 г., три години по-късно, по време на битката при Копенхаген, държал далекогледа до сляпото си око, когато неговият командир подал сигнал за отстъпление — и тъй продължил атаката си, докато датската флота склонила да преговаря за примирие.

Макар че тази история беше любима на великия княз и той често я преразказваше на младия граф като пример за смело упорство пред лицето на безнадежден шанс, графът винаги подозираше, че е малко апокрифна. В края на краищата в разгара на въоръжените конфликти, фактите са точно толкова податливи на осакатяване, колкото корабите и хората, ако не и повече. Но в навечерието на лятното слънцестоене през 1954 г. едноокият котарак от Метропол извърна сляпото си око към престъпно придобитите печалби на графа и без да изрази ни най-малко разочарование, изчезна по стълбите.

АПОТЕОЗИ

Макар че си легна в четири сутринта на двайтсет и първи юни, графът стана както обикновено. Направи пет клякания и пет протягания, и си пое дълбоко дъх. Закуси с кафе, сухар и плод за деня (днес асортимент от горски ягоди), след което слезе долу да прочете вестниците и да побъбри с Василий. Обядва в Пиацата. Следобед посети Марина в шивашкото ателие. Тъй като беше почивният му ден, в седем часа той изпи един аперитив в Шаляпин, където обсъди идването на лятото с вечно внимателния Аудриус. А в осем си поръча вечеря на маса номер десет в Боярски. Тоест отнесе се към този ден както към всеки друг. Освен че когато напусна ресторанта в десет, като каза на Надя, че управителят иска да я види, той се вмъкна в празната гардеробна, за да вземе назаем дъждобрана и меката шапка на американския журналист Солсбъри.

Като се върна на шестия етаж, графът разрови стария си пътен сандък, за да измъкне от дъното раницата, която бе ползвал за пътешествието от Париж до „Спокоен час“ през 1918 г.. Колкото до сегашното пътуване, този път щеше да носи само най-необходимото. Тоест три смени на бельо, четка и паста за зъби, „Ана Каренина“, проекта на Мишка и накрая бутилката „Шатоньоф-дю-Пап“, която възнамеряваше да изпие на четиринайсети юни 1963 г. — точно десет години след смъртта на стария си приятел.

Като събра багажа, графът направи едно последно посещение в кабинета си. Преди толкова много години бе казал adieu на едно цяло имение. Няколко години по-късно бе казал adieu на един апартамент. Сега трябваше да каже adieu на една стая от десет квадратни метра. Без съмнение най-малката стая, която бе заемал през живота си; но по някакъв странен начин светът бе дошъл и отминал между тези четири стени. С тази мисъл графът вдигна шапка към портрета на Елена и изгаси лампата.

По същото време, когато графът слизаше към фойето, София завършваше изпълнението си на сцената на зала „Плейел“ в Париж. Ставайки от пианото, тя се обърна към публиката почти с изумление — защото всеки път, когато свиреше София, дотолкова потъваше в музиката, че преставаше да забелязва дали някой я слуша. Но след като аплодисментите я накараха да се опомни, тя не пропусна да размаха изящно ръка към оркестъра и своя диригент, преди да направи един последен поклон.

Веднага щом мина зад кулисите София получи официални поздравления от културното аташе и сърдечна прегръдка от диригента Вавилов. Това било най-хубавото ѝ изпълнение, заяви той. Но после двамата мъже насочиха вниманието си към сцената, където заемаше място цигуларят-вундеркинд. В залата настана такава тишина, че всички присъстващи чува как диригентът потропа с палката. И след този всеобщ миг на очакване момент на спиране, музикантът започна да свири, а София се отправи към гримьорната.

Оркестърът на Консерваторията изпълняваше концерта на Дворжак само за малко повече от трийсет минути. София щеше да си позволи петнайсет, за да стигне до изхода.

Взе раницата си и отиде право в една от тоалетните, запазени за музикантите. След като заключи вратата зад себе си, тя свали обувките и красивата синя рокля, която ѝ бе ушила Марина. Махна огърлицата, подарък от Ана, и я пусна върху роклята. Облече се с панталоните и официалната риза, които баща ѝ бе задигнал от италианския господин. После погледна в малкото огледало над мивката, извади ножиците, които баща ѝ бе дал и започна да си подрязва косата.

Това малко приспособление във форма на чапла, тъй ценено някога от сестрата на баща ѝ, очевидно беше предназначено за нокти или конци, а не за подстригване. Халкичките се връзваха в кокалчетата на палеца и показалеца на София, докато тя се мъчеше и все не успяваше да подреже дългата си коса. Просълзена от отчаяние, София затвори очи и дълбоко пое дъх. Няма време за това, каза си тя. Избърса с ръкав сълзите от бузите си и отново започна — този път систематично режеше по-къси кичури от всички страни на главата си.

Когато свърши, тя събра косата и я пусна в тоалетната, точно както бе заръчал баща ѝ. След това извади от страничния джоб на раницата малкото черно шишенце, с което бръснарят от Метропол

някога бе боядисвал първите сиви косми в брадите на своите клиенти. Към капачката на шишенцето имаше малка четчица. Като хвана в ръка белия кичур, който буквално определяше нейната външност от тринайсетгодишна възраст, София се наведе над мивката и внимателно го намаза с боята, докато стана черен като останалата ѝ коса.

Когато приключи, тя върна шишенцето и ножицата в багажа си. Извади каскетчето на италианеца и го остави на мивката. После насочи вниманието си към купчината дрехи на пода — и тогава осъзна, че никога не са мислили за обувките. Разполагаше само с чифт елегантни обувки с високи токчета, които Ана ѝ бе помогнала да избере за конкурса на Консерваторията миналата година. Нямаше друг избор, освен да ги хвърли в боклука.

Взе роклята и огърлицата, за да се отърве и от тях. Да, Марина беше ушила роклята, а Ана ѝ бе дала огърлицата, но не можеше да ги вземе със себе си — баща ѝ беше категоричен в това отношение. Ако по някаква я спряха и претърсеха багажа ѝ, тези луксозни женски вещи щяха да я издадат. София се поколеба за момент, после натъпка роклята в кошчето при обувките; но огърлицата пъхна в джоба си.

Като закопча ремъците на раницата и я метна на гръб, София нахлупи каскетчето, отвори вратата на тоалетната и се ослуша. Струнните инструменти започваха да се засилват, подсказвайки края на третата част. Тя напусна тоалетната, обърна гръб на гримьорните и се насочи към задната част на сградата. Музиката стана още по-силна, когато мина точно зад сцената. След това, заедно с първите ноти на финалната част, тя прекоси задния изход на залата и изчезна боса в нощта.

С бърза крачка, но без да бяга, София заобиколи зала „Плейел“ към Рю дю Фобург Сен-Оноре, където бе ярко осветеният вход на концертната зала. Пресече улицата, влезе в един вход и свали каскетчето на италианеца. Изпод ръба измъкна малката карта, която баща ѝ беше отрязал от „Бедекер“ и сгънал до размера на кибритена кутия. Разгъна я, ориентира се и последва червената линия — половин пресечка по Фобург Сен-Оноре, после по Авеню Хош до Триумфалната арка и след това наляво по Шанз-Елизе към площад „Конкорд“.

Очертавайки тази лъкатушна линия от вратите на зала „Плейел“ до американското посолство, графът не бе избрал най-прекия път. По-

пряко би било десет пресечки направо по Фобург Сен-Оноре. Но графът искаше София да се отдалечи от концертната зала колкото се може по-бързо. Това леко отклонение би добавило само няколко минути към пътуването на София, но щеше да ѝ позволи да изчезне в анонимността на Шанз-Елизе; и пак щеше да има достатъчно време, за да стигне до посолството, преди отсъствието ѝ да бъде открито.

Но когато правеше тези сметки, графът бе пропуснал да вземе предвид какво въздействие ще окаже върху едно двайсетгодишно момиче първият поглед към Триумфалната арка и Лувъра, осветени в нощта. Вярно, София ги бе видяла предния ден, заедно с много други забележителности; но точно както предполагаше графът, бе ги видяла през прозореца на автобуса. Съвсем друго беше да ги види в началото на лятото, след като е получила бурни овации, променила е външността си и е избягала в нощта...

Защото макар в класическите традиции да няма муза на архитектурата, навярно можем да се съгласим, че при подходящите обстоятелства видът на една сграда може да се запечата в паметта на човека, да засегне неговите чувства и дори да промени живота му. Така и стана — рискувайки минути, с които не разполагаше, София спря на площад „Конкорд“ и бавно се завъртя, сякаш в момент на разпознаване.

Вечерта преди да напусне Москва, когато София изрази отчаянието си от онова, което баща ѝ искаше да направи, той се бе опитал да я утеши с една идея. Каза, че животът ни се управлява от несигурности, много от които са разрушителни или дори безнадеждни; но ако ние упорстваме и съхраним щедри сърца, може да ни бъде дарен миг на върховно прояснение — миг, в който всичко станало с нас изведнъж се избистря като необходим ход на събитията, докато се озоваваме на прага на един смел нов живот, за който сме били създадени по рождение.

Когато баща ѝ изрече това твърдение, то изглеждаше тъй нелепо преувеличено, че изобщо не укроти тревогите на София. Но докато се въртеше на площад „Конкорд“, виждайки Триумфалната арка, Айфеловата кула, Тюйлери, колите и мотопедите, прелитащи около огромния обелиск, София смътно усети какво се е опитвал да каже баща ѝ.

— Така ли беше цялата вечер?

Застанал напред апартамента си в посолството, Ричард Вандъруайл току-що бе забелязал ъгъла на вратовръзката си в огледалото на спалнята. Беше изкривена на двайсет и пет градуса.

— Връзката ти винаги е така, скъпи.

Ричард потресено се завъртя към жена си.

— Винаги! Защо, за Бога, не си ми казала?

— Защото мисля, че така изглеждаш екстравагантен.

Кимвайки като човек, който би понесъл да бъде „екстравагантен“, Ричард отново надникна в огледалото, после разхлаби вратовръзката, метна смокинга на облегалката на стола си и се канеше да си налее едно за лека нощ, когато на вратата се почука. Беше асистентът на Ричард.

— Какво има, Били?

— Извинявайте, че ви притеснявам по това време, сър. Но един млад мъж пита за вас.

— Млад мъж ли?

— Да. Изглежда, че иска закрила...

Ричард вдигна вежди.

— Закрила от какво?

— Не съм сигурен, сър. Но не носи обувки.

Господин и госпожа Вандъруайл се спогледаха.

— Е, тогава сигурно ще е най-добре да го поканиш.

След минута асистентът доведе млад мъж с вестникарско каскетче, който наистина беше бос. С любезен, но боязлив жест младият мъж свали каскетчето и го стисна с две ръце на нивото на кръста си.

— Били — каза госпожа Вандъруайл, — това не е млад мъж.

Очите на асистента се разшириха.

— Е, да ме вземат мътните — каза Ричард. — София Ростова.

София се усмихна с облекчение.

— Господин Вандъруайл.

Ричард каза на асистента, че може да си върви, после се приближи до София с широка усмивка и я хвана за лактите.

— Дай да те видя. — Без да пуска София, Ричард се завъртя към жена си. — Не ти ли казах, че е хубавица?

— Сигурно си ми казал — отвърна с усмивка госпожа Вандъруайл.

Макар че за София хубавицата беше госпожа Вандъруайл.

— Какъв страхотен развой на събитията — каза Ричард.

— Не ме ли... очаквахте? — попита колебливо София.

— Разбира се, че те очаквахме! Но баща ти много си падаше по всички тия шпионски истории. Увери ме, че идваш, но не пожела да ми каже кога, къде или как. И определено не каза, че ще дойдеш като босо момче. — Ричард посочи раницата на София. — Това ли е всичко, което си носиш?

— Боя се, че да.

— Гладна ли си? — попита госпожа Вандъруайл.

Преди София да отговори, Ричард се намеси:

— Разбира се, че е гладна. Аз съм гладен, а току-що се върнах от вечеря. Знаеш ли какво, скъпа. Защо не видиш дали можеш да отделиш някоя дрешка за София, докато ние с нея си поговорим. После можем да се срещнем в кухнята.

Докато госпожа Вандервил отиваше да търси дрехи, Ричард отведе София в кабинета си и седна на ръба на бюрото.

— Не мога да ти опиша колко сме развълнувани да те видим у дома, София. И толкова мразя да поставям работата преди удоволствието. Но след като седнем да хапнем, сигурно ще се заплеснем с разказа за твоите приключения. Тъй че преди да отидем в кухнята, баща ти бе споменал, че може да имаш нещо за мен...

София го погледна плахо и колебливо.

— Баща ми каза, че първо може вие да имате нещо за мен...

Ричард се засмя и плесна с ръце.

— Права си! Съвсем бях забравил.

Ричард прекоси стаята към една от библиотеките. Изправи се на пръсти, посегна към най-горната лавица и измъкна нещо, което приличаше на голяма книга, но се оказа пакет, обвит в кафява хартия. Ричард го пусна на бюрото си с глух тропот.

София пък бе започнала да сваля раницата.

— Преди да ми дадеш нещо — предупреди я Ричард, — вероятно трябва да се увериш, че това тук е каквото трябва да бъде...

— О, да. Разбирам.

— Освен това — добави той — умирам от любопитство.

Като се приближи до бюрото на Ричард, София развърза канапа и разгъна хартията. Вътре имаше старо издание на есетата на Монтен.

— Е — каза Ричард, леко развеселен, — едно трябва му признаем на стария французин. Тежи доста повече от Адам Смит или Платон. Наистина нямах представа.

Но след това София отвори книгата, разкривайки правоъгълна изрязана кухня в страниците, в която имаше осем купчинки златни монети.

— Естествено — каза Ричард.

София затвори книгата и отново завърза канапа. След като свали раницата си, тя изсипа съдържанието на един стол и подаде празната раница на Ричард.

— Татко каза, че трябва да срежете шева над ремъците.

На вратата се почука и госпожа Вандървайл надникна в кабинета.

— Искам да ти покажа няколко дрехи, София. Готова ли си?

— Точно навреме — каза Ричард и кимна на София. — Ще бъда при вас след минута.

Като остана сам, Ричард извади от джоба си ножче. Отвори го и внимателно срязва майсторски направения шев в горната част на ремъците. В тесния процеп по цялата дължина на единия ремък беше подпъхнат плътно навит лист хартия.

Ричард измъкна листа от скривалището, седна и го разпъна върху бюрото. Най-отгоре имаше схема, озаглавена „Съвместна вечеря на Министерския съвет и Президиума, 11 юни 1954 година“. Схемата представляваше издължено П с четирийсет и шест имена, изписани около периферията. Под името на всеки човек бе записано какъв пост заема и няколко думи за личността му. На обратната страна имаше подробно описание на въпросната вечер.

Разбира се, графът описваше съобщението за атомната електроцентрала в Обнинск и театралната демонстрация на свързването ѝ с московската мрежа. Но най-важното, което подчертаваше в своя доклад, бяха социалните нюанси на вечерта.

Първо, графът отбелязваше, че когато гостите се явиха на вечерята, на практика всички бяха изненадани от мястото. Очевидно бяха пристигнали в хотела с очакването да ги настанят в едно от официалните сепарета на Боярски — само за да бъдат насочени вместо това към апартамент 417. Единственото изключение беше Хрущов — той влезе в стаята с хладното задоволство на човек, който не само знае

къде ще се проведе вечерята, но и с радост вижда, че всичко е наред. Генералният секретар прогони всяко съмнение относно личното му участие в планирането на вечерта, когато след необичайното си мълчание стана в единайсет без десет и вдигна тост, свързан с историята на апартамента два етажа по-долу.

Но за графа гениалният щрих на вечерта бе в това как небрежно Хрущов демонстрира близостта си с Малишев. През последните месеци Маленков не криеше несъгласието си с Хрущов относно ядреното въоръжаване. Маленков предвиждаше, че една ядрена надпревара със Запада може да има опустошителни резултати, като я наричаше „апокалиптична политика“. Но с този малък политически театър Хрущов бе изиграл идеалния трик — превключвайки от заплахата за ядрен Армагедон към вдъхновяващата гледка на един град, грейнал от ядрена енергия. С един удар консервативният ястреб се бе представил като човек на бъдещето, а своя прогресивен противник — като реакционер.

Разбира се, когато светлините на града грейнаха ярко и на масата изникнаха току-що охладени бутилки водка, Малишев прекоси стаята, за да поговори с генералния секретар. Тъй като повечето от останалите все още обикаляха из стаята с усмивки на лицата, Малишев съвсем естествено зае празния стол до Хрущов. Така че когато всички започнаха да се връщат по местата, Маленков се озова зад Хрущов и Малишев; и докато комунистическият премиер ги чакаше притеснено да приключат разговора си, за да може да седне, никой от присъстващите около масата дори не се изненада.

Ричард дочете описанието на графа, облегна се назад и се усмихна, мислейки, че стотина души като Александър Ростов биха му свършили чудесна работа. И тогава забеляза малкото, леко навито късче хартия върху бюрото си. Като го вдигна, Ричард веднага разпозна почерка на графа. Бележката, която вероятно беше навита заедно с доклада, съдържаше директна инструкция за потвърждаване, че София е пристигнала благополучно в посолството, последвана от дълга поредица седемцифрени номера.

Ричард скочи на крака.

— Били!

След миг вратата се отвори и асистентът подаде глава.

— Сър?

— Щом в Париж приближава десет, кое време е в Москва?

— Полунощ.

— Колко момичета имаме в телефонната централа?

— Не съм сигурен — призна асистентът, малко смутено. — По това време две; може би три?

— Не е достатъчно! Бягай при машинописките, в шифровия отдел, в кухнята. Събери всички, които имат пръсти на ръцете!

Когато слезе във фоайето с раница на рамо и седна на любимото си кресло между палмите, графът не се притесняваше. Не стана да крачи напред-назад, нито пък взе да чете вечерното издание. Не гледаше колко показва часовникът на Подофицира.

Ако го бяха попитали предварително какво ще е да седи тук при тези обстоятелства, графът би предрекъл определено чувство на безпокойство. Но докато минутите отлитаха, чакането изобщо не му се стори мъчително; намери го за изненадващо мирно. С почти свръхестествено търпение наблюдаваше как гостите на хотела идват и си отиват. Виждаше как вратите на асансьора се отварят и затварят. Чуваше звуците на музика и смях, долитащи от бар Шаляпин.

В този миг някак му се струваше, че никой не е излишен; че всяка най-дребна случка е част от някакъв генерален план; и че в контекста на този план той трябва да седи на креслото между палмите и да чака. И почти точно в полунощ търпението на графа беше възнаградено. Защото в съответствие с инструкциите, които беше написал на Ричард, всеки телефон на първия етаж на Метропол започна да звъни.

Звъннаха всичките четири телефона на главната рецепция. Двата вътрешни телефона на страничната масичка до асансьора. Телефоните на бюрото на Василий и на ръководителя на носачите. Както и четирите телефона в Пиацата, трите в кафенето, осемте в канцелариите и двата на бюрото на Подофицира. Общо взето, навярно звъняха трийсет телефона наведнъж.

Какво просто е да си представиш едновременното звънене на трийсет телефона. И все пак, то веднага създаде чувство за апокалиптичен хаос. Хората във фоайето почнаха да се оглеждат на всички страни. Какво можеше да накара трийсет телефона да звънят в дванайсет часа през нощта? Дали Метропол бе ударен от мълния? Враг

ли бе нападнал Русия? Или духовете на миналото идваха да поискат дан от настоящето?

Каквато и да е причината, звукът беше крайно обезпокоителен.

Когато звъни един телефон, нашият непосредствен инстинкт е да вдигнем слушалката и да кажем „Ало“. Но когато трийсет звънят наведнъж, инстинкт ни е да отстъпим две крачки назад и само да гледаме. Ограниченият персонал на нощната смяна търчеше от телефон на телефон, без да има куража да отговори поне веднъж. Пияната тълпа от Шаляпин взе да приижда във фоайето, докато събудените гости от втория етаж слизаха по стълбището. И средата цялата тази бъркотия граф Александър Илич Ростов спокойно си сложи шапката и палтото на журналиста, нарами раницата и излезе от хотел Метропол.

ПОСЛЕСЛОВ

СЛЕД ТОВА...

На двацет и първи юни 1954 година Виктор Степанович Скадовски напусна апартамента си малко преди полунощ, за да спази една уговорка.

Жена му го молеше да не отива. Каква полза може да има от една среща по това време, питаше тя. Нима той си мисли, че милицията не обикаля улиците в полунощ? Милицията специално обикаля улиците в полунощ. Защото открай време точно тогава глупците си уговарят срещи!

Виктор отговори на жена си, че това е глупост; че тя става мелодраматична. Но когато излезе от сградата, той вървя десет пресечки до Садовое колцо, преди да се качи на автобус, и чак тогава се успокои от безразличието, с което го посрещнаха другите в автобуса.

Да, жена му бе разтревожена, че той има среща в полунощ. Но ако знаеше целта на срещата, тя би обезумяла. А ако след като узнаеше за намеренията му бе поискала да разбере защо, за Бога, се е съгласил да извърши такава лудост, той нямаше да може да отговори. Не беше сигурен. Не беше само заради София. Разбира се, той изпитваше почти бащинска гордост за постиженията ѝ като пианистка. Самата идея да помага на млад творец да открие таланта си беше фантазия, която Виктор отдавна бе изоставил; и да я изживее тъй неочаквано не се поддаваше на описание. Нещо повече, часовете на репетиции със София в крайна сметка го подтикнаха да преследва друга изоставена мечта — да свири класически репертоар в камерен оркестър. Но дори и така, не беше само заради нея.

В по-голяма степен това се дължеше на графа. Защото, макар и необяснимо, Виктор чувстваше дълбоко чувство на вярност към Александър Илич Ростов; чувство на вярност, породено от чувства на уважение, които Виктор едва ли можеше да изкаже — и които жена му, въпреки всичките си достойнства, никога нямаше да разбере.

Но може би той прие молбата на графа най-вече защото чувстваше, че е правилно да го стори; и това чувство на убеденост

само по себе си бе удоволствие от онези, които ставаха все по-редки.

С тази мисъл Виктор слезе от автобуса, влезе в старата Санкт Петербургска гара и тръгна през чакалнята към ярко осветеното кафене, където му беше поръчано да чака.

Виктор седеше в едно ъглово сепаре — гледайки как някакъв стар акордеонист обикаля от маса на маса, — когато графът влезе в кафенето. Беше облечен с американски шлифер и тъмносива мека шапка. Като видя Виктор, той прекоси кафенето, остави раницата си, свали шлифера и шапката и седна в сепарето до него. Когато след малко се появи сервитьорката, той поръча чаша кафе и го изчака да пристигне, преди да плъзне по масата една малка червена книжка.

— Искам да ти благодаря за това — каза той.

— Не е нужно да ми благодарите, ваше превъзходителство.

— Моля те, Виктор. Наричай ме Александър.

Виктор се канеше да го попита дали графът не е получил вест от София, но го прекъсна шумотевица от другия край на кафенето. Двама раздърпани продавачи на плодове с ракитови кошници бяха влезли в териториален спор. Поради късния час стоката и на двамата беше сведена до няколко жалки бройки; и макар че за страничните наблюдатели това придаваше маловажност на тяхната свада, то по никакъв начин не понижаваше яростта на спорещите. След кратка размяна на ругатни единият удари другия в лицето. С кръв по устните и пръснати плодове по пода, нападнатият отвърна подобаващо.

Докато клиентите в кафенето спираха разговорите си, за да гледат схватката с уморени и многозначителни изражения, управителят на кафенето заобиколи тезгяха, сграбчи двамата противници за яките и ги откъсна навън. За момент настана тишина, докато всички се взираха през прозореца на кафенето към мястото, където двамата продавачи на плодове седяха на няколко крачки един от друг. После изведнъж старият акордеонист — който бе спрял да свири по време на сбиването — подхвана игрива мелодия, вероятно с надеждата да възстанови донякъде доброжелателното настроение.

Докато Виктор отпиваше от кафето си, графът наблюдаваше с интерес акордеониста.

— Гледал ли си „Казабланка“? — попита той.

Леко озадачен, Виктор призна, че не е.

— А. Трябва някой ден да го гледаш.

И тъй, графът разказа на Виктор за приятеля си Осип и последното им гледане на филма. По-специално описа сцената, в която полицията отмъква дребния мошеник, а американецът уверява клиентите си, че всичко е наред и небрежно заръчва на музиканта да свири.

— Моят приятел беше много впечатлен от това — обясни графът. — Той виждаше нареждането на собственика към пианиста да свири толкова скоро след ареста като доказателство за безразличието му към чуждата съдба. Но се питам...

На следващата сутрин в единайсет и половина двама служители от КГБ пристигнаха в хотел Метропол, за да разпитат оберкелнер Александър Ростов по неизяснени причини.

След като един носач ги отведе до стаята на Ростов на шестия етаж, те не намериха следи от него. Не го открия да се подстригва в бръснарницата, да обядва в Пиацата или да чете вестници във фоайето. Бяха разпитани някои от най-близките сътрудници на Ростов, включително главният готвач Жуковски и салонният управител Дюрас, но никой не бе виждал Ростов от предишната вечер. (Служителите се опитаха да поговорят и с управителя на хотела, ала установиха, че той все още не се е явил на работа — факт, който бе надлежно отбелязан в неговото досие!) В един часа бяха повикани още двама сътрудници на КГБ, за да може да се проведе по-задълбочено претърсване на хотела. В два следобед старшият офицер, ръководещ разследването, бе посъветван да поговори с портиера Василий. Като го намери на бюрото му във фоайето (където тъкмо осигуряваше театрални билети за някакъв гост), офицерът не губи време за празни приказки. Зададе въпроса си недвусмислено:

— Знаете ли къде се намира Александър Ростов?

На което портиерът отговори:

— Нямам представа.

След като научиха, че управителят Лепневски и оберкелнер Ростов са изчезнали, главният готвач Жуковски и салонният управител Дюрас се събраха в 2:15 за ежедневната си среща в кабинета на

готвача, където те незабавно подхванаха приглушен разговор. Честно казано, те не обсъждаха дълго липсата на управителя Лепневски. Но посветиха голяма част от времето си на оберкелнер Ростов...

Първоначално загрижени, когато получиха вест за изчезването на своя приятел, двамата членове на Триумвирата се успокоиха от явното разочарование на КГБ — защото то доказваше, че графът не е в техните лапи. Но оставаше въпросът: Къде може да бъде?

После сред хотелския персонал плъзна слух. Защото макар че служителите на КГБ бяха обучени да бъдат непроницаеми, езикът на жестовете и лицевите изражения притежават свой непокорен синтаксис. Така в течение на сутринта едно-друго излезе най-вече и последва изводът, че София е изчезнала в Париж.

— Възможно ли е... — чудеше се Андрей на глас, явно подсказвайки на Емил, че техният приятел може също да е изчезнал в нощта.

Тъй като беше едва 14:25, и готвачът Жуковски все още не бе прекрачил границата между песимизъм и оптимизъм, той отговори рязко:

— Не, разбира се!

Това доведе до спор между двамата относно различията между вероятно, правдоподобно и възможно — спор, който можеше да трае поне час, ако не беше едно почукване на вратата. Отговаряйки с едно раздражено „Да?“, Емил се завъртя, очаквайки да види Иля с дървената лъжица, но беше служителят от пощенското гише.

Главният готвач и салонният управител бяха толкова объркани от внезапната му поява, че само го гледаха мълчаливо.

— Вие ли сте главен готвач Жуковски и салонен управител Дюрас — попита след малко той.

— Естествено, че сме ние! — заяви готвачът. — Кои други да сме?

Без да каже нито дума, служителят представи два от петте плика, които бяха пуснати в гишето му предната вечер (вече беше посетил шивашкото ателие, бара и бюрото на портиера). Професионалист до мозъка на костите, той не прояви любопитство към съдържанието на тези писма въпреки необичайното им тегло; и със сигурност не изчака да бъдат отворени, тъй като и без друго си имаше много работа.

След оттеглянето на пощенския чиновник Емил и Андрей се вгледаха учудено в пликовете си. Веднага видяха, че са адресирани с почерк, който беше едновременно правилен, горд и сърдечен. Спогледаха се, повдигнаха вежди, после разкъсаха пликовете. Вътре намериха по едно прощално писмо, което им благодареше за дружбата, уверяваше ги, че Нощта на буябеса никога няма да бъде забравена и молеше да приемат приложеното като знак за вечно приятелство. „Приложеното“ се оказах четири златни монети.

Двамата, които бяха отворили и прочели писмата си едновременно, сега ги пуснаха на масата пак едновременно.

— Вярно е! — ахна Емил.

Като дискретен и възпитан човек, Андрей дори и за миг не си помисли да подметне: Нали ти казах. Но все пак отбеляза с усмивка:

— Така изглежда...

Но когато се опомни от тези щастливи изненади (четири златни монети и един стар приятел на свобода!), Емил поклати унило глава.

— Какво има? — попита тревожно Андрей.

— Александър вече го няма, ти си парализиран — каза готвачът, — а аз какво да правя?

Андрей се вгледа в него за миг, после се усмихна.

— Парализиран ли! Приятелю, ръцете ми са пъргави, както винаги.

После, за да докаже думите си, Андрей взе четирите златни Екатеринки и ги завъртя из въздуха.

В пет следобед същия ден, в един чудесно подреден кремълски кабинет (и то с изглед към люляците в Александровската градина), главният администратор на един особен клон от сложната система за държавна сигурност седеше зад бюрото си и преглеждаше папка. Облечен в тъмносив костюм, главният администратор би могъл да бъде описан като сравнително неразличим от всеки друг оплешивяващ бюрократ малко над шейсетте години, ако не беше белегът над лявото му ухо, където явно някой някога се бе опитал да му разцепи черепа.

Когато на вратата се почука, главният администратор подвижна:

— Влез.

Чукацията се оказа млад мъж с бяла риза, вратовръзка и дебела кафява папка в ръцете.

— Да? — каза главният администратор на своя заместник, без да откъсва очи от работата си.

— Другарю началник — отвърна заместникът, — рано тази сутрин бе получено съобщение, че участник от Московската консерватория в турнето на добра воля е изчезнал в Париж.

Главният администратор вдигна очи.

— Участник от Московската консерватория?

— Да, другарю началник.

— Мъж или жена?

— Млада жена.

— Какво се казва?

Заместникът погледна в папката си.

— Малкото ѝ име е София и живее в хотел Метропол, където е отгледана от някой си Александър Ростов — Бивша личност под домашен арест; макар че изглежда има известни неясноти относно бащинството...

— Разбирам... И разпитан ли е този Ростов?

— Точно там е работата, другарю началник. Ростов също не може да бъде намерен. Първоначалното претърсване на хотелските помещения се оказа безрезултатно и никой от разпитаните не признава да го е виждал от снощи. Но второто и по-задълбочено претърсване днес следобед доведе до откриването на управителя на хотела, заключен в един склад в сутерена.

— Да не е другарят Лепневски...

— Същият, другарю началник. Изглежда, че е разкрил плана за бягство на момичето и се канел да уведоми КГБ, когато Ростов го нападнал и под заплаха с огнестрелно оръжие го принудил да влезе в склада.

— Заплаха с огнестрелно оръжие!

— Да, другарю началник.

— Откъде е намерил Ростов огнестрелно оръжие?

— Изглежда, че е разполагал с чифт старинни дуелни пистолети — и готовност да ги използва. Всъщност потвърдено е, че прострелял портрета на Сталин в кабинета на управителя.

— Прострелял портрета на Сталин. Гледай ти. Доста свиреп тип ми се вижда...

— Да, другарю началник. И лукав, ако позволите да кажа. Защото се оказва, че преди две нощи от финландски гост на хотела са били откраднати финландски паспорт и валута. А снощи от американски журналист са откраднати шлифер и шапка. Днес следобед следователи бяха пратени на Ленинградската гара, където получиха потвърждение, че човек с подобен шлифер и шапка е видян да се качва на нощния влак за Хелзинки. Шапката и палтото са открити в тоалетна на руската гара във Виборг, заедно с пътеводител за Финландия, от който са изрязани картите. Поради строгия контрол на преминаването с влак към Финландия предполага се, че Ростов е слязъл във Виборг, за да прекоси границата пеш. Местните служби бяха вдигнати по тревога, но той може вече да се е изплъзнал.

— Разбирам... — каза отново главният администратор, като пое папката от своя заместник и я остави на бюрото си. — Но кажете ми, как изобщо направихме връзката между Ростов и финландския паспорт?

— Чрез другаря Лепневски.

— Как така?

— Когато бил отведен в мазето, другарят Лепневски станал свидетел как Ростов взема финландския пътеводител от купчината забравени книги. След като разполагахме с тази информация, бързо направихме връзка с кражбата на паспорта и пратихме сътрудници на гарата.

— Отлична работа във всяко едно отношение — каза главният администратор.

— Да, другарю началник. Макар че се питам...

— Какво се питате?

— Защо Ростов не е застрелял Лепневски, когато е имал възможност?

— Много просто — каза главният администратор. — Не е застрелял Лепневски, защото Лепневски не е аристократ.

— Моля?

— О, няма значение.

Докато главният администратор потропваше с пръсти по новата папка, заместникът се задържа на вратата.

— Да? Има ли нещо друго?

— Не, другарю началник. Няма друго. Но как да продължим?

Главният администратор се позамисли над въпроса, после се облегна назад и отговори с едва забележима усмивка:

— Арестувайте обичайните заподозрени.

Разбира се, Виктор Степанович беше този, който подхвърли уликите в тоалетната на гарата във Виборг.

Един час след като се сбогува с графа, той се качи на влака за Хелзинки с шапката и шлифера на журналиста, и с пътеводителя в джоба. Когато слезе във Виборг, той откъсна картите и остави пътеводителя заедно с другите вещи в тоалетната на гарата. После се качи на следващия влак за Москва с празни ръце.

Мина почти година, докато Виктор най-сетне успя да изгледа „Казабланка“. Естествено, когато действието се прехвърли в кафенето на Рик и полицията подгони Угарте, интересът му се разпали, защото си спомни за разговора с графа в кафенето на гарата. Затова с най-голямо внимание наблюдаваше как Рик пренебрегва молбите на Угарте за помощ; видя как лицето на съдържателя на кръчмата остава хладно и безучастно, докато полицаите откъсват Угарте от реверите му; но когато Рик тръгна през разтревожената тълпа към пианиста, нещо привлече окото на Виктор. Съвсем дребна подробност, едва няколко кадъра от филма. По средата на това кратко пътуване, когато минава покрай масата на клиент, без да спира и без да прекъсва уверенията си към тълпата, Рик изправя една коктейлна чаша, паднала по време на сблъсъка.

Да, помисли си Виктор, точно това е.

Защото това бе Казабланка, далечно уединено кътче по време на война. И там, в сърцето на града, само на косъм под лъчите на прожекторите, беше Американското кафене на Рик, където обсадените могат да се събират за малко, да залагат, да пият и да слушат музика; да съзаклятничат, да утешават, и най-важното — да се надяват. И в центъра на този оазис стоеше Рик. Като бе забелязал приятелят на графа, хладната му реакция при ареста на Угарте и нареждането към музиканта да свири би могло да подсказва известно безразличие към човешките съдби. Но изправяйки коктейлната чаша след суматохата,

не показваше ли той и дълбока вяра, че с най-дребната си постъпка човек може да възстанови известно чувство за ред в света?

И СЕТНЕ

През един от първите летни следобеди на 1954 г. един висок мъж малко над шейсетте стоеше във високата трева между няколко окършени ябълкови дървета нейде в околностите на Нижни Новгород. Наболата му брада, калните ботуши и раницата на гърба му създаваха впечатлението, че човекът е вървял пеш няколко дни, макар че съвсем не изглеждаше уморен.

Като спря между дърветата, пътешественикът погледна няколко крачки напред, където смътно се различаваха следи от отдавна обрасъл път. Докато човекът завиваше по този стар път с едновременно тъжна и ведра усмивка, глас от небето попита:

— Къде отиваш?

Човекът спря, вдигна очи — и с шумолене на клони едно десетгодишно момче скочи на земята от близкото ябълково дърво.

Очите на стареца се разшириха.

— Ти си тих като мишка, младежо.

Момчето се напери и прие забележката като комплимент.

— И аз — обади се едно плахо гласче сред листата.

Пътникът вдигна очи и откри седем-осем годишно момиченце, кацнало на един клон.

— Така си е! Да ти помогна ли да слезеш?

— Не ми трябва — каза момиченцето. Но все пак скочи точно така, че да тупне право в ръцете на пътешественика.

След като момиченцето се озова до момчето, пътникът видя, че са брат и сестра.

— Ние сме пирати — каза деловито момчето, докато гледаше към хоризонта.

— Личи си — каза мъжът.

— В имението ли отиваш? — попита момиченцето с любопитство.

— Вече никой не ходи там — предупреди го момчето.

— Къде е? — попита мъжът, тъй като не виждаше никакви сгради между дърветата.

— Ще ти покажем.

Момчето и момичето поведоха мъжа по стария, обрасъл път, който завиваше в дълга, ленива дъга. След като повървяха около десет минути, тайната на невидимото имение се изясни — изгорено до основи преди десетилетия, днес то се състоеше от два килнати комина в двата края на поляна, все още поръсена тук-там с пепел.

Ако човек е отсъствал с десетилетия от място, което някога е обичал, мъдреците биха го посъветвали никога вече да не се връща там.

Историята е пълна с печални примери. След десетилетия скитане по море и преодоляване на всякакви смъртни опасности, Одисей най-сетне се върнал в Итака, само за да я напусне пак няколко години покъсно. Робинзон Крузо се завърнал в Англия след дълги години самота, ала скоро след това отплавал за същия остров, от който тъй горещо се молел да бъде спасен.

Защо след толкова години на копнеж за дома тези пътници са побързали да си тръгнат тъй скоро? Трудно е да се каже. Но може би за завръщащите се след дълго отсъствие комбинацията от сърдечни трепети и безпощадното влияние на времето може да породи само разочарование. Пейзажът не е тъй красив, както го помним. Местният сайдер не е тъй сладък. Реставрираните старинни сгради са напълно неузнаваеми, а чудесните стари традиции са отстъпили място на странни нови развлечения. И след като някога сме си въобразявали, че живеем в самия център на тази малка вселена, днес едва ни разпознават — ако изобщо ни разпознават. Затова мъдреците съветват човека да бяга далече от старото родно огнище.

Но никой съвет, колкото и добре да е подплатен с история, не подхожда за всички. Също както бутилките вино, двама души ще се различават радикално един от друг, макар и родени само с година разлика, или на съседни хълмове. Ето например, докато този пътник стоеше пред руините на стария си дом, той не изпита потрес, възмущение или отчаяние. Просто гледаше със същата усмивка, едновременно тъжна и ведра, с която бе съзрял обраслия път. Защото се оказва, че човек може да посети миналото съвсем спокойно, стига да очаква почти всеки негов аспект да е променен.

След като пожела на младите пирати всичко най-хубаво, нашият пътник се отправи към местното село, на около осем километра оттам.

Макар да не го тревожеше, че толкова много от старите забележителности са изчезнали, той изпита силно облекчение като видя, че ханът в края на селото все още е там. Привеждайки глава, той прекрачи през портата в двора и като свали раницата си, бе посрещнат от кръчмарката — жена на средна възраст, която се появи иззад сградата, бършейки ръце в престилката си. Попита го дали търси стая. Той потвърди, но каза, че би искал първо да хапне нещо. Тогава тя кимна към вратата на кръчмата.

Навеждайки отново глава, той влезе вътре. По това време само няколко селяни седяха тук-там на старите дървени маси — ядяха простичка яхния от зеле и картофи или пиеха чаша водка. Кимвайки дружелюбно на онези, които си направиха труда да го погледнат, мъжът се отправи към малката стая със старата руска печка в дъното на кръчмата. И там в ъгъла, на маса за двама, го чакаше върбичката с прошарената коса.

Издание:

Автор: Еймър Тауълс

Заглавие: Един аристократ в Москва

Преводач: Любомир Николов — Нарви

Година на превод: 2018

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: Изток-Запад

Град на издателя: София

Година на издаване: 2018

Тип: роман

Националност: американска

Печатница: Изток-Запад

Излязла от печат: 19.03.2018

Отговорен редактор: Вера Янчелова

Коректор: Любен Козарев

ISBN: 978-619-01-0213-7

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/8120>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.